

TUDOMÁNYOS PERSPEKTÍVÁK HATÁRÁN

**Tanulmánykötet a Történelem és régészet szak
MA I. évfolyam hallgatóinak tudományos munkáiból**

2026

TUDOMÁNYOS PERSPEKTÍVÁK HATÁRÁN

Tanulmánykötet
a Történelem és régészet szak MA I. évfolyam hallgatóinak
tudományos munkáiból

SCREENED BY

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

TUDOMÁNYOS PERSPEKTÍVÁK HATÁRÁN

Tanulmánykötet
a Történelem és régészet szak MA I. évfolyam hallgatóinak
tudományos munkáiból

Szerkesztette:
Szamborovszkyné Nagy Ibolya

Rákóczi Egyetem
Beregszász
2026

ETO 378:94(082)

T 93

Szamborovszkyné Nagy Ibolya (szerk.): *Tudományos perspektívák határán. Tanulmánykötet a Történelem és régészet szak MA I. évfolyam hallgatóinak tudományos munkáiból.* Beregszász, 2026, Rákóczi Egyetem, 332 p.

A kötet a Rákóczi Egyetem Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének *Történelem és régészet szakos* I. évfolyamos (nappali és levelező tagozatos) hallgatóinak nyolc tudományos tanulmányát tartalmazza. Az olvasók filozófiai elemzést, sajtószövegértelmezést és interdiszciplináris megközelítésre épülő kísérleti régészeti rekonstrukciókról, újkori magyar történelem helytörténeti szempontból kiemelkedő személyeiről, valamint mikro/helytörténeti feltárásokról olvashatnak bennük.

Elektronikus formában (PDF-fájlformátumban) történő kiadásra javasolta
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem Tudományos Tanácsa
(2025. december 17., 12. számú jegyzőkönyv)

Kiadásra előkészítette a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem
Kiadói Részlege, valamint a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke.

Szerzők:

*Dobryjanszka Vira, Kis Gergő, Kovács Noémi, Kornicki Alexandra,
Kornicki Nikoletta, Papp Ágota, Tóth Emília és Viski Johanna*

Szerkesztette:

Szamborovszkyné Nagy Ibolya

Szakmailag lektorálta:

Braun László

Dancs György

Dobos Sándor

Kész Barnabás

Marinec Nagyíja

Molnár D. Erzsébet

Váradi Natália

Műszaki szerkesztés: *Dobos Sándor és Szenyikó Anasztázia*

Tördelés és előkészítés elektronikus formában (PDF-fájlformátumban) történő kiadásra:

Szenyikó Anasztázia

Korrektúra: *Gricza-Varcaba Ildikó*

Borítóterv: *Tóth Vivien*

ETO-besorolás: *a Rákóczi Egyetem Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felel:

Dobos Sándor (a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem
Kiadói Részlegének vezetője)

A tanulmányok tartalmáért és hitelességéért a szerzők viselik a felelősséget.

A szerzők álláspontja nem feltétlenül tükrözi a szerkesztő véleményét.

A tanulmányok kéziratainak tartalmát a „StrikePlagiarism.com”
online plágium-ellenőrző program segítségével ellenőriztük.

Kiadó: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem (cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 6. E-mail: egyetem@kme.org.ua; office@kme.org.ua)

ISBN 978-617-8143-52-7 (PDF)

© A szerzők, 2026

© Szamborovszkyné Nagy Ibolya, 2026

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, 2026

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
BEVEZETÉS	9
Віра Добрянська: ОСОБЛИВОСТІ «ЗАКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА» В КОНЦЕПЦІЇ КАРЛА ПОППЕРА	11
Kis Gergő: A BEREKSZÁSZI JÁRÁS TÖRTÉNETE A VÖRÖS ZÁSZLÓ HÍRLAP TÜKRÉBEN	23
Kovács Noémi: LÓNYAY MENYHÉRT POLITIKAI PÁLYÁJA A KIEGYEZÉSTŐL MINISZTERELNÖKI VISSZAVONULÁSÁIG (1867–1872)	55
Kornicki Alexandra: BERNÁTH ZSIGMOND SZEREPE A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSBEN (1825-1867)	87
Kornicki Nikoletta: BÁRÓ PERÉNYI ZSIGMOND BÍRÓI TEVÉKENYSÉGE A HÉTSZEMÉLYES TÁBLÁN (1834-1841)	143
Papp Ágota: A SZOVJETIZÁLÁS TÖRTÉNETE TISZAPÉTERFALVÁN (1944–1953)	181
Tóth Emília: A MAGYAR HARCOSOK TÁMADÓFEGYVEREI A IX-X. SZÁZADBAN	219
Viski Johanna: ADALÉKOK NEVETLENFALU TÖRTÉNETÉHEZ	259
ABSTRACTS IN ENGLISH	321
FEATURES OF THE ‘CLOSED SOCIETY’ IN KARL POPPER'S CONCEPT	322

THE HISTORY OF BEREHOVE/BEREGSZÁSZ DISTRICT AS REFLECTED IN THE VÖRÖS ZÁSZLÓ NEWSPAPER	323
LÓNYAY MENYHÉRT'S POLITICAL CAREER FROM THE COMPROMISE TO HIS RESIGNATION AS PRIME MINISTER (1867-1872).....	324
THE ROLE OF ZSIGMOND BERNÁTH IN THE HUNGARIAN NATIONAL PARLIAMENT (1825-1867)	325
THE JUDICIAL ACTIVITIES OF BARON ZSIGMOND PERÉNYI ON THE SEVEN-MEMBER COURT (1834-1841).....	327
THE HISTORY OF SOVIETIZATION IN TISZAPÉTERFALVA (1944-1953)	328
OFFENSIVE WEAPONS OF HUNGARIAN WARRIORS IN THE 9TH-10TH CENTURIES	329
CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF NEVETLENFALU	330

ELŐSZÓ

Örömmel bocsátjuk útjára a *Tudományos perspektívák határán* című tanulmánykötetet, amely a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem *Történelem és régészet szakos MA I. évfolyamos hallgatóinak* válogatott munkáit közli.

A kötet különös értéke, hogy a tanulmányok a hallgatók korábban – a BA (Középiskolai oktatás: Történelem) képzés keretében – megvédett szakdolgozatuk szerkesztett, tudományos közlésre átdolgozott változatai. Ez az „átlépés” a szakdolgozati műfajból a publikálható tanulmány irányába nem pusztán stiláris finomítás: a kutatási probléma pontosítása, a forrás- és szakirodalmi bázis fegyelmezett rendezése, az érvelés tömörítése, valamint a tudományos hivatkozási rend következetes alkalmazása mind azt szolgálja, hogy a hallgatói munka belépjen a szakmai párbeszéd terébe. A kötet ilyen értelemben egyszerre tanúságtétel a hallgatók felkészültségéről és a képzési program azon törekvéséről, hogy a kutatói kompetenciák a tanulmányok során kézzelfogható, publikálható eredménnyé érjenek.

A kötet tematikai gazdagsága a történettudomány sokszínűségét tükrözi: filozófiai-társadalomelméleti megközelítés, helytörténeti és sajtótörténeti elemzés, 19. századi politikai és intézménytörténeti vizsgálatok, 20. századi társadalomtörténeti kérdésfelvetések, valamint a honfoglalás kori hadtörténet és régészeti rekonstrukciók irányába nyitó tanulmányok egyaránt helyet kaptak.

A szerzők – Dobrjanszka Vira, Kis Gergő, Kovács Noémi, Kornicki Alexandra, Kornicki Nikoletta, Papp Ágota, Tóth Emília és Viski Johanna – munkái jól mutatják, hogy a helyi, kárpátaljai vonatkozású témák és a tágabb magyar és az európai történeti folyamatok kölcsönösen gazdagítják egymást. Kiemelendő továbbá a kötet nyelvi nyitottsága: a tanulmányok kétnyelvű közlési rendben, illetve a nemzetközi tájékozódást segítő angol absztraktokkal jelenik meg, ami különösen fontos a mai tudományos kommunikációban.

A tudományos minőség egyik biztosítéka, hogy a kéziratok szakmai ellenőrzésen, lektoráláson is átesetek; a kötet létrejöttét több kolléga és szakember segítette lektori munkájával.

Köszönettel tartozunk mindazoknak, akik a hallgatói kutatásokat témavezetőként, konzultánsként vagy lektorként kísérték végig, és ezzel hozzájárultak ahhoz, hogy az első kutatási eredmények hiteles, vállalható

formában kerüljenek az olvasó elé. Külön köszönet illeti a kötet szerkesztőjét, Szamborovszkyné Nagy Ibolyát, akinek következetes munkája nélkül e közreadás nem valósulhatott volna meg.

Ez a kiadvány tanszékünk első ilyen jellegű próbálkozása, amelyben hallgatóink szakdolgozatait szerkesztett, tanulmánykötetben közreadható formában jelentetjük meg és bízunk benne, hogy ezzel egy hosszú távon is folytatható, értékteremtő hagyomány megalapozásának útjára léptünk. Reméljük, hogy e kötet nemcsak a hallgatók számára jelent fontos mérföldkövet – hiszen munkáik nyilvánosságot kapnak –, hanem az érdeklődő olvasók számára is értékes olvasmány lesz: új kérdéseket vet fel, helyi és általános összefüggésekre irányítja a figyelmet, és megerősíti, hogy a történeti gondolkodás és a forrásokkal végzett fegyelmezett munka ma is nélkülözhetetlen.

Molnár D. Erzsébet

tanszékvezető

Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

BEVEZETÉS

A tudomány világa – a kívülálló számára – minden esetben különböző absztrakt perspektívában jelenik meg. Képletesen szólva – ez a világ lehet sűrű erdő, amelyben elveszhet az ifjú ember. Avagy lehet akár tarka rét is, melyen mosolyogva halad át, élvezve és csokorba szedve a számára tetsző virágokat. Ez nagyrészen attól is függhet, milyen előképzettségük van, valamint mennyire van otthon saját tudományága sajátosságaiban. Valójában a tudományos perspektíva a legtöbb felsőoktatásba bekapcsolódott hallgató számára nyitva áll, s végül is saját döntésük és a belefektetett munkájuk eredményeképpen lehetnek részesei annak.

Jelen tanulmánykötet e tudományos perspektívából mutat meg egy szeletet, a Rákóczi Egyetem Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének Történelem és régészet szakos 1. évfolyamos hallgatóinak munkáiból. Az itt olvasható közlemények a *Tudományos írás alapjai* című kurzuson végzett gyakorlati munkák eredménye. A gyakorlatorientált tárgy sajátossága, hogy felépítése szerint a hallgatóknak nem a tudományos tevékenység elméleti oldaláról beszél, hanem annak a gyakorlati folyamatnak a részeseivé teszi a magszteri képzésben tanulókat, ahogyan elindul, majd halad előre, és végül megszületik egy tudományos kutatási eredmény, vagyis egy cikk, tanulmány vagy elemzés. Ennek érdekében magának a tárgynak tematikáját is úgy alakítottuk, hogy a szóbeli és írásbeli közlés elvárásainak zömét a foglalkozásokon gyakorlatban végezzék el (vagy demonstrálják) a hallgatók. Ennek következtében ilyen szakaszokon mennek végig a hallgatóink: a tudományos információ forrásainak feltárása (különböző keresési helyeken és felületeken), helyes címválasztás, a tudományos stílus, absztraktrírás és elemei, a kutatási probléma és feladatok megfogalmazása, a téma kutatottsági szintje és innovációjának bemutatása, a kutatás forrásainak és céljának megfogalmazása. E gyakorlati folyamat a korrekt és koherens összegzések levonásával, a hivatkozási rendszer, valamint bibliográfia helyes formázásával zárul.

Azonban a megszületett tudományos eredménynek a tudományetika hatályos szabályainak is meg kell felelnie, így a plágium fogalmával, annak ellenőrzési lehetőségeivel is megismerkednek. Ezen kívül a megszületett eredményt be kell tudni mutatni vegyes hallgatóság előtt, aminek érdekében a hallgatók olyan prezentációval kísért, időkeretes előadást tartanak, ahol használják a jelenlegi trendeket, mint az adatvizualizáció különböző

formái, az előadási stílus és tudományági kompetenciák széles, de érthető formáját. Végül – a nyílt hozzáférést támogatva – ezek a munkát online formában kerülnek publikálásra, bárki számára elérhetővé téve azokat.

A kötetben a nappali és levelező tagozatos hallgatóink nyolc munkája olvasható, amelyek között van filozófiai elemző, sajtószöveg értelmező és interdiszciplináris megközelítésre épülő: régészeti leletek, írott források, kísérleti régészeti rekonstrukciók, valamint természettudományos (röntgen-, metallográfiai, archeometriai) vizsgálatok eredményeit egyaránt felhasználó munka is. A maradék öt tanulmányból három az újkori magyar történelem helytörténeti szempontból kiemelkedő és érdekes személyeiről szól, akiknek életútját, politikai és szakmai tevékenységük egy-egy szakaszát mutatják be a mikrotörténeti és történeti biográfia módszereinek segítségével. A 20. századi történetet két tanulmány képviseli. Közülük az egyik a szovjetesítés szerteágazó hatásait mutatja be egy település (Tiszapéterfalva) példáján, míg a másik ugyancsak egy település (Nevetlenfalu) történetének feltárásához járult hozzá hathatósan, főleg annak református gyülekezeti iratanyagának feldolgozásával és adatvizualizációjával.

Amennyiben a kedves Olvasó végére ér a kötetnek, láthatóvá válik, milyen széles és sokszínű forrásbázissal, kutatómódszertani megközelítéssel dolgoztak a hallgatók munkájuk során. Minden megszületett tanulmánynak volt tudományos vezetője és szakmai véleményezője is, amely garancia azok tudományos minőségére.

Reméljük, e kiadvány annak is bizonyítéka, hogy hallgatóink hasznos gyakorlati tapasztalattal gazdagodtak a tudományos írás folyamatának terén, így racionálisan bizonyítva a kurzus létjogosultságát és szerepét.

Szamborovszkyné Nagy Ibolya,
tárgyjegyző, szerkesztő

ОСОБЛИВОСТІ «ЗАКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА» В КОНЦЕПЦІЇ КАРЛА ПОППЕРА¹

Віра Добрянська

Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II
здобувачка спеціальності Історія та археологія МА 1-го курс
e-mail: dobrjanszka.vira.ml25tm@kmf.org.ua

Анотація.

Метою статті є реконструкція ключових характеристик «закритого суспільства» на основі фундаментальної праці К. Поппера «Відкрите суспільство та його вороги», а також визначення механізмів функціонування такого типу соціуму. **Методологія** дослідження базується на критичному аналізі історицизму, порівняльному методі та системному підході до вивчення політичних структур. **Наукова новизна** полягає у переосмисленні попперівської критики платонізму та марксизму в контексті сучасних загроз неототалітаризму. **Висновки.** Авторка дійшла висновку, що закриті суспільства за К. Поппером характеризуються вірою в магічні табу, відсутністю індивідуальної відповідальності та домінуванням колективістського духу. Воно є «органічним», де кожен член виконує зумовлену роль без права на критичне мислення. К. Поппер доводить, що перехід від закритого до відкритого суспільства є найболючішою трансформацією в історії людства, оскільки вимагає відмови від «безпеки» колективізму на користь свободи та особистого вибору.

Ключові слова: Карл Поппер, закриті суспільства, відкрите суспільство, історицизм, тоталітаризм, колективізм, магічне мислення.

¹ Рукопис наукової праці фахово рецензовано Надією Маринець, кандидатом філософських наук, доцентом.

A „ZÁRT TÁRSADALOM” JELLEMZŐI KARL POPPER ÉRTELMEZÉSÉBEN

Dobrjanszka Vira

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem
Történelem és régészet, MA I. évfolyamos hallgatója
e-mail: dobrjanszka.vira.ml25tm@kmf.org.ua

Absztrakt

A cikk célja a zárt társadalom kulcsfontosságú jellemzőinek rekonstrukciója Karl Popper „A nyitott társadalom és ellenségei” című alapvető műve alapján, valamint az ilyen típusú társadalom működési mechanizmusainak meghatározása. **A kutatás módszertana** a historizmus kritikai elemzésén, a komparatív módszeren és a politikai struktúrák tanulmányozásának szisztematikus megközelítésén alapul. **A tudományos újdonsága** a popperi platonizmus- és marxizmus-kritika újragondolásában rejlik a kortárs neototalitarizmus fenyegetéseinek kontextusában. **Következtetések.** A szerző arra a következtetésre jutott, hogy a zárt társadalom Karl Popper szerint a mágikus tabukba vetett hit, az egyéni felelősség hiánya és a kollektivisták szellem dominanciája jellemzi. Ezt egy organikus társadalomként lehet leírni, ahol minden tag előre meghatározott szerepet tölt be, kritikus gondolkodásra való jog nélkül. Popper bizonyítja, hogy a zárt társadalomból a nyitott társadalomba való átmenet az emberiség történelmének legfájdalmasabb átalakulása, mivel a kollektívizmus biztonságának feladását igényli a szabadság és a személyes választás érdekében.

Kulcsszavak: historizmus, Karl Popper, kollektívizmus, mágikus gondolkodás, nyitott társadalom, totalitarizmus, zárt társadalom.

Постановка проблеми У сучасних умовах глобальної турбулентності питання стійкості демократичних інститутів набуває особливої гостроти. Концепція закритого суспільства Карла Пoppers, розроблена в часи Другої світової війни, залишається актуальним інструментом для аналізу режимів, що прагнуть до ізоляціонізму та придушення індивідуальних свобод. Розуміння природи закритого суспільства дозволяє краще ідентифікувати рецидиви тоталітарного мислення в сучасному політичному дискурсі.

Аналіз джерел та останніх досліджень Проблема відкритого та закритого суспільства була центральною у працях самого К. Пoppers.² В українській науковій думці ці ідеї аналізували В. Лісовий, М.

² Пoppers К. Р. Відкрите суспільство та його вороги: В 2 т. К: «Основи» 1994: Т.1: У полоні Платонових чарів, 444 с.; Т.2: Спалах пророцтва: Гегель, Маркс та його послідовники, 494 с.

Попович та О. Пахльовська, але вони не базуються на роботах Поппера. Ті, хто писав про принципи Поппера у зв'язку з його роботами, є не чим іншим, як Олена Оліфер,³ Олександр Тягло,⁴ Мирослав Попович.⁵ Попри широку базу досліджень, закрите суспільство часто розглядається лише як синонім диктатури, тоді як К. Поппер вкладав у це поняття набагато глибший антропологічний та ґносеологічний зміст, пов'язаний із «магічним ставленням до звичаїв».

Мета статті Авторка ставить за мету висвітлити специфічні ознаки закритого суспільства як форми соціальної організації, що ґрунтується на докритичному підході до соціальних норм, а також проаналізувати інтелектуальні джерела тоталітарних ідеологій, які К. Поппер виводив із філософії Платона та Гегеля.

Виклад основного матеріалу Перш ніж перейти до конкретного аналізу критеріїв відкритості й закритості суспільства, зауважимо, що термін «суспільство відкрите» і «суспільство закрите» вперше запропоновані А.Бергсоном та запроваджені К.Поппером для характеристики соціально-політичних систем, властивих різним суспільствам на тих чи інших етапах історичного розвитку.

Відкрите суспільство тлумачиться як суспільство творче й динамічне, засноване на ідеях ліберального плюралізму, пластичне щодо найрізноманітніших змін і впливів, пронизане духом індивідуальної ініціативи, раціонального осягнення світу, критики й самокритики [1]. Це вища форма організації суспільного життя, яку прагне втілити європейське співтовариство. Невід'ємними рисами відкритого суспільства є:

1. свобода об'єднань людей у певній організації;
2. відсутність дріб'язкової регламентації з боку держави, влади, можливість несанкціонованої й невідконтрольної з боку уряду соціальної творчості;

³ Оліфер, Олена. Карл Поппер. Логіка наукового відкриття. Огляд деяких фундаментальних проблем. Актуальні проблеми духовності, 2021, 170-192. DOI:10.31812/apd.voi22.4462

⁴ Тягло О. Роздуми Карла Поппера щодо теорії та практики демократичної держави. *Постметодика*. 2010/1, 2-10. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2010_1_3; Тягло О. Чи актуальні роздуми Карла Поппера про демократію сьогодні? *Актуальні проблеми духовності*. 2025. Вип. 26. 252-281. Режим доступу: <https://journal.kdpu.edu.ua/apd/uk/article/view/7757/7660>

⁵ Попович, Мирослав. Філософія свободи/ упоряд.: Л. Ф. Артюх, Н. Б. Вяткіна. Харків: Фоліо, 2018. 524 с.

3. економічна незалежність виробника від державної бюрократії, наявність ринку, свобода слова, альтернативність ідей та позицій, різноманітність поглядів концепцій тощо.⁶

В умовах відкритого суспільства демократія постає як найбільш ефективний режим і форма правління, забезпечується ненасильницька реформа соціальних інститутів, має місце висока соціальна мобільність, а пріоритет належить самореалізації й розвитку особистості.

Закрите суспільство – це магічне, племінне чи колективістське суспільство. Характерним для закритого суспільства є: антигуманізм, автократія, віра в існування магічних табу, культивування племінного духу; тотальність, яка ігнорує особу, робить рабом її колективу. У закритому суспільстві блокуються зміни, бо вважається, що час все псує. Тому тут припустимі інноваційні дії – відкриття і винаходи, а – відновні, репродуктивні, тобто такі, що зберігають певні архаїчні зразки.

К. Поппер вважав, що закрите суспільство в його кращих зразках можна порівняти з організмом. На його думку таке суспільство схоже зі стадом чи плем'ям через те, що членів цього напіворганічного об'єднання утримують разом напівбіологічні зв'язки – спорідненість, спільне життя, участь у спільних справах, спільні небезпеки, спільні радощі і лиха. Це конкретна група конкретних індивідів, об'єднаних між собою не абстрактними суспільними взаєминами: розподілом праці та обміном товарами, а конкретними фізичними зв'язками, такими як дотик, запах, зір.⁷ Він так і пише: закрите суспільство покоїться на переконанні, ніби плем'я – це все, а індивід – ніщо. Таке суспільство живе в зачарованому колі незмінних табу, законів і звичок, які вважаються такими ж незмінними, як схід сонця або зміна пір року, тверді й непорушні, як закони природи. Саме тому, люди звикають до їх виконання і навіть не мріють про те, щоб замінити їх. На сторожі цих норм і законів стоїть держава. Тих же, хто нехтує цими нормами і законами держава суворо карає. Саме вона бере на себе всю повноту регуляції суспільного та індивідуального життя громадян, виховує звичку до особистої безвідповідальності, не дозволяє індивідові мати

⁶ Що таке відкрите суспільство? [Електронний ресурс], режим доступу: <http://www.irf.kiev.ua/about>

⁷ Ногтурно М. Відкрите суспільство та його вороги: суспільство, влада та бюрократія. *Політична думка*, 1996/3–4, 6–7

власну точку зору про те, що є вірним. «Закрите суспільство» характеризується своєрідною «магічною позицією». Воно нехтує наукою, функції якої майстерно перехоплює ідеологія. В закритому суспільстві загальна регламентація життя здійснюється через ідеологію, що перетворюється на своєрідну світську форму релігії.

Тобто закрите суспільство означає відсутність такого важливого соціального явища, як класова боротьба, соціального піднесення та конкуренції які притаманні відкритому суспільстві. Внаслідок цього утворюється всепоглинаюча держава - «Левіафан» яка характеризується некритичністю, тотальною ідеологізацією суспільства, чорно-білим баченням світу, стереотипізацією способу життя, незахищеністю населення, розривом політики і моралі, покарання інакомислення.⁸ Усе це призводить до того, що державні інститути набувають самодостатнього характеру, не залишаючи автономії ні для громадян, ні для суспільства, ні для особистості; відмови від ідеї самоврядування, сакралізації влади аж до культу особи: зрощення партійного та державного апарату, заперечення всіх інших партій і об'єднань.

У політичній сфері закритість суспільства означає: ліквідацію інститутів публічної влади і реальної виборності; само замикання апарату на самому собі й відірваність від потреб народу; партократизацію соціальних зв'язків; вождизм і кастову стратифікацію суспільства; бюрократизацію суспільного життя, протекціонізм, корупцію, відчуження особи від влади і політики.

Характерними рисами закритого суспільства в економічній сфері є тотальна централізація в усіх сферах життя, адміністративно-командні методи і стиль управління, екстенсивно-затратний господарський та політичний механізм функціонування економіки, егалітаризм, придушення ініціативи і діловитості, відторгнення засобів виробництва від виробників.

«Відкрите суспільство та його вороги» є основним політичним твором К. Попера, написаним з метою викриття тоталітаризму. Втім, докладного аналізу тоталітаризму і його коренів К. Поппер не дає. Свою увагу автор зосереджує на ідеях попередників цього феномена.

⁸ Поппер К. Пропорциональная система противоречит демократии, *Журнал о выборах*, 2004/4. 55-57

Таким чином, в числі головних ідеологів тоталітаризму виявилися Платон, Г. Гегель і К. Маркс.

К. Поппер критикує суспільно-політичні погляди Платона. Як зазначає К. Поппер, ідеальним суспільством у вченні Платона є держава, заснована на тоталітарній формі правління. Разом з тим К. Поппер критикує ідею колективізму та соціальної справедливості, що займають центральне місце в суспільно-політичному вченні Платона, «Колективізм, є перешкодою для розвитку індивідуальності» - пише К. Поппер, особистість при цьому змушена підпорядкувати свої особисті інтереси інтересам колективу».⁹ На думку К. Поппера, колектив перешкоджає реалізації творчих можливостей особистості. Як зазначає К. Поппер поведінка особистості в ідеальному суспільстві Платона регламентована керівниками уряду, особистість повинна підкоритися наказам керівника. Як зазначає К. Поппер, така рабська поведінка виправдовується Платоном, тому що люди з самого початку діляться на виконавців і керівників. Саме ця духовна нерівність людей є головною причиною поділу суспільства на різні соціальні верстви і класи. У силу свого більш високого духовного розвитку вищі класи суспільства повинні управляти, а нижчі підкорятися їм, тому що в духовному відношенні стоять вони на більш низькому рівні. Саме такий поділ на класи, на думку Платона може привести до ідеального суспільства. Якщо держава буде вдосконалюватися, то натовп також буде розвивати свою свідомість.

Правителі держави повинні, на думку Платона, обиратися відповідно до їх мудрості, духовної зрілості, благородства, тобто вони повинні володіти необхідними якостями. Правителями ідеального суспільства Платона є мудреці, філософи.

В ідеальному суспільстві Платона представники одного класу не можуть перейти в інший клас. У той час як у демократичному суспільстві, на думку К. Поппера, кожен громадянин має право займатися вільною діяльністю. Таким чином, через аналіз поглядів Платона, на думку Поппера, ми маємо уявлення про найбільш раннє тоталітарне суспільство

⁹ Поппер К. Р. Відкрите суспільство та його вороги: Т.1: У полоні Платонових чарів, 234.

К. Поппер вважає, що гегелівська соціальна філософія, зокрема його вчення про державу, є ніщо інше, як теоретична платформа сучасного тоталітаризму.

Для обґрунтування цього висновку К. Поппер наводить таку добірку цитат із Г. Гегеля: «Держава – є реалізацією моральної Ідеї. Це – моральний Дух, як очевидна, самосвідома, субстанціональна Воля. Держава, таким чином, є основою і центром усіх конкретних елементів у житті народу: мистецтва, права, релігії, науки... Субстанція, що... існує в цій конкретній реальності, якою є держава, – власне Дух народу...».¹⁰ Ця добірка суджень Г. Гегеля про державу досить яскраво демонструє прихильність філософа до абсолютного морального авторитету держави, що придушує особистість та будь-яку совість.

На думку К. Поппера, соціальна філософія Г. Гегеля є теоретичним підґрунтям німецького націоналізму. Г. Гегель, не тільки відкрив нову сторінку в історії націоналізму, а й збагатив націоналізм новою теорією. Згідно з нею, нація об'єднується духом, що діє в історії. Вона консолідується перед загрозою спільного ворога та почуттям товарищескості в тих війнах, які вона веде. Г. Гегель винайшов історичну теорію нації й (як і у випадку з державою) підпорядкував їй особистість. Німецьку ж націю він оголосив провідником розвитку абсолютного духу, теоретично обґрунтував її право на світове панування.

К. Поппер критикує Г. Гегеля за безпідставне (на його думку) поклоніння історії як чомусь, що подібне до світового духу; за спрощене розуміння долі, прикрите виправдання рабства, перебільшення ролі війни, пихатий (пишномовний схоластичний) стиль викладу тексту, відсутність оригінальних суджень тощо.

Тоталітаризм, вважає К. Поппер, укорінюється там, де свобода особистості підпорядковується будь-якому суспільному утворенню – класу, нації, расі, державі, колективу тощо. Марксизм, на його думку, постає у вигляді теоретичного підґрунтя одного з різновидів такого підпорядкування, а саме – заміщення особистості «класом». Як механізм та засоби цього заміщення постають сформульовані марксизмом «об'єктивні закони суспільного розвитку»¹¹

¹⁰ Там же, 75

¹¹ Там же, 345

Моделюючи історію за відкритими (й пізнаними) об'єктивними законами, марксистки, підкреслює К. Поппер, нав'язують особистості зумовлену ними (законами) певну соціальну поведінку. Втрачаючи автономію, особистість втрачає власну індивідуальність. Вона стає «подібною до всіх». Останнє означає ніщо інше, як крах демократії, повернення до «племінного (общинного) існування», до чергового типу тоталітаризму.

Окрім концепції тоталітаризму К. Поппер у своїй книзі «Відкрите суспільство та його вороги» подає механізми протидії та подолання закритого суспільства, такі як: перехід від закритого до відкритого суспільства та посилення ролі демократії.

Для К. Поппера закрите суспільство – це епоха панування колективної свідомості, родового ладу, магії і розчинення – без залишку – індивіда в групі. Він так і пише: закрите суспільство переконане, ніби плем'я – це все, а індивід – ніщо.¹² Тільки з Протагора у греків прокидається інтерес до людської індивідуальності, саме цей філософ заявив, що людина – міра всіх речей. Започаткований Протагором переворот у суспільній свідомості завершив Сократ, що проголосив людину не тільки центром соціального універсалу, а й змусив поважати інших людей як самодостатніх собі.

Можна сказати, що відкрите суспільство починається з прориву особистості крізь пута колективу і проголошення антропоцентризму. «Наша західна цивілізація була народжена греками. Вони, мабуть, були першими, хто зробив крок від племінного ладу до гуманізму», – писав К. Поппер.

Також у своїй концепції переходу від закритого до відкритого суспільства К. Поппер згадує про абстрактне суспільство. Воно виникає в період розпаду закритого суспільства і його переходу у відкрите суспільство або еволюція останнього у щось інше. Властивість «абстрактного суспільства» К. Поппер пропонує пояснити за допомогою гіперболи. Ми можемо, пише він, уявити собі суспільство, в якому люди практично ніколи не зустрічаються віч-на-віч. Вони не тільки не знайомі один з одним, але і не розмовляють. Тільки переписуються – за допомогою листів або телеграм. І вже щоб зовсім підкреслити жахи со-

¹² Поппер, Т.2: Спалах пророцтва: Гегель, Маркс та його послідовники, 187

ціальної ізоляції, в яку потрапляють члени абстрактного суспільства, К. Поппер підкреслює: вони роз'їжджають в закритих автомобілях, а розмножуються в колбочках. Таке вигадане суспільство можна назвати «повністю абстрактним або безособовим суспільством».¹³

Отже, куди ж переходить людство у К. Поппера? Якщо судити формально, то від закритого суспільства до відкритого, а від нього – до абстрактного. Виходить три, а не два типи суспільства. Це невірно, стверджує австрійський філософ: їх не більше двох. Просто перехід від закритого суспільства до відкритого, розпочатий стародавніми греками, ще не закінчився. Трансатлантичні дрейф історії у К. Поппера розтягнувся на тисячоліття. Він так і пише: «греки почали найбільшу революцію, яка, мабуть, все ще знаходиться у своїй початковій стадії, а саме – у стадії переходу від закритого суспільства до відкритого».¹⁴ Сьогодні ми живемо «у відкритому і частково абстрактному суспільстві», – стверджує він трохи згодом. То куди ми все-таки переходимо – від закритого суспільства до відкритого, чи то від відкритого – до абстрактного? Не закінчивши перший процес ми вже трошки перейшли на другий стан розвитку людства.

К. Поппер вважає, що у відкритому суспільстві повинні бути створені та діяти політичні інститути, які дозволяють уникнути тиранії. Такий принцип демократичної політики означає, що навіть погана політика за демократії (поки ми можемо сприяти її зміні) є кращою від влади тирана хоч яким би мудрим і великодушним він не був.

Важливо зазначити, що в контексті відкритого суспільства на думку К. Поппера, фактично інакше повинна трактуватися сутність демократії. У цьому світлі теорія демократії спирається не на принцип обов'язкового правління більшості, а скоріше на різноманітні методи демократично то контролю, якими вчений вважає вибори та представницький уряд, що є достатньо ефективними інституційними гарантіями проти тиранії. К. Поппер підкреслює, що з одного боку, усяка довгострокова політика інституційна, а по-друге, чистий інституціоналізм неможливий. Він пише: «інститути нагадують фортеці – їх слід добре спроектувати й заповнити людьми».¹⁵ Погоджуючись із

¹³ Там же, 189

¹⁴ Там же, 198

¹⁵ Поппер, Т.1: У полоні Платонових чарів, 146

неможливістю чистого персоналізму, варто тоді визначити й не можливість чистого інституціоналізму. Не лише організація інститутів вимагає особистих рішень, а й власне функціонування, навіть, найкращих з усіх інститутів (таких, як демократичний контроль і рівновага) завжди значною мірою залежатимуть від тих, хто працює в них.

Карл Поппер висловлює дуже актуальну для сьогодення ідею про те, що в жодному разі не можна покладати на демократію провину за політичні промахи демократичної держави. Він вважає, що нам слід звинувачувати самих себе, тобто громадян демократичної держави. І не варто підміняти особистісні проблеми інституційними, оскільки демократичні інститути не можуть поліпшитися самі собою.

Проблема поліпшення, на думку К. Поппера, – це завжди проблема, яка стоїть перед особистостями, а не перед інститутами. У той же час, мабуть, варто враховувати і те, як К Поппер розрізняє тактичні та стратегічні питання. Він зазначає, що у сфері політики різниця між особами та інститутами відповідає різниці між щоденними і стратегічними проблемами. Оскільки щоденні проблеми здебільшого мають особистісний характер, то будівництво майбутнього обов'язково повинно бути інституційним.

Визначальний критерій демократії – ідеал ненасильства – наявність таких інститутів, за допомогою яких народ може усунути від влади своїх правителів без кровопролиття, існування таких правових традицій і принципів, які гарантують громадянам повноцінне функціонування цих інститутів і неможливість знищення їх правителями. Тобто характер взаємозв'язку і відносин держави і суспільства, меж її втручання в економічне життя має здійснюватись за допомогою методу проектування правової структури протекціоністських інститутів, завдяки чому чітко окреслюються межі свободи державних органів.¹⁶

Народ має сприймати державу як власну, а не як таку, що належить їх правителям. Не обмежуючи себе жодними рамками, він повинен робити своє життя відкритим для перспективних рішень, а отже і для розбудови відкритого суспільства.

Принцип правління більшості та наявність таких політико-правових інститутів (опозиції тощо), які забезпечують меншості

¹⁶ Там же, 409

можливість впливати на волю більшості. При цьому меншість має дотримуватися норм права, не підбурюючи інших до насильницького повалення демократії.

Піклуючись про збереження демократії як такої, К. Поппер визнавав право народу на революцію проти некомпетентної влади. На його переконання, якщо застосування насильства не має альтернативи, то до нього слід вдаватися: щоб уникнути тиранії, щоб існуюча влада не порушувала демократичну конституцію і не застосовувала тиранічні методи нав'язування волі народу. Однак будь-яка революція має на меті перманентне відновлення демократії - множинних правових та інших суспільних інститутів, придатних до здійснення контролю за діяльністю управлінських структур (відправлення посадових осіб у відставку, проведення реформ тощо). При цьому використання насильства шляхом пошуку ворогів демократії, хай навіть із щирим наміром врятувати її, може привести до поразки.¹⁷ К. Поппер змінив загальноприйнятий підхід до теорії демократії, довівши, що для останньої первиною виступає не проблема передачі влади в гідні руки, а проблема здійснення народом контролю над владою. Слідом за багатьма іншими вченими – дослідниками феномену демократії, К. Поппер у своїй концепції демократії центральне місце відвів народу його визначальне значення для теорії демократії. Народ в нього є єдиним джерелом влади, будівничим демократичної держави та відкритого суспільства, об'єктивним суддею, розумом і джерелом прогресу держави, свідомими споживачем правових норм та єдиною метою її існування.

Висновки. Аналізуючи зміст викладених ідей, необхідно сказати, що сучасне осмислення критеріїв сказати, що сучасне осмислення критеріїв відкритості чи закритості суспільства є надзвичайно важливим як для світової громади, так і для України. Узагальнюючи все вищесказане, варто відзначити, що під час аналізу критеріїв відкритості й закритості суспільства. К. Поппер розрізняє відкритість і закритість суспільства на підставі політичного режиму, політичної організації суспільства. На його думку, у закритому суспільстві панує монархія, аристократія та партократія, а у відкритому – демократія

¹⁷ Поппер, Т.2: Спалах пророцтва: Гегель, Маркс та його послідовники, 43

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

- Ногтурно М. Відкрите суспільство та його вороги : суспільство, влада та бюрократія. *Політична думка*, 1996. № 3-4. 3-24.
- Оліфер, Олена. Карл Поппер. Логіка наукового відкриття. Огляд деяких фундаментальних проблем. *Актуальні проблеми духовності*, 2021, 170-192. 10.31812/apd.voi22.4462.
- Попович, Мирослав. Філософія свободи /упоряд.: Л. Ф. Артюх, Н. Б. Вяткіна. Харків: Фоліо, 2018. 524 с.
- Поппер К. Р. Відкрите суспільство та його вороги: В 2 т. К: «Основи» 1994:
- Т.1: У полоні Платонових чарів, 444 с.;
- Т.2: Спалах пророцтва: Гегель, Маркс та його послідовники, 494 с.
- Поппер К. Пропорциональная система противоречит демократии, *Журнал о выборах*, 2004/4. 55-57.
- Тягло О. В. Роздуми Карла Поппера щодо теорії та практики демократичної держави. *Постметодика*. 2010. №1, 2-10. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2010_1_3
- Тягло О. Чи актуальні роздуми Карла Поппера про демократію сьогодні? *Актуальні проблеми духовності*. 2025. Вип. 26. 252-281. Режим доступу: <https://journal.kdpu.edu.ua/apd/uk/article/view/7757/7660>
- Що таке відкрите суспільство? [Електронний ресурс], режим доступу: <http://www.irf.kiev.ua/about>

A BEREKSZÁSZI JÁRÁS TÖRTÉNETE A VÖRÖS ZÁSZLÓ HÍRLAP TÜKRÉBEN¹

Kis Gergő

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem
Történelem és régészet, MA I. évfolyamos hallgatója
e-mail: kis.gergo.bl21tm@kmf.org.ua

Absztrakt

A **munka célja** bemutatni a hruscsovi időket, hogy miként változott át Kárpátalja kerület szerte és hogyan éltek ezt meg az emberek. Fontos megjegyezni a dolgozat kutatásának a lényegét, ami visszatükrözi az emberek munkáját és minden napjait, hogy milyen nehézségekkel kellett szembenézni a munkahelyen és a hétköznapi életben. Választ lehet találni azon kérdésekre, amik foglalkoztatják mai történészeket a kommunizmusban elszenvedett károkról, csalásokról, vallásellenes kampányokról. A munka megírásához a korabeli pártsajtó tartalmi feltárását alkalmaztam, mint alapvető **kutatásmódszertant**, amelyet próbáltam kritikai vizsgálat alá vonni, mivel a Vörös Zászló több alkalommal a valósággal ellentétes cikkel lehetett találkozni, mint a tervgazdálkodásban elért sikerek és túltermelés, ami teljeséggel abszurdum, mivel a hírlap cikkei beszámolnak a kolhozok hiányosságairól. **Összességében** a kutatásból kiderült a szovjet propaganda valósága, ami teljes mértékben visszatükrözi a torz elferdítéseket, hogy miként fejlődött és növekedett a Szovjetunió és sajnos ez a helyi lakosok kárára valósult meg több esetben. De mind ezek mellett nem csak hiányosságokról és kritikáról lehet értesülni a munkából, hanem a kulturális és az irodalmi élet fejlődéséről is, tehát a további munka során mélyebb kutatásra van szükség a sajtó cikkekben és a másik fontos tényező, ami a munkát célba viheti az a közvélemény kutatás, mivel ez szembe állítja a valóságot a szovjet ferdítéssel.

Kulcsszavak: Hruscsov, Vörös Zászló, Kárpátalja, nehézségek, propaganda, tervgazdálkodás

¹ A tanulmány dr. habil. Váradi Natália egyetemi docens szakmai vezetésével készült.

ІСТОРІЯ БЕРЕГСЬКОГО РАЙОНУ В ДЗЕРКАЛІ ГАЗЕТИ «ЧЕРВОНИЙ ПРАПОР»

Гергев Кіш

Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II
здобувач спеціальності Історія та археологія МА 1-го курс
e-mail: kis.gergo.bl21tm@kmf.org.ua

Анотація.

Метою роботи є представлення хрущовських часів, того, як змінився Карпатський регіон і як це переживали люди. Важливо відзначити суть дослідження, яке відображає працю людей і їхнє повсякденне життя, з якими труднощами вони стикалися на роботі та в повсякденному житті. Можна знайти відповіді на питання, які цікавлять сучасних істориків, про збитки, шахрайство та антирелігійні кампанії за часів комунізму. Для написання роботи я використовував **аналіз змісту партійної преси** того часу як основну методологію дослідження, яку намагався піддати критичному аналізу, оскільки в газеті «Червоний прапор» неодноразово зустрічалися статті, що суперечили дійсності, наприклад, про успіхи в плановому господарстві та надвиробництво, що є абсолютно абсурдним, оскільки статті газети повідомляють про недоліки колгоспів. **Висновки**, дослідження виявило реальність радянської пропаганди, яка повністю відображає спотворені уявлення про те, як розвивалася і зростала Радянська Союз, і, на жаль, це відбувалося в багатьох випадках на шкоду місцевим жителям. Але, крім цього, з роботи можна дізнатися не тільки про недоліки та критику, а й про розвиток культурного та літературного життя, тож у подальшій роботі необхідне більш глибоке дослідження пресових статей, а іншим важливим фактором, який може привести роботу до мети, є дослідження громадської думки, оскільки воно протиставляє реальність радянським перекрученням.

Ключові слова: Закарпаття, планова економіка, пропаганда, Хрущов, Червоний прапор, труднощі.

A téma problematikája. A munka arra a történeti ellentmondásra keresi a választ, hogyan volt lehetséges feltárni a Beregszászi járás valós politikai, gazdasági és társadalmi helyzetképét a Hruscsovi érában (1953–1964), miközben elsődleges forrásként egy szigorúan ideológiai szűrőn át működő regionális pártszócső, a Vörös Zászló hírlap szolgált. A kutatás lényege, hogy egy propaganda-jellegű, torzító forrás (a hírlap) tartalmá-

nak elemzésével kísérel meg feltárni a szovjet valóságot. Ennek feltárása érdekében a kutatás keresi, hogy a párt központi irányelvei (SZKP, UKP Pléniumok) és a szocialista építés propagandája (kolhozok, mezőgazdasági tervek, mint a kukoricaprogram) miként tükröződtek a hírlapban, és milyen következtetéseket vonhatunk le a Beregszászi járás valós viszonyairól a forrás korlátainak figyelembevételével. A munka kísérletet tesz a propagandakép és a történelmi valóság közötti eltérés tisztázására.

A munka forrásai és a historiográfiája. A felhasznált irodalomjegyzékből kitűnik, hogy a Hruscsovi-korszak Kárpátalján a magyar történetírás és az ukrán regionális történetírás egyaránt jelentős figyelmet szentelt, ezért a vizsgált témához kiterjedt szakirodalom áll rendelkezésre. A kutatás fő forrása a Beregszászi járás korabeli regionális sajtója, a *Vörös Zászló*. A lap funkcionált, mint a párt ideológiájának közvetítője és a közvélemény formálója, a szocialista építés eredményeinek aktív propagandistája. A dolgozat beágyazódik a téma klasszikus és modern feldolgozáiba egyaránt. A kárpátaljai magyar történetírás eredményeire támaszkodik, amelyek a régió szovjet korszakát, a gazdasági kollektivizálást, a kisebbségi oktatást és az egyházüldözést vizsgálják. Különösen a *Kárpátalja története* (Csatáry György et al szerk.) és a kisebbségi magyar közösségekről szóló friss tanulmányok képviselik az aktuális tudományos álláspontot a régió szovjetizálásának folyamatáról. A munka támaszkodik még a szovjet történelem általánosabb összefoglaló monográfiáira is (pl. Mihail Heller – Alekszandr Nyekrics), amelyek kontextusba helyezik a Hruscsovi éra nagy gazdasági programjait (pl. szűzföldfeltörési program, kukoricaprogram) és a politikai mechanizmusokat (pl. kolhozok és gépállomások kapcsolata). Hivatkozunk még ukrán nyelvű szakirodalomra is (pl. O.D. Boyko, V. Yu. Korol), ami elengedhetetlen a Kárpátalján belüli gazdaságpolitika és a pártirányítás mélyebb megértéséhez.

A kutatás célja. A dolgozat célja, hogy bemutassa a Beregszászi járás politikai, gazdasági és társadalmi életének kulcsfontosságú aspektusait a Hruscsovi éra alatt a *Vörös Zászló* hírlap tartalmi kutatásán keresztül. A fő célkitűzés feltárni, hogy miként jelentek meg a pártközpont irányító szerepe és a központi határozatok a helyi szinten, és milyen eredményeket, valamint problémákat kommunikált a lap. Valamint a másodlagos célkitűzés az volt, hogy feltárni a sikeres szocialista építés és a valós gazdasági, társadalmi kihívások közötti ellentmondást. Összességében a munka lényege értékelni a *Vörös Zászló* hírlap, mint történelmi forrás jelentőségét és korlátait, és felvázolni a további kutatási irányokat.

A munka célkitűzéseinek megfogalmazása (feladat megfogalmazása). A kutatásomban a hruscsovi éra időszakát dolgoztam fel, amely 1953-1964 időszakot öleli magában. A kutatás elvégzése érdekében több kérdés is felmerült bennem, ami megválaszolásra került. A kérdések a következők voltak:

1. Hogyan és mikor került Hruscsov hatalomra?
2. Milyen politikát folytatott és hogyan irányította a népet sajtón keresztül?
3. Hogyan számolt be a sajtó a fejlesztésekről és mennyire mutatott ferde tükröt a népnek?
4. Milyenek voltak az emberek mindennapjai és hogyan haladtak a kolhozi kötelezettség vállalások a sajtó szócsövén keresztül?

A célom az, hogy bemutassam milyen nehézségekkel küzdöttek az emberek a mindennapokban és mennyire voltak félre vezetve a sajtón keresztül. Fontos kiindulási lehetőség volt több szakirodalmat áttekinteni, felkutatni, amiből megtudhattuk, hogyan lett Hruscsov a szovjet nép vezetője és milyen fejlesztésekkel rukkolt elő. A munkám elvégzése során leginkább segítségemre volt a Vörös Zászló című hírlap, amelyet módszertanilag kritikai vizsgálat alá vettem. Ennek érdekében majdnem kétszáz sajtó cikket és 21 szakirodalmi munkát dolgoztam fel a munkám elvégzése során.

Kárpátalja a Hruscsov érában: gazdaságpolitika. Miután J. V. Sztálin meghalt a politikai hatalomért folyó küzdelemből Nyikita Hruscsov került ki győztesen. Ő lett a Szovjetunió Kommunista Pártjának első titkára (1953. szeptember 14. – 1964. október 14.), majd a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke (1958. március 27. – 1964. október 14.) Ezt az időszakot a szovjet történelemben az enyhülés időszakaként ismeretes.

Kárpátalja a földrajzi fekvése miatt eléggé nagy figyelemben részesült a szovjet vezetők részéről. A régióban 1946-tól a legfőbb végrehajtó hatalom a területi tanács végrehajtó bizottsága volt. A döntéseket az illetékes pártbizottságok hozták meg. 1946 és 1990 között négy-ötévente voltak választások a Moszkvában ülésező országos, illetve a Kijevben székelő Legfelső Tanácsba.² Kárpátalja első számú vezetői, azaz az Ukrajnai Kommunista Párt Kárpátaljai Területi Bizottságának első titkárai. A választá-

² Váradi Natália: A Sztálin utáni évtized – 1953-1964 (A három „triumvirátus” és a hruscsovi kilenc év). In Csatáry György et al (szerk.): Kárpátalja története örökség és kihívások. Beregszász-Ungvár. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. 2021. 544

sokat az USZSZK Legfelső Tanácsába és a helyi tanácsokba tartották meg. A Beregszászi Járási Tanács 60 képviselője közül 22 volt magyar nemzetiségű. 1948-1952 között az egész szovjetunióban tisztogatási hullám söpört végig, de az SZKP által folytatott politika helyesnek bizonyult, mert a nép érdekeit nezte.³ 1955 novemberében ünnepelték Kárpátalja szovjet Ukrajnával való újra egyesülésének tízedik évfordulóját. 1955. december 13-án pedig a Szovjetunió Legfelső Tanácsának Elnöksége rendeletet hozott „A kényszer-kitelepített németek és családjaik jogi helyzetének rendezéséről, a korlátozások feloldásáról.” A rendelet értelmében a német nemzetiségűek engedélyt kaptak arra, hogy visszatérjenek szülőföldjükre. 1956. február végén az SZKP 20. kongresszusával kapcsolatos felvonulások, beszámolók és beszédek sorozata zajlott minden járásban.⁴ Az 1956-os forradalom és szabadságharc hatással volt a Beregszászi járásra is, bár a mértéke és a pontos részletek nem teljesen ismertek. A Vörös Zászló hírlap, mint a szovjet rendszer hivatalos hangja, természetesen nem adott teret a forradalomról szóló kritikus vagy ellenzéki hangoknak. Az 1956-os forradalom idején a magyarországi eseményekről szóló riportok – amelyek a szovjet központi és a kárpátaljai sajtóban jelentek meg vagy a rádióban hangzottak el – a figyelmet főképpen a magyar kommunisták kivégzésének, a szovjet katonák meggyilkolásának, a párt- és állami intézmények elfoglalásának eseményeire terelték. A járási lap a forradalommal kapcsolatos első cikkét 1956. október 31-én tette közé A magyarországi népellenes kaland megghiúsulása címmel, amit a Pravda október 28-ai számából vettek át.⁵ Az 1956-os forradalom Kárpátalját, azon belül Beregszászt eléggé mélyen érintette, mivel kulcsszerepet játszott a forradalom idejében. Azért is érintette, mivel Beregszászon keresztül haladták át a szovjet harckocsik a Macsolai úton a magyar határ felé. A magyar lakosság számára az 1956-os forradalom egy szimbolikus szolidaritás vállalás volt a szabadságért küzdő Magyarországgal.⁶ 1953 és 1956 között nagy erővel folyt a Talabor-

³ Mihail Heller – Alekszandr Nyekrics (szerk.): Orosz történelem II. kötet. A Szovjetunió története. Budapest, Osiris Kiadó, 1996. 432

⁴ Váradi, A Sztálin utáni, 547–548

⁵ S.n.: A magyarországi népellenes kaland megghiúsulása, *Vörös Zászló* 22(1956/113), 1956. okt. 31., 4

⁶ Bocskor Andrea, Csernicskó István, Molnár D Erzsébet (szerk.): *Küzdelem a megmaradásért*. Budapest, 2023. 68-69

Nagyág vízerőmű építése. Az erőmű megépítése nagyon fontos volt mivel ez az erőmű Kárpátalja iparosításának jelképe lett.⁷

1960. októberében befejeződött a Barátság kőolaj vezeték kárpátaljai részének építése amit 1962-ben adtak át. Kárpátalja egy bizonyos nyugati kapunak felelt meg ezért lett Csap–Bátyú térsége a Szovjetunió egyik legjelentősebb átrakodó állomása. A területen keresztül áramlott Európába az elektromos áram, a gáz- és kőolajexport jelentős része. A 21. pártkongresszuson hétéves tervet fogadtak el (1959–1965). Hruscsov az életszínvonal növelésének elérésére lakótelepek építését rendelte el amiket oroszul „mikrorajonok”-nak nevezték, az ötszintes lakástömböket pedig „hruscsovák”-nak, vagy „hruscsovák”-nak. 1962 márciusában megkezdődött a termelői kolhoz-szovhoz hivatalok létrehozása. Kárpátalján öt területi mezőgazdasági termelőszövetkezet jött létre.⁸ Megtörtént továbbá a pártszervezetek felosztása ipari és mezőgazdasági szervezetekre. 1963. augusztus 14-én új közúti hidat avattak a Tiszán, Záhony és Csap között, ami megkönnyítette a közlekedést a két város és a két ország között.⁹

Az új szovjet vezetés legelőször a mezőgazdaság felvirágoztatásához látott hozzá. Azért kezdtek ezzel mert a kolhoz rendszer látszólag nem vált be mert nem volt gazdaságos és ezért kudarcba fulladt. Ahogy már említettem elkezdték a kolhozokat összevonni ami igen céltudatosan folyt. 1955-től a kolhozok a gépállomásokkal kezdték a közös munkát.¹⁰ 1962-ben volt az első határozat a termény eladásról, de ezek előtt Lengyelországnak volt ajándékozva jelentős része a gabonának.¹¹ 1963-ban megkezdtek a gabona importálását az USA-ba és Kanadába.¹² A kolhozokban több száz traktor, teherautó és más munkaeszközök szerepeltek. de mivel a fentiekben említettem a kolhozösszevonást ezért kevés szakképzet ember volt. Minisztériuma által kiadott 147. számú utasítás értelmében Kárpátaljáról 1954 február–márciusában összesen 500 családot kellett áttelepíteni: 350 családot a mezőgazdasági és halkolhozokba, 150 családot szovhozokba.¹³

⁷ Váradi, A Sztálin utáni, 548

⁸ Бойко О.Д. *Історія України*. «Академія», Київ, 1999, 501

⁹ Váradi, A Sztálin utáni, 550–551

¹⁰ Heller–Nyekrics, Orosz történelem, 440–441

¹¹ Король В.Ю. *Історія України*. «Академія», Київ, 2008, 413

¹² Остафійчук В.Ф. *Історія України*. «Знання-Прес», Київ, 2008, 342

¹³ Váradi, A Sztálin utáni, 562

A Szovjetunió Kárpátalján extenzív gazdaságfejlesztést hajtott végre. A fő iparág a fakitermelés volt. Az 1950-es évek végére Ungváron félszáz üzlet több tucat étterem, étkezde, kávézó és két nagy piac működött. A boltok polcain új termékek jelentek meg, eltűntek a kenyér utáni sorban állások, lehetett cukrot, kávé, gyufát, petróleumot, teát, halféléket, kolbászt, sajtot, tojást, húst, vaját, konzervet, gyümölcsöt, zöldséget, gázt stb. venni, ami nélkülözhetetlen volt a mindennapokhoz. Az importáru elsősorban Kínából, Csehszlovákiából, Magyarországról és az NDK-ból érkezett.¹⁴ A szolgáltatásnyújtás kultúrájának a fejlesztése során új szolgáltatási formákat és módszereket vezettek be. Elsőként 1957-ben a munkácsi vegyes nagyáruházban nyílt meg egy önkiszolgáló élelmiszerüzlet. A fogyasztói szövetkezet pedig megnyitotta az első önkiszolgáló könyvesboltot Szolyván, valamint egy önkiszolgáló élelmiszerüzletet a técsői járási Aknaszlatinán. A szociális szférát is fejlesztették: iskolákat, óvodákat, bölcsődéket, kultúrházakat, kórházakat, klubokat (azaz kultúrházakat) stb. építettek. Emellett szanatóriumokat, üdülőket építettek, amelyeket elsősorban a pártvezetők használtak.

Mezőgazdaság. Ebben az időben Kárpátalján kísérleteztek a tea és más szubtrópusi növényfajták termesztésével. De viszont ezzel a kísérletezéssel a gazdaságok hatalmas veszteségeket szenvedtek. Az effajta kísérletezésekkel 1956-ban hagytak fel.¹⁵ Az 1950–1960-as években a szovjet vezetés Kárpátalját gyümölcsös- és szőlőskertekkel lepte el. Az UKP számos határozatott küldött a területi végrehajtó bizottsághoz, hogy növelni kell a gyümölcsösök és szőlőültetvények területét. A gyümölcskertészet főként a Técsői és a Huszti járásban, a szőlészet pedig a Beregszászi, Nagyszőlősi, Munkácsi és Ungvári járásokban terjedt el. Kiemelkedően a nagymuzsalyi szőlészet teljesített.

Célul tűzték ki az életszínvonal növelését, amit főként azzal akartak elérni, hogy visszacsábítják a szakembereket az iparból a mezőgazdaságba, és növelik azok érdekeltségét a termelésben. 1953 végén a megyében 263 kolhoz működött.¹⁶ Az 1954-ben megkezdődő kukoricaprogram csak kezdetben volt sikeres, és akkor sem minden kolhozban. A főbb probléma az volt hogy közel 700 hektáron ültettek kukoricát ami hegyvidéki terület volt. Az Iljics Emléke Kolhoznak, amelyhez a járás ültetvényeinek nagy

¹⁴ Uo., 563

¹⁵ Fedinec Csilla, Vehes Mikola (szerk.): Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra. Budapest-Ungvár, 2010, 281

¹⁶ Váradi, A Sztálin utáni, 551–553

része tartozott, egyáltalán nem volt vetőgépe. A gazdaságok felében nem tudták elvégezni a szántást sem. 1960-ban a túlnedvesedés miatt a megyében összesen 6,5 ezer hektárnyi kukoricaültetvény pusztult el. A gazdaságok mindössze a kukorica negyedét aratták száraz terményként. 1955 márciusában megengedték, hogy a kukoricavetések sorközeibe babot, takarmánytököket vessenek, és jutalmazásban, pótdíjazásban részesítették azokat, akik a köztesvetések révén jó eredményeket értek el, és a termés egyharmada őket illette. De a kukoricát nem csak Szovjetunió belül használták fel, hanem elkezdtek külföldre exportálni.¹⁷

„Az ugyancsak 1954-ben megkezdett szűzföldfeltörési program kiterjedt a komszomol, vagyis a kommunista ifjúsági szövetség kárpátaljai szervezeteire is.¹⁸ A kukorica termesztés kudarcba fulladása után elkezdtek fejleszteni a hús, vaj és tej iparokat. A szűzföld program abban nyilvánult meg, hogy minden egyes elhanyagolt vagy addig nem művelt (gondozott) földet is felszántottak annak érdekében, hogy minél több helyre tudjanak kukoricát ültetni. Ezt a szűzföld tervet a Kazah, Volga, Urál, Szibéria, távol kelet és a Krím-félsziget területeken alkalmazták. Ennek érdekében több ezer szovjet ember vándorolt el ezekre a területekre, hogy lelkesen elkezdjék művelni az elvadult földeket. De sajnos a nagy lelkesedés ellenére sem sikerült a terv. Amennyiben rossz minőségűek voltak ezért nem termet és több ezer hektár ment kárba amit siló takarmánynak használtak fel az állattenyésztésben.

Állattenyésztés. A hruscsovi idők (1953-1964) jelentős változásokat hoztak Kárpátalja állattenyésztésben, akárcsak a Szovjetunió más területein. Ezek a változások a korábbi sztálini politika enyhülésének és mezőgazdaság fejlesztésére tett kísérleteknek voltak a következményei. Kárpátalja területén főként szarvasmarha tenyésztéssel foglalkoztak, de ezek mellett tartottak juhokat és sertést is. A haszonállatok száma igen megfogyatkozott, mivel a háború utáni időszakban elkezdtek a kolhozok gépállomásait fejleszteni és mindent próbáltak korszerűsíteni, de ezzel megnőtt a munkaerő kereslet is. Az állattenyésztéssel foglalkozó kolhozok vagy szovhozok általában szarvasmarha, sertés, juhtenyésztéssel foglalkoztak. Ezeket az állatokat felhasználták az egyéni javak ellátására hús, vaj, gyapjú, bőr és egyéb dolgokat készítettek belőlük.¹⁹ A kolhozokban

¹⁷ Бойко, Історія України, 502

¹⁸ Várad, A Sztálin utáni, 554-555

¹⁹ Колосюк, В.О. Історія України. «Кондор», Київ, 2015, 184

folytatódott a kollektivizálás, de nem volt akkora a nyomás, mint ismeretes Sztálin alatt a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálása hatalmas károkat okozott. Ezek a jelenségek Hruscsov idejére csökkenni kezdett, ez abban nyilvánult meg, csökkent az emberekre nehezedő nyomás. Alapjába véve a kolhozok maradtak továbbra is a mezőgazdaság egységei beleértve az állattenyésztés is.²⁰ Ahogy már említettem a főbb termelési folyamatok a hús és tejtermelés növelésére irányultak. Hruscsov egyik fő célja az volt, hogy javítsa a Szovjetunió élelmiszerellátását. Ennek érdekében kampányokat indított, ami Kárpátalján is éreztette a hatását. Azért, hogy megvalósítsa a terveit kísérletek tett a szarvasmarha- és a sertésállomány növelésére. Több statisztikai adattal beszámol ezekről a mutatókról, hogy miként változott évről-évre. Általában az ilyesfajta próbálkozásai Hruscsovnek a mezőgazdaságban hatalmas problémákba ütközött, mivel több kolhozban küszködtek a takarmány ellátással és az állatok teleltetésével. A másik nagy probléma, ami sajnos Kárpátalján jelen volt az a parasztgazdaságok kiszolgáltatottsága volt. Ugyanis a kolhozrendszeren kívül is a parasztok saját gazdaságaikban állattenyésztéssel foglalkoztak, de gyakran kiszolgáltatott helyzetben érezték maguk a viszont eladók miatt, akik mélyen áron alul vásárolták fel a termékeiket.²¹

A közoktatás. A 20. század környékén a politikusok negatívan befolyásolta az ukrán oktatás fejlődését. Az oktatásban két nagy iskola állt szembe egymással. 1946-ban megszüntettek különböző iskolafajtákat: népiskolákat, polgári iskolát, gimnáziumokat és papi szemináriumokat. Az oktatásban és a kultúrában eléggé elterjedt a szovjetizálás. 1945 és 1960 között több mint 150 új iskola nyílt.²² A háború befejezése után még néhány évig folyt még a háború előtti tanterv alkalmazása. Az 50-es évek végére rengeteg magyar tannyelvű könyv jelent meg amiket magyarországi kiadók forgalmaztak.²³ Az első irányvonal nagy erőfeszítéseket tettek a kárpátaljai magyarság iskolarendszerének kialakításának. Az ötvenes évek elejéig csak hétosztályos magyar és román tan nyelvű iskolák működtek. Az 1945-ben elemiként megnyitott iskolák zömét hétosztályos-

²⁰ Uo., 187

²¹ Uo., 190

²² Fedinec-Vehes, Kárpátalja, 303

²³ Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Budapest, 2008. 270

sá alakították, s csak a nagyon kis településeken maradt az elemi.²⁴ 1953 nyarán-őszén először négy középiskola nyílt meg a magyarok számára – Nagyberegen, Nagydobronyban, Mezőkaszonyban, Mezőváriban – és egy a románok számára. A hruscsovi korszak végére 14-re emelkedett a kárpátaljai magyar középiskolák száma, melyek közül öt a tömbmagyar Beregszászi járásban, négy az Ungváriban, egy Munkács városában, kettő a Nagyszőlősi s egy-egy a Huszti és a Técsői járásban volt. Ezekben az újonnan megnyílt középiskolában nem minden tanárnak volt képesítése.

Egyházüldözés. Az 1953 tavaszán megindult liberálisabb egyházpolitika mindössze öt évig tartott 1958 őszéig, amikor is október 4-én megjelent a párt határozata: „Jelentés a Kommunista Párt Központi Bizottságának Propaganda és Agitációs Osztályáról. Magyarország a tagállamok tudományos ateizmus-propaganda hibáiról” kommentjei “behozta a vallást és egyben az egyházat a Szovjetunióba. Az élet egyik legnagyobb ellenségének nyilvánította, és kifejtette véleményét. Eljött az idő, hogy meghatározzuk a vallási „bukottak” végső kiirtását.”²⁵ 1959-ben a tudományos ateizmus alapismeretei című tárgy Ezzel a határozattal indult el a hruscsovi időszakban a vallás elleni összehangolt támadás, amely aztán vallásüldözéssé vált. Az említettek közül azt lehet levonni, hogy a szovjetunióban hivatalosan is elterjedt az ateizmus. A vallási élet gyakorlását kimondottan csak templomok falai között lehetett gyakorolni, de azt is szigorított előírások mellett.²⁶ Az egyház ellenesség az odáig fajult, hogy minden egyházat külön-külön számoltak fel. Ezek közül az egyházközségek közé tartozik a görög katolikus püspökség, ortodox egyház és a református. Azokban az egyházakban ahol tartottak istentiszteletet ott még ellenőrzésbe vették az írógépek betűmintáját amit le kellett adni a belügyi és vallásügyi osztály számára. De még mind ezek mellett a vasárnapi prédikációknak a másolatát is le kellett adni ezeknél a szerveknél. Ukrajnában 1957-től 1964-ig a pravoszláv egyházak több mint 46% zárva volt.²⁷ Ezekben az időkben rengeteg templomot zártak be arra hivatkozva hogy életveszélyesek és újak építésére van szükség. Ugyanakkor a fent említett ügynökségek 1962-től a legálisan és illegálisan működő kö-

²⁴ Szamborovszkyné Nagy Ibolya: A Sztálin utáni évtized – 1953-1964 (A három „triumvirátus” és a hruscsovi kilenc év). In Csatáry et al (szerk.), Kárpátalja története, 575

²⁵ Uo., 581

²⁶ Bárdi–Fedinec–Szarka (szerk.): Kisebbségi, 268

²⁷ Король, Віктор. Історія України. «Академія», Київ, 2002, 387

zösszegek, a működő és bezáródó egyházak,²⁸ még a Külső-Kárpátokon is nemcsak területi, hanem települési szintet is megcéloznak.²⁸

Kárpátalja a Hruscsov érában, a Vörös Zászló tükrében: politika. 1953-ban tartották meg az UKP KB Plénúmának ülését. A Plénúm határozatai arra kötelezték a körzet összes mezőgazdasági dolgozóit, hogy haladéktalanul küszöböljék ki a hiányosságokat és az összes agrotechnikai intézkedések pontos betartásával biztosítsák a bő terméshozamot minden növényből.²⁹ Megtartották a kerületi fogyasztási szövetkezet beszámoló-választó gyűlését, amelyen a falusi fogyasztási szövetkezetek 94 delegátusa vett részt. A beszámoló és a beszámoló-választó gyűlések nagyjelentőségű eseményt jelentettek a kolhozok életében. Ezeken a gyűléseken, megtárgyalva a vezetőség és az ellenőrző bizottság jelentését, valamint a kolhozok és GTÁ-k közötti szerződés teljesítéséről szóló beszámolót, megválasztják a kolhoz vezetőségét, elnökét és az ellenőrző bizottságot. A SZKP KB 1954. évi szeptemberi plénúmhatározata kihangsúlyozza a kolhozisták anyagi érdekeltsége elve betartásának szükségességét.³⁰ Kezdetét vette az új, 1955. év. Az 1955-ös évben a béke, demokrácia és szocializmus táborának népei a SZSZKSZ vezetése alatt eredményesen dolgoztak országaik hatalmassága további megszilárdításán, a jólét emelésén.

Az Ukrán Köztársaság ipara határidő előtt, december 26-án teljesítette a hatodikötéves terv első évének össztermelési tervét. A köztársaság dolgozói, valóra váltva az SZSZKSZ Minisztertanácsa és az SZKP KB az Ukrán SZSZKSZénipara fejlesztésével kapcsolatos halaszthatatlan intézkedésekről szóló határozatát, leküzdik a nehézségeket, növelik a széntermelés ütemét és már 1956 negyedik negyedévében terven felüli szenet adtak az országnak. Ukrajna dolgozói, teljesítve kötelezettségvállalásukat, még szélesebben bontakoztatják kiaz SZKP KB decemberi Plénúma határozatai, valamint a hatodik ötéves terv határidőelőtti teljesítéséért folyó szocialista versenyt.³¹

Az 1957-es év volt az, amikor a szovjet emberek a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. kongresszusa határozataival felvértézve újabb történel-

²⁸ Szamborovszkyné Nagy, A Sztálin utáni, 583

²⁹ S.n.: Példásan végezzük a betakarítást és a beszolgáltatást. *Vörös Zászló* 9(1953/56), 1953 júl. 9., 1

³⁰ S.n.: Beszámoló és beszámoló-választó gyűlések a kolhozokban. *Vörös Zászló* 10(1954/3), 1954 jan. 5., 1

³¹ RATAU: Ukrajna ipara határidő előtt teljesítette évi tervét, *Vörös Zászló* 13(1957/139), 1957 jan. 1., 2

mi jelentőségű sikereket értekel. Az SZKP KB nemrégennem megtartott decemberi Plénuma összegezte a pártkongresszus határozatai teljesítésének első eredményeit. Az SZKP KB decemberi Plénumának határozata kihangsúlyozta a szakszervezetek szerepét az ipar előtt álló nagy feladatok teljesítésében. Azokat a nagy feladatokat, amelyeket a szakszervezetek elé állítottak az SZKP KB decemberi Plénumának határozatai, csak akkor lettek volna megoldhatók, ha biztosítják pártirányításukat. A pártszervezetek vezetése alatt a szakszervezetek kiküszöbölik hibáikat és újabb sikereket érnek el a hatodiköt éves terv teljesítéséért folyó harcban az új 1957-es évben. A közgyűlések közötti időszakban a kolhozügyeket vezetőségi ülésen oldják meg, amelyet közgyűlésen, nyílt szavazással választanak meg.³²

Az SZKP KB júniusi Plénuma határozatával kapcsolatban, melyben eltörölték a kolhozok kötelező beszolgáltatását és megállapították a mezőgazdasági termékek készletezésének új árait és feltételeit. A hírlapban ez időszakban gyakran megvan említve az UKP kongresszusai és szó van arról, hogy mi is történt valójában. Rengeteg Plénomot fogadtak el, amely komoly változásokra mutat az 1958-as évben időszakban a térségben. Julius 3–4-én megtartották az Ukrajnai Kommunista Párt Központi Bizottságának Plénumát. A Plénum megtárgyalta «Az SZKP KB júniusi Plénumának eredményeiről és Ukrajna pártszervezeteinek feladatairól a mezőgazdasági termékek termesztése és az államnak való eladása növelése terén» című kérdést.³³ Julius 5-én volt 40 éve annak, hogy megtartották Ukrajna bolsevik szervezeteinek első kongresszusát, melyen megalakították az Ukrajnai Kommunista Pártot — a Szovjetunió nagy és dicső Kommunista Pártja elválaszthatatlan részét.³⁴

Az 1959. évi kollektív szerződéseket az ipari vállalatokban, a közlekedésben, építkezésben, a postán, kereskedelemben és a közlelmezési vállalatoknál január és február hónapokban, a szovhozokban, az MJA-kban és GTA-kban március 15-ig, a tőzegfeldolgozó üzemeknél pedig 1959 áprilisáig kellett összeállítaniuk.³⁵ Az SZKP XXI. kongresszusa különös figyel-

³² További győzelmeket az új esztendőben, *Vörös Zászló* 13. évf. 139. (1300.) sz. 1957 jan. 1., 1

³³ Tájékoztató közlemény az Ukrajnai Kommunista Párt Központi Bizottságának Plénumáról. *Vörös Zászló* 14. évf. 80. (1533.) sz. 1958 júl. 5., 1

³⁴ RATAU: Az ukrajnai KPKB plénumának ünnepi ülése. *Vörös Zászló* 14. évf. 81. (1534.) sz. 1958. júl. 9., 1

³⁵ TASZSZ: Az 1959. évi kollektív szerződések összeállításáról. *Vörös Zászló* 15. évf. 4. (1610.) sz. 1959 jan. 9., 1

met fordított a társadalmi szervezetek bevonására a gazdasági és kulturális élet irányításába.³⁶ A helyi alárendeltségű ipar termékeinek gyártása az 1959. évhez viszonyítva 13 százalékkal növekszik. Az SZKP KB decemberi plénumának határozata a munkaaktivitás újabb hullámát váltotta ki több kolhoz dolgozóból.³⁷ Semmi esetre sem volt szabad megengedni, a párt XXII. kongresszusa évében a hírlap szerint, hogy ne teljesítse a kerület szocialista kötelezettségvállalását.³⁸ Aluzsánkai Szovhoz dolgozói gyakorlatilag élvezték a párt és a kormány gondoskodását a dolgozók jóléte további növeléséről. Az 1961-es év november 1-től a fizetési rendszerben különösen kifejezésre jut az anyagi érdekeltség elve.³⁹

Az SZKP KB júniusi plénumán elfogadott határozatok a pártszervezetek elé a dolgozók kommunista nevelésének új feladatait állították. A köztársaság népgazdasági tanácsai ipari üzemeknek dolgozói, az SZKP KB plénumának határozatait megvalósítva, széleskörű szocialista versenyt bontakoztattak ki és új termelési sikereket értek el számolt be a hírlap 1963-as száma az olvasóinak.⁴⁰ Megtartották a brigádok és aktivisták tanácskozását a Lenin Kolhoz harmadik részlegén: Azon az aratás előkészítéséről és lefolytatásáról tanácskoztak.⁴¹ Az SZKP KB decemberi plénuma és az ukrainai KP KB plénuma határozatai a mezőgazdasági dolgozók elé új feladatokat állítanak. Annak érdekében, hogy az erre irányuló törekvéseik a legszebb eredményeket adják, komolyabb magatartást kellett tanúsítaniuk szemben a vetőmagyakkal. A kerület több kolhoz tagjai érdeklődéssel tanulmányozták az SZKP KB decemberi plénumának határozatát. A párttagok és a pártonkívüli aktivisták nagy megelégedéssel beszéltek a szovjet emberek iránti szüntel-

³⁶ Goncsarov Sz.: A társadalmi bíróságoknak nagy nevelő hatása van. *Vörös Zászló* 16. évf. 2. (1961.) sz. 1960 jan. 5., 2

³⁷ Inkulinec Gy.: A kommunisták haladnak az élen. *Vörös Zászló* 16. évf. 2. (1961.) sz. 1960 jan. 5., 1

³⁸ Szélesebb körben bontakoztassuk ki a harcot az SZKP XXII. kongresszusa méltó fogadására. *Vörös Zászló* 17. évf. 79. (1991.) sz. 1961 júl. 1. 1

³⁹ Milán R.: Új munkabérrendszer a szovhozban. *Vörös Zászló* 18. évf. 3. (2069.) sz. 1962 jan. 6. 4

⁴⁰ RATAU: Ukrajna ipara határidő előtt teljesítette a tervet. *Vörös Zászló* 19. évf. 88. (2338.) sz. 1963 júl. 2., 1

⁴¹ Szuhán V.: Döntő harc. *Vörös Zászló* 19. évf. 88. (2338.) sz. 1963 júl. 2., 3

len gondoskodásról. ⁴²A nagyszőlősi ipari termelési pártbizottság elsőfokú párt szervezeteiben nyílt pártgyűléseket tartottak az 1964-es évben. ⁴³

Gazdasági élet: szőlőültetvények. A hírlap elegendő információval látta el az olvasóit, hogy miként zajlottak a munkálatok a kolhozokban valamint beszámolt a munka folyamatokról ami, a szőlőültetvényeken zajlott az 1953-as év nyarán. Ezért ily módon értesülhettek az olvasók mint: „Engels kolhoz szőlészei segítettek a mezei brigádoknak a betakarítási munkákban. Így az aratás napjaiban a szőlőben befejeződött a harmadik és megkezdődött a negyedik kapálás, valamint permetezés.” ⁴⁴ A cikkekből nem csak a munka menetét lehet megtudni, hanem a betakarított termés mennyiségét az 1953-as évben. Valamint értesülést ad a szüret befejezése utáni időszakról, amiben olvashatunk miként sajtolták ki az emberek erejét és milyen terhelést róttak a szőlészekre annak érdekében, hogy a jövőben növeljék a terméshozamot. ⁴⁵ A beregszászi szőlőszovhoz dolgozói az 1954-es évben ültetvényük egész területéről hektáronként 46 mázsa szőlőt szüreteltek. A szőlő gondozásához szükséges anyagok szállítása, valamint a szőlő betakarítása gyakran nehézségekbe ütközött a közlekedési eszközök hiánya miatt. ⁴⁶ De viszont amuzsalyi szőlőszovhozban nagy sikereket értek el az új szőlők telepítése terén. 1956-ban 120 hektár új szőlőt létesítettek itt. ⁴⁷

A kolhozok szőlészei elő készületeket tettek a szőlővesszők fásoltásához annak érdekében, hogy megnöveljék a terméshozamot az 1957-es évben. A kolhoz 3 hektárt kitevő anyatelepén a munkások a jó terméshozam és a cél elérésért küzdöttek és ezért naponta több ezer szőlővesszőt vágtak le. Az 1957-es év januárjában már 200 ezer jó minőségű vesszőt készleteztek a szőlészek. ⁴⁸ A hírlapban említést tettek az 1958-as számban, hogy miként alakult a beregszászi kerületben cseresznye szüret. Ennek fejében

⁴² Ruszin T.: A kommunisták tanulmányozzák az SZKP KB decemberi plénumának határozatát. *Vörös Zászló* 20. évf. 3. (2418.) sz. 1964 jan. 4., 2

⁴³ Csecsur B.: Új célok felé. *Vörös Zászló* 20. évf. 4. (2419.) sz. 1964 jan. 9., 2

⁴⁴ Kovács Lajos: Nem feledkezünk meg a szőlőgondozásáról sem. *Vörös Zászló* 9. évf. 61. (910.) sz. 1953 júl. 26., 3

⁴⁵ Cselle József: Szőlővesszőt készletezünk. *Vörös Zászló* 10. évf. 2. (955.) sz. 1954 jan. 5., 3

⁴⁶ Tóth Béla: A szőlészet további fellendítéséért. *Vörös Zászló* 10. évf. 7. (960.) sz. 1954 jan. 24., 2

⁴⁷ Ovpacsko I.: Ezt hozta nekünk az 1956. év, *Vörös Zászló* 13. évf. 139. (1300.) sz. 1957 jan. 1., 2

⁴⁸ Szőlővesszőt készleteznek. *Vörös Zászló* 13. évf. 2. (1301.) sz. 1957 jan. 4., 3

tudni lehet arról az információról miként amuzsalyi szőlőszovhoz sok gyümölcsöt szállít az ország ipari központjában élő dolgozók számára.⁴⁹

Több olyan statisztikai adattal szolgált a hírlap a 1960-as évek kezdetéről amiben megtudhattuk, hogy miként harcolnak a kívánt termés elérésért a szőlészek. Ezért ezt a vállalkozást leginkább azért is kezdték el végrehajtani, hogy versengjenek egyes kolhozok szőlészeivel, mint ilyen volt a Sevcsenko Kolhoz szőlészei és az Ilosvai kolhoz között kiéleződött harc. Ezért hozzáláttak a tőkék befedéséhez, mélykapálást végeztek, le-szülyesztették a nyári zöldoltásokat, trágyát készleteztek. Ezzel egyidejűleg elkezdték az új szőlők és gyümölcsösök telepítését is. Munka tehát volt bőven, amivel sikeresen meg is birkóztak.⁵⁰

Általában a kolhozok tagjai büszkéek voltak szőlészetükre, és ezért a hírlapból értesülve a jólétük forrásának nevezték azt. Az igaz volt, hogy a kolhozokban nem nagy földterülettel rendelkeztek az ültetvények, de mégis az abból kapott jövedelem az évi pénzbevétel 40 százalékát képezte.⁵¹ S évről évre egyre jobb termést érve el, a szőlészek adják a kolhoz összjövedelmének több mint a felét.⁵² A szovhoz vezetői figyelembe véve az előző évek fogyatékoságait, már az ősz folyamán szilárdan meg alapozták az 1964-es termést. A szőlőültetvényeket helyi trágyafélékkel javították fel, több száz tonna meszet juttattak a talajba. Ez lehetővé tette amuzsalyi szovhozoknak, hogy 35 mázsára növelje a szőlő terméshozamát.⁵³

Növénytermesztés. Több kolhozban az a probléma ütötte fel a fejét, hogy nem rendelkeztek elegendő és megfelelő vetőmagokkal az 1953-as évben, ami a terméshozam meggyengüléséhez vezetett. 1953-ban a beregszásziki kolhoz mezőin 1.030 hektár kalászosból 660 hektárt a beregszászi GTA három kombájnja takarít be.⁵⁴ Több olyan újságikkben lehetett értesülni, amiben megtudhattuk, hogy a Lenin útja kolhozban 75 hektárról kellett az árpát learatni.⁵⁵ Ezért a kolhozokban az elnökök, az agronómus és a brigádvezetők bevonásával idejében elkészítették az

⁴⁹ Vörös Zászló 14. évf. 81. (1534.) sz. 1958 júl. 11., 2

⁵⁰ Kis Béla: Szüret óta. Vörös Zászló 16. évf. 6. (1765.) sz. 1960 jan. 14., 3

⁵¹ Horb D. Aranylő fűrtök. Vörös Zászló 17. évf. 81. (1993.) sz. 1961 júl. 6., 1

⁵² Bokotej V.: Duzzadnak a szemek. Vörös Zászló 19. évf. 90. (2340.) sz. 1963 júl. 6., 3

⁵³ Zsbura M.: Akémia alkalmazásra lel a szőlőkben. Vörös Zászló 20. évf. 8. (2423.) sz. 1964 jan. 18., 2

⁵⁴ Balogh Béla: Arat a kombájn. Vörös Zászló 9. évf. 55. (904.) sz. 1953 júl. 5., 3

⁵⁵ Sebestyén I.: Befejtük az árpa aratást. Vörös Zászló 9. évf. 55. (904.) sz. 1953 júl. 5., 3

aratási munkatervet, melyet a vezetőség, valamint a kolhozisták közgyűlésén jóvá is hagytak.⁵⁶ A hírlap nem csak a kalászosok betakarításáról számolt be, hanem az 1954-ben megkezdett zöldségfélék kiültetését megelőző munkafolyamatokról is, mint a melegágyak készítéséről és a korai zöldségfélék veteményezéséről, ami a város lakóit ellátta friss zöldségekkel.⁵⁷ A kerület kolhozaiban nagy területeken vetettek őszi búzát és kapásnövényeket „kukorica”, dohány és burgonya után. Ezért az a feladat állt a kolhozisták előtt, hogy az őszi búza olyan fajtáit termesszék ki a kapás élőnövények utáni vetés céljára, amelyek későbbi vetés esetén is bő termést biztosítanak.⁵⁸ A párt és a kormány azon határozatai teljesítésében, hogy állandóan növelni kellett az országban a szemes termények betakarítását, különösen nagy szerepet játszik a kukorica termesztése. A kukorica, amellet, hogy élelmezési célokra is használható, a legértékesebb abrak-takarmány.⁵⁹ A kolhozokban több éven keresztül sikeresen alkalmazták a nagy vetésterületen a tömörített vetést. Az 1955-ös évben ismét harcot indítottak a bő termés elérésében, ami nagy valószínűséggel sikerülni fog a hírlap cikkei alapján, mivel propagált hírlapból értesültek az emberek.⁶⁰ A kerület kolhozai jövedelmeinek növekedése lehetőséget adott új gépek és berendezések vásárlására. 1956 folyamán a mezőgazdasági ellátón keresztül kolhozoknak 3 millió 760 ezer rubel értékű gépet és műtrágyát sikerült vásároltak.⁶¹ Nagyon jól felvan tüntetve a hírlapban miként kéri ki a munkások véleményét, amennyiben ezek némelyike valótlan állítások, de a hírlap pozitívként találja az olvasónak. A kolhozok tagjai az 1957. évre azt a célt tűzték maguk elé, hogy a szemes termények összterméshozamát 13 ezer mázsára növelik. A takarmánytermesztők elérték első „sike-reiket abban a harcban, amelyet a tehenenkénti 18 tonna siló készletezése érdekében indítottak. Gyakran tettek olyan említéseket ahol a terven belül teljesítették a célul kitűzött munkát, mint például: „A Marx Károly kol-

⁵⁶ Tatár B.: Nem teljesítik a tervet. *Vörös Zászló* 9. évf. 55. (904.) sz. 1953 júl. 5. 3

⁵⁷ Kovács Lajos: Megkezdjük a melegágyak bevetését. *Vörös Zászló* 10. évf. 2. (955.) sz. 1954 jan. 5. 3

⁵⁸ Koszenko L.: Vezessük be a kolhoztermelésbe a bő terméshezamú növényfajtákat. *Vörös Zászló* 10. évf. 5. (958.) sz. 1954 jan. 18., 4

⁵⁹ RATAU: A kukorica bő termésért. *Vörös Zászló* 11. évf. 9. (1066.) sz. 1955jan. 30., 1

⁶⁰ Tiscsenko G.: A tömörített vetés a takarmánytermesztés növelésének fontos tartaléka. *Vörös Zászló* 11. évf. 9. (1066.) sz. 1955jan. 30., 1

⁶¹ Zsvanyko V.: Ezt hozta nekünk az 1956. év, *Vörös Zászló* 13. évf. 139. (1300.) sz. 1957 jan. 1., 2

hozban az árpa aratása két napra volt tervezve.”⁶² Mindennapi késedelem nagy termésveszteséget jelent. Ez pedig nem volt meg engedhető, hiszen az ősziék amúgy sem fejlődtek úgy ahogy az várható volt. A kolhozokban az aratás elvégzését 6-7 napra tervezték.⁶³ A kolhozok és szovhozok áttérnek a kukorica hibridvetőmaggal való vetésére, úgy pótlólagosan közel 500 millió púd kukoricát nyerünk. 1957-ben a vetőmaggazdaságok nagy területeken termeltek első nemzedéké hibridvetőmagot, ami lehetővé tette az ország kolhozainak és szovhozainak, hogy ez évben az első nemzedékű hibridvetőmaggal 4.4 millió hektárt vessenek be.⁶⁴ A Lenin Útja Kolhoz növelni fogja a kukorica vetésterületét és termés hozamát. Ennek érdekében a kukorica számára a legjobb földeket válogatjuk ki.⁶⁵ A mezőgazdasági dolgozók azon elhatározásuknak adtak kifejezést, hogy a hét-éves terv első évében a mezőgazdaságban új, addig nem látott sikereket érnek el. Több olyan kolhoz volt ahol a gépparkok a kukoricatermesztés minden munkája elvégzésére képes. Gépkezelők és kolhozisták tudatában voltak ennek. A Lenin Útja Kolhozban Berényi Béla brigádja valóra váltotta célkitűzését. Hektáronként 50 mázsa szemes kukoricát takarított be. A brigád ebben az évben hektáronként 50 mázsa szemes kukoricáért és 720 mázsa silóanyagért indított harcot.⁶⁶ Az 1960-as évben a kerületben összesen 10 ezer hektárt vetettek be kukoricával és ezeken a földeken olyan termést készítettek elő, ami végleg megoldhatta a takarmányozási problémákat. A kukorica termesztők többsége eleget tett az 1960-as évek tavaszán történő gondozásnak. De ezek alól voltak kivételek, mint a Lenin útja meg az Engels kolhozban még mindig nem fejezték be a sorközi kapálást. Mindazok ellenére, hogy néhány kolhoz el volt látva minden féle munkaeszközzel a kukorica termesztéshez, de még mindig voltak olyan kolhozok ahol megfeledeztek arról, hogy a kukoricatermesztésben nagy segítséget nyújthatnak a gépek. A kolhozokban az év kezdetén leszögezték azokat az agrotechnikai intézkedéseket, melyekre szükség van a bő termés biztosításához.⁶⁷ 62 mázsás szemes kukorica és 600 mázsás zöldmassza

⁶² Szolnoki I.: A városban és a kerületben. *Vörös Zászló* 14. évf. 81. (1534.) sz. 1958 júl. 9., 2

⁶³ Minden erőt az aratásra. *Vörös Zászló* 14. évf. 82. (1534.) sz. 1958 júl. 11., 1

⁶⁴ A kukorica hibrid vetőmagjának termesztése. *Vörös Zászló* 14. évf. 87. (1540.) sz. 1958 júl. 23., 4

⁶⁵ Kis K. A bő kukoricatermésért. *Vörös Zászló* 15. évf. 5. (1611.) sz. 1959 jan. 11., 2

⁶⁶ Berényi Béla: Újra harcban. *Vörös Zászló* 16. évf. 7. (1766.) sz. 1960 jan. 16., 3

⁶⁷ Jó gondozást a kukoricának. *Vörös Zászló* 17. évf. 80. (1992.) sz. 1961 júl. 4., 1

termés elérésére vállalkoztak a Lenin Kolhoz tagjai 1961-ben.⁶⁸ A Csapajev Kolhoz kukorica termesztői 1962-es évben 55 mázsa szemes kukorica és 600 mázsa zöldmassza termés elérésére vállalkoztak.⁶⁹ Az 1964-es évben a földművelés egy magasabb szintre lépett amiben hasznosítani próbálták a kémiát. A nép a termés zálogának nevezi a vetőmagot a Szikra Kolhozban, ahol szemes terményből több vetőmagot készleteztek, mint amennyire 1964-es évben szükségük lett volna. Míg ezelőtt a Marx Károly Kolhozban kevés figyelmet fordítottak a vetőmagra, így más földművesek példát mutattak a többi kolhozoknak is. Számos, olyan gazdaság volt azonban, melyekben felelőtlen magatartást tanúsítottak a vetőmag előkészítése iránt, elhanyagolták a csiraképesség megállapítását. A kolhoz agronómusának lett volna a kötelessége, hogy törődjön a vetőmagokkal.⁷⁰

Állattenyésztés. Több kolhozban megsértették a kolhozisták anyagi érdekelttségének elvét. Ugyanis valamennyi kolhoznak nagy összegek álltak rendelkezésükre az állattenyésztés jövedelméből, amelyet a farmok dolgozói előlegezésére kellett volna felhasználniuk. A Marx Károly kolhozban nagyszámú közösségi állat telel a farmokon. Meleg istállók, bőséges takarmányszerzés, tapasztalt gondozók, fejőnők munkálkodtak a kolhozban. A legtöbb istálló önműködő hatókkal van ellátva. A nehéz testi munkák egy részét gépesítették.⁷¹ Az élenjáró kolhozok tapasztalata azt bizonyította, hogy a teletetés időszaka alatt fokozható a tehenek tejhozama, ami a kolhozok fejlődését eredményezte. Az új állattenyésztési év első három hónapjának eredményei a területben azt mutatták, hogy azokban a kolhozokban, ahol a vezetőség kellő figyelmet fordított a tehénfarm munkájára, a teletetési idő alatt jó eredményeket értek el. A kolhozok párt és komszomol szervezeteinek fel kellett lendíteniük a tömegpolitikai munkát az állattenyésztők körében, a szocialista versenyt a tejhozam állandó növelésére kellett irányítani.⁷² Az 1955-ös állattenyésztési év elmúlt három hónapja alatt minden takarmányozott tehen átlagos tejhozama 187 litert tett ki. Ez világosan megmutatkozottakkor, ha összehasonlítjuk a GTA működési körletébe tartozó

⁶⁸ Turóczi B.: A siker biztos. *Vörös Zászló* 17. évf. 80. (1992.) sz. 1961 júl. 4. ,3

⁶⁹ Orosz Gyula: Egyénileg felelünk a gépekért. *Vörös Zászló* 18. évf. 4. (2070.) sz. 1962 jan. 9. ,3

⁷⁰ A vetőmag a termés záloga. *Vörös Zászló* 20. évf. 8. (2423.) sz. 1964 jan.18., 1

⁷¹ Iván T.: Javítsuk meg az állattenyésztők közötti tömeg politikát. *Vörös Zászló* 10. évf. 3. (956.) sz. 1954 jan. 10., 2

⁷² Állandóan emeljük a tejhozamot. *Vörös Zászló* 11. évf. 3. (1060.) sz. 1955jan. 9., 1

kolhozok tehénfarmjainak munkáját.⁷³ Az 1957-es évben jelentős mértékben megváltozott a tejtermelési hozam, mivel nagy segítségükre szolgált a beregszászi GTA övezetébe tartozó kolhozok számára az állatállomány produktív növelése és ezért az előirányzott terv felett teljesítettek a tejtermelésben.⁷⁴ Mindezek mellett a kolhozok nagy része takarmány nehézségekkel találta magát szemben ezért nem tudták a terv szerint végrehajtani a termelést. A Micsurin kolhoz dolgozói az 1957-es év elején a tejtermelési hozam emelésére vállalkoztak.⁷⁵ Az állattenyésztők harcot indítottak azért, hogy tovább fokozzák a jószág produktivitását és határidő előtt teljesítsék az évi tejeladási tervet. Visszatérve a tejtermelési folyamatokhoz a területi Szovjet végrehajtó bizottsága arra szólított fel minden kolhozt és minden állattenyésztőt, fokozzák a farmjukon a tejtermelést.⁷⁶

A tejtermelés mellett fontos tényező volt a hús feldolgozó ipar működése is, ami szintén az állattenyésztés részét képezi, és az 1958-as évben elhatározták magukat a kolhozisták több kolhozban is, hogy növelni fogják a hústermelést is.⁷⁷ A Bolsevik Kolhozban az 1959-es évben a sertésfarm dolgozói minden 100 hektárra 13 mázsa húst termeltek, felét sem a tervbe vetnek, kevesebbet, mint az előző éven. A sertésfarmok dolgozói előtt álló feladatok jelentősen megnövekedtek.⁷⁸ A kolhozokban nehéz feladatok között dolgoztak a sertésenyésztők, mert nem állt rendelkezésükre megfelelő takarmánykonyha.⁷⁹ A kerület élenjáró kolhozainak tapasztalata bizonyította, hogy a hústermelés növelésében jól felhasználhatók a szarvasmarhafarmok.⁸⁰ Az állattenyésztésben ez az időszak korántsem olyan sikeres, mint remélték. Sajnálatos módon a tervnek nem megfelelőnek bizonyult az 1959-es év és nem sikerült sem a tejtermelés, sem a hús termelés növelésének folyamata sőt még inkább csökkent az 1958-as évhez viszonyítva. Ennek legfőbb okát a takarmánygazdálkodás hibáiban látták,

⁷³ Ilcsenko E.: Egyforma lehetőségek különböző eredmények. *Vörös Zászló* 11. évf. 3. (1060.) sz. 1955jan. 9., 1

⁷⁴ Kononova N.: A takarmány félék előkészítése az etetéshez. *Vörös Zászló* 13. évf. 2. (1301.) sz. 1957jan. 4., 3

⁷⁵ Kiss Á. Betartjuk a grafikont. *Vörös Zászló* 13. évf. 4. (1303.) sz. 1957jan. 9., 3

⁷⁶ A harmadik negyedévben 90 tonna tejet adunk el az államnak. *Vörös Zászló* 14. évf. 81. (1534.) sz. 1958júl. 9., 3

⁷⁷ Kozák A.: A városban és a kerületben. *Vörös Zászló* 14. évf. 81. (1534.) sz. 1958júl. 9., 2

⁷⁸ Tóth I.: Kié a farm? *Vörös Zászló* 15. évf. 4. (1610.) sz. 1959jan. 9., 3

⁷⁹ Dovhej O.: Egyre könnyebb a munka. *Vörös Zászló* 16. évf. 2. (1761.) sz. 1960jan. 5., 3

⁸⁰ Létesítsünk szakosított állattenyésztési brigádokat. *Vörös Zászló* 16. évf. 3. (1762.) sz. 1960jan. 7., 1

mivel a kolhozoknak módjukban állt elegendő takarmányt gyűjteni télire, de ennek felelőtlen és nem odafigyelt cselekedetek idézték elő a hatalmas károkat. Fontos állattenyésztési folyamat volt a gyapjú termelés is, hatalmas segítséget nyújtott a kolhozok életében anyagi szempontokat nézve. Íme néhány statisztikai adat: az 1961-es évben 218 kg gyapjút nyírtak 100 hektár után.⁸¹ A hírlap értesüléseiből gyakran lehetett olvasni olyan cikkeket amik a kolhozok veszteségeiről számolt be.⁸² Ugyanakkor még számos kolhoz volt, amely rosszul dolgozott és nem használta ki lehetőségeit, így például 18 kolhoz mutatószáma kisebb volt a kerületinél. Az 1964-es évben a legfontosabb feladatnak bizonyult, amely a kolhozok vezetősége, párt-szervezete, szakemberei és állattenyésztői előtt állt és úgy kellett megszervezniük a jószág teleltetését, hogy megőrizték az egész jószágállományt és minél több terméket nyerjenek azoktól az év első napjaitól kezdve.⁸³

Közkoktatás. Az 1953-as tanévben a körzet 83 iskolájában közel tizenegyezer tanuló tanult. Három községben tízosztályos, magyar tanítási nyelvű iskola nyílt meg, ami újabb megnyilvánulása a párt és a szovjet kormány a népoktatásról való szüntelen gondoskodásáról. Az 1953-as tanév előkészítésében nagy szerepet játszott a tanulóifjúság ellátása könyvekkel, füzetekkel és más tanszerekkel.⁸⁴ Az állam kiválóan gondoskodik a szakmát tanuló fiatalságról. Az iskolákban a 16–17 éves fiúk és lányok tanulmányi idejük alatt teljes ellátásban részesültek. A körzet ifjúsága nagy érdeklődést tanúsított a gyári üzemi oktatás iskolái iránt.⁸⁵ 1954 Januárjában a beregszászi kerületben megkezdte munkáját a tanítók hagyományos januári tanácskozása. Ezen a tanácskozáson a népművelődés dolgozói összegezték az új tanévben eddig elért eredményeket, felfedték munkájuk hiányosságainak okait és kijelölték azok kiküszöbölésének módjait.⁸⁶ Amint a tanítók januári tanácskozásán elhangzott beszámoló és felszólalások megmutatták, ezt a feladatot több pedagógiai kollektíva rosszul teljesíti. Ennek következtében a kerületben 143 tanköteles gyer-

⁸¹ Bilák T. Helyes úton. *Vörös Zászló* 17. évf. 82. (1994.) sz. 1961 júl. 8., 3

⁸² Turóczy B.: Felelősség nélkül. *Vörös Zászló* 18. évf. 3. (2069.) sz. 1962 jan. 6., 3

⁸³ Új sikerekre állattenyésztők. *Vörös Zászló* 20. évf. 5. (2420.) sz. 1964 jan. 11., 1

⁸⁴ S.n.: Jól készítsük elő iskoláinkat az új tanévre. *Vörös Zászló* 9. évf. 55. (904.) sz. 1953 júl. 5., 1

⁸⁵ Milán R.: Növekszik a szakképzet munkások serege. *Vörös Zászló* 9. évf. 55. (904.) sz. 1953 júl. 5., 4

⁸⁶ TASZSZ: A tanítók januári tanácskozása. *Vörös Zászló* 10. évf. 2. (955.) sz. 1954 jan. 5., 1

mek nem iratkozott be az iskolába. A beíratkozottak közül 88-at nem osztályozhattak. Több tanuló az év folyamán kimaradt az iskolából.⁸⁷ A tanítók januári kerületi értekezletén Szidun elvtárs, a kerületi népművelődési osztály vezetője mondott beszámolót „Az 1954-1955. tanév első féléve oktató-nevelő munkájának eredményeiről és a következő félév feladatairól”. Az 1955-ös tanévben az iskolákban először vezették be a kézimunka órákat. A tanulók munkaszeretetre neveléséről szóló kérdés igen érdekelt az iskolák tanítóit és igazgatóit. A tanítók januári értekezlete megmutatta, hogy a kerületi népművelődési osztálynak több figyelmet kell fordítania iskolákban a tanításra.⁸⁸ Az 1955-ös tanév befejezése után az iskolások nagy serege megkezdte kiérdemelt pihenését. Ezekben az iskolákban az új tanévre való jó előkészületet az biztosította, hogy a falusi Szovjet elsőfokú pártszervezet és a kolhoz magáévá tette ezt a fontos ügyet. De sajnos nem mindenütt volt ez a helyzet. Az állam minden évben nagy összegeket fordít az iskolák rendberakására. Amikor befejeződött a tanév a pártoktatási hálózatban, összegezni lehetett a kommunisták és pártonkívüli aktivisták politikai oktatásának eredményeit. A szvobodaikolhozisták gyermekei ebben a tanévben már 10 osztályos középiskolában tanulhattak. Tanulásukhoz minden feltételt megteremtettek. Az iskola mellett közös lakást létesítettek a távoli falvak több, mint 30 tanulója részére. Az élelmiszeripari kombinátus pártszervezete mellett először alakítottak tanulókört a közgazdaságtan tanulmányozására. A városi zeneiskola, ahol 1957-ben 226 fiatal tanult, nagy megbecsülésnek örvenda szülők és az ifjúság körében.⁸⁹ Már szokássá vált a beregszászi gyermekotthonban, hogy a gyermekek nyári szünidejüket a természet ölén töltik el. A beregi kolhozközi pionir- 1 táborban 3 hétig pihent Borzsova, Vári, Gyidovó, Macsola, Csorna, Kvaszovó, Muzsalyi, Dobroszilja és más falvak kolhozistái és gépkezelői gyermekeinek első csoportja.⁹⁰ Az 1958-1959-es tanévben megtartották a beregszászi tanítók értekezletét, a tanítók felszólalásaikban alaposan elemezték a kerület iskoláinak az 1958 – 1959-es tanév első félévében és az előző években végzett munkáját. Többek között megemlítették, hogy az elmúlt néhány év alatt a kerület iskoláinak többsége rátért a tanulók gya-

⁸⁷ Sas A.: A tanítók januári tanácskozásán. *Vörös Zászló* 10. évf. 3. (956.) sz. 1954 jan. 10., 3

⁸⁸ Pidhirnij V.: A tanítók januári értekezletén. . *Vörös Zászló* 11. évf. 3. (1060.) sz. 1955 jan., 9

⁸⁹ Ljah V.: A falusi iskolákban. *Vörös Zászló* 13. évf. 2. (1301.) sz. 1957 jan. 4., 2

⁹⁰ Kuzmenko P.: Érdekes kirándulás. *Vörös Zászló* 14. évf. 83. (1536.) sz. 1958 júl. 13., 4.

korlati munkára való nevelésére. A felszólalók feltárták az oktatásban és a nevelésben elő forduló hiányosságokat is.⁹¹ Az első félévben a kerület iskolái jelentős sikereket értek el. A tanulók iskolalátogatása a kerületben átlag 97.1 százalékot, az előmenetel pedig 88.6 százalékot tett ki. Jelentősen javult az iskola és az élet közötti kapcsolat. A kerület 9 középiskolájában mind nagyobb méretet öltött a termelési oktatás szakokban, mint a szőlészet, a traktorvezetés, a gyümölcsészet, a szabó- és asztalosmesterség.⁹² Az 1960-astanévben szabadejűnkben a Vuzlovei Középiskola 9 – 10. osztályának tanulói hozzáláttak a traktor szerkezetének tanulmányozásához.⁹³ Az Út a Kommunizmushoz Kolhoz mezőin minden nap ott lehetett találni a kolhozisták sorában a kis-bégányi nyolcosztályos iskola tanulóit. Nem volt véletlen tehát az SZKP programjának az a követelménye, hogy a gyermekeket már iskolás korban vagy még azt megelőzően a kommunista öntudat és erkölcs szellemében kellett nevelni. A nevelésben felelős szerep hárult mindenekelőtt a tanítókra, az iskolákra, ahol a gyerekek nemcsak a tudomány alapjait sajátítják el, hanem a kollektívizmus szellemét is, és következetesen kialakítják magukban a legnemesebb jellemvonásokat. 1962. Január 4–5-én tartották meg a kerület pedagógusainak értekezletét, melyen összegezték az iskolák első félévi munkájának eredményét és újabb feladatokat tűztek ki az oktató-nevelő munka további megjavítása terén.⁹⁴ A Kommunista Párt mindig nagy figyelmet fordított a szovjet iskolákra. A falusi iskolákban döntő tényező lett a tanulói termelőbrigádokban való nevelés. A tanulói termelőbrigádok mozgalma az életben új, csodálatos hazafias kezdeményezést indított el – «az egész osztály a kolhozba» jelszó alatt.⁹⁵ Az SZKP KB 1963-as júniusiplénuma nagy és felelősségteljes feladatokat állított az iskolák elé. A plénium határozatai megkövetelték az iskola és az élet kapcsolatai megerősítéséről szóló törvény következtetés teljes megvalósítását és azt, hogy az oktatást a korszerű tudományos technikai vívmányoknak megfelelően folytassák.⁹⁶ A kerület iskoláinak többségében

⁹¹ Csanádi Gy.: A tanítók januári értekezletén. *Vörös Zászló* 15. évf. 4. (1610.) sz. 1959. jan. 2.

⁹² Jobb nevelést a jövő nemzedékének. *Vörös Zászló* 16. évf. 5. (1764.) sz. 1960. jan. 12., 1.

⁹³ Bota A.: Traktoristák lesznek. *Vörös Zászló* 16. évf. 2. (1761.) sz. 1960. jan. 5., 4.

⁹⁴ Emeljük magasabbra az oktató-nevelő munka színvonalát az iskolákban. *Vörös Zászló* 18(1962/4), 1962. jan. 9., 2.

⁹⁵ RATAU: Az Ukrajnai KP KB-japlénumán. *Vörös Zászló* 19. évf. 89. (2339.) sz. 1963. júl. 4., 1.

⁹⁶ Idejében készítsük elő az iskolákat az új tanévre. *Vörös Zászló* 19. évf. 90. (2340.) sz. 1963. júl. 6., 1.

a pedagógiai kollektívák, az üzemek és a kolhozok vezetőivel karöltve, már az 1962-es évben elég jól megszervezték a tanulók termelési oktatását.⁹⁷ A beregszászi övezet tanítóinak értekezletén hosszasan folyt az SZKP KB júniusi plénuma határozatainak megvalósításának és a tantestületek azon feladatainak megbeszélése, melyeket az SZKP KB decemberi plénumaállított eléjük. Mások előtt például szolgálhat a magyar tannyelvű iskolák orosz nyelv és irodalom tanítói élenjáró tapasztalatainak iskolája.⁹⁸

Sport. Ungváron játszották le a területi kupamérkőzés döntőjét. A területi kupát az 1953-as évben az ungvári »Spárták« csapatanyerte el.⁹⁹ A területi labdarugó bajnokság második osztályában tavaszi forduló utolsó mérkőzését játszották 1953. július 2.-án akörzet csapatai.¹⁰⁰ Az ungvári Spárták sportegyesület 8 tagból álló tornászcsoporthja sikerrel szerepelt a beregi klub színpadán. A csoport akrobata mutatványait közel 300 kolhozista tekintette meg. Befejeződött a kerületi sakkverseny résztvevői első csoportjának egykörös versenye, amelyen 12 első és második rangsorolású sakkozó vett részt. Az ezt követő napokban tartották meg Beregszászban a kerületi kosárlabda bajnokság mérkőzéseit, amelyeken 5 férfi és 3 női csapat vett részt.¹⁰¹ Megtartották a „Kolhozista” sportegyesület kerületi konferenciáját. Beregszászban tartották meg a „Vörös csillag” sportegyesület területi asztalitenisz versenyait.¹⁰² A »Kolhozista« önkéntes, sportegyesület ivanivkai pályáján megtartották a kerületi spartakiáda döntő mérkőzését a borzsavai és koszinóikolhozista labdarugók között. A beregszászi »Spárták« bajnoki mérkőzést játszott a mezőgazdasági gépésztési szakiskola labdarugóival. Megkezdődött a kerületi sakkbajnokság, melyben 12 első és második rangsorolású sakkozó vett részt. Az első két helyezett jogot nyert a területi sakkbajnokságban való részvételre.¹⁰³ Julius 9-én Ungváron az Avangard stadionban került lejátszásra a területi kupa-

⁹⁷ Idejében készítsük elő az iskolákat az új tanévre. *Vörös Zászló* 19. évf. 90. (2340.) sz. 1963 júl. 6., 1

⁹⁸ Vezessük be a tanítás új formáit. *Vörös Zászló* 20. évf. 3. (2418.) sz. 1964 jan. 7., 3

⁹⁹ Palotás P.: Területi kupamérkőzés döntője. *Vörös Zászló* 9. évf. 54. (904.) sz. 1953 júl. 2., 4

¹⁰⁰ Ragyóci S.: A vasárnapi labdarugó mérkőzések. *Vörös Zászló* 9. évf. 54. (904.) sz. 1953 júl. 2., 4

¹⁰¹ Lusánszki E.: A kerületi sakkversenyen, A kerületi kosárlabda bajnokság eredményei. *Vörös Zászló* 11(1955/5) 1955 jan. 16., 4

¹⁰² Lusánszki E.: A „Vörös csillag” asztalitenisz versenyei. *Vörös Zászló* 11. évf. 8. (1065.) sz. 1955 jan. 27., 4

¹⁰³ Ragyóci S.: A sakkasztalok között. *Vörös Zászló* 13. évf. 4. (1303.) sz. 1957 jan. 9., 4

döntő, melyen a beregszászi Kolhozista és a nagyszőlősi Avangard labdarugói vettek részt. A város labdarugó szurkolóinak figyelmét e napokban az utcák ifjúsági csapatának labdarugó bajnoksága hívta magára.¹⁰⁴ Julius 6-án a gáti és harazgyivkai sportpályán tartották: meg a kerületi villámtornát az Ukrajnai Kommunista Párt megalakulásának 40. évfordulója tiszteletére.¹⁰⁵ Ungváron tartották meg a területi 1959. évi téli középiskolás könnyűatlétikai bajnokságot. A beregszászi sportolók szép sikereket értek el a bajnokság során és Ungvár csapata mögött a második helyet foglalták el.¹⁰⁶ A beregszászi 6. számú iskola tornatermében asztalitenisz versenyt rendeztek a beregszászi kerület iskolásainak csapatai között. A versenyben 9 csapat vett részt.¹⁰⁷ A Újlakon lejátszott bajnoki mérkőzés jó küzdelmet is színvonalas játékot hozott. Az eredmény a mérkőzés végéig nem változik. A mérkőzés színvonalas játékot hozott. Ungváron megkezdődtek az iskolai spártakiád elődöntő mérkőzései könnyűatlétikában, asztaliteniszben és röplabdában.¹⁰⁸ A területi bajnokság központi csoportjában vasárnap a negyedik fordulót játszották le. A forduló meglepetése a vezető egyesületek veresége.¹⁰⁹ A Csapajev Kolhozban Ivanivkán megtartották a könnyűatléták versenyét. A Csapajev Kolhoz elsőfokú sportszervezet jól szerepelt és a csapatversenyben a második helyet foglalta el.¹¹⁰ A Bútorgyártók beregszászi sportpályáján lezajlott a kerületi kupáért folyó utolsó labdarugó mérkőzés a második zónában. A hazaiak az ivanivkai labdarugókat fogadták. A mérkőzést a Bútorgyártók nyerték meg 2:5 arányban.¹¹¹

Vallás. Az 1950-es évek végétől a Szovjetunióban, így a Beregszászi járásban is, intenzív állami ateista kampány zajlott. Ennek célja a vallássosság visszaszorítása és a lakosság körében a tudományos-materialista világnézet terjesztése volt. A Vörös Zászló című helyi lap, mint a korabeli ideológia egyik fő terjesztője, számos cikket közölt ebben a témában. Ezek a cikkek gyakran negatív színben tüntették fel a vallásos embereket és te-

¹⁰⁴ Juhász B.: Kolhozista Berehovo – Avangard Vinohradiv. *Vörös Zászló* 14. évf. 81. (1534.) sz. 1958 júl. 11., 4

¹⁰⁵ Gerzsenyi T.: Villámtorna. *Vörös Zászló* 14. évf. 81. (1534.) sz. 1958 júl. 9., 4

¹⁰⁶ Ragyóci S.: Sporthírek. *Vörös Zászló* 15. évf. 4. (1610.) sz. 1959 jan. 9., 4

¹⁰⁷ Ivanov B.: Az asztaliteniszezők versenye. *Vörös Zászló* 16. évf. 2. (1761.) sz. 1960 jan. 5., 4

¹⁰⁸ Sportkrónika: *Vörös Zászló* 17. évf. 81. (1993.) sz. 1961 júl. 6., 4

¹⁰⁹ Ragyóci S.: Heti sportkrónika. 17. évf. 84. (1996.) sz. 1961 júl. 13., 4

¹¹⁰ Gerzsenyi T.: Ivanivka könnyűatlétái a második helyen. *Vörös Zászló* 19. évf. 89. (2339.) sz. 1963 júl. 4., 4

¹¹¹ Döntő mérkőzések a kerületi kupáért. *Vörös Zászló* 19. évf. 89. (2339.) sz. 1963 júl. 4., 4

vékenységeiket, államellenesnek bélyegezve az egyházi szertartásokat és a vallás gyakorlását. A kampány egyik korai megnyilvánulása volt a Vörös Zászló 1959. január 16-án megjelent cikke, „Az egyházfiak mesterkedése” címmel. Az ilyen írások a vallási vezetőket és a hívőket a szovjet társadalom ellenségeiként igyekeztek bemutatni, tovább élezve a vallásellenes hangulatot. A kampány részeként korlátozták az egyházak működését, nehezítették a vallási közösségek tevékenységét, és nyomást gyakoroltak a hívőkre a vallásuk megtagadására.

Az 1960-as évek elején a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) és az Ukrán Kommunista Párt (UKP) továbbra is kiemelt figyelmet fordított az ateista nevelésre. Az SZKP KB 1963 júniusi és az UKP KB júliusi plénumának határozatai is hangsúlyozták az ateista munka megjavításának szükségességét. A helyi szinten, így a Beregszászi járásban is, igyekeztek hatékonyabb módszereket alkalmazni a vallásos meggyőződés visszaszorítására. Ennek jegyében a hívőkkel szembeni egyéni meggyőző munkára helyezték a hangsúlyt. A Vörös Zászló 1963. július 9-én megjelent „Az ideológiai munka fontos részlege” című cikke erről a megközelítésről szólt. A cikk kiemelte, hogy a hívőket mindenekelőtt szovjet állampolgároknak kell tekinteni, akik érdeklődnek az ország és a nemzetközi események iránt. A cél az volt, hogy ideológiai érvekkel győzzék meg őket a vallás káros voltáról és a tudományos világnézet helyességéről, és ezzel „kimentsék őket a szekták hálójából”, ahogyan a cikk fogalmazott. A kampány során olyan módszereket alkalmaztak, mint a személyes beszélgetések, a propaganda előadások és a tudományos ismeretterjesztés. A vallásellenes kampány a Beregszászi járásban is éreztette hatását. A helyi lakosság, amely hagyományosan vallásos volt, nyomás alá került. A görögkatolikus egyház, amelyet a szovjet hatalom különösen ellenségesen kezelt, illegalitásba kényszerült. A templomok egy részét bezárták vagy más célra hasznosították. A hívőket hátrányos megkülönböztetés érte a munkahelyeken és a társadalmi élet más területein. A gyermekek ateista szellemben való nevelése kiemelt cél volt az oktatási rendszerben. Mindezek ellenére a vallásosság a magánéletben és a családi körben sokak számára továbbra is fontos maradt, és a vallási hagyományok tovább éltek a nehéz körülmények ellenére is. Az SZKP KB júniusi plénuma és az Ukrajnai KP KB júliusi plénuma határozataiban fontos helyet foglalnak el az ateista munka megjavításának kérdései. A hívőkkel végzett egyéni munka kerületünkben már bizonyos eredményekhez vezetett. Ezzel a módszerrel Váriban, Gáton és másutt

sikerült számos embert kimenteni a szekták hálójából. Figyelembe kell venni, hogy a hívők mindenekelőtt szovjet emberek, akik érdeklődnek az ország eseményei iránt, a hazai és a külföldi események iránt. A hívők meggyőzése az ideológiai munkának fontos részlege.¹¹²

Kultúra. A beregszászi hírlapban, a Vörös Zászlóban 1953-tól megjelentek magyar irodalmi és kulturális rovatok. A lapban ezután rendszerességgel jelentek meg versek, elbeszélések magyar íróktól és költőktől. 1954 januárjában ünnepelték Ukrajna és Oroszország egyesülésének 300. évfordulóját.¹¹³ A városban, hatalmas ünnepi készülődés vette körül a megemlékezést, ezt bizonyítja az is, hogy ezzel volt tele a sajtó. Az ünnepséget 1954 májusában tartották meg, majd ezt követően a Vorosilói téren tartottak felvonulást és dalok-, táncünnepélyek követték. Erre az időre leálltak a munkával a gyárak, üzemek, kolhozok, és arra kötelezték ezeknek az intézményeknek a vezetőit, hogy terjesszék más köztársaságokban a kötelezettség vállalásukat.¹¹⁴

Az ezt követő időszakban egyre jobban kezdett pezsegni az élet a magyar irodalmi élet és az egyik le kiemelkedőbb személyiség Kovács Vilmos volt.¹¹⁵ A hírlappból értesülni lehetett a Beregszászban megtartott 1957. április 27-i Világifjúsági Találkozóról. Az ilyen találkozókra összegyűltek a város és a falvak műkedvelő csoportjai, akik megmutatták a közönségnek a tehetségüket.¹¹⁶ Az irodalmi és művészeti előadások mellett egy új szórakozási és a kulturális élet egyik fontos tényezője jelent meg, amely az 1958 nyarán megnyílt Puskin-filmszínház, ahol a város lakói már szélesvásznú mozit nézhetek.¹¹⁷ 1959. augusztus 7-én ismét visszalátogatott a Bécsi 7. Világifjúsági Találkozóról a szovjet küldöttség. A visszaérkezésükkor több százan vártak rájuk.¹¹⁸ 1959. október 12-én nyílt meg a város képzőművészeinek őszi tárlata.¹¹⁹ 1959. november 29-én mutatták be

¹¹² S.n.: Az ideológiai munka fontos részlege. *Vörös Zászló* 19. évf. 91. (2341.) sz. 1963. júl. 9., 1

¹¹³ S.n.: Ukrajna és oroszország egyesülése 300. évfordulója megünneplésének előkészítésével és lefolytatásával megbízott kormánybizottság megalakításáról, *Vörös Zászló* 10(1954/3), 1954. jan. 10., 1

¹¹⁴ DAZO, Fond 1, op. 5, od.zb.2457. ark.1–32

¹¹⁵ Kovács Vilmos: Őszi kép, *Vörös Zászló* 10(1954/103), 1954. dec. 26., 3

¹¹⁶ Hlebaerzsébet: „400-ért és 100-ért”, *Vörös Zászló* 13(1957/51), 1957. ápr. 28., 3

¹¹⁷ Csatlós J.: Beregszászban szélesvásznú mozi van!, *Vörös Zászló* 14(1958/96), 1958. aug. 13., 2

¹¹⁸ S.n.: A VII. Vlt szovjet küldöttsége Berehovón, *Vörös Zászló* 15(1959/96), 1959. aug. 14., 4

¹¹⁹ Csátó Gy.: a kerületi képzőművészeti kiállításon, *Vörös Zászló* 15(1959/122), 1959. okt. 14., 4

Zeng az erdő c. daljátékot.¹²⁰ 1959 decemberében tartották meg Kijevben először a magyar kultúra napját. Több klubban tartottak magyar irodalmi művek felolvasását, valamint az ukrán írók magyarra fordított műveinek árusítását.¹²¹ 1960-ban Beregszászban megnyílt az újjáépített Munkásotthonban a járási múzeum. A múzeumban kiállításra kerültek régi plakátok, fényképfelvételek, a gazdaságának és kultúrájának rohamos fejlődését bemutató anyagok.¹²² 1960. szeptember 9-én tartották meg a kultúregyetem első foglalkozását a Kultúrház nagyteremében.¹²³ 1961. október 22-én megemlékezést tartottak Liszt Ferenc 150. születéséről és ezen alkalomból Liszt-estet tartottak.¹²⁴ 1963. szeptemberében rendezték meg először a kerület legnagyobb amatőr fényképészeinek kiállítását, ami gazdagságával és színvonalával tűnt ki.¹²⁵ A munkám során nem lett teljesen minden adat és információ kimerítve, ezért még további kutatást és kidolgozást igényel.

BIBLIOGRÁFIA

Szakirodalom

Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Budapest, 2008.

Fedinec Csilla, Vehes Mikola (szerk.): Kárpátalja 1919-2009. Történelem, politika, kultúra. BudapestUngvár 2010.

Mihail Heller, Alekszandr Nyekrics: Orosz történelem II. kötet A Szovjetunió története. Budapest 1996.

Molnár D Erzsébet, Váradai Natália, Darcsi Karolina, Orosz Ildikó, Csernicskó István: Küzdelem a megmaradásért. A *kárpátaljai magyar közösség (1944-2022)*. Nemzeti Emlékezet Bizottsága. Budapest. 2023.

Szamborovszkyné Nagy Ibolya: A Sztálin utáni évtized – 1953-1964 (A három „triumvirátus” és a hrucscsovi kilenc év), in Csatáry

¹²⁰ Csató gy.: „zeng az erdő”, *Vörös Zászló* 15(1959/142), 1959. dec. 2., 4

¹²¹ S.n. Örök barátság, *Vörös Zászló* 15(1959/147), 1959. dec. 15., 1

¹²² Horvát F.: a város új kultúrintézménye, *Vörös Zászló* 16(1960/12), 1960. febr. 23., 4

¹²³ Veress G.: a széleskörű hallgatóság részére, *Vörös Zászló* 16(1960/103), 1960. aug. 30., 4.

¹²⁴ S.n.: liszt Ferenc (születésének 150. évfordulójára), *Vörös Zászló* 17(1961/128), 1961. okt. 24., 4

¹²⁵ Csató Gy.: a művészi fényképek kiállításán, *Vörös Zászló* 19(1963/125), 1963. szept. 26., 4

- György et al (szerk.): Kárpátalja története örökség és kihívások. Beregszász-Ungvár. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. 2021.
- Váradai Natália: A Sztálin utáni évtized – 1953-1964 (A három „triumvirátus” és a hruscsovi kilenc év), in Csátáry György et al (szerk.): Kárpátalja története örökség és kihívások. Beregszász-Ungvár. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. 2021.
- Váradai Natália: Beregszász, a vérke-parti város a Hruscsov időszakában a járási lap hasábjain. *Pro Minoritate* 2021/tavaszi.
- Бойко О.Д. Історія України. «Академія», Київ, 1999.
- Колосюк, В.О. Історія України. «Кондор», Київ, 2015.
- Колосюк, В.О. Історія України. «Кондор», Київ, 2015.
- Остафійчук В.Ф. Історія України. «Знання-Прес». Київ. 2008.

Vörös Zászló sajtócikkei 1953-1964. évekből

- A harmadik negyedévben 90 tonna tejet adunk el az államnak. *Vörös Zászló* 14(1958/8). 1958 júl.9., 3.
- A kukorica hibrid vetőmagjának termesztése. *Vörös Zászló* 14. évf. 87. (1540.) sz. 1958júl. 23. 4.
- A vetőmag a termés záloga. *Vörös Zászló* 20. évf. 8. (2423.) sz. 1964 jan.18. 1.
- Állandóan emeljük a tejhozamot. *Vörös Zászló* 11. évf. 3. (1060.) sz. 1955jan. 9. 1.
- Antonik T.: Állattenyésztésünk érdekében. *Vörös Zászló* 15. évf. 3. (1609.) sz. 1959 jan7.3.
- Az ideológiai munka fontos részlege. *Vörös Zászló* 19. évf. 91. (2341.) sz. 1963 júl. 9.1.
- Balogh Béla: Arat a kombájn. *Vörös Zászló* 9. évf. 55. (904.) sz. 1953 júl. 5. 3.
- Berényi Béla: Újra harcban. *Vörös Zászló* 16. évf. 7. (1766.) sz. 1960 jan. 16. 3.
- Beszámoló és beszámoló-választó gyűlések a kolhozokban. *Vörös Zászló* 10(1954/3) 1954 jan. 5. 1.
- Bilák T. Helyes úton. *Vörös Zászló* 17. évf. 82. (1994.) sz. 1961 júl. 8. 3.
- Csanádi Gy.: A tanítók januári értekezletén. *Vörös Zászló* 15. évf. 4. (1610.) sz. 1959 jan9.2.

- Cselle József: Szőlővesszőt készletezünk. *Vörös Zászló* 10. évf. 2. (955.) sz. 1954 jan. 5. 3.
- Emeljük magasabbra az oktató-nevelő munka színvonalát az iskolákban. *Vörös Zászló* 18.évf. 4. (2070.) sz. 1962 jan. 9.2.
- Gerzsenyi T.: Villámtorna. *Vörös Zászló* 14. évf. 81. (1534.) sz. 1958 júl. 9. 4.
- Gerzsenyi T.:Ivanivka könnyűatlétái a második helyen. *Vörös Zászló* 19(1963/89). 1963 júl. 4.4.
- Goncsarov Sz.: A társadalmi bíróságoknak nagy nevelő hatása van. *Vörös Zászló* 16. évf.2. (1761.) sz. 1960 jan. 5. 2.
- Harkov V.: Két világ – két féle eredmények. *Vörös Zászló* 11. évf. 1. (1058.) sz. 1955jan.1. 4.
- Horb D. Aranylő fürtök. *Vörös Zászló* 17. évf. 81. (1993.) sz. 1961 júl. 6. 1.
- Idejében készítsük elő az iskolákat az új tanévre. *Vörös Zászló* 19. évf. 90. (2340.) sz. 1963júl. 6.1.
- Ilcsenko E.: Egyforma lehetőségek különböző eredmények. *Vörös Zászló* 11(1955/3) 1955jan. 9. 1.
- InkulinecGy.: A kommunisták haladnak az élen. *Vörös Zászló* 16. évf. 2. (1761.)sz. 1960jan. 5. 1.
- InkulinecGy.: Gépek segítségével. *Vörös Zászló* 18. évf. 5. (2071.) sz. 1962 jan. 11. 3.
- Iván T.: Javítsuk meg az állattenyésztők közötti tömeg politikát. . *Vörös Zászló* 10. évf. 3.(956.) sz. 1954 jan. 10. 2.
- Jó gondozást a kukoricának. *Vörös Zászló* 17. évf. 80. (1992.) sz. 1961 júl. 4. 1.
- Jobb nevelést a jövő nemzedékének. *Vörös Zászló* 16. évf. 5. (1764.) sz. 1960 jan. 12. 1.
- Jól készítsük elő iskoláinkat az új tanévre. *Vörös Zászló* 9. évf. 55. (904.) sz. 1953 júl. 5. 1.
- Kalinics I.: Az aratás sürget. *Vörös Zászló* 19. évf. 88. (2338.) sz. 1963 júl. 2.3.
- Kis Béla: Szüret óta. *Vörös Zászló* 16. évf. 6. (1765.) sz. 1960 jan. 14. 3.
- Kis K. A bő kukoricatermésért. *Vörös Zászló* 15. évf. 5. (1611.) sz. 1959 jan11. 2.
- Kiss Á. Betartjuk a grafikont. *Vörös Zászló* 13. évf. 4. (1303.) sz. 1957 jan. 9. 3.

- Kononova N.: A takarmány félék előkészítése az etetéshez. *Vörös Zászló* 13(1957/2) 1957 jan. 4. 3.
- Koszenko L.: Vezessük be a kolhoztermelésbe a bő termés hozamú növényfajtákat. *Vörös Zászló* 10. évf. 5. (958.) sz. 1954 jan. 18. 4.
- Kovács Lajos: Megkezdtük a melegágyak bevetését. *Vörös Zászló* 10. évf. 2. (955.) sz. 1954 jan. 5. 3.
- Kovács Lajos: Nem feledkezünk meg a szőlőgondozásáról sem. *Vörös Zászló* 9(1923/61) 1953 júl. 26. 3.
- Kozák A.: A városban és a területben. *Vörös Zászló* 14. évf. 81. (1534.) sz. 1958 júl. 9. 2.
- Kuzmenko P.: Érdekes kirándulás. *Vörös Zászló* 14. évf. 83. (1536.) sz. 1958 júl. 13. 4.
- Ljah V.: A falusi iskolákban. *Vörös Zászló* 13. évf. 2. (1301.) sz. 1957 jan. 4. 2.
- Lusánszki E.: A „Vörös csillag” asztalitenisz versenyei. *Vörös Zászló* 11(1955/8) 1955 jan. 27. 4.
- Lusánszki E.: A kerületi sakkversenyen, A kerületi kosárlabda bajnokság eredményei. *Vörös Zászló* 11. évf. 5. (1062.) sz. 1955 jan. 16. 4.
- Megkezdődött az aratás. *Vörös Zászló* 19. évf. 89. (2339.) sz. 1963 júl. 4. 1.
- Milán R.: Növekszik a szakképzett munkások serege. *Vörös Zászló* 9. évf. 55. (904.) sz. 1953 júl. 5. 4.
- Milán R.: Új munkabérrendszer a szovhozban. *Vörös Zászló* 18. évf. 3. (2069.) sz. 1962 jan. 6. 4.
- Minden erőt az aratásra. *Vörös Zászló* 14. évf. 82. (1534.) sz. 1958 júl. 11. 1.
- Orosz A.: Első terményt az államnak. *Vörös Zászló* 19. évf. 90. (2340.) sz. 1963 júl. 6. 3.
- Orosz Gyula: Egyénileg felelünk a gépekért. *Vörös Zászló* 18. évf. 4. (2070.) sz. 1962 jan. 9. 3.
- Ovpacsko I.: Ezt hozta nekünk az 1956. év, *Vörös Zászló* 13. évf. 139. (1300.) sz. 1957 jan. 1. 2.
- Palotás P.: Területi kupamérkőzés döntője. *Vörös Zászló* 9. évf. 54. (904.) sz. 1953 júl. 2. 4.
- Pecsora I.: Jó kezdett nagyszerű befejezés. *Vörös Zászló* 20. évf. 5. (2420.) sz. 1964 jan. 11. 3.
- Példásan végezzük a betakarítást és a beszolgáltatást. *Vörös Zászló* 9. évf. 56. (905.) sz. 1953 júl. 9. 1.

- Pidhirnij V.: A tanítók januári értekezletén. *Vörös Zászló* 11. évf. 3. (1060.) sz. 1955jan. 9.
- Ragyóci S.: A sakkasztalok között. *Vörös Zászló* 13. évf. 4. (1303.) sz. 1957 jan. 9. 4.
- Ragyóci S.: A vasárnapi labdarugó mérkőzések. *Vörös Zászló* 9. évf. 54. (904.) sz. 1953júl. 2 . 4.
- Ragyóci S.: Sporthírek. *Vörös Zászló* 15. évf. 4. (1610.) sz. 1959 jan. 9. 4.
- RATAU.: Harcoljunk a szemvesztesség ellen. *Vörös Zászló* 17. évf. 81. (1993.) sz. 1961 júl. 6. 1.
- RATAU.: A kukorica bő termésért. *Vörös Zászló* 11. évf. 9. (1066.) sz. 1955jan. 30. 1.
- RATAU.: Az ukrajnai KPKB plénumának ünnepi ülése. *Vörös Zászló* 14. évf. 81. (1534.)sz. 1958 júl. 9. 1.
- RATAU.: Ukrajna ipara határidő előtt teljesítette a tervet. *Vörös Zászló* 19(1963/88) 1963 júl. 2.1.
- RATAU.: Ukrajna ipara határidő előtt teljesítette évi tervét, *Vörös Zászló* 13(1957/139) 1957 jan. 1. 2.
- Ruszin T.: A kommunisták tanulmányozzák az SZKP KB decemberi plénumának határozatát. *Vörös Zászló* 20. évf. 3. (2418.) sz. 1964 jan. 4. 2.
- Sas A.: A tanítók januári tanácskozásán. *Vörös Zászló* 10. évf. 3. (956.) sz. 1954 jan. 10. 3.
- Sebestyén I.: Befejeztük az árpa aratást. *Vörös Zászló* 9. évf. 55. (904.) sz. 1953 júl. 5. 3.
- Sportkrónika: *Vörös Zászló* 17. évf. 81. (1993.) sz. 1961 júl. 6. 4.
- Szélesebb körben bontakoztassuk ki a harcot az SZKP XXII. kongresszusa méltó fogadására. *Vörös Zászló* 17. évf. 79. (1991.) sz. 1961 júl. 1. 1.
- Szolnoki I.: A városban és a kerületben. *Vörös Zászló* 14. évf. 81. (1534.) sz. 1958 júl. 9. 2.
- Szőlővesszőt készleteznek. *Vörös Zászló* 13. évf. 2. (1301.) sz. 1957 jan. 4. 3.
- Szuhán V.: Döntő harc. *Vörös Zászló* 19. évf. 88. (2338.) sz. 1963 júl. 2.3.
- Tájékoztató közlemény az Ukrajnai Kommunista Párt Központi Bizottságának Plénumáról. *Vörös Zászló* 14. évf. 80. (1533.) sz. 1958 júl. 5. 1.
- TASZSZ: Az 1959. évi kollektív szerződések összeállításáról. *Vörös Zászló* 15(1959/4) 1959 jan. 9. 1.

- TASZSZ: A tanítók januári tanácskozása. *Vörös Zászló* 10. évf. 2. (955.) sz. 1954 jan. 5. 1.
- Tatár B.: Nem teljesítik a tervet. *Vörös Zászló* 9. évf. 55. (904.) sz. 1953 júl. 5. 3.
- Tiscsenko G.: A tömörített vetés a takarmánytermesztés növelésének fontos tartaléka. *Vörös Zászló* 11. évf. 9. (1066.) sz. 1955jan. 30. 1.
- Tóth Béla: A szőlészet további fellendítéséért. *Vörös Zászló* 10. évf. 7. (960.) sz. 1954 jan.24. 2.
- Tóth I.: Kié a farm? *Vörös Zászló* 15. évf. 4. (1610.) sz. 1959 jan. 3.
- További győzelmeket az új esztendőben, *Vörös Zászló* 13. évf. 139. (1300.) sz. 1957 jan. 1.1.
- Turóczi B.: A siker biztos. *Vörös Zászló* 17. évf. 80. (1992.) sz. 1961 júl. 4. 3.
- Turóczi B.: Az élenjáró szőlészeknél. *Vörös Zászló* 9. évf. 61. (910.) sz. 1953 júl. 26.3.
- Turóczi B.: Felelősség nélkül. *Vörös Zászló* 18. évf. 3. (2069.) sz. 1962 jan. 6. 3.
- Zsbura M.: Akémia alkalmazásra lel a szőlőkben. *Vörös Zászló* 20. évf. 8. (2423.) sz. 1964jan.18. 2.
- Zsvanyko V.: Ezt hozta nekünk az 1956. év, *Vörös Zászló* 13. évf. 139. (1300.) sz. 1957jan. 1. 2.

LÓNYAY MENYHÉRT POLITIKAI PÁLYÁJA A KIEGYEZÉSTŐL MINISZTERELNÖKI VISSZAVONULÁSÁIG (1867–1872)¹

Kovács Noémi

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem
Történelem és régészet, MA I. évfolyamos hallgatója
e-mail: kovacs.noemi.b21tm@kmf.org.ua

Absztrakt

A **munka célja**, hogy átfogóan elemezze Lónyay Menyhért politikai pályafutását a kiegyezéstől (1867) miniszterelnöki visszavonulásáig (1872), valamint bemutassa a dualista állam működésében betöltött szerepét. A kutatás arra a feladatra fókuszál, hogy egy koherens elemzésben szintetizálja Lónyay politikai és gazdasági tevékenységét ebben a kritikus, államszervezési időszakban. A **kutatás módszere** szintézis jellegű, amely a téma releváns szakirodalmának kritikai feldolgozására épül. A kutatás gerincét a másodlagos források, vagyis a Lónyay Menyhért pályafutásával és a korszakkal foglalkozó monográfiák, szakkönyvek és tudományos tanulmányok adják. Ezt a szekunder forrásbázist egészítik ki és árnyalják a tercier források. Ebben a kutatásban a **tudományos újdonságot** a téma komplex, szintetizáló feldolgozása jelenti. A dolgozat nem primer források feltárására, hanem a meglévő, gyakran eltérő fókuszú szakirodalom újszerű összegzésére vállalkozik. **Összességében** a munka feltárja Lónyay Menyhért pénzügyi elveit, közpolitikai döntéseit, pályafutásának főbb állomásait, és elemzi azokat a politikai és személyes tényezőket, amik a miniszterelnöki lemondásához vezettek. Dolgozatomban bemutatásra kerül az út, ami végül a pénzügyi kormányzat élére segíti, továbbá, hogy milyen elvek mentén szervezte meg a pénzügyi tárcát. A munka kiterjed Bécsi közös pénzügyminiszteri munkájára is. Elemzésre kerül miniszterelnöki időszaka, azon belül a kormányzati programja és a reformtörekvései. Miniszterelnöki pályáját folyamatos vádak között élte meg, ami politikailag reális volt, rációfólásai ellenére mégis sikerült indokot adnia rájuk. Politikusként, közgazdászként, publicistaként és pénzügyminiszterként egyaránt jelentős hatást gyakorolt a dualista állam működésére.

Kulcsszavak: gazdaságpolitika, kiegyezés, közösügy, Lónyay Menyhért, miniszter, pénzügyminiszter, reform.

¹ A tanulmány dr. Braun László egyetemi docens szakmai vezetésével készült.

ПОЛІТИЧНА КАР'ЄРА ЛОНЬЯІ МЕНЬГЕРТА ВІД АВСТРО-УГОРСЬКОЇ УГОДИ ДО ВІДСТАВКИ З ПОСАДИ ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРА (1867–1872)

Ноемі Ковач

Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці ІІ
здобувачка спеціальності Історія та археологія МА 1-го курс
e-mail: kovacs.noemi.b21tm@kmf.org.ua

Анотація.

Метою роботи є всебічний аналіз політичної кар'єри Меньгерта Лоньяі від Австро-угорської угоди (1867) до його відставки з посади прем'єр-міністра (1872), а також висвітлення його ролі у функціонуванні дуалістичної держави. Дослідження зосереджене на завданні синтезувати політичну та економічну діяльність Лоньяі у цей критичний період розбудови держави в межах цілісного аналізу. **Методологія дослідження** має синтезуючий характер, що базується на критичному опрацюванні релевантної фахової літератури. Основу дослідження становлять вторинні джерела: монографії, спеціалізовані книги та наукові статті, присвячені кар'єрі Меньгерта Лоньяі та відповідній епосі. Ця база вторинних джерел доповнюється та уточнюється третинними джерелами. **Наукова новизна** роботи полягає в комплексному, синтезуючому підході до теми. Дослідження спрямоване не на розкриття первинних джерел, а на новітнє узагальнення існуючої фахової літератури, яка часто має різні акценти. **Висновки.** У роботі розкрито фінансові принципи Лоньяі, його публічно-політичні рішення, основні етапи кар'єри, а також проаналізовано політичні та особисті чинники, що призвели до його відставки з посади прем'єр-міністра. У роботі представлено шлях, який зрештою привів його до керівництва фінансовим відомством, а також принципи, за якими він організував роботу міністерства фінансів. Дослідження охоплює і його діяльність на посаді спільного міністра фінансів у Відні. Аналізується період його прем'єр-міністра, зокрема урядова програма та реформаторські прагнення. Свою кар'єру на посаді прем'єр-міністра він провів під тягарем постійних звинувачень, які були політично реалістичними і яким він, попри заперечення, давав приводи. Як політик, економіст, публіцист та міністр фінансів, він справив значний вплив на функціонування дуалістичної держави.

Ключові слова: Австро-угорський компроміс, економічна політика, Меньгерт Лоньяі, міністр фінансів, прем'єр-міністр, реформа, спільні справи.

A tanulmány problémafelvetése arra a történeti ellentmondásra keresi a választ, hogyan volt lehetséges, hogy a korszak legfelkészültebb, a modern magyar államháztartást sikeresen megszervező szakembere politikailag mégis elszigetelődött. Ennek feltárása érdekében a kutatás elemzi Lónyay Menyhért politikai pályáját és kulcsfontosságú közpolitikai döntéseit, ugyanakkor fontos rögzíteni, hogy a probléma teljes körű feloldása (annak komplexitása miatt) jelen dolgozat keretei között nem sikerült maradéktalanul. Bár a munka kísérletet tesz a szakmai sikerek és a politikai bukás közötti feszültség tisztázására, a témával kapcsolatban a kutatásom lezárása után is maradtak még hiányosságok és nyitott kérdések, amelyek további vizsgálatokat igényelnek.

A felhasznált forrásjegyzék jól mutatja, hogy Lónyay Menyhért politikai pályafutása és a dualizmus kori pénzügypolitika a magyar történetírás által vizsgált téma, amelyről jelentős szakirodalom áll rendelkezésre. A Lónyay-kutatás egyértelműen legmeghatározóbb, legtöbbet hivatkozott és legfrissebb monográfiákkal rendelkező szerzője Cieger András. Az ő nevéhez fűződik a téma alapvető modern feldolgozása (Cieger 2008), amelynek 2022-es, bővített kiadása (Cieger 2022) a legaktuálisabb tudományos álláspontot képviseli, amelyben Lónyay Menyhért személyes naplóját elemzi. Emellett számos, a bibliográfiában is szereplő tanulmánya (Cieger 1998, Cieger 1999, Cieger 2001) és online publikációja foglalkozik Lónyay pályájának és személyiségének egy-egy speciális aspektusával, a korrupciós vádaktól kezdve a naplójegyzetein át a vagyoni helyzetéig. A dolgozat támaszkodik frissebb, az elmúlt 5 évben született publikációkra is. Különösen Lónyay születésének 200. évfordulója (2022) hozott új lendületet a kutatásban. Ezt jelzik a bibliográfiában szereplő friss tanulmányok és kötetek (Hamza 2022, 2023; Katus 2021; Kőhalmi 2023; Horváth 2023; Kovács 2022; Szilágyi 2023). A dolgozat a téma klasszikus feldolgozásainak szintézisére alapul, felhasználva a korszak általánosabb, összefoglaló monográfiáit (Gergely 2003), valamint a téma korábbi, de máig hivatkozási alpnak számító, régebbi tanulmányait (Juhász 1941), továbbá tercier forrásokra is hivatkozik (Sürgöny 1867; Vasárnapi újság 1871). A szakirodalmi áttekintés során külön figyelmet érdemel a hazai történetírás, amely Lónyay Menyhértet nemcsak birodalmi politikusként, hanem a térség (egykori Bereg vármegye) meghatározó birtokosaként és fejlesztőjeként tartja számon, ezért a beregszászi székhelyű kutatóműhelyek elsősorban Lónyay lokális gazdaságfejlesztő tevékenységét hangsú-

lyozzák. Lónyay Menyhértről önálló, modern monográfiát külföldi szerzők (Magyarországon kívül) nem igazán írtak, ez a téma a magyar történetírás felségterülete, ugyanakkor, mivel közös pénzügyminiszteri tisztségét Bécsben töltötte be, ezért a német (osztrák) és az angolszász szakirodalom is foglalkozik vele, de más kontextusban. Lónyay személye és tevékenysége, különös tekintettel közös pénzügyminiszteri időszakára, hangsúlyosan jelen van a Monarchia történetét feldolgozó nemzetközi szakirodalomban.

A munka célja, hogy bemutassam Lónyay meghatározó szerepét a modern magyar állam pénzügyi rendszerének kiépítésében és az állam-szervezet pénzügyi alapjainak megerősítésében. A kutatás emellett arra törekszik, hogy feltárja a sikeres szakmai államépítő tevékenység és a miniszterelnöki politikai ellehetetlenülés közötti ellentmondást.

A kutatás alapvető feladata, hogy a rendelkezésre álló szakirodalom szintézise révén, illetve primer források felhasználásának segítségével feltárja Lónyay Menyhért szerepét a dualista államrendszer kiépítésében, és elemezze pályafutásának kritikus pontjait. A kitűzött célok elérése és tisztázása érdekében a dolgozat az alábbi kutatási kérdések megválaszolására vállalkozik:

1. Milyen gazdaságpolitikai elvek és szakmai előzmények alapozták meg Lónyay Menyhért kinevezését a pénzügyi tárca élére?
2. Hogyan szervezte meg Lónyay a Pénzügyminisztériumot, és milyen konkrét intézkedésekkel rakta le a modern magyar államháztartás alapjait?
3. Milyen szerepet töltött be közös pénzügyminiszterként a Monarchia működtetésében, és hogyan érvényesítette befolyását a közös ügyek pénzügyi felügyelete terén?
4. Milyen kormányzati programot hirdetett meg miniszterelnöki kinevezése után, és melyek voltak a legfontosabb megvalósított, illetve tervezett reformtörekvései?
5. Mely politikai támadások és vádak vezettek a szakmailag elismert politikus elszigetelődéséhez és végső lemondásához?
6. Mi az oka annak, hogy a korszak egyik legtehetségesebb államépítő szakembere végül kiszorult a nagypolitikából?

Lónyay Menyhért gazdasági és politikai szerepvállalása a kiegyezés előtt. Lónyay Menyhért 1822. január 6-án látta meg a napvilágot Nagylónyán egy magyar református arisztokrata család sarjaként. Tizenegy éves korában családjával Lónyáról Budára költözött s a fiataalkori tanulmányait a Királyi Katolikus Egyetemi Főgimnáziumban és a Pesti

Egyetemen végezte. Egyetemi évei alatt filozófiát, jogot, bölcsészetet hallgatott, még versírással is próbálkozott. 1839-ben Pesten bölcsészdoktorrá avatták, viszont nagyon hamar kiderült, hogy az ifjú Lónyay Menyhértnek az elsődleges érdeklődési köre az nem más, mint a politika és a pénzügy.

Mindössze huszonegy éves volt, amikor Bereg vármegye az 1843–1844. évi rendi országgyűlésre követte választották. Támogatta a szabadelvű pártot. Az országgyűlésen mindig Széchényi mellett foglalt állást. Leginkább a gazdasággal kapcsolatos felszólalásaival vonzotta magára a figyelmet. Ezt nagyon jól mutatta az 1844. júliusi kereskedelmi választmány ülésén tartott beszéde, amelyen Magyarország gazdasági fejlesztésének programját ismertette. Véleménye szerint: *„a fejlődés kulcsa az ipar fejlesztése, a megfelelő vámpolitika alkalmazása, a fejlett közlekedési és hitelrendszer kiépítése, ill. a személy- és vagyónbiztonság megteremtése, de mindez csak gyors és hatékony törvényhozással érhető el, s ha ez nem következik be, akkor Magyarország jelentős hátrányba kerülhet más országokkal szemben a nemzetek közötti versenyben.”*²

Közgazdasági szakismereteinek gyarapítását igen fontosnak tartotta, ezért ennek céljából hosszabb európai utakat tett, s amikor hazatért nagy port kavart a „Hazánk anyagi érdekei” című munkájával. Részt vett a Pesti Hírlap megjelentetésében és folyamatosan ott volt az országgyűléseken tulajdonképpen haláláig.

1848–49-ben a kormány segítőjeként aktívan részt vett a szabadságharcban. Nevezetesen a Szemere Bertalan kormányban pénzügyminiszteri tanácsos volt, majd államtitkári teendőket látott el. 1849 augusztusában, a világosi fegyverletételt követően ő is Párizsba menekült, ahol szintén igyekezett gazdasági szakértelmét bővíteni. 1850-ben visszatért Magyarországra, miután az uralkodó amnesztiában részesítette. A Bach-korszak lezárultával ismét bekerült a közéletbe, s kiemelkedő szerepet játszott Magyarország pénz- és hitelintézeteinek létrehozásában. Egyik alapítója volt az első hazai biztosító társaságnak, később elnöke az utód szervezetnek, a Pannónia Magyar Viszontbiztosító Rt-nek.³ Dessew-

² Cieger András: Lónyay Menyhért 1822–1884. Szerepek – programok – konfliktusok. Második, bővített kiadás. Tuzsér, Tuzsér Községért Közalapítvány, 2022. 33. (Továbbiakban: Cieger 2022.)

³ Horváth István: Lónyay Menyhért: (1822–1884). In Vízügyi Közlemények. Az országos vízügyi főigazgatóság kiadványa. Főszerkesztő: Dr. Váradi József, Budapest, 2023. 180

ffy Emillel társalapítója, majd Dessewffy halála után, 1866-tól csaknem húsz éven át elnöke volt a Magyar Földhitelintézetnek.⁴ Számos vidéki egylet, iparegylet, közhasznú vállalat és takarékpénztár létrehozását, és eredményes működését is ő segítette elő.

1. kép. Lónyay Menyhért (1866)⁵

1861-től ismét képviselő lett. Az országgyűlésen többek között az abszolút rendszer pénzügyi politikáját bírálta.⁶ Politikai tekintélye, gazdasági és pénzügyi szakértelme tette lehetővé azt számára, hogy 1865-től részese legyen egy olyan szűk politikai körnek, ami előmozdította az Ausztriával való kiegyezési tárgyalásokat. Deák Ferenc és Andrássy Gyula gazdaságpolitikai és pénzügyi tanácsadójaként Lónyay Menyhértra hárult a pénzügyi igazgatás koncepciójának kidolgozása. Beleértve az államháztartás rendszerének kiala-

⁴ Uo

⁵ Lónyay Menyhért 1866-ban <https://gallery.hungaricana.hu/hu/-EKGrafika/1449149/?list=eyJxdWVyeSI6ICJsXHUwMGYzbnlhaSBtZW55aFh1MDBlOXJoIDE4MjItMTg4NCJ9> (2025-02-11)

⁶ Hamza Gábor: Emlékezés Lónyay Menyhértra (1822–1884), a Magyar Tudományos Akadémia elnökére. Remembering Menyhért Lónyay (1822–1884), President of the Hungarian Academy of Sciences. Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest, Polgári Szemle, 2022. 150. (Továbbiakban: Hamza 2022)

kítását, a közös és hazai pénzügyi kérdések rendezését, a költségvetési struktúra megtervezését, valamint az államháztartás egyensúlyának biztosítását.

1867-ben, a kiegyezés után Andrassy Gyula lett a miniszterelnök. Az új kormány számára az egyik legfontosabb feladat az állam gazdaságának és pénzügyeinek rendbetétele volt, ezért olyan pénzügyminiszterre volt szükség, aki nemcsak ért a pénzügyekhez, hanem politikailag is megbízható. Lónyay Menyhért minden szempontból megfelelő jelöltnek számított. Már korábban is sok tapasztalatot szerzett ezen a területen, és a reformkor óta aktív szereplője volt a politikai életnek. Az 1848-as események idején is foglalkozott pénzügyekkel, így jól ismerte az állami költségvetés működését. Támogatta a kiegyezést, ami fontos volt abban a politikai helyzetben, amikor a kompromisszumkészség alapvető értéknek számított. Andrassy személyesen is megbízott benne, ami tovább erősítette a döntést, hogy ő legyen a pénzügyminiszter. Röviden: Lónyay nemcsak értette a dolgát, de megbízható és korszerű szemléletű ember volt, akire rá lehetett bízni ezt a feladatot.

A minisztérium megszervezési előkészületei. 1867. február 19-én kinevezték az Andrassy-kormányt, ami a modern polgári államszervezet kiépítésének újabb mérföldkövét jelentette. A parlamentáris kormány létrejöttével a végrehajtó hatalom is megerősödött, viszont a liberális vezetők előtt továbbra is hatalmas feladatok álltak. Az elkövetkező években törvényeket kellett alkotniuk, át kellett alakítaniuk a közigazgatást, illetve a bírósági rendszert, valamint formálniuk a társadalom gondolkodását. Az 1867. február 20-án kinevezett Andrassy-kormány tagjai között több, már korábban ismert és tapasztalt politikus kapott helyet. A vallás- és közoktatásügyi miniszteri posztot báró Eötvös József töltötte be. Az igazságügyi tárcát Horvát Boldizsár vezette, míg a belügyminiszteri tisztséget báró Wenckheim Béla látta el. A pénzügyekért Lónyay Menyhért felelt, Gorove István a kereskedelem-, földművelés- és iparügyi minisztériumot irányította, gróf Mikó Imre a közlekedés- és közmunkaügyekért felelt. A miniszterek sorát gróf Festetics György zárta, aki őfelsége személye körüli miniszterként tevékenykedett. A kormány névsorát és benne Lónyay Menyhért pénzügyminiszteri kinevezését február 23-án hozták a magyar országgyűlés és a hazai közvélemény tudomására.⁷ Nem keltett váratlan meglepetést a miniszteri lista, mivel ezelőtt már körvonalazódott a várható személyi kör a kiegyezési tárgyalásokon.

⁷ Cieger 2022, 131

2. kép. Az Andrássy kormány⁸

Lónyay kezdetben közömbösen fogadta kinevezését, csupán a felelősség súlyát érezte, később azonban ez a hozzáállása változott. Február 24-én meglátogatta új munkahelyét, ahol szembesült azzal, hogy a tisztviselők jelentős része nem beszél magyarul, majd március 10-én, a kormány hivatalos munkába állásakor találkozott a minisztériumi hivatalnokokkal, akikkel kezdetben kölcsönös bizalmatlanság jellemezte a kapcsolatát. Mikszáth Kálmán későbbi írása szerint a hatalomváltás miatt a hivatalnokok az első napokban nem vették komolyan az új vezetést, és csak kíváncsiságból tértek vissza munkahelyükre.⁹ Lónyay összegyűjtötte a hivatalnokokat, barátságosan bemutatkozott, de ellenséges tekintetekkel találkozott. Arra kérte őket, hogy maradjanak és érezzék magukat otthonosan, ám másnap tömegesen nyújtották be lemondásukat, csupán néhányan

⁸ A Magyar Minisztérium 1867-ben

https://rubicon.hu/kepek/article/3558/0213-308b6517-03b4-4415-be1b-1d8c3a10e728-in_content.jpg (2025-03-11)

⁹ Cieger 2002, 132

maradtak, főként azok, akik kevésbé voltak keresettek. A hatalomváltás jelentős személycserével járt. Az osztrák abszolutizmus hivatalait megszüntették, helyükre minisztériumok léptek. Az egykori hivatalnokok fele távozott, helyükre tapasztalatlan, más társadalmi rétegből érkező csoport került, ami kezdetben alárendelt szerepet töltött be. Az 1870-es évek közepére a korábbi hivatalnokok visszaszerezték középszintű befolyásukat, míg az újak többsége rövid időn belül távozott vagy beletanult a munkába. A pénzügyminisztériumban azonban a szakmai folytonosság erősebben megmaradt, mivel a tárca működése széles körű szaktudást igényelt. Lónyay is számított a kamarai hivatalnokokra, hiszen tömeges lecserélésük ésszerűtlen lett volna, és a szakmai színvonal sem csökkent jelentősen. Lónyay bizalmi pozíciókba inkább azokat a személyeket rakta, akiket már személyesen ismert, illetve saját kapcsolati vagy rokoni hálójából – főként Bereg megyéből – választott.¹⁰ A minisztérium körrendelete biztosította a hivatalnokokat, hogy érdemeik szerint elhelyezést kapnak, de az adótisztviselők nagy részét nyugdíjazták vagy az osztrák tartományokba helyezték át őket, mert nem ismerték a helyi viszonyokat és magyarul sem beszéltek.

Az ország pénzügyei ekkor rendkívül rendezetlen állapotban voltak. A korábbi adóhivatalok szétagoltan, részben a feudális hagyományokon alapulva, részben Ausztria központi irányítása alatt működtek. 1867-ben már miniszterként, Lónyay Menyhért azzal szembesült, hogy az ország adóképesége meglehetősen alacsony. Ebben az esetben az adóképeség azt jelentette, hogy mennyi adót képes az ország beszedni a gazdaság teljesítőképességéhez és a társadalmi viszonyaihoz képest. Magyarország gazdasága a 19. században elsősorban agrárjellegű volt, kevés iparral. Egyrészt ez is akadályozta a gazdasági növekedést és az adóbevételeket. Másrészt az infrastruktúra hiánya is korlátozta, tehát a kevés út, vasút és a hidak hiánya. Harmadrészt pedig a földbirtokos arisztokrácia gyakran adómentességet élvezett vagy valamilyen módon kijátszotta a rendszert, míg az alsóbb rétegeknek nem volt számottevő jövedelme. Így át kell szervezni az adózási rendszert. Legelső rendeletével létrehozott egy 16 regionális egységből álló adószervezetet, ami a modern pénzügyőrség alapját képezte. Ez egy területi alapon szervezett pénzügyi közigazgatási hálózat volt. Minden területnek volt egy főadófelügyelője, ami a Pénzügyminisztériumnak volt alárendelve. Ezek az

¹⁰ Cieger 2022, 133-134

egységek ellátták az adóbeszedés felügyeletét és koordinálását, a vámellenőrzés és pénzügyőrségi funkciókat, állami pénzek felhasználásának felügyeletét és az adózók nyilvántartását. Lónyay 1. számú rendelete előírta, hogy a pénzügyi szervek hivatalos nyelve 1867. március 10-től a magyar. Az átszervezés során új elnevezéseket és nyomtatványokat vezettek be.¹¹ Az átmeneti időszak azonban zavarokat okozott, ezért több rendeletben is sürgették a pontosabb munkavégzést, a szabályok betartását és a hivatali titoktartást. Lónyay célja a pénzügyigazgatás egyszerűsítése és átláthatóbbá tétele volt, miközben a rendszer továbbra is nagyrészt a Bach-korszak szerkezetére épült. Két lehetőség közül választhatott: megtartja a korábbi háromszintű rendszert, ami könnyebb, de költségesebb lett volna, vagy átalakítja azt egy kétfokozatú struktúrává. Az utóbbit választotta, így a pénzügyigazgatóságokat beolvasztotta a minisztériumba, ami egy másodfokú hatóság szerepét töltötte be, tehát megszüntette a középszintet, vagyis a pénzügyigazgatóságokat. Ez jelentősen csökkentette az állam működési költségeit – mivel nem kellett külön hivatalokat és apparátust fenntartani a középszinten –, egyszerűsítette az ügyintézkedést és felgyorsította a döntéshozatalt.

A rendszer így kezdett egyre átláthatóbbá válni, jobban ellenőrizhető volt, emellett jobban illeszkedett a modern, nyugateurópai államigazgatási rendszerhez is. A minisztérium is megerősödött, mivel közvetlen irányítója lett az egész ország pénzügyei fölött. Innentől kezdve Lónyay ki sem látott a munkából, egyik megbeszélésről sietett a másikra. Nem csoda, hogy Weninger Vince is aggályait fejezte ki a miniszternek írt levelében, melyben figyelmeztette, hogy a munka túlhajszolása hosszú távon káros lehet az egészségre nézve.¹²

Gazdaságpolitikai nézetei. Lónyay Menyhért pénzügyminiszteri működése a kiegyezés után kezdődött, amikor Magyarország visszakapta az önálló költségvetés megalkotásának jogát. Lónyay így fogalmazott: „1867-ben nyílt meg előttünk az alkotás és cselekvés korszaka,... a szellemi fejlődés és az anyagi felvirágzás lehetősége”.¹³ A kormányzat feladata lett, hogy a gazdaság helyzetét stabilizálja, de a politikai elvárásoknak is megfeleljen.

¹¹ Cieger 2022, 135

¹² Cieger András: Lónyay Menyhért: Szerepek – programok – konfliktusok. Budapest, Századvég Kiadó, 2008. 218. (Továbbiakban Cieger 2008) 139

¹³ Katus László: A modern Magyarország születése. Magyarország története 1711–1914. Budapest, Kronosz Kiadó, 2021. 334. (Továbbiakban: Katus 2021)

Lónyay kezdetben nehezebb helyzetben volt, mivel az 1867-es hatalomváltás után az év során már nem lehetett új költségvetést készíteni, így csak az előző osztrák rendszerből örökölt gazdasági keretekkel gazdálkodhatott.¹⁴ Az 1868-as és 1869-es költségvetések elkészítése során jelentős akadályok merültek fel. Az osztrák kormánnyal történő adósságmegosztási tárgyalások elhúzódtak, az ország pénzügyi helyzetéről pedig nem álltak rendelkezésre pontos adatok. Az adminisztratív reformok még folyamatban voltak, ami miatt Lónyay nem tudott egy hatékony, modern költségvetési rendszerre támaszkodni. A legnagyobb kihívást azonban az állami bevételek alacsony szintje jelentette, amit az adórendszer igazságtalansága és az adófizetés elkerülése okozott. Lónyay gazdaságpolitikáját az összhangkeresés jellemezte a takarékoság és az állami beruházások között. Hangsúlyozta, hogy a költségvetés egyensúlyát fenn kell tartani, ezért az államigazgatás működésében szigorú takarékoságot vezetett be. Nem volt hajlandó az adók növelésére, hanem inkább az adórendszer átalakítását akarta, amiben nagyobb szerepet kaptak volna a befektetések és a tehermentesítés. Az állam aktív szerepét leginkább a gazdaság élénkítésében látta, különösen a közlekedési hálózat fejlesztésében, az iparnevelésben és a hitelintézetek megszervezésében.¹⁵ A kormányzaton belüli viták gyakran nehezítették tervei megvalósítását. 1868-ban Wenckheim Béla belügyminiszter javasolta a helyi közigazgatás kiterjesztését, de Lónyay ezt elutasította, mivel szerinte az önálló gazdasági alapok megteremtése előbbre való volt a hivatali bővítésnél. Hasonló konfliktus alakult ki 1869-ben Eötvös Józseffal, aki a népoktatás finanszírozásának duplázását kívánta elérni. Lónyay visszautasította a kérelmet, de Eötvös lemondással fenyegetőzött, ami végül kompromisszumhoz vezetett.¹⁶

A korábbi adórendszer egyetlen és igazságtalan volt. A gazdagabb réteg aránytalanul kisebb adót fizetett, miközben a kisebb jövedelmű parasztságra és polgárságra aránytalanul nagyobb teher hárult. Az adófizetés nem volt kellően jól szabályozva így sokan kibújtak alóla, míg másokra aránytalanul sok jutott. 1869-ben Lónyay kezdeményezésére szakbizottságokat hoztak létre az adórendszer reformjának kidolgozására. Az angol és porosz példákat követve a cél az volt, hogy igazságosabbá tegyék az adók eloszlását és csökkentsék az elkerülhető terheket, tehát hogy minden tár-

¹⁴ Cieger 2022, 140

¹⁵ Cieger 2008, 218

¹⁶ Cieger 2022, 144–145

sadalmi réteg a valós jövedelmének arányában fizessen adót, ne csak az, akit úgymond könnyű elérni. Az adóreformok azonban lassan haladtak, részben az ellenzéki erők ellenállása miatt. A gazdasági stabilitást 1869-ben további kihívások is veszélyeztették. A rossz termés, a gabonaexport csökkenése és a hitelintézetek pénzhiánya komoly válsághelyzetet teremtett. Lónyay a magánágazatok megerősítését helyezte előtérbe az állami beavatkozással szemben, azonban a kormányzat végül rákényszerült bizonyos pénzügyi segélyek biztosítására.¹⁷ Lónyay Menyhért és Andrássy Gyula között a Budapest fejlesztéséről folytatott vita képezte az egyik legnagyobb politikai ellentétet. Lónyay a várost ipari és kereskedelmi központtá akarta tenni, Andrássy viszont esztétikai és politikai szempontokat tartott fontosabbnak.¹⁸ A vita végül Andrássy elképzelései szerint dőlt el, ami Budapest későbbi fejlődését is meghatározta.

Lónyay pénzügyi reformjai a költségvetési takarékoság, az adóreformok és az állami szerepvállalás korlátozott növelése köré épültek. Az államháztartás egyensúlyának megőrzése érdekében szigorú takarékosági intézkedéseket vezetett be, ugyanakkor támogatta azokat a beruházásokat, amelyek hosszú távon elősegítették a gazdasági fejlődést. Az adóreformok célja az igazságosabb közteherviselés és az állami bevételek növelése volt.

Az utolsó hónapok válságai. Távozása pénzügyminiszteri tisztségéből. Lónyay pénzügyminiszterként elsősorban az államháztartás egyensúlyának megőrzését tartotta szem előtt. Ennek érdekében 1868-tól kezdve szigorú takarékosági intézkedéseket vezetett be, amelyekkel csökkenteni akarta az állami kiadásokat. A minisztertanács több tagja azonban ellenállt a megszorításoknak, mivel a közszolgáltatások bővítését és az adminisztráció fejlesztését fontosabbnak tartották. A reformok egyik legfontosabb eleme az adórendszer átalakítása volt.¹⁹

Politikai helyzetét az 1870-es költségvetés előkészítése során kirobbant konfliktusok súlyosbították. Az 1869-es gazdasági válság miatt csökkenő költségvetési mozgástér hatására Lónyay már nyáron takarékosabb javaslatokat kért minisztertársaitól, akik azonban növekvő kiadási igényekkel álltak elő, ami éles vitákat szült a kormányon belül.²⁰ A parlament

¹⁷ Uo. 144–146

¹⁸ Cieger 2008, 223–224

¹⁹ Uo., 225–228

²⁰ Uo., 223–224

több javaslatát is visszautasította vagy élesen bírálta. Októberre Lónyay mindössze néhány minisztérium költségvetését tudta benyújtani a képviselőházhoz. Az újabb vitákat kihasználva a miniszterek végül Lónyay távolátében, a pénzügyminiszter nélkül határoztak saját költségvetéseikről. Ez mutatta, hogy már nem bíztak benne és kikerült az irányításból. A politikai zűrzavart tovább fokozta, hogy a költségvetési felmentés kérelmét csak december 18-án nyújtotta be a kormány, ráadásul nem hivatalosan a pénzügyminiszter, hanem egy balközép párti képviselő kezdeményezte. Ez a lépés nyilvánvaló jele volt annak, hogy Lónyay elszigetelődött a kormányon belül. Lónyay végül belső támasz nélkül maradt, konfliktusa Deák Ferencel a házadó-mentesség és a hivatalnokok fizetése kapcsán tovább gyengítette helyzetét. Deák támogatásának elvesztése súlyos csapás volt számára. Érezte, hogy nincs már kellő politikai ereje, így 1870 februárjában végleg eldöntötte, hogy lemond miniszteri tisztségéről.

Lónyay gazdaságpolitikájának eredményeként az államháztartás helyzete stabilabb lett, az adóreformok növelték az állami bevételeket, és a válságkezelés megakadályozta a gazdasági összeomlást. Pénzügyminiszterként bevezette a korszerű, európai színvonalú pénzügyi igazgatás rendszerét. Jelentős érdeme volt továbbá a Magyar Királyság pénzügyeinek Ausztria pénzügyeitől való elválasztása.²¹ Megváltoztatta a magyar nemesség gondolkodásmódját is, hiszen megértette velük, hogy az adóelkerülés már nem a Habsburg Birodalom gyengítését, hanem Magyarország fejlődésének akadályozását jelenti. Hivatalos magyar kormányzati pozícióból történő távozása után Ferenc József kinevezte az Osztrák–Magyar Monarchia közös pénzügyminiszterévé.

A Monarchia kormányzatában. Az Osztrák–Magyar Monarchia két önálló államból állt. Törvényhozás és közigazgatás rendszerében függetlenek voltak egymástól, de uralkodójuk közös volt, s bizonyos ügyek – mint a külügy, hadügy és az ezek finanszírozását biztosító pénzügy – közös igazgatás alá kerültek. A három közös miniszter közül a legszűkebb teendői kétségtelenül a közös pénzügyminiszternek voltak.²² Lónyay Menyhértet 1870. május 21-én nevezték ki közös pénzügyminiszterré. Székhelyét Bécsbe tette át. Ez-

²¹ Hamza Gábor: Lónyay Menyhért. Portrévázlat. In Szabolcs-szatmár-beregi Szemle: Fejezetek a Lónyay család történetéből. Nyíregyháza, Tuzsér Községért Közalapítvány, 2023. 31

²² Juhász Lajos: Lónyay Menyhért közös pénzügyminisztersége, 1870–1871. Századok. 34. évf. 1941. 363. (Továbbiakban: Juhász 1941.)

után nem sokkal I. Ferenc József 1871-ben grófi ranggal illette. Közös pénzügyminiszteri funkcióját nehéz körülmények között másfél éven át látta el.²³

A dualizmus kezdeti időszakában a közös minisztériumok, különösen a pénzügyminisztérium, rendkívül népszerűtlenek voltak Magyarországon. A magyar közvélemény ezeket az intézményeket a birodalmi központosítás eszközeinek tekintette, amik csökkentették az ország önállóságát. Az osztrák oldalon is érződött az elégedetlenség, mivel sokan kétségbe vonták a dualista rendszer stabilitását. Lónyay Menyhért kinevezése a közös pénzügyminiszteri posztra vegyes fogadtatásban részesült. A sajtó több forrása is bírálta a pozíciót, mondván, hogy az inkább formális jellegű, kevés valódi hatalommal. Egyesek szerint Lónyay ezzel „felfelé bukott”, hiszen korábbi, aktívabb politikai szerepét egy bécsi hivatalnoki pozícióra cserélte. Maga Lónyay is megfogalmazta a fenntartásait. Bécsi tartózkodását korábban „lehangolónak” és „energiaelszívónak” írta le.²⁴ Ennek ellenére felmérte, hogy a közös minisztériumi jelenlét lehetőséget adhat a magyar érdekek bécsi érvényesítésére. Fő feladata a közös ügyek ellátásához szükséges összegek kezeléséből állt.²⁵ A magyar és az osztrák pénzügyminiszterek bevonásával elkészítette a közös kiadásokra vonatkozó költségvetést, amit aztán a két ország delegációi megvitattak és jóváhagytak. Ezután a meghatározott összeget a két állam között az előre rögzített kvóta alapján osztotta fel. A kvóta egy előre meghatározott arányt jelentett, miszerint Magyarország és Ausztria a közös kiadásokat megosztotta egymás között. Az 1867. évi XIV. törvénycikk rendelkezése szerint a közös kiadások 70%-át Ausztria, míg 30%-át Magyarország fedezte.²⁶ Lónyay arra törekedett, hogy a közös ügyek kiadásai valóban arányosak legyenek, hogy Magyarország a tényleges gazdasági erejének megfelelő arányban fizessen, ne pedig politikai nyomás alapján. Feladatai közé tartozott még a magyar gazdasági érdekek védelme a birodalmi gazdaságpolitikai döntéseknél, a Monarchia közös adósságainak kezelése, és abban az esetben, ha a két ország közösen vett fel hitelt, akkor ő intézte annak

²³ Hamza 202.,. 151

²⁴ Cieger 2022, 171

²⁵ Juhász 1941, 363

²⁶ Veritas. Történetkutató intézet és levéltár. Az Osztrák-Magyar Monarchia gazdasági közössége és Magyarország. Elérhető: https://veritasintezet.hu/hu/mindennapi-tortenelem/az-osztrak-magyar-monarchia-gazdasagi-kozossege-es-magyarorszag?utm_source=chatgpt.com (2025-05-19)

megszerzését, felhasználását és visszafizetését is. Aktív szerepet vállalt az Osztrák Nemzeti Bankkal kapcsolatos tárgyalásokban, külső hitelek és a monetáris politika kapcsán.²⁷ Ezenfelül ő készítette el az 1871-es és 72-es közös költségvetést, és ő képviselte azt a pesti és a bécsi delegációk előtt, de tevékenységei ellenére valahogy mégis azt érezte, hogy mindez önmagában nem elég ahhoz, hogy ambícióit kielégítse. Lónyay helyzetét nehezítette, hogy a közös kormányban a pénzügyminiszter szerepe alárendelt volt a hadügy- és a külügyminiszterhez képest. Ezen kívül a magyar politikai élettől való eltávolodása miatt sokszor kritikák érték hazájában is. Az otthoni politikai körökben úgy látták, hogy Lónyay már túlzottan csak az osztrák udvarhoz alkalmazkodik, a magyar állam érdekeit pedig nem képviseli kellőképpen a közös ügyekben. Konfliktusai nemcsak az osztrák hivatalnokokkal, hanem a magyar pénzügyminiszterrel is kiéleződtek, különösen a katonai kiadások kérdésében.²⁸ A hadügyminiszter 60 millió forint extra hitelt kért, ezt viszont Lónyay ellenezte és inkább más pénzügyi megoldásokat javasolt. Amikor Lónyay 1870-ben hivatalba lépett, a Monarchia közös pénzügye súlyos deficitben volt. A 19. század közepén zajló háborúk óriási katonai kiadásokat jelentettek, amit gyakran hitelek-ből fedeztek, emiatt a birodalmi költségvetés gyakorlatilag folyamatosan hiányban működött. Azért is ellenezte az extra hitelt, mert szerinte nem helyes utólag pénzt kérni olyan kiadásokra, amiket előzetesen nem engedélyeztek, mivel ez megbontja a költségvetési rendet.

Mindezek ellenére Lónyay pozíciója politikai szempontból előnyös volt, hiszen ez a szerepkör lehetőséget biztosított szorosabb kapcsolatra az uralkodóval, amelynek következtében grófi rangra emelték. Pénzügyi szaktudását Bécsben is elismerték, és a közös kormányzati rendszer fenntarthatóságának erősítésében is szerepet játszott. Habár a magyarországi közvélemény szkeptikusan tekintett rá, valójában jelentős befolyással bírt a Monarchia gazdasági döntéshozatalában. Lónyay közös pénzügyminiszterként mindig számolt azzal a lehetőséggel, hogy Friedrich Ferdinand von Beust előbb-utóbb távozik a külügyminisztérium éléről, és a helyére Andrássy Gyula kerül majd Bécsbe.²⁹ Ebben az esetben pedig ő volt a legesélyesebb arra, hogy miniszterelnökké válasszák és ezt ő is tudta. Ott

²⁷ Cieger 2022, 177

²⁸ Uo., 181

²⁹ Juhász 1941, 401

töltött ideje alatt mindig arra törekedett, hogy kellő felkészültséggel térhessen vissza a magyar politikai életbe. A közös pénzügyminiszteri tisztségét nemcsak egy egyszerű gazdasági szerepként fogta fel, hanem egy lehetőségnek arra, hogy beleszólhasson a Monarchia politikai döntéseibe, és ezzel megerősítse saját pozícióját a magyar kormányzásban is.

Közös pénzügyminiszteri tevékenységének jelentősége. Gróf Lónyay Menyhért közös pénzügyminiszteri pályájából az egyik kiemelendő esemény az, amikor 1871 őszen kiéleződtek a cseh nemzeti törekvések. A csehek kezdettől fogva határozottan elleneztek a dualista rendszert, és mivel megakadályozni nem tudták a kiegyezést, ezért passzív ellenállásba vonultak: otthagyták a birodalmi gyűlést, és távol maradtak az 1867-es decemberi alkotmány kidolgozásától is.³⁰ 1868-ra a cseh tiltakozás politikai válsághoz vezetett, ami az osztrák Auersperg-kormány bukását eredményezte. Az utód, az osztrák Hasner-kormány próbált megegyezni a csehekkel, de az egy központosított, bécsi irányítású rendszert kínált nekik, amit ők elutasítottak. Hanser lemondását követően az osztrák Potocky-, majd a szintén osztrák Hohenwart-kormány kereste a föderalizmus megvalósításának lehetőségét. 1871-ben az uralkodó leiratában elismerte a Cseh Királyság jogait, és felkérte a tartománygyűlést, hogy nyilatkozzon államjogi helyzetéről. A csehek októberben benyújtották a „Fundamentalartikel” nevű javaslatukat, amelyekben Magyarországgal azonos jogokat követeltek, tehát önálló koronázást és kormányt.³¹ Ez alapjaiban megkérdőjelezte a dualizmus rendszerét. Lónyay ebben a rendkívüli helyzetben nem a császár minden döntésének vakon való követését választotta, hanem határozottan kiállt a kiegyezéskor, 1867-ben létrejött állami rendszer megőrzése mellett.³² Lónyay Andrásy Gyulával összefogva azért dolgozott, hogy a kiegyezésben rögzített állami berendezkedést változatlanul megőrizzék. A két politikus között egyfajta munkamegosztás működött: Andrásy elsősorban közjogi, Lónyay pedig inkább pénzügyi ellenvetéseket fogalmazott meg.³³ Lónyay Menyhért három szempontból fogalmazta meg fenntartásait: *magyar szempontból* félt, hogy ha a csehek (és más szláv népek) nagyobb önállóságot kapnak, és az veszélyezteti a magyarok vezető szerepét

³⁰ Uo., 402

³¹ Uo., 403

³² Cieger 2022, 286

³³ Uo., 284

a Monarchián belül; *birodalmi szinten* úgy gondolta, hogy a föderalizmus megbontaná Ausztria egységét, ami meggyengítené a Monarchia nagyhatalmi pozícióját Európában; *pénzügyi szempontból* pedig attól tartott, hogy ha a csehek külön kvótát kapnának, az megingatná az államhitelek alapját, vagyis a pénzügyi stabilitást és ez Magyarország szempontjából sem jó.³⁴ Végül kijelentették Andrássyval, hogy ha a cseh törekvések sikerrel járnának, egyikük sem vállalná az ország irányítását.³⁵ Ferenc József alapos megfontolás után október 30-án elfogadta osztrák miniszterelnöke lemondását, ezzel pedig véget ért a Hohenwart által kezdeményezett államjogi kísérlet, amely végül sikertelennek bizonyult. Lónyay bécsi munkája során tudatosan készült a magyar politikába való visszatérésre és végül a Hohenwart-válság nyitotta meg előtte az utat, hogy magyar miniszterelnök lehessen.

Lónyay Menyhért miniszterelnöksége (1871–1872): a kezdeti kormányalakítás. Lónyay Menyhért miniszterelnöki kinevezésének lehetősége már pár hónappal Bécsbe távozása után felmerült. A nyilvánosság elé is hamar kiszivárogtak a kinevezésével kapcsolatos információk, miszerint Beust, az Osztrák–Magyar Monarchia közös külügyminiszterének helyét Andrassy Gyula venné át, az ő pozícióját pedig Lónyay töltené be, viszont míg Bécsben az uralkodó bizalma megingathatatlan volt iránta, addig Pesten – különösen volt munkatársai körében – kinevezésének még csak a gondolatát sem tűrték. Andrassy az 1871. november 7-i minisztertanácson közölte a jelenlévőkkel, hogy Lónyay kinevezése biztos, bár ő mindent megtett annak érdekében, hogy ez ne történjen meg.³⁶ Lónyay fogadtatása másfél év távol maradása után nem volt túl szívélyes.

A kormányülésen bemutatta programját, szót ejtett arról is, hogy néhány posztion személycserét kíván végrehajtani, mindemellett a miniszterek közül többen is jelezték posztjuk elhagyásának szándékát. Voltak, akik feltételekhez kötötték maradásukat, – mint például Szláv József, Tisza Lajos vagy Kerkapoly Károly. Ők arra próbálták rávenni az új miniszterelnök-jelöltet, hogy támogassa a bécsi Creditanstalt által már aláírt tíz éves hitelszerződést. Ezt viszont Lónyay visszautasította arra hivatkozva, hogy ez túl nagy állami szerepvállalás, és hogy ez párhuzamos vasúti vonalak létrejöttét eredményezné, ezért úgy döntött, hogy csak akkor

³⁴ Juhász 1941, 403

³⁵ Cieger 2022, 285

³⁶ Cieger 2008, 197

egyezik bele, ha a többség is támogatja, de figyelmeztette őket, hogy ő maga semmilyen formában nem fogja nyilvánosan támogatni, így a szerződést végül nem terjesztették a parlament elé.³⁷

1871. november 14-én nevezte ki az uralkodó Lónyayt Magyarországnak miniszterelnökévé.³⁸ Kormányalakítása komoly belső ellenállásba ütközött, bár igaz, hogy az uralkodó bizalma töretlen volt iránta. Volt munkatársai körében bizalmatlanság fogadta visszatérését. Határozott, de kompromisszumkereső magatartással kezdte meg a kormányalakítást. Elutasította a bécsi hitelszerződés nyílt támogatását, de hajlandó volt a többség álláspontját követni. Előrevetítette vezetési stílusát is: egyszerre volt önálló és körültekintően együttműködő.

A Lónyay-kormány. A kormánypárt többsége által bizalmatlanul fogadott új miniszterelnök³⁹ kifejtette, hogy a következő egy-két hónapot átmeneti időszaknak tekinti, és nem kíván aktívabban bekapcsolódni a parlamenti politizálásba.⁴⁰ A kormányülésen ismertetett program a következő főbb területeket ölelte fel: a kormányzati munka hatékonyságának növelését, a parlamentarizmus reformját és a takarékoskagát.⁴¹

Lónyay Menyhért egyik első intézkedése az volt, hogy előírta: minden miniszter előzetesen egyeztessen vele a kormányülésen tárgyalandó ügyekről, hogy jól átláthassa a döntéseket, és hatékonyan szervezhesse a napirendet. A legnagyobb reform azonban a kormány jogszabály-előkészítő rendszerének kialakítása volt, mivel ezelőtt ilyen rendszer lényegében nem létezett. Először 1869-ben különítették el pénzt erre a célra – az igazságügyi minisztériumon belül létrehoztak egy kisebb csoportot a törvények és rendeletek megfogalmazására, viszont hamar kiderült, hogy ez a csoport nem tudta ellátni az összes minisztérium munkáját, és az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó törvények kidolgozása is lassan haladt. Az Andrássy-kormány ugyan elhatározta a jogszabály-előkészítés rendszerének megváltoztatását, de nem tett konkrét lépéseket ennek megvalósítására. Lónyay azonban ma-

³⁷ Cieger András: A bizalmatlanság kora: a miniszterelnöki székhelyben. *Századok* 135. évf., 2001. 70

³⁸ Hamza 2022, 151

³⁹ Ifj. Bertényi Iván: Családi háttér és egyéni karrierépítés. Szél Kálmán útja a politikai elitbe. In *Törvény, jog, igazság. Szél Kálmán életműve*. Szerk.: Ifj. Bertényi Iván és Dóra Szilvia. Budapest, Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány, 2015. 73.

⁴⁰ Cieger 2008, 303

⁴¹ Uo., 304

gáévá tette az elképzelést, miszerint az igazságügyi minisztérium helyett a miniszterelnökségen hozzanak létre egy törvény-előkészítő bizottságot, ami minden minisztériumra kiterjedő hatáskörrel rendelkezik.⁴² Ez azért kellett, mert számos belső ügy és reform rendezetlen volt, ezért a bizottság feladata az lett, hogy az illetékes miniszter iránymutatása alapján dolgozzon ki törvényjavaslatokat és szabályokat. Átvizsgálta a minisztériumok által készített jogszabályokat, hogy azok összhangban legyenek a törvényekkel. Erre pedig azért volt szükség, hogy a jogszabályok szerkezete egységesek legyenek, illetve szakszerűen legyenek megfogalmazva. A parlamentarizmus reformja is kiemelt célja volt. Lónyay többször is kifejezte elégedetlenségét a magyar parlament működésével kapcsolatban, mert azt rendezetlennek és zavarosnak tartotta. Legfontosabb feladatként a házzsabályok átalakítását jelölte meg. E program szerint a törvényeket inkább szakbizottságokban vitatták meg, nem pedig a hagyományos osztályrendszer szerint, tehát ha egy javaslatot már a bizottság elé terjesztettek és ott megvitatták, akkor nem volt szükség róla újra külön vitát tartani. Az ülések időtartamát növelték, ezzel együtt eltörölték a képviselők kötelező részvételi minimumát kivéve, amikor szavazásra került sor, ahol legalább száz képviselő jelenlétét írták elő. Lónyay emellett azt is kezdeményezte, hogy az országgyűlés egy nagyobb épületbe költözzön, hogy a képviselők kényelmesebb körülmények között és hosszabb ideig dolgozhassanak. Elképzelései között szerepelt egy külön nap kijelölése az interpellációkra, hogy ezek ne akadályozzák a rendes ülések munkáját, a házelnök jogkörének bővítése, hogy hatékonyabban irányíthassa az üléseket, a klotúr bevezetése, amely lehetőséget adott a parlamenti viták lezárására, a másodszorra rendreutasított képviselők szankcionálása (szómegvonás, kizárás), hogy fenntartsák a parlament méltóságát és fegyelmét. Emellett korlátozni akarta a hosszadalmas név szerinti szavazásokat, hogy gyorsabbá tegyék a döntéshozatalt. Lónyay programjában szerepelt a parlamenti ciklus háromról öt évre emelése és a főrendiház reformja. Az ötéves ciklust azért támogatta, mert csökkentette volna a gyakori választások okozta töréseket, mérsékelte volna a választási korrupciót és erőszakot, valamint stabilabb közjogi viszonyokat teremtett volna. A főrendiház reformjához egy képviselőkből és főrendekből álló bizottságot akart létrehozni, ami javaslatokat dolgozott volna ki a szerkezet átalakítására.⁴³

⁴² Uo⁴³ Cieger 2008, 308

Lónyay az ellenzék és a kormány együttműködését szorgalmazta, elutasította a közjogi vitákat, valamint a szakmai alapú döntéshozatalt támogatta. A házszabályok reformjával meg akarta akadályozni az ellenzék obstrukciós eszközeit, miközben a balközép és a Deák-párt közeledését is többször ösztönözte. Elképzeléseinek fontos eleme volt a sajtótörvény pontosítása is.

Lónyay nem értett egyet a beterveztett választási-törvényjavaslattal, és eredetileg nem tervezte sem az összeférhetetlenségi, sem a választási visszaélésekről szóló törvény megalkotását. Úgy vélte, hogy a törvényjavaslatot először egy 15 tagú bizottságnak kellene megtárgyalnia, amiben a balközép képviselői is helyet kapnának, és inkább az adócenzusra kellene épülnie.⁴⁴ A kormány kezdetben nem támogatta az összeférhetetlenségi törvényt, de végül ellenzéki és kormánypárti nyomásra mégis benyújtotta a javaslatot. A végleges tervezet szerint a képviselők legfeljebb 5%-a lehetett minisztériumi tisztviselő, kivéve a kormány tagjait, az egyetemi oktatókat, az országos intézetek igazgatóit és a fővárosi önkormányzat tisztviselőit. A javaslat szerint minden további állami és törvényhatósági hivatal összeférhetetlen lett volna a képviselői mandátummal. Ha túl sok minisztériumi hivatálnokot választottak volna meg, sorshúzással döntöttek volna arról, ki maradhat. Kormányváltás esetén ezeknek a hivatálnokoknak automatikusan le kellett volna mondaniuk. A választási visszaélésekről szóló törvény kidolgozását a kormány halogatta, majd a belügyminiszter a ciklus vége előtt ígéretet tett rá, de Lónyay lemondásáig nem készült el a javaslat.⁴⁵ A kormány számos törvény megalkotását vállalta, amik nagy részét még az Andrássy-kormány kezdeményezte. Lónyay egy beszédében 44 olyan javaslatot említett, amik még nem tárgyaltak meg teljesen. Kinevezésekor azt remélte, hogy ezek felét az 1872-es tavaszi országgyűlés elfogadja. Különösen fontosnak tartotta a kolozsvári egyetem megalapítását, a Ludovika Akadémia megnyitását, Budapest egyesítését és a Királyföld rendezését. Emellett nagy hangsúlyt fektetett az adó- és illetéktörvényekre, új vasútvonalak engedélyezésére, valamint a büntetőjogi kódex és a polgári perrendtartás elfogadására.⁴⁶

Lónyay fontosnak tartotta a horvátkérdés mielőbbi rendezését is, mert annak elhúzódása veszélyeztethette a közös ügyek működését. 1871 szeptemberében a horvát választásokon győztes nemzeti párt felmondta az

⁴⁴ Uo., 310

⁴⁵ Cieger 2008. 310

⁴⁶ Uo., 311

1868-as kiegyezést, és csak a perszonáluniót fogadta volna el. 1871. október 1-jén Lónyay a naplójába ezt írta: „*akinek kezében van a pénz, az az úr, – vagyis szerinte az irányítás a pénzügyeken múlik, és fontosnak tartotta, hogy ez magyar kézben maradjon, – inkább vállalni kell a kiegyezés pénzügyi terheit, mintsem elveszíteni az egységes magyar pénzügyi irányítást.*”⁴⁷ Ezt a félelmét az is megerősítette, hogy a határőrvidéken lázadás tört ki, valamint az, amit Josip Juraj Strossmayer püspök mondott neki. Strossmayer – aki horvát politikai vezető is volt – több követelést sorolt fel, például vizsgálják felül az 1868-as horvát–magyar kiegyezést (főleg a pénzügyi részét), a horvátok maguk dönthessenek az adókról, nagyobb jogokat kapjon a horvát miniszter (főként pénzügyi téren), a király ne a magyar miniszterelnök beleegyezésével nevezze ki a horvát bánt illetve, hogy a határőrvidék irányítása is horvát kézbe kerüljön. Lónyay gyorsan tárgyalásokat kezdeményezett, és engedményekre is hajlandó volt. A kormány javasolta egy parlamenti bizottság létrehozását a kétoldalú tárgyalások lebonyolítására.

Lónyay 1871 végén még tárgyalásokat kezdett a horvát politikai és egyházi vezetőkkel, és engedményekkel próbált megegyezést elérni – például nagyobb pénzügyi önállóságot ígért –, de ennek ellenére a tárgyalások nem vezettek eredményre. A kudarc oka részben az volt, hogy a magyar politikusok, köztük Andrássy Gyula külügyminiszter és a Deák-párt ellenezték a megállapodást. Nem nézték jó szemmel, hogy Lónyay a parlament és a kormánypárt megkerülésével tárgyal, és nem értettek egyet a horvát ellenzéknek tett engedményekkel sem. Lónyay és Andrássy egymást hibáztatták a sikertelenségért, ennek hátterében felfedezhető volt némi hatalmi rivalizálás is.⁴⁸ A tárgyalások elhúzódtak, a horvát választásokat erőszak kísérte, és végül a horvát nemzeti párt is elveszítette bizalmát Lónyay iránt.

Lónyay testvéréhez írt levelében Andrássyt hibáztatta,⁴⁹ amiért rendezetlenül hagyta rá a horvát ügyet. Kállay Béni, belgrádi konzul, 1872 márciusában külön találkozott Lónyayval és Andrássyval is, és mindketten a másikat vádolták a tárgyalások kudarcáért.⁵⁰ Kállay támogatta Lónyay békülékeny politikáját, és nyáron személyesen is segített volna az egyeztetésekben, de And-

⁴⁷ Lónyay-napló, 1871. okt. Idézi Cieger 2008. 283

⁴⁸ Cieger 2008, 330

⁴⁹ Lónyay Menyhért Lónyay Alberthez, 1871. dec. Idézi Cieger. 2008, 331

⁵⁰ Kállay-napló, 1872. márc. Idézi Cieger. 2008. Uo

rássy megakadályozta, hogy Budapestre utazzon.⁵¹ Lónyay még közvetlenül a bukása előtt is tárgyalt a horvát kérdéstről, de a helyzet nem oldódott meg.

A reformok kudarca. Lónyay Menyhért miniszterelnöki programja három fő területre összpontosított: a kormányzati munka hatékonyabbá tételére, a parlamentarizmus reformjára és az államháztartás egyensúlyának helyreállítására, tehát a takarékosagra. Politikai terveit csak részben tudta megvalósítani korlátozott cselekvési lehetőségei miatt.

A kormányprogram első része a döntéshozatal hatékonyságának növelését és a kormány mozgásterének bővítését célozta. Ezek közül a törvényelőkészítő bizottság felállítására vonatkozó intézkedések jártak a legkiemelkedőbb eredménnyel, aminek működési szabályzatát 1872 nyarán az uralkodó is jóváhagyta, így júliusban megkezdhette munkáját. A testület működéséhez szükséges pénzt az 1872-es miniszterelnöki költségvetésből tervezték biztosítani, de sem a pénzügyi bizottság, sem az ellenzék nem akarta megszavazni Lónyay 50 ezer forintos kérését. Egyes képviselők inkább egy államtanács létrehozását támogatták, de a kormány ezt elutasította, mert úgy vélte, hogy egy ilyen testület sértené a miniszteri felelősség és a hatalommegosztás elvét. Mások túl drágának tartották a bizottságot, és nem láttak biztosítékot arra, hogy hatékonyabbá teszi a törvényalkotást. A vita lezárásaként Lónyay megígérte, hogy egy éven belül külön törvényt szabályozza majd a testület működését, és elfogadta a pénzügyi bizottság által javasolt 30 ezer forintos támogatást.⁵² A bizottság működését több nehézség akadályozta: túl kevés tagja volt a sok törvényjavaslat alapos véleményezéséhez, és a külső szakértők bevonása is nehézségekbe ütközött.

A kormányzati munkát időnként szinte ellehetetlenítették a minisztertanácson belüli személyes konfliktusok., továbbá sokat elmond az is, hogy Lónyay miniszterei gyakran tanácskoztak Andrássyval, többnyire a miniszterelnök távollétében. Nem támogatták Lónyaynak azt a tervét sem, miszerint a kormány és a párt kapcsolatának erősítése érdekében a Deák-párt belső körének politikusai is részt vegyenek a kabinet munkájában.⁵³ Lónyay többször nehezményezte, hogy nem érzi elég meggyőzőnek a pártvezetés támogatását. Deák és bizalmasai rendszerint nem állnak ki sem személye,

⁵¹ Kállay-napló, 1872. jún. Idézi Cieger. 2008. Uo

⁵² Uo., 316

⁵³ Cieger 2008, 321

sem elképzelései mellett, ezért felmerült benne a lemondás gondolata.⁵⁴ A parlamentarizmus reformjából még kevesebb valósult meg. Nem értettek egyet a szólásszabadság korlátozásával, és elleneztek Lónyay javaslatát, hogy ideiglenesen függesszék fel az 1848-as törvény egyik paragrafusát, ami szabályozta a házszabályok módosítását. Lónyay ötéves parlamenti ciklusra vonatkozó javaslata is ellenállásba ütközött, még úgy is, hogy a király előzetesen jóváhagyta, de a belügyminiszter nem támogatta és a párt többsége sem. A képviselőházi viszonyokat sem tudta átalakítani és ami csak tovább nehezítette miniszterelnöki pozícióját az volt, hogy legfeljebb 40-50 párttársra támaszkodhatott, így nem tudott döntő befolyást gyakorolni.

A Lónyayt érintő másik fontos vádpont vissza-visszatérő jelleggel a nepotizmus volt, a politikus rokoni kapcsolatainak mozgósítása, a testvérek, unokatestvérek, gyermekek pozícióba emelése.⁵⁵ Lónyay Menyhértet szinte kinevezése napjától korrupciós vádakkal illették.⁵⁶ A legtöbben azt nehezményezték, hogy tudását nemcsak az állam fejlődésére, hanem a családja vagyonának bővítésére is felhasználta. Erről az időszakról Lónyay később így nyilatkozott: *„Mert a mai gyanúsítgatások időszakában, amikor a korlátlan sajtó és a fokozott pártszenvédély számtalan alaptalan és igazságtalan vádat emelt ellenem, gyermekeim később pontos képet alkothassanak vagyoni helyzetemről. Ha pedig erőfeszítéseimet áldás kíséri, és a munka, valamint a takarékoság révén sikerül tovább növelni a vagyont, akkor világosan láthassák annak eredetét, és nyomon követhetik azt a munkát, amelyet ennek érdekében végeztem.”*⁵⁷ Tehát Lónyay úgy fogalmazott, hogy vagyona eredete a munka, a takarékoság és annak célszerű kezelése. Lónyay kivételes hozzáértéssel irányította birtokait, és jelentős haszonra tett szert, ezért a vádak többsége valószínűleg politikai indítású volt, ennek ellenére 1872-re a rágalmozások mindennaposá váltak.

Lónyay kudarcot vallott a horvátkérdés rendezésében is, mivel tárgyalásai igazából csak tovább bonyolították az amúgy is összetett ügyet. Bár az uralkodó támogatta engedékenyebb politikáját, a megegyezés el-

⁵⁴ Uo

⁵⁵ Szilágyi László: A dualizmus kori választások tétje. Lónyay Menyhért politikai pályája. In Szabolcs-szatmár-beregi Szemle: Fejezetek a Lónyay család történetéből. Szerk.: Babosi László, Karádi Zsolt, Klicsu Ferenc. Nyíregyháza, Tuzsér Községért Közalapítvány, 2023. 159. (Továbbiakban: Szilágyi 2023)

⁵⁶ Cieger 2008, 332

⁵⁷ Uo., 489

maradt, főként a Deák-párt és Andrássy ellenállása miatt. Lónyay a parlament megkerülésével kezdett tárgyalásokat, és ez erős politikai ellenállást váltott ki ellene. A horvát választások körüli erőszak és az elhúzódó egyeztetések végül bizalmatlanságot szültek vele szemben.⁵⁸

Miniszterelnöksége alatt felgyorsult Magyarország modern ipari fejlődése, amelyet az 1872-ben kiadott első ipartörvény is elősegített. Ez a törvény megszüntette a céheket és biztosította a szabad ipar gyakorlásának lehetőségét. Emellett 1871–72-ben számos jelentős vasútvonalat nyitottak meg, köztük az Alföld–Fiume, a Székesfehérvár–Graz, a Debrecen–Máramarossziget és a Kassa–Oderberg vonalakat.⁵⁹ Lónyay politikai pályáját egyfajta billegés kísérte végig. Köz- és magánéleti szerepei egyszerre szolgálták saját és családja felemelkedését, ugyanakkor támadások célpontjává is tették, hozzájárulva politikai és erkölcsi kudarcaihoz.⁶⁰

Lónyay Menyhért miniszterelnöki bukásának háttere. A vádaskodások 1872. november 18-án csúcsosodtak ki, amikor is Csernátony Lajos, ellenzéki képviselő, egy interpelláció kapcsán a miniszterelnökre terelte a szót. Szerinte Lónyay Menyhért miniszterelnöksége idején jelentős vagyona tett szert, holott az ország pénzügyi hiánnyal küzdött. Úgy vélte, hogy bár a magánszemélyeknek joguk van meggazdagodni, a minisztereknek – még ha tisztességes módon is – nem helyénvaló vagyont halmozni, ha az ország gazdasági nehézségekkel küzd.⁶¹ Emiatt bizalmatlansági szavazásra szólította fel a kormánypártot ellen. Lónyay így fogalmazott: „*Hiba volt az Andrássy minisztériumot minden változtatás nélkül átvennem [...] bizalommal nem fogadtak s bizalmukat megszerezni nem sikerült*”.⁶² A miniszterek, a kormánypárt vezetői, Andrássy Gyula és köre, valamint az ellenzék már kezdetektől fogva ellenálltak munkájának. Lónyay miniszterelnöki tevékenységét szinte csak az uralkodó támogatta folyamatosan, míg a kormány által toborzott képviselők nagy része nem vett részt aktívan a politikai küzdelmekben, tehát elméletben állt Lónyay mögött egy támogató tábor, de a gyakorlatban nem sokan álltak ki mellette. Az általános bizalomvesztés következtében 1872 végén lemondott miniszterelnöki

⁵⁸ Cieger 2008, 330–331

⁵⁹ Kovács Kálmán Árpád: Lónyay Menyhért a politikus és az egyházférfi (1822–1884). *Confessio* 46. évf., 4. sz. 2022. 34–40. (Továbbiakban: Kovács 2022.)

⁶⁰ Szilágyi 2023, 161

⁶¹ Cieger 2008, 344

⁶² Uo., 352

tisztségéről, azonban továbbra is megtartotta képviselői mandátumát, és a főrendiháznak is tagja maradt.⁶³ A kudarc fő oka nem közvetlenül Lónyay személyében vagy politikájában keresendő, hanem az 1867 utáni politikai intézményrendszer első komoly válságában. Ez a válság nem érintette a ki-egyezés alapstruktúráját, de súlyosan meggyengítette a pártrendszert és a kormányzat működését. A pártok belső ellentétekkel küzdöttek, széthúzás és átalakulás zajlott, ami megakadályozta a hatékony kormányzást.

A korszakra jellemző volt a modern államrendszer kezdeti, kaotikus formálódása, valamint a központi kormányzattal szembeni társadalmi ellenállás. Hiányzott az egységes politikai koncepció és a megfelelő kormányzati erő a reformok végrehajtásához. Hazay Ernő szerint „a régi politikai jelszavak kiüresedtek, a pártok széthullottak, a közvélemény bizonytalanná vált, és a kormányzás irányt vesztett”.⁶⁴ Lényegében tehát a politikai rendszer strukturális problémái, a pártok és a kormányzati hatalom gyengesége, valamint az egységes és világos politikai program hiánya vezetett a kudarchoz. Ezek a problémák Lónyay távozása után is fennmaradtak, és hosszú távon csak részben sikerült megoldani őket. Lónyay bukásának hátterében nemcsak az általános politikai válság állt, hanem számos személyes és szakmai konfliktus is hozzájárult gyors távozásához. Minisztereivel való ellentétei különösen élesek voltak, de a kormányzást beárnyékolták gazdasági és belpolitikai viták is, például az adóreform vagy a választási törvény ügyei. Andrásyval való feszült viszonya is csak tovább fokozódott a horvát ügyek kapcsán. Az udvari körök pedig egyes katonapolitikai lépései miatt veszítették el iránta a bizalmukat. A kormányzati hatalom növelésére tett döntései miatt saját pártja is egyre bizalmatlanabb lett vele szemben. Bukását végül az ellenzék által gerjesztett korrupciós vádak pecsételték meg, ezeket később a Deák-párt egyes tagjai is átvették, bár valójában nem a korrupció volt a fő problémájuk, hanem az, hogy Lónyay személyét és politikáját egyre kevésbé támogatták. A kormánypárt attól tartott, hogy ha továbbra is támogatja őt, az a párt tekintélyét is veszélyezteti, ezért inkább lemondásra kényszerítették.

Lónyay miniszterelnöki bukása nem csupán politikai kudarc volt, hanem személyes becsületének megőrzésében is sikertelennek bizonyult. Bár csalódott saját munkásságában és környezetében, végleges bukását az

⁶³ Kovács 2022, 36

⁶⁴ Cieger 2008, 354

okozta, hogy nem tudta kivédeni az ellene irányuló, minden oldalról érkező rágalmakat. A bizalmatlanság egyre nőtt vele szemben, és végül még saját pártján belül is támadások érték. Az ellenzék csak az utolsó lökést adta meg bukásához, mivel már a kormánypárti sajtó is kritikusan viszonyult hozzá.⁶⁵ Sokan vádolták hataloméhséggel, ám az, hogy politikai pályafutása második felében a pártonkívüliséget választotta, éppen ennek ellenkezőjét mutatja, sokkal inkább jellemző volt rá már fiatal korától ismert türelmetlensége és a végletekben gondolkodó szemlélete.⁶⁶ Lónyay számára ez a politikai és személyes kudarc rendkívül megviselő volt, élete hátralévő részét azzal töltötte, hogy megpróbálja helyreállítani becsületét.⁶⁷

Lónyay Menyhért meghatározó, de ugyanakkor ellentmondásos alakja volt a korszak politikai életének. Kónyi Manó így fogalmaz Lónyay önéletrajzi töredékében: *„Egyáltalában, ha volt ember, kinek szívét a világ helytelenül ítélte meg, Lónyay Menyhért ilyen. Tanúságot tesznek erről 1860-tól fogva vezetett naplói, melyek [...] bizonynyal nem avégből íródtak, hogy őt a világ előtt másnak mutassák, mint amilyen volt. Az izzó szenvedélyek, melyek sokszor lázba ejtették, a keserű kiábrándulások, melyek erejét eltompították, [...]. Gyakran kemény, sújtó és nem mindig igazságos a vélemény, melyet emberekről és tényekről nyilvánít, de aki olvassa, ha az író személye iránt elfogult is, kénytelen meggyőződni, hogy e naplók Lónyay igazi érzéseit festik.”*⁶⁸ Egy olyan államférfi volt, kinek a munkásságát egyszerre övezi elismerés és kritika. Már ifjúkorában kijelentette, hogy hasznos polgára akar lenni a hazájának, ma már joggal állíthatjuk, hogy az is lett végül. Egy szorgalmas, hazájáért tenni vágyó reformerként lépett színre. Élete nagyrészt azzal töltötte, hogy gyarapítsa tudását. Inkább a tett embere volt, mintsem a szavaké.⁶⁹ Sokoldalú személyiségnek írható le, hiszen egyszerre töltötte be a politikus, közigazdász és a publicista szerepét, miközben az Osztrák–Magyar Monarchia pénzügyminisztereként is helyt állt. A magyar történelem több meghatározó korszakában – mint például az 1848–49-es szabadságharc és

⁶⁵ Cieger András: A bukott politikus. In Rendi társadalom – polgári társadalom 11. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 1998. évi esztergomi konferenciájának előadásai. Szerk.: Sasfi Csaba. Esztergom, Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára, 2000. 74. (Továbbiakban: Cieger 2000.)

⁶⁶ Szilágyi 2023, 163

⁶⁷ Cieger 2000, 75–76

⁶⁸ Gróf Lónyay Menyhért önéletrajzi töredéke. Szerk.: Gyulai Pál. Budapesti Szemle 42. kötet 102. szám. Franklin-Társulat, 1885, 337

⁶⁹ Dömötör János: Lónyay Menyhért, Vasárnapi Újság, 18. évf. 48. sz., Pest, 1871. nov. 598

az 1867-es kiegyezés idején – is jelentős szerepet játszott. Élete és munkássága jól megmutatja, hogy milyen sokféle tapasztalattal, célokkal és törekvésekkel rendelkezett. Vidéki nemesi családból származott, tehát mondhatni egy elég kedvező helyzetből indult az ő karrierje, ez természetesen nem von le érdemeiből, hiszen a számára adott lehetőségekkel, amik rendelkezésére álltak, azokkal élt. Pályája során grófi rangot kapott, amivel hivatalosan is a legfelsőbb társadalmi körökbe emelkedett. Házassága révén egy tehetős polgári terménykereskedő családdal került rokonságba, ami tovább bővítette anyagi és társadalmi hálózatát. Pénzügyi szakemberként aktívan részt vett a modern magyar államháztartás megteremtésében, miközben református vallásúként erkölcsi és társadalmi kötelességének érezte, hogy hozzájáruljon az ország fejlődéséhez akár politikai, gazdasági, vagy kulturális téren. Lónyay szinte minden területen keresett valamilyen módot az ország sorsa alakításának érdekében. Noha pénzügyminiszterként jelentős sikereket ért el, 1871 végétől kezdődően sorozatos politikai kudarcokba fulladt. Részben a tőle független körülmények miatt nem tudta egységesíteni a kormánypártot, kormányzati tervei pedig komoly ellenállást váltottak ki az ellenzék részéről, ami a törvényhozás működésének megbénulásához vezetett. Nem sikerült rendeznie a horvát-magyar kapcsolatok kérdéseit sem, és több, régóta várt reform is elmaradt. Az 1870-es évek közepére visszatekintve Lónyay pénzügyi munkássága is sokak szemében veszített korábbi értékéből, részben az 1873-as pénzügyi válság és a rendezetlen bankügyi helyzet következtében.⁷⁰

Igaz, hogy hithű reformer volt, pályafutása során sokszor mégsem tudta megfelelő érzékkel kezelni a felmerülő politikai ellentéteket, ezért sok terve nem valósulhatott meg. A kormánypárton belül lassan elvesztette támogatottságát, mert úgy érezték, hogy a párt érdekei kevésbé jelennek meg az egyre önállóbbá váló kormányzati intézkedései során. Személyét életében és utóéletében is korrupciós vádak árnyékolták be. Bár az ellene felhozott vádak nem sikerült minden esetben egyértelműen bebizonyítani, a bizalomvesztés már önmagában is elég volt ahhoz, hogy politikai karrierje megtörjön.

Összegzés. A kutatás középpontjában Lónyay Menyhért politikai pályájának az 1867 és 1872 közötti időszaka állt, ami a pénzügyminiszteri, majd közös pénzügyminiszteri és végül a miniszterelnöki időszakát öleli fel. Igyekeztem feltárni és bemutatni Lónyay Menyhért politikai pályáját.

⁷⁰ Cieger András: Árny- és fényképek. Lónyay Menyhért személyisége. *Aetas* 17(2002/2), 37–38

nak főbb állomásait a kiegyezés után, illetve azt, hogy milyen tényezők vezették ahhoz, hogy lemondjon miniszterelnöki tisztségéről. Gazdaságpolitikai irányelvei, mint a *szigorú takarékos költségvetés*, amihez hozzátartozott az adók hatékony beszédese – ami az *adórendszer reformját*. Elutasította az állam aktív beruházási szerepvállalását, ugyanakkor szükségesnek tartotta, hogy az állam kedvező környezetet teremtsen a magánberuházások ösztönzésére, és hozzájáruljon a gazdasági élénkítéshez, például infrastrukturális vagy pénzügyi stabilitást biztosító intézkedésekkel, ezzel *fenntartva a beruházási lendületet*.

Lónyay közös pénzügyminiszteri kinevezése a közvélemény és a sajtó körében is vitatott volt. Ő maga sem volt elragadtatva új, ennek ellenére felismerte, hogy a közös minisztériumi jelenléte nem csupán szimbolikus, hanem valós lehetőséget kínál a magyar gazdasági érdekek képviselőit és azoknak érvényesítésére. Andrássy Gyulával határozottan kiállt a kiegyezésben rögzített állami rend és egység fenntartása mellett. A határozott álláspont és politikai fellépés nemcsak erősítette tekintélyét a bécsi udvarnál, hanem hozzájárult ahhoz is, hogy Lónyay alkalmas jelölté vált a magyar miniszterelnöki tisztség betöltésére. Hosszú távon hozzájárult ahhoz, hogy a magyar politikai és gazdasági elit újraértékelje az adófizetés szerepét. Sikert ért neki felismertetnie, hogy az adók megfizetése már nem a Habsburg Birodalom erősítését, hanem Magyarország fejlődését szolgálja.

Lónyay Menyhért miniszterelnöki tisztségét ő maga is eleinte átmenetinek tekintette és visszafogottan vett részt a parlamenti munkákban. Legjelentősebb reformintézkedése a jogszabály-előkészítő rendszer kialakítása volt. Emellett végrehajtotta a parlamentarizmus reformját is, végül a horvátkérdés rendezésével is foglalkozott, aminek kezelése, valamint a személyét ért bizalmatlanság és rágalom végül a bukásához vezettek. Bár miniszterelnöksége rövid ideig tartott, hozzájárulása a pénzügyi igazgatás átalakításához és a dualista állam működésének pénzügyi alapozásához hosszú távon is jelentős maradt. Rendbe tette Magyarország pénzügyeinek irányítását, megalapozta a modern pénzügyi törvénykezést, és nemcsak átláthatóvá tette az állami költségvetést, hanem lényegében ő alkotta meg annak működési rendszerét is. Munkám eredményei Lónyay Menyhért politikai és pénzügyi tevékenységét feltáró források és szakirodalom feldolgozásából származnak. Ezek alapján árnyaltabb képet festhettem szerepéről a kiegyezés utáni Magyarország gazdasági és kormányzati rendszerének kialakításában.

A téma további kutatása során két fő irányt érdemes követni: egyrészt részletesebben kellene vizsgálni Lónyay bécsi, közös pénzügyminiszteri időszakát, amelyhez elengedhetetlen a személyes naplójának és feljegyzéseinek feldolgozása. Ez segítene feltárni, hogyan hozta meg döntéseit, és milyen bizalmas viszony fűzte valójában a bécsi udvarhoz. Másrészt a kutatást ki kellene terjeszteni a korabeli magyar és külföldi sajtó alaposabb elemzésére is. A kormánypárti és ellenzéki lapok összevetésével pontosabb képet kaphatnánk arról, hogyan látták Lónyayt kívülről, és miként csapódott le a közvéleményben a szakmai munkája, valamint a személyét érintő politikai vádak ellentéte.

BIBLIOGRÁFIA

Elsődleges források:

Gróf Lónyay Menyhért önéletrajzi töredéke. Szerk.: Gyulai Pál. Budapesti Szemle. 42. kötet, 100-102.szám, Franklin-Társulat, 1885. Elérhető: https://real-j.mtak.hu/2322/1/BudapestiSzemle_1885_042.pdf (2025-05-11)

Lónyay Menyhért (1871). Elérhető: <https://gallery.hungaricana.hu/hu/EKGrafika/1449149/?list=eyJxdWVyeSI6ICJsXHUwMGYzbmhaSBtZW55aFxmMDBlOXJoIDE4MjltMTg4NCJ9> (2025-02-11)

Lónyay Menyhért nevezetesebb országgyűlési beszédei. Pest, Ráth Mór, 1870.

Lónyay Menyhért: Gróf Széchenyi István és hátrahagyott iratai. Elérhető: <https://real-eod.mtak.hu/964/1/grfszchenyiioolnuoft.pdf> (2025-03-10)

Lónyay Menyhért: Közügyeinkről. Nézetek Magyarország pénzügyi állapotáról. Budapest, Ráth Mór, 1873.

Sürgöny. 7. évf. 1867. jan.

Másodlagos források:

A 200 éves Akadémia elnökei és főtítkárai. Szerk.: Szilágyi Adrien. Budapest, MTK, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2023.

A Magyar Minisztérium 1867-ben. Elérhető: https://rubicon.hu/kepek/article/3558/0213-308b6517-03b4-4415-be1b1d8c3a10e728-in_content.jpg. (2025-03-11)

Cieger András: A bizalmatlanság kora. Lónyay Menyhért a kormány élén. Századok 135(2001/1).

- Cieger András: A bukott politikus. In Rendi társadalom – polgári társadalom 11. A Hajnal István Kör–Társadalomtörténeti Egyesület 1998. évi esztergomi konferenciájának előadásai. Szerk.: Sasfi Csaba. Esztergom. Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára, 2000.
- Cieger András: A Lónyay–Kappel-vagyonnyomában Egy „újarisztokrata” család vagyoni helyzete és életkörülményei a 19. század második felében. Elérhető: https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz1998-1-2/087-112_cieger.pdf (2025-05-12)
- Cieger András: Árny- és fényképek. Lónyay Menyhért személyisége. Aetas 17(2002/2), 36–54. Elérhető: https://epa.oszk.hu/00800/00861/00147/pdf/EPA00861_aetas_2002_02-03_036-054.pdf (2025-05-19)
- Cieger András: Lónyay Menyhért: 1822–1884. Szerepek – programok – konfliktusok. Második, bővített kiadás. Tuzsér, Tuzsér Községért Közalapítvány, 2022.
- Cieger András: Lónyay Menyhért: Szerepek – programok – konfliktusok, Budapest, Századvég Kiadó, 2008.
- Cieger András: Politikai korrupció a Monarchia Magyarországon: 1867–1918. Budapest, Napvilág Kiadó, 2011.
- Cieger András: Részlet Lónyay Menyhért naplójegyzeteiből. *Levéltári Szemle*, 49. évf. 1. szám, 1999.
- Hamza Gábor: Emlékezés Lónyay Menyhéltre (1822–1884), a Magyar Tudományos Akadémia elnökére. Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest, Polgári Szemle, 2022.
- Hamza Gábor: Lónyay Menyhért. Portrévázlat. In Szabolcs-szatmárberegi Szemle: Fejezetek a Lónyay család történetéből. Szerk.: Babosi László, Karádi Zsolt, Klicsu Ferenc. Nyíregyháza, Tuzsér Községért Közalapítvány, 2023.
- Horváth István: Lónyay Menyhért: (1822–1884). *Vízügyi Közlemények*. Az országos vízügyi főigazgatóság kiadványa. Főszerk.: Dr. Váradi József. Budapest, 2023.
- Ifj. Bertényi Iván: Családi háttér és egyéni karrierépítés. Szél Kálmán útja a politikai elitbe. In Törvény, jog, igazság. Széll Kálmán életműve. Szerk.: Ifj. Bertényi Iván és Dóra Szilvia. Budapest, Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány, 2015.
- Juhász Lajos: Lónyay Menyhért közös pénzügyminisztersége, 1870–1871. *Századok* 34. évf., 1941.

- Kaposi Zoltán: A Felvidéki gazdaság felzárkózási esélyei a vámunió korában (1850–1914). Elérhető: https://core.ac.uk/download/229401046.pdf?utm_source=chatgpt.com (2025-05-16)
- Katus László: A modern Magyarország születése. Magyarország története 1711–1914. Pécs, Kronosz Kiadó, 2021.
- Kondor Viktória M.: Ghyczy Kálmán és Lónyay Menyhért hagyatéka az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában, Magyar Tudomány – A MTA Értesítője 77. évf. 2. sz. 1970.
- Kovács Kálmán Árpád: Lónyay Menyhért a politikus és az egyházférfi (1822–1884). *Confessio*. 46. évf., 4. sz. 2022. 34–40. Elérhető: <https://confessio.reformatus.hu/v/lonyay-menyhert-a-politikus-es-az-egyhazferfi-1822-1884/> (2025-03-12)
- Kózhalmi Dezső: Lónyay Menyhért, a független magyarországi vám- és pénzügyőri tevékenység elindítója. In *Örökségünk. A Lónyayak eltűnt és felfedezett világa*. Tuzsér, Tuzsér Községért Közalapítvány, 2023.
- Magyarország története a 19. században. Szerk.: Gergely András. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.
- Pölöskei Ferenc: A pártstruktúra Magyarországon a dualizmus korában. *Múltunk* 53(2008/4).
- Szilágyi László: A dualizmus kori választások tétje. Lónyay Menyhért politikai pályája. In Szabolcs-szatmár-beregi Szemle: Fejezetek a Lónyay család történetéből. Szerk.: Babosi László, Karádi Zsolt, Klicsu Ferenc. Nyíregyháza, Tuzsér Községért Közalapítvány, 2023.
- Veritas Történetkutató intézet és levéltár. Az Osztrák–Magyar Monarchia gazdasági közössége és Magyarország. Elérhető: https://veritasintezet.hu/hu/mindennapi-tortenelem/az-osztrak-magyar-monarchia-gazdasagi-kozossege-es-magyarorszag?utm_source=chatgpt.com (2025-05-19)

BERNÁTH ZSIGMOND SZEREPE A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSBN (1825-1867)¹

Kornicki Alexandra

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem
Történelem és régészet, MA I. évfolyamos hallgatója
e-mail: kornicki.alexandra.b21tm@kmf.org.ua

Absztrakt

A kutatás **célja** Bernáth Zsigmond, Ung vármegyei főispán és országgyűlési követ életének és politikai tevékenységének elemzése, különös tekintettel a reformkori és a kiegyezés előtti országgyűléseken betöltött szerepére, valamint hozzájárulására a magyar politikai élet, a nemzeti nyelv és a közélet fejlődéséhez. A **kutatás módszertana** ismert történeti módszereket használ, melynek során primer és szekunder források egyaránt felhasználásra kerültek. A primer források során a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi részlegének iratanyaga, 4. Fond, 3. Opis: Pénzadósság rendezésének ügyében készült irat a Kargvai és Tarnóci politikusok, báró Horvát Antal és Bernáth Zsigmond ügyében; és a Magyar Nemzeti Levéltár, azon belül is a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Levéltár és Irattár: Bernáth Zsigmond Ung vármegyei főispán és kormánybiztos Nánásy (Károly) Pál századosnak, az ungvári hadfogadó parancsnokának. 52b. Doboz/52b_21-52b_25 irat/52b_25_7a; Özvegy Juhász Pálné kérelme Bernáth Zsigmond főispán és Ung megyei kormánybiztoshoz fia szabadon bocsátásáért. 5. Doboz/5_301-5_360 irat/5_319; Péterfi András százados a 21. honvédszászlóalj parancsnokának jelentése a felső-magyarországi mozgó hadtest főparancsnokságának. 6. Doboz/6_361-6_420 irat/6_414 kerültek feldolgozásra. Továbbá kordokumentumként feldolgozásra kerültek még a korabeli sajtóforrások és országgyűlési jegyzőkönyvek is, amelyek kiegészítették a szekunder források anyagait. A munka **tudományos újdonsága** abban rejlik, hogy a munka elsőként kísérli meg teljes egészében feldolgozni Bernáth Zsigmond országgyűlési munkásságát 1811 és 1867 között, valamint bemutatni szerepét Ung vármegye politikai életében. A kutatás rámutat arra, hogy Bernáth Zsigmond nem csupán passzív résztvevője volt az országgyűléseknek, hanem aktív alakítója is a reformkori politikai életnek. Kiemelkedő érdeme, hogy támogatta a magyar nyelv hiva-

¹ A tanulmány dr. Dancs György egyetemi docens szakmai vezetésével készült.

talossá tételét, a jobbágyszabadítást és a vallási egyenlőség ügyét. **Következtetések.** Bernáth Zsigmond kiemelkedő szerepet töltött be a XIX. századi magyar politikai életben, különösen a reformkor és a kiegyezés időszakában. Munkássága hidat képezett a nemesi hagyományokon alapuló konzervatív politika és a modern, reformszellemű gondolkodás között. Ung vármegye főispánjaként aktívan részt vett a magyar nyelv hivatalossá tételének, a jobbágyszabadításnak és a vallási egyenlőségnek az előmozdításában. Tevékenysége példát mutat arra, hogy miként tudott egy megyei nemes országos jelentőségű politikussá válni. Bernáth Zsigmond személye a magyar reformkor egyik méltatlanul háttérbe szorult, ám meghatározó alakjaként értelmezhető, aki hűséggel, igazságossággal és hazaszeretettel szolgálta vármegyéjét és hazáját.

Kulcsszavak: 1825-1867. Bernáth Zsigmond, főispán, országgyűlési követ, magyar országgyűlés, Ung vármegye.

РОЛЬ ЗСИГМУНДА БЕРНАТА В УГОРСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ (1825-1867)

Александра Корніцкі

Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці ІІ
здобувачка спеціальності Історія та археологія МА 1-го курс
e-mail: kornicki.alexandra.b21tm@kmf.org.ua

Анотація.

Метою дослідження є аналіз життя та політичної діяльності Зігмунда Берната, головного жупана Унгської жупи та посла до угорського парламенту, з особливим акцентом на його ролі на сеймах реформаторської доби та періоду, що передував Австро-угорському компромісу. У центрі уваги також його внесок у розвиток угорського політичного життя, національної мови та громадського середовища. **Методологія дослідження** ґрунтується на класичних історичних методах із використанням як первинних, так і вторинних джерел. До первинних джерел увійшли матеріали Берегівського відділу Державного архіву Закарпатської області, Фонд 4, Опис 3: документи щодо врегулювання грошової заборгованості у справі каргівських і тарноцьких політиків, барона Антала Горовата та Зігмунда Берната; а також документи Угорського національного архіву, зокрема Військово-історичного інституту та музею, Військово-історичного архіву: листування Зігмунда Берната, головного жупана Унгської жупи та уповноваженого уряду, з капітаном Павлом (Каролем) Нанаші, командиром ужгородського військового приймального пункту. Опрацьовано спра-

ви: Коробка 52b/52b_21-52b_25, документ 52b_25_7a; прохання вдови Пала Югаса до головного жупана та урядового уповноваженого Зігонда Берната щодо звільнення її сина (Коробка 5/5_301-5_360, документ 5_319); рапорт капітана Андраша Петерфі, командира 21-го гусарського батальйону, до Головного командування рухомого війська Верхньої Угорщини (Коробка 6/6_361-6_420, документ 6_414). Крім того, як документ епохи були опрацьовані матеріали тогочасної преси та протоколи засідань парламенту, які доповнили корпус вторинних джерел. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що це перше дослідження, яке робить спробу комплексно опрацювати парламентську діяльність Зігонда Берната у 1811-1867 роках, а також показати його роль у політичному житті Унгської жупи. Дослідження демонструє, що Бернат Зігонд був не просто пасивним учасником сеймів, а активним формувачем політичного життя реформаторської доби. Його заслуги особливо помітні в підтримці запровадження угорської мови як офіційної, у сприянні звільненню селян та у відстоюванні релігійної рівності. **Висновки.** Зігонд Бернат відігравав видатну роль в угорському політичному житті XIX століття, особливо в період реформ та напередодні компромісу 1867 року. Його діяльність стала своєрідним містком між консервативною політикою, що спиралася на шляхетські традиції, та модерним, реформаторським мисленням. Як головний жупан Унгської жупи він активно сприяв офіційному впровадженню угорської мови, звільненню селян та забезпеченню релігійної рівності. Його постать є прикладом того, як жупанський шляхтич міг стати політиком загальнонаціонального значення. Зігонд Бернат належить до тих недооцінених, але визначальних діячів угорської реформаторської доби, які з відданістю, справедливістю та патріотизмом служили своїй жупі та батьківщині.

Ключові слова: 1825-1867, Зігонд Бернат, головний жупан, парламентарний посол, угорський сейм, Унгська жупа.

A kutatás problematikája. A kutatás problematikája abban rejlik, hogy miközben Bernáth Zsigmond neve gyakran megjelenik a korabeli országgyűlési jegyzőkönyvekben és vármegyei dokumentumokban, személyéről és politikai tevékenységéről eddig kevés átfogó történeti feldolgozás született. A vele kapcsolatos információk elszórtan, elsősorban levéltári forrásokban és korabeli sajtóanyagokban lelhetők fel, így életútjának és országgyűlési tevékenységének komplex bemutatása mindeddig hiányzott a történetírásból. Ezért azt a feladatot tűztük magunk elé, hogy Bernáth Zsigmond politikai pályájának azt a korszakát tárjuk fel, amely az országgyűlési tevékenységét takarja.

A kutatás újdonsága abban áll, hogy elsőként próbálja meg a források és levéltári anyagok alapján átfogó életrajzi és politikai rekonstrukcióját Bernáth Zsigmondnak, különös tekintettel az országgyűlési munkájára.

Források és korábbi kutatások elemzése. Bernáth Zsigmond életének és politikai tevékenységének kutatottsági előzményeiről nem igazán beszélhetünk, mert a XIX. századi magyar országgyűlések és a reformkor politikai életének szakirodalma igen gazdag, Bernáth Zsigmond neve ezekben legfeljebb csak mellékszereplőként jelenik meg. Az országgyűlési reformmozgalmakról, a vármegyei nemesség politikai szerepéről, valamint a megyei követek tevékenységéről több klasszikus és modern feldolgozás is született, ám ezek nem térnek ki részletesen Ung vármegye követének pályafutására. A kutatás szempontjából meghatározott jelentőségűek. Dobszay Tamás (2019), Gergely András (1990) és Pajkossy Gábor (2005) munkái, amelyek a reformkori országgyűlések intézménytörténetét és a politikai elit szerkezetét vizsgálják. Ezek a tanulmányok fontos elméleti és történeti keretet biztosítanak Bernáth Zsigmond tevékenységének értelmezéséhez. A vármegyei politikai kultúra és a helyi közigazgatás szerepe az országos politikában különösen Dancs György (2021) és Steinfeld Béla (1882) kutatásaiban jelenik meg, amelyek közvetve segítenek Bernáth politikai nézeteinek megértésében. Az eddigi munkák leginkább az országos politikai elit legismertebb alakjaira koncentráltak, mint Széchenyi, Kossuth vagy Deák, miközben az olyan középszintű politikusok, mint Bernáth Zsigmond, háttérbe szorultak vagy meg sem jelentek. A munka ennek a hiánynak a pótlására törekszik Bernáth Zsigmond életének és közéleti pályájának bemutatásával, valamint országgyűlési tevékenységének elemzésével. A Bernáth család történetére vonatkozó források jelentős része a Magyar Nemzeti Levéltárban (MNL), illetve a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban (KTÁL) található. A primer források során a KTÁL Beregszászi részlegének iratanyaga, 4. Fond, 3. opisz: Pénzadósság rendezésének ügyében készült irat a Kargvai és Tarnóci politikusok, báró Horvát Antal és Bernáth Zsigmond ügyében. Az MNL, azon belül is a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Levéltár és Irattárából a 52b. és 5, valamint a 6-os dobozok kerültek feldolgozásra. Továbbá kordokumentumként használtuk még a Pesti Hírlap, a Vasárnapi Újság, a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap publikációit, valamint az országgyűlési jegyzőkönyvekkel 1825 és 1867 közötti időszakból, amelyekkel kiegészítettük a szekunder források anyagait.

Kutatás ifeladatok. Tanulmányunkban arra törekedtünk, hogy Bernáth Zsigmond, Ung vármegye egykori főispánjának és országgyűlési

követének politikai és közéleti tevékenységét feltárjuk, különös tekintettel a 19. századi magyar országgyűléseken betöltött szerepére. Ennek elérésére a következő kérdésekre kerestük a választ:

1. Milyen családi háttérből származott Bernáth Zsigmond, és milyen szerepet játszott a Bernáth család a magyar nemesi társadalomban?

2. Milyen hatások és események formálták Bernáth Zsigmond politikai és közéleti pályafutását?

3. Hogyan vett részt a reformkori országgyűlések munkájában, és milyen kérdésekben foglalt állást?

4. Milyen szerepet játszott Ung vármegye és az ungtarnóci birtok életében, mint földbirtokos és egyházmegyei főgondnok?

5. Hogyan értékelték a politikai és vallási tevékenységét kortársai?

A Bernáth család eredettörténetei. A Bernáth családnak több ágát is megkülönböztethetjük. A két jelentősebb ág mind közül a bernáthfalvi és az érmihályfalvi ág. A kutatás során leginkább a bernáthfalvi Bernáth család kerül említésre, akik Abaúj-Torna vármegyéből származtak és onnan kerültek át Bernáthfalvára, ahol nagybirtokos családdá váltak. Egészen 1920-ig volt ez a birtok a család tulajdonában.

A család történetéhez két eredetmonda is kapcsolódik, melyek mind a családon belül alakultak ki és adódtak át családtagokon keresztül generációról generációra. Az első eredetmonda szerint a Bernáth család egy Doma nevű avar fősámántól származik, akiről az eredetmonda úgy tartja, hogy ő volt az, aki Berlinből haza vezette a népét Ózdra, ahol megkapta Domaházát Nekese fősámántól. Az eredetmondából az is kiderül, hogy egy bizonyos Hilda nevű személy esküvői fejékét is ő hozta vissza az országba. A fejéssel kapcsolatban így fogalmaz a forrás: „Az úzok vándorló fejéke volt ez”.² Bizonyára valamilyen fontos szakrális tárgy lehetett a törzs számára. Domából 475-ben lett fősámán és haláláig, 559-ig az is maradt.

A második eredetmonda szerint a család egy Vid nevű lovagtól származik, aki a Gutkeled nemzetség egyik leszármazottja. Ez a nemzetség egy előkelő nemzetség volt, amely más lovagi családokkal is összeköttetésben állt. Úgy kerültek Magyarországra, hogy III. Henrik császár küldte őket Péter király segítségére. Az eredettörténet szerint a Gutkeled nemzetség a Salamon király, Géza és László hercegek közötti konfliktusnak köszönhe-

² Bernáth László és ifj. Bernáth László, *A bernáthfalvi Bernáth család története* (Pécs: Copryght, 2011), 7

tően tudott felemelkedni. Vid lovag 1055-ben Bács vármegye ispánja lett. Befolyásos ember lett I. András, majd pedig Salamon király mellett. Az eredetmonda úgy jellemzi őt, mint, egy igen erélyes embert, aki bármire képes a céljai elérésében.³ Az utóbbi tulajdonságát igazolta az is, hogy arra is képes volt, hogy folyamatosan szítsa a tüzet a hercegek között, amit végül Géza megelégtelt és elfogatta. Néhány hét múlva azonban szabadon bocsátották. Bosszúból Vid lovag Salamon királyt Géza elfogatására és megvakítására buzdította. Ezt a tervet azonban egy bizonyos Vilmos nevű apát megghiúsította. Végül polgárháború alakult ki. Vid ekkor is arra törekedett, hogy Salamont minél jobban a hercegek ellen hangolja és mindenáron harcot akart közöttük, mondván, hogy a hercegek úgy is megijednek Salamon seregétől. Ez azonban nem így történt. László herceg cseh csapatai szétverték Vid Bács vármegyei seregeit, ahol maga Vid is elesett.⁴

Az eredetmondák hitelességéről biztosat nem lehet tudni. Egyesek a Domáról szóló eredetmondára tekintenek úgy, hogy lehet valamilyen valóságalapja. Ezt a feltételezést földrajzi szempontokat figyelembe véve próbálták magyarázni és bizonyítani, ugyanis Bernáthfalva és Domaháza igencsak közel találhatóak egymáshoz. A két terület közelsége mellett van még egy ok, amely amellett szól, hogy a Doma fősámánról szóló eredettörténetnek lehet bizonyos valóságalapja, ez az ok pedig az, hogy a család ősi birtokai avar leszármazásra utalnak, ám sem ez, sem pedig a második eredetmonda nincsenek hivatalos bizonyítékokkal alátámasztva, így csak feltételezések vannak arra, hogy melyik is lehet valós. Bernáth László és fia, ifj. Bernáth László, akik a család leszármazottai, *A bernáthfalvi Bernáth Nemzetség története* c. munkájukban a Vidről szóló eredettörténetet tartják valóságalapúnak. Azonban hivatalosan ezt sem tudják alátámasztani.

Az első hivatalos írásos említések a Bernáth családról 1338-ból származnak, melyeket a Magyar Országos Levéltár őriz.⁵ A XIX. században a Bernáth család a házasodásoknak köszönhetően rokonságba került olyan neves családokkal, mint például a Kossuth, a Lónyay vagy a báji Patay család. Bernáth Zsigmond a Lónyayakkal való rokonságot a lányának, Eugéniának (1833-1923) köszönhette, aki Lónyay Ferenchez ment feleségül. Házasságuk

³ Bernáth és ifj. Bernáth, *A bernáthfalvi Bernáth család története* 8

⁴ Uo., 8

⁵ Bernáth László és ifj. Bernáth László, *A Bernáthfalvi Bernáth Nemzetség története* (Pécs: Copyright Kiadó, 2007), 5

azonban nem tartott sokáig, ugyanis Ferenc, mindössze harmincöt évesen elhunyt. A báji Patay családdal Bernáth Dezső és báji Patay Mária házasságának köszönhetően kerültek kapcsolatba. A Kossuth családdal igencsak korán, még az 1700-as években kerültek rokonságba, amikor is Kossuth László, Kossuth Lajos édesapjának unokatestvére feleségül vette Bernáth Katát.⁶ Kálmán Éva: *Enyészet havában. A bernáthfalvi Bernáth család fotóalbumai* című munkájában leírja, hogy rokonságban voltak például a Rhédeyekkel is, akiken keresztül rokoni kapcsolatba kerültek az angol királyi családdal.

A család kiemelkedő tagjai. A Bernáth család a régi magyar birtokos családok közé tartozik. Birtokaik legnagyobb számban Abaúj, Zemplén, Ung és Szabolcs megyékben voltak. Azonban a XIX. századra a beházasodásoknak köszönhetően Magyarország szinte minden megyéjében jelen volt egy-egy személy a családból. Bernáth László és ifj. Bernáth László szerint 1891-re körülbelül háromezer-ötszáz Bernáth nevű személy élt Magyarországon, bár ebből nagyon sok volt a felvett név. A család két legfőbb birtoka Bernáthfalván (ma Szlovákia, Valaliky) és Érmihályfalván (ma Románia) található, azonban ezen kívül volt még birtokuk Sztripán, Ungtarnócon, Pusztadoboson, Tiszafüreden, Hosszúpályiban, Tasson és még számos településen.⁷ A bernáthfalvi Bernáth család Abaúj és Torna megyéből származott Bernáthfalva községből, amely ma Szlovákiában található Valaliky néven.⁸ Bernáthfalva az 1500-as évek második felében került a családhoz, amit adományként kapott meg Bernáth András és családja I. Ferdinánd királytól.⁹ 1563. október 3-án Pozsonyban a birtokkal együtt címet is kap a család, melyen egy koronából kinyúló kar látható, amely egy kardot tart, alul, kék mezőben pedig egy vörös csizmában és nadrágban lévő láb található, melyen térdén felül egy kard van átszúrva. Ez volt a család ősi címere. Az 1803-as sztrippai Bernáth címeren pedig világoskék alapon látható egy vörös nadrágban és csizmában ábrázolt láb, amelyet a térdénél jobbról balra egy nyílvevő szúr át.¹⁰

Számos olyan személy került ki ebből a családból, akik fontos szerepet töltek be Magyarország életében. A család tagjai között találhatunk

⁶ Uo., 45

⁷ Bernáth és ifj. Bernáth, *A Bernáthfalvi Bernáth Nemzetség története*. 28-32

⁸ Uo., 10

⁹ Nagy Iván, *Magyarország családai*, II. kötet (Pest: 1857)

¹⁰ Bernáth és ifj. Bernáth, *A Bernáthfalvi Bernáth Nemzetség története* 89

alispánokat, főispánokat, egyházmegyei főgondnokokat, országgyűlési követeket, és királyi szolgálatot teljesítőket is, mint például Bernáth Bernátot, aki Zsigmond király testőre volt és megmentette az életét az 1395-ös Nikápolyi csatában, ugyanis észrevette a király koronáján visszatükröződő közeledő ágyútüzet, és még időben reagálva a vízbe rántotta a királyt. A vízben azonban egy úszni nem tudó katona belekapaszkodott a királyba, aki pedig Bernátba kapaszkodott, így a fuldokló mindkettőjüket lefelé húzta. Bernát előrántotta a törét és utolsó erejével a kapaszkodó katonába szúrta, így megmentette a király és saját maga életét is.¹¹ 1399-ben bekövetkezett halála után fia, Bernáth Péter töltötte be a király melletti tisztséget. Péternek és házasságának köszönhetően került a család Ung megyébe, melynek 1420-tól alispánja is lett. Említést érdemel Bernáth János is, aki II. Rákóczi Ferencnél volt Zemplén vármegyének a követe.¹² Többször segédkezik rászorultak és sebesült katonák ápolásában a Rákóczi szabadságharc alatt. Előfordult, hogy saját birtokán is kórházat alakított ki. A szabadságharc veresége után hivatalban maradt és tovább tevékenykedett, mint alispán, ugyanis nem folytatott fegyveres harcot a szabadságharc alatt.

Bernáth Zsigmond felmenői között volt Bernáth János is, aki 1750 és 1768 között a sárospataki főiskola algondnoka volt. Amikor a főiskolát fel akarták számolni, Vay Ábrahámmal és Szathmári Király Györggyel, akik főgondnokok voltak, együtt kiálltak a főiskoláért és megvédték azt. Az 1700-as évek végén a család egyik leszármazottja, Bernáth Sándor csatlakozott a Szent Koronát Bécsből Magyarországra szállító menethez, melynek hazahozatalát még II. József rendelte el 1790-ben, azonban, mire a Koronát visszavitték Budára II. József meghalt. Később az 1800-as évek elején királyi szolgálatot is teljesített, ugyanis testőrként tevékenykedett a király mellett.¹³

Alispánként mindenképpen említést érdemel Bernáth Zsigmond édesapja, id. Bernáth Zsigmond, aki számos éven át volt Ung megyének az alispánja. Édesapjának 1822-ben volt egy peres ügye, mely több évre is elhúzódott, ugyanis még 1831-ben is voltak tárgyalások. Báró Muranyeczki Horváth Antal volt a felperes, aki bizonyos kövek vásárlása és a tartozá-

¹¹ Uo., 10

¹² Bernáth és ifj. Bernáth, *A Bernáthfalvi Bernáth Nemzetség története* 6

¹³ Steinfeld Béla, *Emlékbeszéd, melyet néhai nagyemlékű bernáthfalvi Bernáth Zsigmond Úr felett elmondott Tarnócon, 1882. január 31-én Orbán József, sárospataki tanár* (Sárospatak, 1882), 6

sok nem rendezése miatt perelte be a következő alpereseket: Zsigmond édesapját, idősebb Bernáth Zsigmondot, aki a második alperes volt; Fodor András 3. rendi alperest. Az első és negyedik rendi alperesek neve nem derül ki a levéltári forrásból, csupán csak 1. és 4. rendi alperesekként vannak említve, akik szintén többször nem jelentek meg, vagy maguk helyett megbízottat küldtek a tárgyalásra.¹⁴ Ung megye másodalispánja ekkor Biharfalvi Nemes Lőrincz, a tiszti főügyész Pálóczi Horváth Simeon, a szolgabíró pedig Tekesházi Tabódy Sándor volt, akik fontos szerepet töltöttek be a per során. Id. Bernáth Zsigmond és a 3. alperes, Fodor Sándor, bár törvényesen meg voltak hívva az 1822. június 4-i tárgyalásra, sem ők, sem a törvényes megbízottjuk nem jelentek meg és semmilyen védelmet nem nyújtottak be a mentségükre, ami miatt a felperes többször kérte az elmarasztalásukat, ami alatt azt érthetjük, hogy amennyiben a bíróság elmarasztalja őket, következménnyel kell számolniuk, ami pénz kifizetését takarta magában. Minden egyes tárgyalás Ungváron zajlott, ami ekkor Ung megye mezővárosa volt. A per konkrét tárgya azok a kövek voltak, melyeket ismeretlen célra vásároltak meg még az 1809-10-es években. 1822-ben az egyik tárgyalás során a név szerint nem ismert negyedik alperes mentségére azt hozta fel, hogy azokat a köveket nem vették, hanem kölcsön kapták. Id. Bernáth Zsigmond 1821-ben válaszolt egy neki küldött levélre, mely tartalmazta a kifizetni való adósság árát is a kövek után, mégsem fizetett ki semmit sem, emiatt a levél szerzője kérte a perbe idéztetését. Az 1808-ban vásárolt 10 öl kőért 3 restantiát (fizetési hátralékot) és 10 krajcárt tett. Ezekért kellett 14 forintot és 40 krajcárt fizetnie tartozásként, amit a másodalispán felszólítására sem tett meg. Az adósságok törlesztésének eredményeképpen 1822. május 12-én édesapja megkapta Teleki Balogh Mihálytól az adósság törlesztése fejében a tarnóci Benteki György jobbágyot szolgálatra. Balogh Mihály erről levélben értesítette Ung megye tiszti főügyészét, Pálóczi Horváth Simeont 1822. június 3-án.¹⁵

Az említett peres irat bizonyítja azt, hogy bár komoly tisztséget és nevet viselő családról van szó, mégis akadnak komolyabb bírósági ügyek is, melyek a családot is érintik. Ezen kívül számos per van, mely a Bernáth családhoz kapcsolódik. Ilyen például a Bernáth Anna által indított

¹⁴ Державний архів Закарпатської області / Derzhavnij arhiv Zakarpats'koï oblasti (DAZO), Fond 4, op. 4, od.zb. 330

¹⁵ Uo

ifj. Bernáth Zsigmond és felesége elleni örökösödési per 1852-63 között.¹⁶ Zsigmond testvére, Anna a családi birtok felosztását szerette volna elérni, ugyanis a szüleik még 1812-ben készítettek egy végrendeletet, melyben az állt, hogy a családi birtokot fel kell osztani és ki kell adni a fiú ágat illető birtokokból a leánynegyed, illetve a szülők által elidegenített ősi birtokokért kártérítést kell megítélni. A per végül azzal zárult, hogy megtörtént a családi birtok felosztása, amelynek értelmében Anna megkapta a tarnóci birtokot, 185 hold föld pedig közös osztály alá került.

A politikai tisztséget viselők mellett megtalálhatóak voltak olyanok is a családban, akik a művészet és az irodalom terén alkottak nagyokat, mint például Bernáth Gáspár, vagy más néven Bernát Gazsi, aki humoristaként tevékenykedett 1810 és 1873 között. Emellett számos népdal, mint például Az alföldön halászegény vagyok én és a Sötét felhők kerekednek az égen című népdalok átköltése is az ő nevéhez köthető.¹⁷ A család a kezdetektől fogva kiemelkedő szerepet játszott a vallás terén. Sokan úgy tartották őket számon, mint a református hit védelmezőjét. Olyan fontos tisztségeket töltöttek be, mint egyházmegyei gondnok, de voltak olyanok is, akik református lelkészként tevékenykedtek. Ilyen volt például Bernáth Lajos, aki a teológia tanulmányok befejezése után 1830-tól Tenken szolgált református lelkészként. Számos családtag akadt, akik védelmezték a református hitet, és zsinatokon is részt vettek. Zsigmond egyik nagybátyja, Bernáth József például az 1790-1791-es budai protestáns zsinaton vett részt, ahol erőiesen kiállt a protestánsok érdekeiért.¹⁸ A Bernáth család tagjai között mindenképpen említést érdemelnek Zsigmond gyermekei is, amelyek közül néhányan édesapjuk példáját követve igencsak fontos szerepet töltöttek be Magyarország életében. Bernáth Dezső volt az, aki leginkább követte édesapja példáját úgy a tevékeny és becsületes jellemét, mint a hazaszeretetét illetően. Az Ung című folyóirat 1907. évi kiadása úgy jellemezte Bernáth Dezsőt, mint hazaszerető, hazájáért mindent feláldozó és gyűlöletet nem ismerő embert. 1841-ben született Tarnócon. Édesapjához hasonlóan ő is jogi tanulmányokat folytatott, majd követte apja példáját az országgyűlési tevékenységeket illetően. Fontos politikai szerepet töltött be, mint miniszteri megbízott, és mint országgyűlési képviselő 1876–1896 között. 1862–1867

¹⁶ Törvéyszéki Csarnok, 1872, 14. évfolyam, 1. szám

¹⁷ Bernáth és ifj. Bernáth, *A bernáthfalvi bernáth család története*, 20

¹⁸ Sarkady István, Hajnal. Arczképekkel és életrajzokkal díszített album (Bécs, 1867), 329

között pedig tanácsjegyzőként tevékenykedett a királyi táblánál. 1870-ben miniszteri titkár lett a Földművelés-, Ipari és Kereskedelmi Minisztériumnál.¹⁹ Élete során édesapjához hasonlóan ő is fontos szerepet töltött be a református vallás történetében, ugyanis egyházmegyei főgondnokként is tevékenykedett apja, Bernáth Zsigmond után többek között az ő főgondnoksága alá került az ungtarnóci református egyházközség. Dezső sokat alkotott az irodalom terén is: 1868-ban megírta Magyarország selyemtenyészete című művét, később pedig Kleopátra történetét, amit lefordítottak francia nyelvre is. Nagyon jó barátságot ápolt gróf Apponyi Alberttel, akinek nemcsak barátja, hanem támogatója is volt.²⁰ A *Bernáthfalvi Bernáth család fotóalbumai* között található egy fénykép is, mely Bernáth Dezsőt és Apponyi Albertet ábrázolja farsangi jelmezben. A fotó szoros és jó barátságukról árulkodik. Zsigmond legidősebb fia, Bernáth Kálmán, fontos szerepet töltött be 1848-1949 folyamán. Kezdetben önkéntesként, majd pedig tizedesként szolgált a kilencedik honvédszászlóaljnál. 1848 szeptemberében kinevezték a huszonegyedik zászlóalj hadnagyának. Részt vett a délvidéki harcokban is.²¹ A család tagjai közül azon személyek kerültek kiemelésre, akik főbb tisztségeket töltöttek be növelve ezzel a család tekintélyét, mint például a királyi szolgálatot teljesítők, főispánok, hadnagyok.

Bernáth Zsigmond élete és munkássága. Bernáth Zsigmond 1790. október 20-án született Szabolcs vármegyei Mándokon, magyar birtokos családban id. Bernáth Zsigmond és Bárczay Sára gyermekeként. Édesapjától, aki Ung vármegyének az alispánja és országgyűlési követe volt, szigorú és gondos neveltetést kapott. Édesanyjával kapcsolatban a szakirodalom úgy fogalmaz, hogy mindig gondos háziasszony volt és gyermekei neveltetésében szeretett osztozni a férjével.²² 1849-ben bekövetkezett haláláig fontos szerepet játszott gyermekei életében. A korszak, amiben Zsigmond nevelkedett igencsak sokrétű volt. Orbán József, sárospataki tanár szerint a szellemi és nemzeti ébredés korszaka volt egyaránt. Nagyon nagy hatással voltak Magyarországra a francia forradalom eszméi. Politikai téren még jelen volt az abszolutizmus, a tudományt pedig többnyire a humanizmus

¹⁹ Ung. 1907. évi 3. szám. 3

²⁰ Ung. 1907. évi 3. szám. 3

²¹ Bernáth és ifj. Bernáth, *A bernáthfalvi Bernáth család története*, 14

²² Sarkady, *Hajnal. Arczképekkel és életrajzokkal díszített album*. 329

uralta. De már megjelentek új eszmék is, mint például a szabadság, jogegyenlőség, alkotmányosság és egyre erősebb lett a nemzeti érzület is.²³

Bernáth Zsigmond tanulmányait Kassán kezdte meg a királyi gimnáziumban, ahol filozófiát tanult, majd a Kassai Királyi Jogakadémián folytatta. Az akadémia befejezése után jogot ment tanulni Pestre. De nemcsak Pesten, hanem Bécsben és Sárospatakon is tanult jogot, amit Sárospatakon fejezett be a kollégiumban egyik tanára, Kövy Sándor vezetésével. A tanulmányok befejezése után joggyakornokként, vagyis jurátusként tevékenykedett Pesten Vay József mellett. Már az 1811-es országgyűlésen is részt vett, de csak, mint távollévő követ. Gróf Török Józsefet és báró Podmaniczky Jánost képviselte, akik megvoltak hívva az országgyűlés főrendi házába, de nem tudtak elmenni, ezért megbízták maguk helyett Zsigmondot.²⁴ Távollévő követként nem volt olyan fontos szerepe ezen az országgyűlésen, hiszen a távollévő követek csak az alsóházban vehettek részt és szavazati joguk sem volt. Ugyanakkor jó lehetőség volt ez az országgyűlés számára, hogy megismerkedjen a jogi élettel, a szokásokkal és rendszerrel.²⁵ 1812-ben sikeres ügyvédi vizsgát tett és megszerezte az ügyvédi diplomát. Ezután ahhoz a szokáshoz híven, amely az 1848 előtti korszakot jellemezte hazatért a birtokára, Bereg megyébe, melyet a szüleitől kapott és annak igazgatásával, mezőgazdálkodással foglalkozott. A korszakban bevett szokás, hogy azoknak a birtokos családoknak a fiai, akik megszerezték az ügyvédi diplomát hazatértek a saját megyéjükbe és várták, hogy a tehetségük megfelelő teret nyisson nekik a közéletben. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a frissen diplomázott, fiatal, tehetséges ügyvédek várták, hogy felfigyeljenek rájuk szűkebb pátriájukban. Zsigmond a mezőgazdaság mellett a politikai életet sem mellőzte túlságosan, míg Bereg megyei birtokán élt, ugyanis rendszeresen részt vett a megyegyűléseken, úgy Ung, mint Bereg megyében. Többek között ezeken a megyegyűléseken ismerték fel azt, hogy milyen jól ért a jogtudományhoz és hogy mennyire érdeklődik a közügyek iránt. Ebből kifolyólag nem sokáig foglalkozott mezőgazdálkodással, ugyanis tehetségének és tevékeny jellemének kö-

²³ Steinfeld, *Emlékbeszéd, melyet néhai nagyemlékű bernáthfalvi Bernáth Zsigmond Úr felett elmondott Tarnócon, 1882. január 31-én Orbán József, sárospataki tanár.* 6

²⁴ Sarkady, Hajnal. *Arcképekkel és életrajzokkal díszített album.* 329

²⁵ Steinfeld, *Emlékbeszéd, melyet néhai nagyemlékű bernáthfalvi Bernáth Zsigmond Úr felett elmondott Tarnócon, 1882. január 31-én Orbán József, sárospataki tanár.* 6

szönhetően 1816-ban megválasztották Bereg megye főszolgabírójának.²⁶ Főszolgabíróként a feladatai közé tartozott az egész megye ügyeinek az intézése, a katonaállítás ellenőrzése, a lakosság összeírásának felügyelete, különböző kötelezettségek, mint például a közmunka végrehajtása, illetve az utak, hidak stb. építésének a felügyelete is az ő hatáskörébe tartozott. Teljes mértékben alá volt rendelve az alispánnak. Az ő utasításait kellett végrehajtania. Bereg és Ung vármegye között Zsigmondért egyfajta vetekedés zajlott, ugyanis a politikai szerepe nagyon megosztott volt a két vármegye között. Így fogalmaz ezzel kapcsolatban a Pesti Hírlap: „...s tettdús élete jóformán egyenlő arányban oszlik meg a két megye szolgálatában, mely úgy szólván vetélkedve karról-karra vette át, e kitűnő férfiút, ki mindig elménckedett azon, hogy ő ilyen kétkulacsos lutheránus, mert még megyéje is kettő van”.²⁷ A vetekedést támasztja alá az is, hogy miután Ung megye főszolgabírónak választotta, erre válaszul Bereg megye szinte rögtön megválasztotta törvényszéki bírónak, 1825-ben pedig országgyűlési követének, ahol az ellenzék soraiban tevékenykedett.²⁸

1822-ben házasságot kötött Bay Katával, L. Bay István és Tolcsvay Bónis Katalin lányával. Kata 1802. április 22-én született Nyírmadán. Negyvennégy évig voltak házastársak, ugyanis felesége 1866. február 25-én, 63 évesen szélütés következtében elhunyt. A házasságuk során hat gyermek született: Ilona, Sára (1825-1906), Kálmán, Szeraphin (1826-1902), Eugénia (1833-1923) és Dezső (1841-1907). Zsigmond igyekezett gyermekei számára a lehető legjobb tanulmányokat biztosítani és mindenben támogatni őket, amiben csak tudta. Feleségét illetően az Ungvári Közlöny úgy nyilatkozik, hogy gondos háziasszony és jólelkű ember volt, aki mindig, mindenben támogatta férjét és gyermekeit.²⁹ Zsigmond pedig hű, szerető férj és családapa volt. Gyöngéd, jóakarátú, ugyanakkor igazságos emberként élt. Az egész családot a vallásosság jellemezte. Kezdetektől fogva fontos szerepet játszottak a református egyház életében. Zsigmond is, akárcsak családjának többi tagja komolyan vette az egyházi ügyeket, ezért 1860-ban csatlakozott egy küldöttséghez, melynek egy feliratot kellett Bécsbe vinnie,

²⁶ Pesti Hírlap, 1882, 4. szám: 12

²⁷ Pesti Hírlap, 1882, 4. szám: 12

²⁸ Sarkady, Hajnal. *Arczképekkel és életrajzokkal díszített album*. 330

²⁹ Ungvári Közlöny, 1917. évi 258. szám: 285

amely az egyik református egyházkerület vallási sérelmeit tartalmazta.³⁰ Ezen kívül számos protestáns zsinaton is részt vett, ahol akárcsak az országgyűléseken kiállt a vallási sérelmek tárgyalása és rendezése mellett.

Jellemének igencsak pozitív és mindenképp említésre méltó oldala, hogy tevékenysége nemcsak az országgyűléseken volt jelentős. Odafigyelt az ország olyan fontos közügyeire is, mint például az oktatás. 1861-ben a Sárospataki Református Főiskolának adott adomány összegéből két Havasalföldről érkező fiatal diák tanulhatott az akadémián neki köszönhetően.³¹ Igyekezett mindig úgy cselekedni, hogy tetteivel a Magyarország érdekeit szolgálja. Egész életében részt vett a magyar politikai életben és mindig a hazáját képviselte. Ezen cselekedetét maga a király is méltatta azáltal, hogy nyolcvannyolcadik születésnapja alkalmából gratulált neki.³² Két évvel később, 1879-ben a kilencvenedik születésnapja alkalmából a Protestáns Egyházi Lapban olvashatunk a születésnapja alkalmából rendezett ünnepségről, melyet október 20-án ünnepeltek családi körben Tarnócon.³³ Az ünnepségen, melyet Zsigmond nyitott meg egy rövid imával a családi birtokon, a családtagokon és rokonokon kívül számos tisztségviselő is részt vett. Az eredeti terv az volt, hogy együtt elmennek a templomba imádkozni, de ez a rossz idő miatt nem volt megvalósítható. Az ima után Böszörményi József, Ung megye alispánja fejezte ki üdvözlését saját maga és a tisztikar nevében. Az ő köszöntését Lavathy József megyei aljegyző köszöntése követte, aki a megye üzeneteit tolmácsolta. A köszöntés után átadták Bernáth Zsigmondnak I. Ferenc József üdvözlő levelét. Az üdvözlő levél átadása után Szabó András nyújtotta át a tiszáninneri egyházkerület köszöntését. A felköszöntések sorát maga Bernáth nyitotta meg azzal, hogy a királyt köszöntötte beszédében. Ezután Maky Dániel köszöntötte Zsigmondot, akinek igencsak figyelemfelkeltő volt az előadása. A köszöntők között találhatjuk Rojko Béla ungvári ügyvédet is.³⁴ A lap azt sem mulasztja el megemlíteni, hogy Zsigmond fia, Dezső és felesége, Patay Mária jelentősen kitettek magukért az ünnepséget illetően, amelyen körülbelül 50-60 vendég, 25 rokon, unoka és dédunoka volt jelen. Igen

³⁰ Vasárnapi Újság, 1882. 29. évf., 6. szám: 82

³¹ Pesti Napló, 1861. 12. évfolyam, 3279. szám. 47

³² Pesti Hírlap, 1882, 4. szám:12

³³ Protestáns Egyházi és Iskolai Lap: 1479

³⁴ Uo., 1481

nagy szeretettel fogadták a vendégeket, mindenből a legjobbat akarták nyújtani úgy Zsigmondnak, mint a vendégeknek is.³⁵

Nem sokkal később, 1882. január 28-án hunyt el családi birtokán, Tarnócon a családja körében. Halálának híre számos sajtóban is megjelent. Ilyenek voltak például a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, a Pesti Hírlap és a Vasárnapi Újság is. A Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 1882. február 5-én megjelent 25. évfolyamának hatodik számában a temetésével kapcsolatban olvashatunk információkat. A temetésre a lap szerint 1882. január 31-én került sor. Délután öt órakor helyezték be koporsóját az egyszerű, családi sírboltba Tarnócon. A lap szerint a temetésen jelen volt Ung megye főispánja, tisztkara, a megyei járásbírók, ügyvédi kar, a görögkatolikus káptalan képviselői, az ungvári tanári kar képviselői és még sokan mások. Az Ung megyei református lelkész kar koszorúján a következő felirat állt: „az Ungi Református Egyházmegye buzgó gondnokának.”³⁶ Így emlékeztek meg arról, hogy kiemelkedő szerepet játszott a reformátusok életében, illetve arról is, hogy hosszú éven keresztül ő volt az ungtarnóci református egyházmegye gondnoka. Halála után az Ungtarnóci Református Egyházközség gondnoki posztját Kovács Károly tanácsbíró és segédgondnok vette át. A gyászszertartást a sárospataki főiskolai énekkar kezdte meg halotti énekekkel. Ezután Homoky Antal, tarnóci lelkész mondott imát és beszédet, majd pedig Orbán József, sárospataki tanár foglalta össze Zsigmond életrajzát és tevékenységét röviden.³⁷ Gyászbeszédében a következőképpen fogalmazott az elhunytal kapcsolatban: „Mi mindnyájan elvesztettük egy letűnt század történelmének egy élő könyvét, melynek minden lapján a polgári hűség, a családi szeretet és életbölcsség voltak följegyezve”.³⁸ Egész életét úgy élte le, hogy az igazságosság, a józanság, a haza és emberszeretet jellemezték őt. Szeretett jótékonykodni, soha nem feledkezett meg azokról, akik sürgősségre szorultak. Ezek az erények tették őt megbecsültté nemcsak a családja, hanem a társadalom szemében is. A Pesti Hírlap 1882. január 30-31.-i számában a halállal kapcsolatban azt olvashatjuk, hogy a halálhírt Ungvárról jelentik távirat formájában: „Bernáth Zsigmond, Ung megyének 1811-1847-ig követe, 1848-

³⁵ Uo

³⁶ Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1882, 25. évfolyam, 37. szám: 189

³⁷ Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1882, 25. évfolyam, 37. szám: 189

³⁸ Steinfeld, *Emlékezés, melyet néhai nagyemlékű bernáthfalvi Bernáth Zsigmond Úr felett elmondott Tarnócon, 1882. január 31-én Orbán József, sárospataki tanár.* 4

49-ben főispánja, a kaposi kerületnek két ízben országgyűlési képviselője, f. hó 28-án meghalt s temetése 31-én lesz Tarnócon”³⁹ Ha össze akarnánk hasonlítani a sajtóban olvasható cikkeket, amelyek róla szólnak, ugyanazt mondhatnánk el, nagy tiszteletnek és megbecsülésnek örvend a közéletben.

Bernáth Zsigmond szerepe ungtarnóci birtokosként. A Bernáth család egyike a régi magyar birtokos családoknak. Birtokaik nemcsak Ung, hanem Abaúj, Zemplén és Szabolcs megyében is voltak. A házasságoknak köszönhetően Északkelet-Magyarország összes megyéjében élt egy-egy személy a családból, amelyből számos alispán, főispán, illetve országgyűlési követ került ki. A 19. században a Bernáth család igen fontos szerepet töltött be Ung megyében. Idősebb Bernáth Zsigmondnak és családjának ebben a megyében voltak birtokai. Ung megye akkori alispánja Sztrippán élt feleségével Bárczay Sárával és gyermekeivel.⁴⁰ Bereg megyében is volt birtokuk, amit 1812-ben Zsigmondnak adtak, miután letette az ügyvédi vizsgát. Egy rövid ideig mezőgazdasággal foglalkozott ezen a birtokon. Később visszatért Ung megyébe, ahol Ungtarnócon élt a feleségével, Bay Katalinnal. Egyes források szerint a Bernáth család már 1625 óta volt birtokos család Tarnócon.⁴¹ Bernáth Zsigmond nemcsak Ung megye, hanem Ungtarnóc életében is fontos szerepet töltött be, többek között, mint jelentős földekkel rendelkező birtokos. Nagy szerepet vállalt Ungtarnóc vallási életében is. Több éven keresztül volt az Ungtarnóci Református Egyházközség főgondnoka. Ezt a templomot 1861-ben újjáépítették és kiegészítették egy lelkészlakkal. Az építés költségeit egy nagybirtokos asszony, Horváth Mária állta, aki a Tarnóc közelében lévő kis faluban, Pinkócon élt gazdag nagybirtokosként. Sok pénzt és adományt szánt iskolák és templomok építésére.⁴² Létrehozott Ung megyében egy egyházmegyei alapítványt is, amelyet később maga, Bernáth Zsigmond vezetett, emellett hozzájárult száz forinttal a lelkészi nyugdíjalap növeléséhez is.⁴³ Horváth Mária egyike volt azoknak, akikről Mikszáth Kálmán a *Különös házasság* című regényében Dőry Mária

³⁹ Pest Hírlap, 1882, 4. szám: 5

⁴⁰ Evva Margit, *A Bernáth család a családi krónikákban* (Sátoraljaújhely, 2005)

⁴¹ Szilágyi Miklós, „Személyes emlékezet, élettörténet, szépirodalom,” in *A jobbágyvilág emléke Ungtarnócon (a 20. század végén)* (Pozsony: Kalligram, 2018), 227

⁴² Szilágyi, „Személyes emlékezet, élettörténet, szépirodalom,” in *A jobbágyvilág emléke Ungtarnócon (a 20. század végén)*, 223

⁴³ Steinfeld, *Emlébeszéd, melyet néhai nagyemlékű bernáthfalvi Bernáth Zsigmond Úr felett elmondott Tarnócon, 1882. január 31-én Orbán József, sárospataki tanár, 15*

szerepét mintázta. Az ungtarnóci templom teljes újjáépítése 1875-ben fejeződött be. Ekkor már Bernáth Zsigmond volt az, aki, mint ungtarnóci birtokos és mint az ungtarnóci református gyülekezet főgondnoka hozzájárult jelentősebb mértékben az újjáépítéshez és annak befejezéséhez. A templom még alaposabb tatarozása és a hozzáépítés pedig már Zsigmond fiának, Dezsőnek a főgondnoksága alatt történt 1877 és 1907 között.⁴⁴

Bernáth Zsigmond, mint ungtarnóci birtokos a 19. század első évtizedeiben kezdett kitűnni, mint Ung megye vezető tisztségviselője, majd, mint országgyűlési követ, aztán pedig egyházmegyei tisztségviselő.⁴⁵ Követi működésénél mindenképpen meg kell említeni azt, hogy nagy híve volt a jobbágyfelszabadításnak. Ebben az ügyben Kossuth Lajos mellett foglalt állást. Az 1848. március végi vitákban elítélte azt az akkor még tervezett felhívást, mely az úri földek megművelése érdekében ingyen robotra kérte volna fel a volt jobbágyokat.⁴⁶ Szilágyi Miklós Személyes emlékezet, élettörténet, szépirodalom. A jobbágyvilág emléke Ungtarnócon című munkájában, megemlíti egy Bernáth Dániel nevű ungtarnóci földesurat, aki nagy valószínűséggel, bár források nem támasztják alá azonos Bernáth Zsigmonddal. A fentebb idézett forrás szerint a Dánielként említett személy a jobbágyfelszabadítás után saját maga közölte a jobbágyaival, hogy megszűnt az úrdolga, és szabadok.⁴⁷

Családját illetően a Törvényszéki csarnok című lap 1872-ben kiadott 14. évfolyam 1. számában olvashatunk egy perről, mely a Bernáth család tagjai között zajlik a családi birtokok öröklését illetően.⁴⁸ Maga a per 1852-ben indult. A felperesek között volt Lónyay Bernáth Anna, Zsigmond egyik testvére, Lónyay Karolin (Vladár Józsefné), Lónyay Ilona (Vladár Kristófné). Az alperes pedig maga Bernáth Zsigmond és felesége Bay Katalin volt. 1858. december 4-én az örökösödési osztálypert kiegészítették egy keresetlevéllel, majd 1863-ban átkerült a per az eperjesi kerületi táblabíróhoz. A felperesek, tehát Lónyay Bernáth Annának kérték a családi birtok felosztását a keresetlevélben. Anna és Zsigmond édesapja, idősebb Bernáth Zsigmond 1849. szeptember 26-án hunyt el, de a szülők, tehát id. Bernáth Zsigmond

⁴⁴ Szilágyi, „Személyes emlékezet, élettörténet, szépirodalom,” in *A jobbágyvilág emléke Ungtarnócon (a 20. század végén)*, 226

⁴⁵ Vasárnapi Újság, 1882, 29. évfolyam. 6. szám: 81

⁴⁶ Szilágyi, „Személyes emlékezet, élettörténet, szépirodalom,” in *A jobbágyvilág emléke Ungtarnócon (a 20. század végén)*, 220-229

⁴⁷ Uo., 227

⁴⁸ Törvényszéki Csarnok, 1872, 14. évf, 1. szám: 3

és felesége, Bárczay Sára még 1812-ben készítettek egy végrendeletet, melyben az állt, hogy fel kell osztani a birtokot; a fiúágot megillető birtokból a leánynegyedek ki kell adni és a szülők által elidegenített ősi birtokért kárpótlást kell megítélni. A per vége az lett, hogy felosztották a családi birtokot. Voltak földek, melyek közös osztály alá kerültek. A tarnóci birtokból például 185 hold föld jutott közös osztály alá. A családnak az alábbi helyeken is voltak birtokai, melyeket szintén felosztottak: Órdarmán, Homokon, Szerednyén, Mátyócon, Palágykomarócon, Ráton, Szürtén, Tégláson, Bátfán, Bajánházán, Kaszonyban, Szernyén, Hliviscsén és Porúbkán. Ezek a birtokok az alperest, tehát Zsigmondot illették, így közös javak alá csak a befektetések kerültek. További birtokok találhatók még Jesztrében, Szürnyegen, Nagyerdőn, Szilvásújfaluban, Györgyiben, Bernáthfalván és Szinán, melyek felosztás alá kerültek. A fentebb felsorolt birtokokból is látszik az, hogy Ung megye jelentős földbirtokos családja volt a Bernáth család nem csak a 19. században, hanem már jóval korábban is.⁴⁹

A magyar reformkori országgyűlések leírása, felépítése. A reformkorban az országgyűlést, vagyis a „diétát” a király hívta össze Pozsonyba. Minden országgyűlés kétkamarás volt, azaz alsó és felsőtáblából, vagy más néven alsó- és felső házból állt, melyek jogilag nem különültek el egymástól, azonban mégis külön ülészektek. A felsőtábla tagjai születési joggal vehettek részt az országgyűléseken, ők voltak a zászlósúrok, főispánok, grófok, hercegek, bárók és a katolikus püspökök. A nádor volt az, aki a felsőtábla ülésén elnökölt. Ha a nádor valamilyen oknál kifolyólag nem tudott elnökölni a helyettese, vagyis az országbíró elnökölt helyette. Az alsóházban a király által kijelölt személynek elnökölt. Itt a vármegyék és a szabad királyi városok vettek részt. A vármegyéket az általuk választott követek képviselték. A választott követ mindig az őt megválasztó véleményét képviselte, saját véleményüket, meggyőződéseiket nem követhették szabadon. A vármegye és a küldők által írásban megfogalmazott utasításokhoz kellett igazodniuk.⁵⁰ Ez azt jelentette, hogy csak a követutasítások alapján járhattak el, csak abban az esetben szólalhattak fel vagy szavazhattak, ha az a követutasításban elő volt írva. Amennyiben ellenkezően cselekedtek akár le is válthatták őket.

⁴⁹ Törvényszéki Csarnok, 1872, 14. évf, 1. szám, 3.

⁵⁰ Molnár András, *„Tekintetes Karok és Rendek!” Zala megye országgyűlési követutasításai és követjelentései 1825–1848* (Zalaegerszeg, 2003), 5

Az érdemi viták nem a rendes országos üléseken zajlottak, hanem a nem hivatalos kerületi üléseken. Négy kerületi ülés volt: Dunáninnyi, Dunántúli, Tiszáninnyi, ahová Ung és Bereg vármegyék tartoztak és a Tiszántúli, ahová pedig Máramaros és Ugocsa vármegyék tartoztak.⁵¹ Az országgyűléseken részt vettek főnemesek, ám nem közvetlenül, hanem választott követ révén. Az alsó táblán a Magyar Királyság 52 vármegyéjének két-két követe döntött, ez összesen 104 személy volt, akiknek egyenkénti szavazati joguk volt. A szabad királyi városok is küldtek egy-két követet, akiknek csak egy szavazati joguk volt összesen. Ők a tanácskozáson vettek részt élénkebben. Előfordult, hogy több száz távollévő követ is megjelent az országgyűlésen, az ő szerepük többnyire a megfigyelésre korlátozódott, ugyanis szavazati joguk és beleszólásuk az ügyekbe még nem lehetett.⁵² Az országgyűlésre maga a király küldött meghívó levelet a következő rendek tagjainak: a mágnásoknak, főpapoknak, báróknak, nemeseknek és szabadvárosoknak. A főrendi családok minden egyes huszonnegyedik életévét betöltött férfi tagját személyesen kellett az uralkodónak meghívnia.⁵³ Előfordult, hogy a diéta elején, az első feliratokban a rendek tiltakoznak az ellen, hogy valakit nem hívtak meg. Legtöbbször a fiatal mágnások maradtak ki a meghívottak közül, ennek az volt az oka, hogy nem minden esetben tudtak róla, hogy időközben betöltötte a huszonnegyedik életévét, azaz hivatalosan is felnőtté vált.

Maga az országgyűlés fontos ceremóniális közösségi események színtere is volt. Ilyen volt például a megnyitó, a berekesztés és a koronázás alkalmai. A fontosabb eseményeknél a mágnások nagyobb számban jelentek meg, míg a hétköznapi üléseken kevesebb számban. Az országgyűlést azzal nyitották meg, hogy felolvasták a királyi indítványokat, melyekben az uralkodó javasolta, hogy miről is hozzanak törvényt. A rendek válasziratban fejtették ki a saját álláspontjaikat, melyeket a viták után fogalmaztak meg. Ha ez megtörtént az országgyűlés munkája kettévált. Az első körben a törvénysértéseket, sérelmeket tárgyalták meg, kérték az uralkodó orvoslását. A második körben pedig már törvények alkotásával foglalkoztak. Az

⁵¹ Dancs György, „Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig,” in *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*, főszerk. dr. Csátáry György (Beregszász–Ungvár: RIK–U–KFT, 2021), 241

⁵² Gergely András, *Magyarország története (1790–1918)* (Budapest: IKVA Kiadó, 1990), 29.

⁵³ Dobszay Tamás, *A rendi országgyűlés utolsó évtizedei (1790–1848)* (Budapest: Országház Könyvkiadó, 2019), 53

alsó tábla készítette a törvényjavaslatot, amely üzenet formájában átkerült a felsőtáblához. Válaszüzenetben fejtették ki a felsőházhoz tartozók, hogy egyetértene-e a törvénnyel vagy sem. Előfordult, hogy a felsőház tagjai nem értettek egyet valamivel, vagy éppen módosítást kértek, ilyen esetben akár több hónapig is eltartottak az üzenetváltások. Ha egyetértés volt a táblák között a közös feliratokat felküldték az uralkodóhoz, aki leiratban válaszolt. Ha egyetértett az uralkodó a felirattal a törvényeket életbe léptették, ha viszont nem értett egyet, akkor újra kezdődtek az üzenetváltások.

Országgyűlések 1825–1867 között: az 1825–1827-es és 1830-as országgyűlések. Ezen országgyűlés 1825 szeptembere és 1827 augusztusa között ülésezett. I. Ferenc József nyitotta meg. Ez volt az az országgyűlés, melyet sokan az első reformországgyűlésnek tekintenek, mivel hosszú idő után került ismét összehívásra és számos korszakot meghatározó folyamat indult el ekkor. 1825-től kezdve Metternich kancellár igen fontos szerepet töltött be a magyar ügyek rendezésében. Ferenc József többek között az ő tanácsára tartotta fenn és erősítette meg a rendi alkotmányt.⁵⁴ Az országgyűlésre kitűzött cél a királyi udvar részéről az adómegajánlás, illetve az 1791–1795 közötti operátumok, vagyis a rendszeres bizottsági munkálatok megtárgyalása volt. A rendek részéről azonban más volt napirenden, ugyanis ők felhozták az elmúlt tizenhárom év sérelmeit, követelték azt, hogy a beszedett adót számítsák be a megajánlott adóba. Kérték, hogy alkossanak törvényeket az alkotmány védelmére. Ebbe beletartozott az is, hogy legalább három évente hívjanak össze országgyűlést, illetve az, hogy a vármegyék szabadon érintkezhessenek egymás között. Megállapodtak az adó összegében. Több törvény is született ezen az országgyűlésen, ilyenek voltak például az adózó népesség összeírásáról és a jobbágytelket művelő nemesek adóztatásáról szóló törvények. A rendek és a királyi udvar között egyfajta kompromisszum jött létre, ugyanis az udvar lemondott a rendeleti úton való kormányzásról és megerősítette az 1791-es törvényeket. Mindenképpen említést érdemel az is, hogy ez volt az az országgyűlés, melyen életre hívták a Magyar Tudós Társaságot, melyből később Akadémia lett, és melynek létrejöttében kiemelkedően fontos szerepe volt Szé-

⁵⁴ Pajkossy Gábor, „Az abszolutizmus és a rendiség utolsó küzdelmei. Az első reformtörvények,” in *Magyarország története a 19. században*, főszerk. Gergely András (Budapest: (OSIRIS Kiadó), 2005), 151–152

chenyi István grófnak, ugyanis ő volt az, aki egyévi jövedelmét ajánlotta fel annak létrehozására 1825 novemberében, a kerületi ülésen.

Bernáth Zsigmond számára ezen az országgyűlésen számos komolyabb feladatai is voltak. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a kiemelkedő tevékenységei ezzel az országgyűléssel kezdődtek meg, ahol Ung vármegyének a követe és főszolgabírója volt.⁵⁵ Országgyűlési beszédeit latin nyelven tartotta. Barátai, kortársai és követérsai úgy tartották róla, hogy nagyon jó szónok, nagyon jól beszélt a latin nyelvet. Előfordult, hogy jobban ki tudta magát fejezni latin nyelven, mint magyarul. Sokat tett társaival együtt azért, hogy a magyar nyelvet köztanácskozási nyelvvé tegyék. Egyik beszédében úgy nyilatkozott ezzel kapcsolatban, hogy „önmaga alatt vágja a fát, mert – úgymond – ő magyar nyelven nem lesz képes oly szabatosan magát kifejezni, mint latin nyelven”.⁵⁶ Ennek ellenére bátran kiállt a magyar nyelv hivatalossá tétele mellett.

Az 1830-as országgyűlésen már megbízták néhány közérdekű törvénycikk szerkesztésével. Kiállt amellett, hogy a magyar nyelv köznyelvként is terjesztve legyen, felemelte szavát a jobbágyok helyzetének javítása érdekében, a tagosítás és a vallásos sérelmek ügyében is.⁵⁷ Ezen országgyűlésen szintén Ung megyét képviselte, mint követ. A magyar nyelv kérdését illetően sikerült elérni az 1830-as országgyűlésen, hogy törvénybe iktatták azt, hogy a Magyar Királyi Helytartótanács köteles magyarul levelezni a törvényhatóságokkal és a Kúriának is magyarul kell ítéletet mondania.⁵⁸ Maga az országgyűlés 1830. szeptember 8-ra volt összehívva Pozsonyba. Ez volt a korszak egyik legrövidebb országgyűlése, amely szeptember 23-án kezdődött és december 20-án már be is fejeződött, az országgyűlést nem tudták következő évben folytatni oka a kolerajárvány fenyegetése volt. A főbb eredmények azok lettek, hogy kinyomtatták az 1827-ben kiküldött bizottságok jelentéseit, hogy a megyék is megvitathassák azokat. A rendek a királyi kérésből lefaragtak ugyan, de megszavazták az újonclétszámot.

⁵⁵ Weber S. Lajos, *Felséges I. Ferentz Ausztriai Császár, Magyar és Cseh Koronás királyától, Posony szabad királyi várossában, 1825. esztendőben, Szent Mihály havának 11. napjára rendeltetett Magyar országgyűlésnek írásai* (Pozsony, 1825, 1826, 1827), 1747

⁵⁶ Steinfeld, *Emlékbeszéd, melyet néhai nagyemlékű bernáthfalvi Bernáth Zsigmond Úr felett elmondott Tarnócon, 1882. január 31-én Orbán József, sárospataki tanár*, 8

⁵⁷ Steinfeld, *Emlékbeszéd, melyet néhai nagyemlékű bernáthfalvi Bernáth Zsigmond Úr felett elmondott Tarnócon, 1882. január 31-én Orbán József, sárospataki tanár*, 9

⁵⁸ Romsics Ignác, *Magyarország története* (Budapest: Kossuth Kiadó, 2017). 327

A király kiterjesztette a magyar nyelv jogosítványait. Magyar nyelvűvé vált a bíraskodás és a közigazgatás, és csak az lehetett ügyvéd, aki tudott magyarul. Fontosabb tárgykörei voltak ennek az országgyűlésnek az adó-megajánlás, az újoncájlás, a koronázási, illetve a közismeretekre való ajánlás. További tárgykör volt az egyházi kiadások kérdése, és azok vezetése. Felmerült a Duna szabályozásának kérdése is. Tárgyalásra kerültek az öröklődési- és a pénzviszonyok is. A királynak négy fő feladata volt ezen az országgyűlésen. Az első V. Ferdinánd trónörökös megkoronázása, a második a reformmunkálatok kinyomtatása és a megtárgyalása. A harmadik feladata volt az újoncok megajánlása, a negyedik pedig, hogy az országgyűlés alatt ne szüneteljen a törvénykezés. A négy feladat közül mindössze csak kettőt sikerült teljesíteni, ugyanis V. Ferdinándot megkoronázták, és a negyediket, melynek keretében negyvennyolcezer újoncot szavaztak meg.⁵⁹

Az 1832–1836-os országgyűlés. Az 1832–36-os országgyűlés az egyik legnevezetesebb magyar országgyűlések között szerepel. Az 1830-assal ellentétben ez volt a kor leghosszabb országgyűlése. Eredetileg 1831 októberére volt tervezve, ám az ekkor kitörő kolerajárvány miatt egy évvel későbbre halasztották.⁶⁰ 1832 decemberében kezdődött és 1836 májusáig tartott. Ezt tekintjük az első igazi reformországgyűlésnek. Első helyen volt az úrbéri kérdés tárgyalása, mely a jobbágy és a földesúr viszonyával foglalkozott.⁶¹ Majd csak ezután következtek a törvénykezési bizottság munkálatai. Az volt ezzel a kormány célja, hogy magához ragadja a kezdeményezést, illetve az ellenzéken belül meghasonlást próbáljon elérni.⁶² Két fő politikai eszme volt ebben az időszakban az uralkodó, ez pedig nem más, mint a konzervativizmus és a liberalizmus. A konzervatív csoportot, amely a királyt pártolta, az 1832–36-os országgyűlésen a felsőházban József nádor és Cziráky Antal képviselte.⁶³ Zsigmond a liberális eszmék képviselői között foglalt helyet, akikkel szabadelvű és gyökeres

⁵⁹ Vaszari Kolos, *Történeti irodalom. Adatok az 1830-ik évi Országgyűlés Történetéhez* (Győr, 1885)

⁶⁰ Dancs, „Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig,” in *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*, főszerk. dr. Csáthy György. 242

⁶¹ Gergely, *Magyarország története (1790–1918)*, 30

⁶² Veliky János, *Polgárosodás és szabadság. Magyarország a XIX. században* (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999). 72

⁶³ Veliky, *Polgárosodás és szabadság. Magyarország a XIX. században* (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999). 74

reformokat szerettek volna elérni. A reformok terén az elért eredmények a következők voltak: 1833-ban elfogadták a jobbágytelkek haszonélvezetének szabad adásvételét; korlátozták az úriszék hatáskörét; törvénycikk született a jobbágyok személyi és vagyoni biztonságáról. Szerették volna az önkéntes örökváltság bevezetését, ám ezt az uralkodó elvetette. Az önkéntes örökváltság azt takarta volna magában, hogy a jobbágy tulajdonává válhatott volna az úrbéres telek, de ezért cserébe pénzbeni kárpótlásban kellett volna részesítenie a tulajdonosát.⁶⁴ Az úrbér kérdése mellett előtérbe kerültek olyan kérdések, mint például a magyar nyelv ügye, Magyarország és Erdély közötti unió, illetve Partium visszacsatolása.⁶⁵

Egészen új volt az országgyűlés előkészítése a megszokotthoz képest. A megyék a követeknek adott utasításokat nyílt ajtóknál, nyilvánosan tárgyalták meg. Ezt azért tették, hogy a reformtervekről mindenki tudomást szerezzen és a véleményt is szabadon ki lehessen nyilvánítani. A követek az országgyűlésen történt események nyilvánosságra hozatala céljából szerettek volna országgyűlési újságot létrehozni, amit cenzúra nélkül szerettek volna megjelentetni az országgyűlési beszédekkel együtt. Azonban ezeket az ötleteket a kormány elvetette, így csak a követi jelentések és kézíratos beszámolók maradtak használatban.⁶⁶ Illetve Kossuth Lajos kézzel írt, cenzúra nélküli lapja, az Országgyűlés Tudósítások is igyekezett tájékoztatást adni az országgyűlésen történetekről.⁶⁷ Kiemelendő még néhány intézkedés, melyről törvény született ezen országgyűlésen. Ezen intézkedések között található az, hogy elfogadtak egy közlekedési törvényt, mely meghatározta a csatornák és vasútvonalak irányát, adómentességet biztosított azoknak a magánvállalkozóknak, akik bekapcsolódtak az építkezésekbe, illetve ki-mondta azt, hogy az 1842-ben épülő Lánchíd használatáért származástól eltekintve mindenkinek hídvámot kell fizetnie. Erről a kérdésről az országgyűlésnek 1835. március 8-án sikerült döntést hoznia, az országgyűlés negyedik ülésén, melynek kiküldöttségi tagjai között ott találhatjuk Bernáth

⁶⁴ Romsics, *Magyarország története*, 327

⁶⁵ Pajkossy, „Az abszolutizmus és a rendiség utolsó küzdelmei. Az első reformtörekvések,” in *Magyarország története a 19. században*, 151–152

⁶⁶ Veliky, *Polgárosodás és szabadság. Magyarország a XIX. században*, 76

⁶⁷ Dancs, „Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig,” in *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*, főszerk. dr. Csátáry György. 242.

Zsigmondot is.⁶⁸ A nyelv kérdést illetően is született határozat. A törvényhozás nyelve hivatalosan is a magyar lett a latin helyett.

Zsigmondot politikai hovatartozását illetően *Völgyesi Orsolya Vármegyei követek az 1832-1836. évi országgyűlésen a titkosrendőri jelentések tükrében* című munkájában az ultrabalosok közé sorolja, míg követtársát, Petrovay Istvánt a jobboldalhoz tartozónak tekinti. Tisztségüket illetően Petrovay István másodalispán, Zsigmond pedig táblabíró volt.⁶⁹ Mindketten a Tiszán inneni kerületből Ung vármegyét képviselték.⁷⁰

Szintén ezen az országgyűlésen őt, Fekete Ferencet, Siskovics Józsefet és Kölcsey Ferencet kerületi jegyzőnek választották, emellett megbízták őket több országgyűlési felirat megfogalmazásával és az úrbéri törvénycikkek szövegezésével. Részt vett a vallási sérelmek taglalásában is. Ebben az időszakban Magyarországon a katolikus vallás volt vezető szerepben, Fényes Elek statisztikai adatai alapján Ung megyében huszonnégyezer százhuszonegy fő tartozott ebbe a vallási felekezetbe. A katolikus vallásfelekezeten kívül jelen volt még a református, a görögkatolikus, az evangélikus és a zsidó felekezet is. A legnagyobbak a görögkatolikus számított hatvannégyezer hatszáznegyven fővel.⁷¹ Vezető szerepben a Katolikus Egyház volt, ezért a többi felekezet úgy érezte, hogy el van nyomva és kevesebb a joga. A protestáns egyházak például ebben az időszakban állami felügyelet alatt álltak, de autonómiával rendelkeztek, szabadon tarthattak zsinatokat és rendezhették az ügyeiket, többek között az iskolaügyeiket. A protestánsok követelték az egyenlőséget és azt, hogy a felekezetek anyagi szükségleteit, beleértve az oktatásiakat is, az állam fizesse. A sérelmek közé tartozott az is, hogy megnehezítették az emberek áttérését egyik vallásról a másikra, illetve megszabták, hogy a vegyesházasságokból született gyermekeknek milyen vallásúnak kell lennie. Zsigmond az országgyűlésen ez ügyben tett

⁶⁸ Felséges Első Ferencz Ausztriai Császár, Magyar és Cseh Ország Koronás Királyától Po'sony szabad királyi várossába 1832-ik esztendőben, karácson havának 16-ik napjára rendeltetett Magyar Ország' Gyűlésének Írásai (Pozsony, 1836), 104

⁶⁹ Völgyesi Orsolya, *Vármegyei követek az 1832-36. évi országgyűlésen a titkosrendőri jelentések tükrében* (Budapest: Korall, 2017). 84-108

⁷⁰ Felséges Első Ferencz Ausztriai Császár, Magyar és Cseh Ország Koronás Királyától Po'sony szabad királyi várossába 1832-ik esztendőben, karácson havának 16-ik napjára rendeltetett Magyar Ország' Gyűlésének Írásai (Pozsony, 1836), 902

⁷¹ Dancs, „Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig,” in *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*, főszerk. dr. Csatóry György. 242

felszólalásában egyetért követő társaival abban, hogy az ügyet a felsőház elé kell terjeszteni, de határozottan hangsúlyozza, hogy egészsítsék ki a javaslatot, hogy elkerüljék a félreértéseket a felterjesztés indokait illetően. Véleménye szerint az evangélikus apának az 1790. évi 26. törvénycikk szerint joga van ahhoz, hogy a vegyes házasságból született fiúgyermek követesse az ő vallását. Hangsúlyozza, hogy ezt semmi féle reverzális, vagyis ígéret nem vonhatja kétségbe, vagy írhatja felül. Szeretné, ha mindez világosan és egyértelműen bele kerülne a jegyzőkönyvbe is.⁷² Kiállt az egyének szabadsága és szabad döntéshozatala mellett. A vegyes házasságok kérdése nemcsak arra terjedt ki, hogy a fiúgyermek melyik vallást kövesse, hanem arra is, hogy mi történik a vegyes házasságot kötött személyek válása esetén. A követek többsége szerint mindkét fél vallási szokásait és szabályait tiszteletben kell tartani és biztosítani kell az egyenlőséget. Zsigmond szerint az egyenlőséget úgy lehet elérni, ha a felek a saját vallásuk szerint ítélik meg. Felszólalására válaszként az elnök kiemelte, hogy a katolikus vallásnál a házasságot nem lehet felbontani, de az evangélikus fél számára engedélyezett házasságkötés nem befolyásolhatja a katolikus fél vallási szokásait.⁷³ Tudniillik a katolikus vallásban a házasság nem más, mint az Isten előtt megkötött szent szövetség férfi és nő között, így az érvényesen megkötött és elhált házasság felbonthatatlan. Abban az esetben bontható csak fel pápai engedéllyel, ha bizonyítást nyer a házasság érvénytelenül történő megkötése. A talált, vagy nevelt gyermek vallását illetően a következőképp vélekedett: amennyiben a gyermek felfogadása jog, akkor a befogadó szülő szabadon dönthet arról, hogy milyen vallásban szeretné nevelni az örökbefogadott gyermeket. Kötelesség esetén azonban az örökbefogadó szülőnek kötelessége a gyermek vallásos nevelését irányítani. Úgy véli, hogy az örökbefogadott gyermek vallási nevelése az erre vonatkozó vallási jogok, illetve törvények figyelembevételével kell, hogy megtörténjen.⁷⁴

⁷² *Felső Felső Ferencz ausztriai császár, Magyar, és Cseh ország koronás királyától Pozsony szabad királyi városszába 1832-dik esztendőben, karácson havának 16-dik napjára rendeltetett Magyar ország' gyűlésének jegyzőkönyve* (Pozsony, 1832–33), 337

⁷³ *Felső Felső Ferencz ausztriai császár, Magyar, és Cseh ország koronás királyától Pozsony szabad királyi városszába 1832-dik esztendőben, karácson havának 16-dik napjára rendeltetett Magyar ország' gyűlésének jegyzőkönyve* (Pozsony, 1832–33), 98–99

⁷⁴ *Felső Felső Ferencz ausztriai császár, Magyar, és Cseh ország koronás királyától Pozsony szabad királyi városszába 1832-dik esztendőben, karácson havának 16-dik napjára rendeltetett Magyar ország' gyűlésének jegyzőkönyve* (Pozsony, 1832–33), 113.

Nevéhez kapcsolódik a tagosítás indítványozása is, mely később királyi szentesítést is nyert. A tagosítás lényege az, hogy a földbirtokosok szétszórt birtokait egységesítik és egyben kapják vissza a földjeiket. Az összevonásnál mindenképpen figyelni kell arra, hogy az új birtok értéke megegyezzen a régi értékével. 1836-tól kezdődik meg Magyarországon a szétszórt birtokok egyesítése. A birtokok egyesítése nemcsak a gazdák számára lett volna előnyös, hanem a mezőgazdaság számára is, hiszen könnyebb megművelni egy olyan földet, mely egy darabban van, mint egy olyan birtokot, amely szétszórtan található, amellet, hogy a megművelés is hosszas időt vesz igénybe, külön időt igényel az is, hogy a földművelő átmenjen egyik helyről a másikra. A tagosítással viszont a földek is megművelhetőbbek lettek volna, sokkal átláthatóbbá vált volna az egységesítés által a gazdaság is. Mint mindennek ennek is vannak árnyoldalai, ugyanis az egységesítésnek következtében a zsellérek, akik csak kismértékű földeket vehettek bérbe, most elesnének attól, hogy bérbe vegyék ezeket. Számos ellenzője akadt a tagosításnak, ugyanis a családok nem akartak újítást ilyen téren, hozzá voltak szokva a régihez. Nehezen váltak meg azoktól a földektől, melyeket évtizedeken, egyes családok esetében századokon keresztül birtokoltak a családtagok. Amivel kárpótolni igyekeztek őket az az, hogy figyeltek arra a tagosítás során, hogy minden földesúr ugyanannyi és legalább olyan jó minőségű földet kapjon vissza, mint ami elkerült tőle a folyamat során.⁷⁵ Számos ellenérv után végül végbement a folyamat, melyet még évekkel később is fontos tényezőnek tartottak a kisbirtokokat illetően is.

1839–1840-es országgyűlés. Ez az országgyűlés 1839 júniusában vette kezdetét, ahol a királyi udvar a kompromisszumra igyekezett törekedni a rendekkel. Ennek eredményeképpen amnesztiát kaptak a politikai foglyok, megszűntek a folyamatban lévő perek, mint például Lovassy, Wesselényi és Kossuth pere. Sikerült az újonc és adókeret meghatározása is, amely harmincnyolcezer fő lett.⁷⁶ Zsigmond ezt a létszámot sokallta. Egyet nem értését azzal indokolta, hogy békeidő van, így nincs szükség ennyi katonára, elég lenne csak húszezer fő is. A kevesebb létszám az ország gazdaságára nézve is jelentős hatással lett volna, ugyanis minél több munkára képes em-

⁷⁵ Matlekovits Sándor, *A földbirtok a nemzetgazdaság jelenlegi álláspontja szerint rendezve. Különös tekintettel Magyarország törvényhozására* (Pest, 1865). 47–53

⁷⁶ Veliky, *Polgárosodás és szabadság. Magyarország a XIX. században*, 85

bert vesznek el, annál gyengébb a gazdálkodás.⁷⁷ Fő cél volt a kormányzat és a rendek részéről is az, hogy lebontsák a rendiség jogi alapjait és megte-remtsék a polgári berendezkedés kereteit.⁷⁸ A szólásszabadság ügye a diéta végéig napirenden maradt. Zsigmond, mint Ung vármegye követe bátran kiállt a szólásszabadság joga mellett, és amellett, hogy azt a gyakorlatban is alkalmazták. Egyik országgyűlési felszólalásában kiemeli, hogy hiába van meg a jog, ha nem lehet alkalmazni. Ebben szeretett volna változást elérni.

Továbbra is kérdés volt a magyar nyelv ügye, ugyanis bővítették annak közéleti használatának körét, azonban a kormány a teljes magyarnyelvűséget továbbra is elvetette. A bővítés magában foglalta azt, hogy az országgyűlési feliratok, a törvényhatósági ügykezelés és a levelezés magyar nyelven zajlott, illetve törvény született arról is, hogy három év elteltével az anyakönyvezésnek is magyarul kell lezajlania. Törvény született az önkéntes örökváltságról, amelyet másképpen neveznek még engedőleges örökváltságnak is, ugyanis, ahhoz, hogy megvalósulhasson és a személyek megválthassák tartozásaikat mindkét fél engedélyére szükség volt.⁷⁹ A jobbágyok helyzetét illetően igen kedvezően alakult a helyzet, ugyanis megszilárdították az örökösödési jogaikat. Az örökösödést illetően felmerült egy olyan kérdés, hogy csak a fiúgyermeknek lehet e örökölni a szülői vagyont, vagy a leánygyermeknek is része lehet az örökségben. Zsigmond ezen kérdésben tett felszólalásában hangsúlyozza azt, hogy az az igazságos, ha mindketten egyformán részesednek az örökségből, azonban erre vonatkozólag törvény írja elő, hogy a férfiak örökölhetnek. A leányok pedig csak abban az esetben részesülhetnek az örökségből, amennyiben a férfiak kihaltak. Nem értett egyet azon szándékkal, hogy az udvar ezt a törvényt megváltoztassa, ugyanis félt a következményektől és hatásoktól, melyeket a megváltoztatás okozhatott volna, főleg a jobbágyok esetében, akiknél a nevelés alacsony színvonalon van. Attól tartott, hogy abban az esetben, ha a lány gyermekek is örökölnék, akkor a férfiakból kivész az apa vagyonához való ragaszkodás, ami azt eredményezné, hogy

⁷⁷ *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar és Csehországoknak e' néven Ötödik Apost. Királyától szabad királyi Po'sony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' Közgyűlésének Jegyző könyve* (Pozsony, 1840), 104

⁷⁸ Romsics, *Magyarország története*, 328

⁷⁹ Csorba László és Velkey Ferenc, *Reform és forradalom 1790-1849* (Budapest–Debrecen: Csokonai Kiadó, 1998). 133

az öröklött telkek elpusztulnának, tönkre mennének. Ennélfogva inkább amellet állt ki, hogy csak a fiúgyermekek örökölhessenek.⁸⁰

Újdonságok is napirendre kerültek ezekben az években, ugyanis ez volt az első országgyűlés, mely foglalkozott a zsidóság emancipációjának kérdésével. Az alsótábla képviselői a teljes egyenjogúságot szerették volna elérni számukra, ám a főrendi táblán ez a javaslat megbukott. Azonban engedélyezték számukra a városokban való letelepedést, a gyáralapítást és azt, hogy részt vehettek a kézművesiparban és az értelmiségi körökben is. Az országgyűlés során Bernáth Zsigmond is azon követek sorában foglalt helyet, akik egyenjogúnak tekintették a zsidó embereket. Elfogadták a váltótörvényt, amely a csődeljárás szabályozásával együtt jelentős mértékben javította a hitelt adók és hitelt felvevők biztonságát egyaránt. Mindenki számára lehetőséget adtak a szabad kereskedelemre és gyáralapításra. A peres eljárások esetén mindig figyelembe vették a polgári jogegyenlőséget.⁸¹ A váltó törvényekkel kapcsolatban Zsigmond úgy vélekedett, hogy mielőtt elfogadják a váltótörvényt, tudni kellene azt, hogy a külföldi váltóbizottságok hogyan viszonyulnak majd az új magyar törvényhez. Hangsúlyozza, hogy jó lenne meghallgatni más országok véleményét ezzel kapcsolatban.⁸²

Zsigmond ezen az országgyűlésen Deák Ferenc vezetésével részt vett a politikai befogatások, a sajtó, illetve a szólás szabadságát és az anyagi reformokat érintő váltótörvények tárgyalásában és a megalkotásukban is.⁸³ A Tiszáninneni kerületből Ung megyét képviselte, mint követ. Megyei tisztségét illetően pedig táblabíró volt. Nevét ott találhatjuk az országos Napló megbírálására kinevezettek jegyzéke között.⁸⁴ Az 1840. május 2-i ülésen az Ung vármegye által választott képviselő, Pribék Antal valamilyen oknál fogva nem tudott jelen lenni, ezért Zsigmond helyettesítette őt. Az

⁸⁰ *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar és Csehországoknak e' néven Ötödik Apost. Királyától szabad királyi Po'sony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' Közgyűlésének Jegyző könyve* (Pozsony, 1840), 35

⁸¹ Pajkossy, „Az abszolutizmus és a rendiség utolsó küzdelmei. Az első reformtörekvések,” in *Magyarország története a 19. században*, 151–152

⁸² *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar és Csehországoknak e' néven Ötödik Apost. Királyától szabad királyi Po'sony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' Közgyűlésének Jegyző könyve* (Pozsony, 1840), 122

⁸³ Steinfeld, *Emlékbeszéd, melyet néhai nagyemlékű bernáthfalvi Bernáth Zsigmond Úr felett elmondott Tarnócon, 1882. január 31-én Orbán József, sárospataki tanár*, 9

⁸⁴ *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar és Csehországoknak e' néven Ötödik Apost. Királyától szabad királyi Po'sony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' Közgyűlésének Írásai* (Pozsony, 1840), 15.

1839. június 15-én tartandó kerületi ülésen Somogy vármegye követével, Somsich Miklóssal együtt kiálltak azért a szokásért, hogy azon személyek, akik beszédet tartanak, vagy szólni kívánnak, maradjanak állva. Ebbe az ülés elnöke bele is egyezett. 1839. augusztus 27-én a 30. ülésen nemmel szavazott azon javaslatra, hogy az országgyűlési költséget három hónapon át a nemesség fizesse, a költségek pedig az adózókat terhelik.⁸⁵ Nemmel való szavazását azzal indokolta, hogy a küldői azt az utasítást adták neki, hogy ne vállaljon semmi új terhet a nemességre. Az 1839. június 20-án tartott ötödik országos ülésen az országgyűlési Napló szerkesztését illetően úgy nyilatkozott, hogy a Naplóban az előadásokat csak kivonatban közöljék, mert a Napló célja nemcsak az, hogy biztosítsa a követeket, hanem az is, hogy tudassa a törvényhozás okait. Ezen javaslata azonban nem nyerte el a rendek tetszését, és elvetették a javaslatát.⁸⁶

Az 1839. szeptember 23-i országos ülésen kiáll az országgyűlés jogainak védelme, a követek szabad megválasztása és a szólásszabadság mellett. A vallás terén felmerült egy olyan felvetés, hogy szerették volna a főrendek a római és a görögkatolikus ünnepeket összevonni és áttenni vasárnapi napra, illetve csökkenteni szerették volna az ünnepek számát, mert úgy gondolták, hogy ez hasznos lenne az ipar és a gazdaság számára. Ez a kérdés már nem volt új sem az alsótábla, sem pedig a felsőtábla számára, ugyanis már 1832-ben is volt róla szó. Az alsótábla meg is egyezett és készített egy javaslatot, amit a főrendek elé terjesztettek, ám nem sikerült megtárgyalni őket, mivel csak akkor lehetett volna dönteni az ügyben, ha mindkét fél jelen van, így el kellett halasztani egy olyan alkalomra, amikor egységesen újra tudják őket tárgyalni. Zsigmond javaslatában kérte, hogy nevezzenek ki egy országos választmányt, mely minden vallásfelekezetet meghallgat, ezek alapján készít egy javallatot, amit majd a következő országgyűlésen tárgyalnak meg. Számos követ, többek között Somogy vármegye követe is egyetértett ezzel a javaslattal.⁸⁷

⁸⁵ Szerencs János, *Az 1839-ik évi országgyűlési jegyzetek* (Budapest: Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1877). 28

⁸⁶ *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar és Csehországoknak e' néven Ötödik Apost. Királyától szabad királyi Po'sony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' Közgyűlésének Jegyző könyve* (Pozsony, 1840), 75

⁸⁷ *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar és Csehországoknak e' néven Ötödik Apost. Királyától szabad királyi Po'sony városába 1839-dik esztendei Szent-Iván havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország' Közgyűlésének Jegyző könyve* (Pozsony, 1840), 90.

Az 1847–1848-as országgyűlés. Az 1847–48-as országgyűlést tekintjük az utolsó rendi országgyűlésnek. A vármegyékben már 1847 előtt megkezdődött a követutasítások szövegezése. A vezérvármegyék között Pest volt a legnagyobb, az ő utasítási voltak az irányadóak. A vármegye követei Szentkirályi Móric és Kossuth Lajos voltak.⁸⁸ Kossuth, amellett, hogy a vezérvármegye fontos szerepet játszó követe volt, az Ellenzéki Párt vezéralakjának szerepét is betöltötte, ugyanis őt választották meg az alsótábla vezérének. Vezető szerepéhez az is hozzásegítette, hogy ő volt a szerzője a követutasítások alapszövegének, melyeket 1847 októberében fogadtak el és hagytak jóvá. Ezek a követutasítások javarészt konkretizálták az Ellenzéki Nyilatkozatot, amely leginkább elvi jellegű volt. A felsőtábla vezetője pedig Batthyány Lajos volt. Pest vármegye utasításai között ott volt többek között az is, hogy bírálta a kormány külpolitikáját. Egyfajta jelzés volt ez, hogy a külpolitika formálására Magyarország is igényt tartott. Pest határozottan leszögezte azt, hogy alkotmányos átalakításra van szükség a Habsburg Birodalom nyugati részének irányába.⁸⁹ Szorgalmazta a felelős kormányrendszer életbe léptetését. Magyarország reformkövetelései közé tartozott az, hogy állami segítséggel végrehajtandó kötelező örökvltság legyen; az ősiség eltörlése, amely mellett a diéta során Ung vármegye követe és táblabírájaként Bernáth Zsigmond és küldői is felsorakoztak.⁹⁰ További követelések között volt a rendek részéről a törvény előtti egyenlőség; az 1843 óta készen lévő büntetőtörvénykönyv életbe léptetése; a közteherviselés; országos pénztár felállítása; vámügy újjárendezése, amit egy Ausztriával kötendő vámszerződéssel szerettek volna elérni. Rendezni szerették volna a szabad királyi városok országgyűlési szavazatát; a szabad királyi városokon kívül a bányavárosok belső szerkezetét is szerették volna átalakítani alkotmányosabb módon. Meg szerették volna könnyíteni a hitelszerzést és a nemesi fekvő birtokok védelmét is erősíteni akarták, ezért be szerették volna vezetni a telekkönyvezést. Állandó törvényszékeket akartak állítani. A belkereskedelem és műipar fejlesztése is az intézke-

⁸⁸ Veliky, *Polgárosodás és szabadság. Magyarország a XIX. században*, 116

⁸⁹ Pajkossy, „Az abszolutizmus és a rendiség utolsó küzdelmei. Az első reformtörekvések,” in *Magyarország története a 19. században*, 233–235

⁹⁰ *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e néven Ötödik Apost. királya által szabad királyi Pozsony városában 1847-ik esztendei Szent-András hava 7-ik napjára összehívott magyarországi közgyűlésnek naplója a tekintetes Karoknál és Rendeknél* (Pozsony, 1847), 187

dések között található. Ennek érdekében a király hozzájárult a birodalom két része közötti vámvonaltól eltöröléséhez. A közlekedés ügye sem maradhatott el az intézkedések sorából. Javítani akarták a közlekedési viszonyokat. Ennek érdekében a király elrendeli a Helytartótanácson belüli közlekedési osztály létrehozását. A közlekedés ügyében külön megvan említve a vasút és a Tisza szabályozásának az ügye. Fontos szerepet kap a Partium visszatartása is, amit az 1836-os országgyűlésen elmulasztottak.⁹¹

Magát az országgyűlést a király nyitotta meg 1847. november 12-én. A megnyitás után átadta a királyi előterjesztéseket a következő szavakkal: „Magyarország Rendeit itt látni örvendek. Atyai szándékomat a királyi előadások mutatják. Fogadják bizalommal”.⁹² Ez volt az első olyan országgyűlés, melyet a király magyar nyelven nyitott meg. A reformok terén kimondták az örökváltságot illetően azt, hogy a földesurat kényszeríteni lehet arra, hogy elfogadja az örökváltságot. Az a változat került elfogadásra, amelynek értelmében az úrbéri terhek megváltása csakis állami közbenjárással és teljes földbirtokosi kármentesítéssel valósulhatott meg. A tárgyalások középpontjában az előző országgyűléshez hasonlóan a szólásszabadság és az alkotmányos sérelmek voltak a középpontban. Nagy hangsúlyt kapott az adminisztrátori rendszer kérdése is, mely végigkísérte a tárgyalások menetét. Bizottsági keretek között megvitatásra kerültek még olyan ügyek is, mint a katonai élelmezés és elszállásolás kérdése, a városokat érintő reformok és a vukovár-fiumei vasút kérdése.⁹³

Bernáth Zsigmond nevét ott találhatjuk azon országos választmány tagjainak névsora között, kiket a vármegyék Bécsbe küldtek az országgyűlési teendők intézésére.⁹⁴ Az 1847-48-as országgyűlésen nem vállalt olyan komolyabb szerepet, mint a korábbi országgyűléseken. Igyekezett inkább csak mérséklő és közvetítő szerepet vállalni. Követtársával, ifj. Tabódy Pállal az ellenzéki utasításokat képviselte.⁹⁵ A diéta befejeztével úgy tért haza,

⁹¹ Deák Ádám, *Csanád vármegye képviselete a reformkori országgyűléseken 1825–1848*, doktori (PhD) értekezés, Szeged, 2023. 263

⁹² Uo., 232

⁹³ Pajkossy, „Az abszolutizmus és a rendiség utolsó küzdelmei. Az első reformtörekvések,” in *Magyarország története a 19. században*, 233–235

⁹⁴ *Felsőes Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországok e' néven Ötödik Apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik esztendei Sz. András hava 7-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek irományai* (Pozsony, 1847), 77

⁹⁵ Dancs, „Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig,” in *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*, főszerk. dr. Csáth György. 237–271.

hogy már az új rendet képviselte.⁹⁶ Az országgyűlési jegyzőkönyvekben igen kevés javaslata van feljegyezve, amelyet a diéta során tett. 1848. január 7-én a 18. ülés során az előlülő, azaz elnöklő személy azon javaslatára reagált, hogy küldöttséget hozzanak létre, amely üdvözli majd a nádor főherceget és a főrendeket az újév alkalmából. Zsigmond javaslata arra irányult, hogy az ülés elnöke is csatlakozzon ehhez a küldöttséghez, teljesítve ezáltal a követek kívánságát. Egy másik felszólalásában bírálja Pozsony vármegyét, aki ismeretlen ok miatt nem küldött követet az országgyűlésre annak ellenére sem, hogy az országgyűlés a városban ülésezik, tehát a követek helyben voltak, mégsem küldtek senkit, pedig ez kötelességük lett volna. Zsigmond követként kéri a mulasztás okának megtárgyalását, többek között azt, hogy világosítsák fel az ott lévőknek, hogy a királyi város miért cselekedett így. Tájékoztatást követelt arról is, hogy helyes e amit a királyi város tett, illetve arról is, hogy miért nem sürgették a várost a követküldést illetően.⁹⁷ A diéta során az ő javaslatára, amit 1848. május 24-én tett az országgyűlés végére szerkesztenek egy egységes követi jelentést, amelyben mind a négy vármegye követének a jelentése szerepel. Ennek az egységes követi jelentésnek az elkészítésével Szentkirályi Mórictot bízták meg.⁹⁸ A Századok című folyóirat 1952. évi kiadásában arról is olvashatunk, hogy 1848. március 14-én tett egy olyan javaslatot, hogy egy egységes és közös nyilatkozatban kell tájékoztatni a követek küldőit az országgyűlésen történt eseményekről. Ezt a javaslatát az országgyűlés el is fogadta.⁹⁹

Az 1848-as tevékenysége nem ért véget az országgyűléssel, ugyanis kinevezték Ung vármegye főispánjának. Az Ungvári Közlöny megemlíti, hogy főispánná kinevezése után a Tisza Kálmán vezetése alatt álló balközép pártnak volt a tagja. Élénk tevékenységet folytatott Iványival, Madarással, Helfivel, Simonyival stb. A Deák-párt elveinek a megdöntéséért.¹⁰⁰ A főispáni választását követően tartott nemzetgyűlésen nem volt jelen a főrendi táblánál. De a szintén 1848-ban összehívott magyarországi és erdélyi protestán-

⁹⁶ Sarkady, Hajnal. *Arcképekkel és életrajzokkal díszített album*. 330

⁹⁷ *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e néven Ötödik Apost. királya által szabad királyi Pozsony városában 1847-ik esztendei Szent-András hava 7-ik napjára összehívott magyarországi közgyűlésnek naplója a tekintetes Karoknál és Rendeknél* (Pozsony, 1847), 82–163

⁹⁸ Deák, Csanád vármegye képviselte a reformkori országgyűléseken 1825–1848. 290

⁹⁹ Századok, 1952. 592

¹⁰⁰ Ungvári Közlöny, 1917, 258. szám: 285

sok értekezletében, amelyet szintén Pesten tartottak, tevékeny részt vett.¹⁰¹ 1848-ban le akart mondani főispáni tisztségről szembetegsége miatt, de ezt Kossuth Lajos nem engedélyezte számára.¹⁰² Amikor az 1848-as események egyre sűrűbbek és viharosabbak lettek jobbnak látta visszavonulni a politikától. A szabadságharc idején birtokán élt és mezőgazdasággal foglalkozott. Azonban nem sokáig bírta ki a politikai élet nélkül, ugyanis a protésztáns egyházi és iskolai ügyekre vonatkozó legfelső rendeletek nagyon hamar felkeltették az érdeklődését. Részt vett az ez ügyekben tartott gyűléseken.

Ahhoz, hogy ebben az időszakban kevésbé volt tevékeny a politikában jelentősen hozzájárult a forradalom és szabadságharc. A március 15-ei események nemcsak a követek politikai helyzetét befolyásolták, hanem a vármegyék helyzetét is. A befolyásoló tényezők között volt a Batthiány kormány megalakulása és az áprilisi törvények is, amiknek következtében jelentősen megváltozott a társadalmi berendezkedés is egy bizonyos szinten. Ekkorra már megtörténtek a követválasztások és a megyei választások is. A követek többsége egyetlen egy ember kivételével ellenzéki állást képviselt, ugyanis ifjabb Tabódy Pál a konzervatívokat képviselte.¹⁰³ Felállították a helyi nemzetőralakulatokat és megkezdték a honvédek toborzását is. Az alábbi táblázatban láthatjuk összefoglalva a vármegyék követeit és tisztségeit:

1. Táblázat: A négy vármegye követeinek legfontosabb jellemzői¹⁰⁴

Név	Megye	Pártállás	Megyei tisztség	Országgyűlési tisztség
Asztalos Pál	Máramaros	ellenzéki	főszolgabíró	kerületi jegyző
Egry János	Ugocsa	ellenzéki	első alispán	
Bernáth Zsigmond	Ung	ellenzéki	táblabíró	
Lónyai Menyhért	Bereg	ellenzéki	táblabíró	
Mann József	Máramaros	ellenzéki	főszolgabíró	
Szintay János	Bereg	ellenzéki	főügyész	
Újhelyi Sándor	Ugocsa	ellenzéki	táblabíró	
ifj. Tabódy Pál	Ung	konzervatív		

¹⁰¹ Sarkady, *Hajnal. Arczképekkel és életrajzokkal díszített album.* 330

¹⁰² Mód Aladár, Barta István, Ember Győző, I. Tóth Zoltán és Spira György, *Kossuth Lajos összes munkái*, XIII. kötet (Budapest: Akadémia Kiadó, 1957)

¹⁰³ Solymosi József, *Forradalom és szabadságharc Északkelet Magyarországon 1848–49-ben*, doktori (PhD) értekezés, Budapest, 2009. 20

¹⁰⁴ Solymosi J: *Forradalom és szabadságharc Északkelet Magyarországon 1848–49-ben.* 2009.

A fentebbi táblázatban megfigyelhetjük azt, hogy az országgyűlésen a követek szinte mindegyike – egyetlenegy személy, Asztalos Pál kivételével – úgy volt jelen az országgyűlésen, hogy nem töltött be semmilyen tisztséget. Bernáth Zsigmond politikai szerepével kapcsolatban ebben az időszakban azt mindenképpen meg kell jegyezni, hogy már elég idős volt, 58 éves, mégis fontos szerepet vállalt 1848 folyamán.¹⁰⁵ A forradalom ideje alatt egész végig kiállt a függetlenség eszméje mellett. 1848-ban bizonyítva kiállását, főispáni tisztséget vállalt Ung megyében, amelyet 1848. június 13-tól 1848 augusztusának közepéig töltött be, amikor is betegsége hivatkozva lemond a főispáni tisztségről.¹⁰⁶ Azonban nem hosszú időre szól a lemondása, ugyanis a következő hónapban, tehát 1848 szeptemberében ismét ő lett a főispán. Azután, hogy először választják meg Ung megye főispánjának 1848 júniusában, nem foglalta el a helyét Pesten a főrendi táblánál a nemzetgyűlésen.¹⁰⁷

Bernáth 1848. november 8. és 1849. február 4. között tevékenykedett Ung megyében kormánybiztosként is. Február 4-én szembetegsége hivatkozva lemond ugyan, de az országgyűlés munkájában továbbra is részt vesz. Helyette Eötvös Tamást nevezik ki Ung megyében kormánybiztosnak. A kormánybiztosok feladatai közé tartozott a hadszervezés, a hadkiegészítés, a hadfelszerelés, a hadsereg ellátásának felügyelete és biztosítása azokon a területeken, ahol tevékenykedtek. Mindezek mellett az intézkedési területükön képviselték a végrehajtó hatalmat a helyi önkormányzatok és az adott területen állomásozó haderő felé. Az ungi, beregi, máramarosi kormánybiztosok fő feladatai közé tartozott még a fentebb felsoroltakon kívül a határvédelem, a szorosok eltorlaszolása, a figyelő őrsők létrehozása és ezeknek a megszervezése.¹⁰⁸ 1848. november 18-án az események hatására Bernáth, mint ungi főispán és kormánybiztos kapott az Országos Honvédelmi Bizottmánytól (továbbiakban OHB) bizonyos instrukciókat. A megye által kiállított honvédújoncok felszerelésére kapott százezer forintot négy részletben, valamint ezer puskacsövet igényelhetett az országos fegyvertárból. Azonban valami miatt a puskacsöveket nem vették át, ezért maga Kossuth gondoskodott arról, hogy azokat a puskacsöveket Ungvárra száll-

¹⁰⁵ Solymosi, *Forradalom és szabadságharc Északkelet Magyarországon 1848–49-ben*. 21

¹⁰⁶ Molnár Ferenc, *Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék történeti kronológiája (1790–1914), különös tekintettel a görög katolikus ruszinságra* (Beregszász, 2014). 52

¹⁰⁷ Sarkady, *Hajnal. Arczképekkel és életrajzokkal díszített album*. 329

¹⁰⁸ Solymosi, *Forradalom és szabadságharc Északkelet Magyarországon 1848–49-ben*, 55.

lítsák. 1848 decemberében Szemere Bertalan Bernáthot, mint kormánybiztost, Boronkay Albert Zemplén megyei kormánybiztossal az élén kiküldi a határterületek leellenőrzésére és az átjárók eltorlaszolására. December végén, illetve január elején az OHB-tól ismét pénzt kapott Bernáth a Jozef Woronieczky által toborzott alakulat költségeire, ez körülbelül tizenötezer forint összegű pénz volt.¹⁰⁹ Zsigmond Ungváron 1849. január 10-én levélben jelentette, hogy Jozef Woronieczky lengyel szabad-csapat parancsnok nála járt pénzért, de nem tudott neki adni, mivel a lengyel csapat részére kiutalt ötvenezer forint még nem érkezett meg. Azt is jelentette, hogy az ellenség Gálszécsre érkezett és ő az államjavakat elindította Debrecen felé. Kossuth Bernáth Zsigmondnak írt válaszlevelében jelezte, hogy mivel a Jozef Woronieczky számára utalt pénz nem érkezett meg, szükségesnek látja azt, hogy a kiutalt tizenötezer forintot Beregszászon fel tudja venni. Arra kéri Bernáthot, hogy értesítse erről Josef Woronieczkyt.¹¹⁰

1849 januárjára gondok adódtak az Ung megyében toborzott újoncok felszerelésével kapcsolatban. Nem volt elég ruházat és pénz sem. Zsigmond ezt 1849. január 2-án jelenti Kossuthnak, aki igyekszik orvosolni a problémát. Jelzi Zsigmond felé, hogy a katonák felruházására szánt posztót mindenképpen pótolni fogják, és a megkésített pénzt is meg fogják kapni. Jelzi válaszlevelében, hogy a pénz késésének nem az az oka, hogy nem akarnak küldeni, hanem az, hogy a kormány átköltözött Debrecenbe és még van néhány felfordulás az ilyen ügyeket illetően. A ruházat ügyében kérte Zsigmondot, hogy jelentse Debrecenbe, a kormány új székhelyére, hogy mennyi ruhára van szüksége azon kívül, amit maga is ki tud állítani. Bernáth Zsigmond, amellet, hogy Kossuthot tájékoztatta a problémákról, jelentést tesz arról, hogy megalakult a helyi honvédelmi bizottmány. Kossuth Lajos a válaszlevelében jelzi, hogy a honvédelmi bizottmány megalakulásáról csupán annyi információja van, amennyit Bernáth Zsigmond megírt neki a jelentésében. Ebből kifolyólag nem ellenzi, de nem is helyesli a bizottmány megalakulását, azonban azok társulati közrehatását szükségesnek látja. Kossuth kijelenti, hogy nem szeretné, ha a megalakult bizottmány befolyásolná a kormánybiztosi és főispáni tevékenységet. Arra kéri Bernáthot,

¹⁰⁹ Uo., 66

¹¹⁰ Mód, Barta, Ember, I. Tóth és Spira, *Kossuth Lajos összes munkái*, XIII. kötet (Budapest: Akadémia Kiadó, 1957)

hogy írjon számára egy bő felvilágosító jelentést a honvédelmi bizottmány-nal kapcsolatban, amelyben tájékoztatja őt annak a működéséről.

Bernáth Zsigmond 1848. december 6-án írt egy levelet Nánásy Károly századosnak, aki az ungvári hadfogadó parancsnoka, melyben utasítást ad arra a parancsnoknak, hogy maradjon a helyén és lássa el feladatait a nyugtatványok beadásáig az újoncok kiállítása, felszerelése és az ezzel kapcsolatos ügyeknek a terén. Kérését azzal indokolja, hogy mivel korábban is a parancsnok látta el és felügyelte ezeket a feladatokat, jobb lenne, ha ő is fejezné be.¹¹¹

1848. december 15-én pedig Bernáth Zsigmond kapott egy kérelmet özvegy Juhász Pálnétól, akinek idősebbik fia a kilencedik Honvédszászlóalj-nál katona, kisebbik fiát pedig Mátyóc településről vitték el katonának. Az özvegyasszony kéri, hogy kisebbik fiát engedjék haza, ugyanis ő volt az, aki gondoskodott róla betegsége miatt. Jelzi a levélben, hogy korábban már fordult a főszolgabíróhoz, Gálócsy Gusztávhoz és a másodalispánhoz is, ám kérését nem vették figyelembe, emiatt fordult a megye főispánjához.¹¹²

1848. december 25-i levélben olvashatjuk, melyben Péterfi András, a 21. zászlóalj parancsnoka jelenti a felsőmagyarországi mozgó hadtest főparancsnokságának, hogy a vereckei útvonalat haderővel biztosították, ezért úgy egyeztek meg Szintay János kormánybiztos úrral, hogy a Rákos környéként összevont haderő, ami négy század honvédet, három század nemzetőrt és négy ágyút foglalt magába december 30-ára érkezik meg Ungváron keresztül Sátoraljaújhelyre. Bernáth Zsigmond biztosította azt, hogy Ungváron megerősíti néhány 100 emberrel ezt a csapatot.¹¹³ Bernáth Zsigmond 1848-49-es tevékenységét illetően azt is meg kell említenünk, hogy Északkelet-Magyarországon, főleg Ung megyében az ő tevékenységének volt köszönhető a reguláris alakulatok, szabadcsapatok megszervezése.

Az 1861-es országgyűlés. Bernáth Zsigmond az 1861-es országgyűlésen szintén részt vett, mint Ung megye nagykaposi kerületének képviselője. A diéta során 1861. április 9-én tartandó második ülésen kilenc egyenlő osztályra osztották fel a tagokat. Ezek az osztályok igazoló bizottmányok voltak, melynek tagjai közé csak olyan tagokat választottak meg, akik már átadták

¹¹¹ Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Levéltár és Irattár, 52b. Doboz, 52b_21–52b_25 irat, 52b_25_7a

¹¹² Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Levéltár és Irattár 5. Doboz/5_301-5_360 irat/5_319

¹¹³ Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Levéltár és Irattár 6. Doboz/6_361-6_420 irat/6_414

a megbízóleveleiket az országgyűlésen, illetve nincs rájuk semmiféle panasz. Összesen 296 olyan képviselő volt jelen a diétának ezen ülésén, akire nem volt panasz és a megbízólevele is átadásra került. Ezt a 296 főt osztották el kilenc osztályra. Az osztályok száma úgy kellett volna alakuljon, hogy nyolc osztály harminchárom fős, a kilencedik pedig harminckét főt foglalt magában. Azonban a megbízólevelek átadása nélkül a létszámok máshogy alakultak. Ezen eredményeket láthatjuk összefoglalva az alábbi táblázatban:

**2. táblázat: Az igazolt országgyűlési képviselők
osztályokba választott száma¹¹⁴**

Osztályok	Osztályokba sorozott, igazolt képviselők száma
I. Osztály	31
II. Osztály	19
III. Osztály	32
IV. Osztály	28
V. Osztály	28
VI. Osztály	33
VII. Osztály	27
VIII. Osztály	31
IX. Osztály	32
Összesen: 271	

A táblázatban jól látható, hogy a 296 képviselőből összesen csak 271 személy volt igazolt, tehát olyan személy, aki már átadta a megbízólevelet, és akire panasz sem érkezett. Bernáth Zsigmond a VII. osztály tagjai közé tartozott, amely ahogy a táblázatban is látható, összesen 27 igazolt képviselőt számlált.¹¹⁵ Zsigmond nemcsak egyszerű képviselő tagként szerepelt ezen osztályban, hanem mint elnök is, ugyanis őt választották meg osztályelnöknek. Nem sokkal később, a VIII. ülésen április 22-én derült fény arra, hogy Zsigmond ellen a nagykaposi kerület választói petíciót, panaszlevelet adtak be, melyben visszatetszést nyilvánítottak ellene, vagyis

¹¹⁴ Hajnik K.: Az 1861. év április 2. Pesten összegyűlt országgyűlés képviselőházának naplója. Pest, 1861. 6

¹¹⁵ Hajnik Károly, Az 1861. év április 2. Pesten összegyűlt országgyűlés képviselőházának naplója (Pest, 1861). 5

ellenvetést fejeztek ki a megválasztása ellen. Verekedéssel vádolták meg, ám ez bizonyítást soha nem nyert. Az országgyűlés XVII. ülésén, május 3-án el is vetették az ellene szóló panaszt a bizonyítékok hiánya és a késői beérkezés miatt¹¹⁶ Az ellene beadott petíció végül az osztályokba való megválasztását nem befolyásolta, ugyanis a ház megalakulása után, 1861. április 21-én érkezett meg az elnökhöz. A későn érkezés miatt akár figyelmen kívül is hagyhatták volna az elnök megnyilvánulása szerint, azonban a formalitásnak megfelelően az igazoló bizottmánynak kiadták őket.¹¹⁷ A következő ülésen, április 23-ai felszólalásában kiemeli, hogy azok szerencsésebb helyzetben vannak, akik ellen a ház megalakulása előtt adatott be panasz, ugyanis azon beadott petíció kivizsgálásra kerül és ha bebizonyosodik, hogy a vádak alaptalanok, akkor az egész vizsgálat a képviselők becsületes jelleméről fog tanúskodni. Ezzel ellentétben, azok a személyek, akik ellen késve érkezett a panasz, kevésbé szerencsések, ugyanis nekik nem kerül kivizsgálás alá az ügyük, hanem bekerül az országgyűlési iratok közé. Hangsúlyozza, hogy harminchat évi országgyűlési tevékenysége során mindig tisztán és becsületesen végezte munkáját. Emellett kéri, hogy amikor a házszabályok helyreigazításáról lesz szó, akkor majd ő is előadhassa véleményét. Az április 30-án tartott ülésen kéri a felolvasott okirat kinyomtatását, hogy azzal az ott lévő képviselők is megismerkedjenek és személyesen is tanulmányozhassák, és ne csak hallják azt.¹¹⁸ A május 7-én tartandó XIX. ülésen pedig képviselőtársa és az országgyűlés korelnöke, Pálóczy László halálát illetően tett felszólalásában kérte Hunkár Antal képviselőtársát, hogy foglalja el Pálóczy László helyét, és legyen ő a korelnök, ugyanis ő a legidősebb a képviselők között. Zsigmond kiemelte becsületes, tisztességes jellemét, illetve azt, hogy számos éven át részt vett a haza küzdelmeiben és az országgyűlés munkájában.¹¹⁹ (Osterlamm, 1861. 157.). A XXXII. ülésen tartott felszólalásában pedig bírálta az osztrák kormány politikáját, melyet összehasonlított a magyar politikával. Az összehasonlításban végig hangsúlyozta a magyar politika és politikusok becsületességét az osztrák politikával szemben, amely érezhetően elnyomó szerepben tűnt fel a felszólalásban. Véleményével számos követő is egyetértett.

¹¹⁶ Osterlamm Károly, *Az 1861. évi magyar országgyűlés*, I. kötet (Pest, 1861)

¹¹⁷ Hajnik, *Az 1861. év április 2. Pesten összegyűlt országgyűlés képviselőházának naplója*. 27

¹¹⁸ Hajnik, *Az 1861. év április 2. Pesten összegyűlt országgyűlés képviselőházának naplója*. 67

¹¹⁹ Osterlamm, *Az 1861. évi magyar országgyűlés*, I. kötet (Pest, 1861)

A tevékenységét illetően az országgyűlésen említést érdemel az, hogy az ő indítványára nyomtatták ki Kolozs megye állandó bizottmányának azon levelét, mely sürgette az uniót Erdéllyel.¹²⁰ A követek lemondásával kapcsolatban nyilvánított véleményében azt fejtette ki, hogy amennyiben egy követ lemond, vagy megfosztják a követi tisztségétől addig, míg a választókerület nem küld új képviselőt maradjanak a helyükön, hogy a kerületek ne maradjanak szavazat és képviselő nélkül. Erről a felvetéséről később indítványként törvényjavaslatot is beadott.¹²¹ 1861. június 5-én a XXXVII. ülésen nemmel szavazott arra a kérdésre, hogy Felírás legyen-e vagy nem a ház első felszólalása. A szavazás eredménye a következőképpen alakult: A 307 személyből 155 képviselő igennel, 152 nemmel szavazott tizennégyen pedig nem szavaztak, ugyanis 13 képviselő nem volt jelen, egy pedig nem adott szavazatot. A szavazatok eredményéből kifolyólag a ház első felszólalása felirat lett. A nem szavazók és jelen nem lévők névsora kimaradt a jegyzőkönyvből, amit Zsigmond a XXXVIII. ülésen meg is jegyeztet és kérte nevük felvételét. Neve ott szerepel 217 szavazattal a június 22-én létrehozott bizottmány tagjai között, melyet azért hoztak létre, hogy a megválasztott tagok elkészítsék az adó-ügy iránti határozatot.¹²²

Az 1865–1867-es országgyűlés korelnökeként. 1865-ben, amikor összehívták az országgyűlést Ung megye Nagykaposi kerülete ismét megválasztotta követének. Ezen országgyűlésen már nemcsak képviselőként, hanem korelnökként is szerepet játszott. Ő volt az, aki megnyitotta az országgyűlést, illetve ő mutatta be a képviselő társait Budán az uralkodónak.¹²³ Az első országos ülés 1865. december 14-én kezdődött, amelyet maga Bernáth Zsigmond nyitott meg a délutáni órákban, fél kettőkor. Ezután, mint korelnök elfoglalta az elnöki széket, a képviselőtársai pedig közben éljenezték őt. A korelnök mellett, mint korjegyzők jelen voltak az ülésen: gróf Csáky Albin, báró Perényi Zsigmond, Szirmai Géza, gróf Zichy-Ferraris Viktor és ifjabb Zichy József.¹²⁴ Ifjabb Zichy József olvasta fel a trónbeszédet, majd a jelenlévő képviselők tisztázták a házszabályok ügyeit. Mindezek után Deák Ferenc kérte a képviselőket, hogy adják be a meg-

¹²⁰ Hajnik, *Az 1861. év április 2. Pesten összegyűlt országgyűlés képviselőházának naplója*. 27

¹²¹ Uo., 2

¹²² Uo., 202

¹²³ Sarkady, Hajnal. *Arczképekkel és életrajzokkal díszített album*. 330

¹²⁴ Greguss Ágost, *Az 1865. évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*, I. kötet (Pest, 1866). 1

bízóleveleiket, hogy másnapra, tehát december 15-re össze tudják állítani a képviselők névsorát, hogy minél hamarabb megalakulhassanak az osztályok. Ezeknek az osztályoknak a megalakulása sorsolás alapján zajlott le.

Az ülés tárgyai között ott találjuk a trónbeszéd és a házszabályok felolvasását. A királyi trónbeszéd hiteles másolatát Bartal György helytartótanácsi alelnök adta át Bernáth Zsigmondnak az országgyűlésre való megérkezésekor.¹²⁵ A házszabályok felolvasását illetően Zsigmond úgy fogalmazott, hogy nem feltétlenül szükséges őket felolvasni, ha a képviselők is egyetértenek ebben, ugyanis akinek eddig nem voltak meg a házszabályai, annak ki fogják nyomtatni, ezáltal pedig nem szükséges felolvasni őket. Mindemellett a tárgyak között volt az is, hogy elvetettek egy indítványt, mely azt tartalmazta volna, hogy adjanak az osztályoknak a képviselői megbízólevelek vizsgálatára irányadó nyilatkozatot. Ennek a nyilatkozatnak az ötletét Zsedényi Eduárd vetette fel. Maga az indítvány az országgyűlési képviselők választását és a választások érvényességét illetően felmerülő panaszokkal és azoknak a kezelésével volt kapcsolatos. Zsedényi Eduárd megemlíti, hogy a házszabályok tíz paragrafusa szerint a választások érvényessége ellen a választókerületek követjelöltjei vagy választói tehetnek csak panaszt és ez a panasz is csak akkor érvényes, ha meg van alaposan indokolva. Az volt a célja az indítvánnyal, hogy megpróbálják a választásokkal és a panaszokkal kapcsolatos ügyeket gyorsabbá tenni, hogy ne kelljen ezekre akár hónapokat is várni. Ezt az indítványt Deák Ferenc is elvetette, mivel még ekkor nem volt megalakítva a képviselőház és így semmilyen határozatot nem fogadhatnak el. Beszéde további részében felvázolta Zsedényi Eduárd felvetésével kapcsolatban azt is, hogy ahhoz, hogy meg tudjon alakulni a képviselőház bizonyos számú képviselőnek tisztának kell lennie, azaz nem szabad, hogy panasz legyen beadva rá, kifogástalannak kell legyen és rendbe kell legyen a jegyzőkönyve. Csak azután lehet bármilyen házszabályt módosítani, ha már megalakult a képviselőház, ehhez pedig meg kell legyen a megfelelő létszám a képviselőket illetően. Deák Ferenc felszólalása után Bernáth Zsigmond kijelentette, hogy nem tárgyalhatják tovább a kérdést, majd két óra harminc perckor

¹²⁵ Greguss, *Az 1865. évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. 2

bezárta az első országos ülést. De még mielőtt bezárta az ülést kijelentette, hogy a következő ülés szombaton tíz órakor lesz.¹²⁶

Az országgyűlés második ülése, 1865. december 16-án tíz óra tizenöt perckor vette kezdetét, melynek tárgyai között találhatjuk a képviselők névsorának a megállapítását, a kilenc osztály megalakulását. Az ülés legelején Bernáth Zsigmond bejelenti az előző ülés jegyzőkönyvének felolvasását, melyet gróf ifjabb Zichy József olvasott fel. Az ülés legelején Zsigmond szétosztotta a feladatokat. Gróf Csáky Albin lett a napi jegyző, Gróf Zichy Viktor kapta azt a feladatot, hogy ő olvasta fel a szavazatokat. Majd elkezdtek felolvasni a képviselők névsorát, amelyeket Zsigmond egy urnába tett bele. Olyan kiemelkedő neveket, mint például Klauzál Gábor, Deák Ferenc, Tisza Kálmán, Szentiványi Károly sokan meg is éljenézték. Néhány képviselőnek, mint például Pálffy Istvánnak és Pápai Szabó Gyulának kimaradt a neve a névsorból, amit később kiegészítettek. Az osztályok megalakítása úgy zajlott, hogy volt 305 képviselő, ezt a 305 képviselőt elosztották kilenc felé, így minden csoportban 34 ember vett részt.¹²⁷ A csoportosítás után Zsigmond bemutatott egy táviratot a képviselőknek, melyet Deák Ferenc kapott Mateovich Gáspártól. A táviratban Fiume polgársága fejezte ki ragaszkodását. Érkezett még egy távirat, de ez már Egyiptomból, pontosabban Alexandriából, amelyben az ott letelepedett magyar urak fejezték ki tiszteletüket. A táviratokat Zsigmond átadta a jegyzőnek, hogy tegye el az irattárban. A táviratok ismertetése után megtörténtek a csoportbontások, eldőlt ki melyik osztályba tartozik és hogy melyik osztály hol fog ülésezni. Már csak az osztályok elnökeinek kiválasztása volt hátra, de azt már minden osztály saját magának kellett megtegye az osztályüléseken. Ezek az ülések már külön zajlottak, volt egy időpont, amit a korelnök adott meg és abban az időpontban mindenkinek össze kellett gyűlnie. Az ülés végén Bernáth Zsigmond értesítette a képviselőket, hogy vasárnap fogadja őket a király, így 11 órára már a várpalotában kell lenniük, 12 órakor pedig fogadja őket a király. Ezután 12 óra 45 perckor bezárta az országgyűlés második ülését.¹²⁸

A harmadik ülés tíz óra tizenöt perckor vette kezdetét. Az ülés kezdetén a korábbi ülésekhez hasonlóan az előző ülés jegyzőkönyvét olvasták

¹²⁶ Greguss, *Az 1865. évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*, 3

¹²⁷ Uo., 7

¹²⁸ Uo., 7

fel, melyet gróf Csáky Albin korjegyző olvasott fel. Azután a korelnök, azaz Zsigmond, kijelölte, hogy ki vezesse az aznapi ülés jegyzőkönyvét. Választása Mihályi Péterre esett. Az aznapi szavazatokat pedig Csáky Albin gróf és Zichy Viktor gróf jegyezték. Tisztázták azt a kérdést, hogy melyik képviselő számít igazoltnak és melyik nem. Azokat a képviselőket igazolták első körben, akik ellen semmilyen panasz nem volt beadva. Azokat a képviselőket, akikre bizonyítékokkal ellátott panaszlevelet adtak be addig nem igazolták, amíg bizonyítást nem nyert a panaszlevél valótlanúsága. Megtörténik ezen az ülésen az elnök és alelnök választás és az öt jegyző választását is megkezdik. Bernáth Zsigmondot felváltja a korelnöki székből Boczkó Dániel. A negyedik országos ülésen Szentiványi Károly, mint az országos ülés elnöke köszönetet mondott a ház nevében is Zsigmondnak a korelnöki fáradozásaiért.¹²⁹

Az 1865-67-es volt az utolsó országgyűlés, amin részt vett, ugyanis már nyolcvan éves volt ekkor. Kérvényt adtak be a választása ellen, mondván, hogy már túl idős. A kérvény beadása miatt átadta a korelnöki széket a fentebb már említett Boczkó Dánielnek. Az ügy végül tisztázódott és bekerült a neve az igazolt követek közé. A panasz beadása ellene egyesektől afféle háttámadás lehetett, ugyanis nem volt bátorságuk a szemébe mondani, hogy távozzon. Sok képviselőtársa nem szerette volna, ha távozik az országgyűlésről, de ő nem engedett ez ügyben. Amikor marasztalták, éljeneztek, sokan még át is ölelték ő csak annyit mondott, olvashatjuk a Vasárnapi újságban, hogy „Nem! — kiálta csaknem haragosan — bocsássatok, semmi helyem köztetek”¹³⁰ Úgy gondolta, hogy ötven éves országgyűlési követként való pályafutása után nem fog egy olyan helyet elfoglalni, ami nem illeti meg őt.¹³¹ 1867. június 21-én több felszólítást is tett, melyeket a belügyminisztériumhoz, az oktatásügyi miniszterhez, a magyar királyi minisztérium elnökéhez, stb. intézett. A magyar királyi belügyminisztériumtól azt kérte, hogy terjesszenek be olyan törvényjavaslatot, amely egyenlő jogokat biztosít az izraelita vallású polgárok számára. A királyi minisztérium elnökéhez és a honvédelmi ügyekkel megbízott kormányzóhoz fordult azzal a kéréssel, hogy terjesszen be egy olyan törvényjavaslatot, amely átalakítja és helyettesíti az 1847-1848-ban fel-

¹²⁹ Greguss, *Az 1865. évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*, 7-15

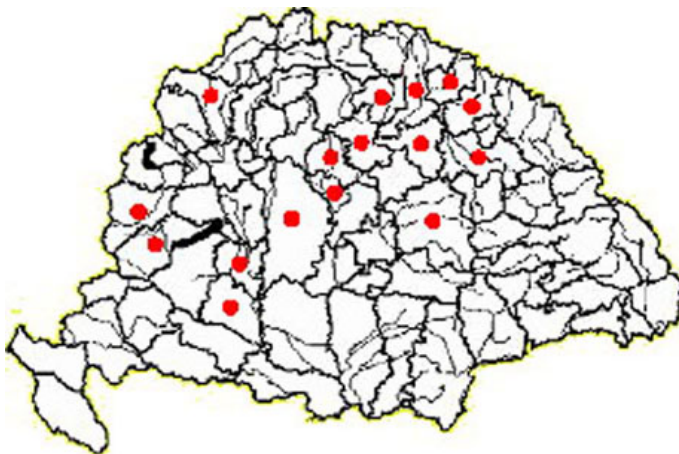
¹³⁰ Vasárnapi Újság, 1882, 29. évf., 6. szám: 82

¹³¹ Pesti Hírlap, 1882. évi, 63. szám

függesztett huszonharmadik törvénycikket. Mindezek mellett kérte, hogy hozzák létre a Ludoviceum magyar katonai növelde intézetet és engedjék meg a működését. Kérte egy olyan törvényjavaslat beterjesztését is, amely biztosítja a vállalkozóknak és bármely olyan magyar embernek, aki vállalkozni szeretne a gőzhajózási versenyben való részvételt úgy a személy, mint az áruszállítás terén akár külföldiekkel is. Az országgyűlés után visszavonult a politikától és családi birtokán élt haláláig a családjával.¹³²

Összefoglalás. Bernáth Zsigmond nemcsak, mint országgyűlési követ, hanem mint főispán is komoly szerepet játszott Magyarország 19. századi történetében, azon belül is Ung vármegye életében. Kiemelkedő szerepét jogi tanulmányainak és tehetségének köszönhette, melyre társai és számos vármegye, többek között Bereg megye is felfigyelt. Pályájának kezdetén két vármegye, Ung és Bereg is magáénak akarta tudni őt, ám Zsigmond, bár mindkét megyéhez kötődött, hisz szüleinek Bereg megyében is voltak birtokai, amit neki ajándékoztak a jogi diploma megszerzése után, ő mégis Ung vármegyét választotta, ugyanis ehhez a megyéhez kötődött a legjobban. 1811-től 1867-ig szinte minden országgyűlésen jelen volt, ahol kiállt a magyar nyelv terjesztéséért és védelméért, a jobbágyok helyzetének javításáért. Érvelt a sajtó és szólásszabadtság gyakorlatban való alkalmazása mellett, mondván, „Hiába van meg a jog, ha nem lehet alkalmazni.” 1848-1849 folyamán főispáni és kormánybiztosi tevékenységet vállalt Ung vármegyében, majd a politikai események gyorsulása és viharosabbá válása után visszavonultan élt családi birtokán. Az 1860-as években visszatért a politikai életbe és ismét az országgyűléseken tevékenykedett egészen 1867-ig, ahol mint korelnök játszott fő szerepet az országgyűlésen. Politikai pályájának ez volt az utolsó lépcsőfoka, ugyanis 1867 után már semmilyen politikai tisztséget és szerepet nem vállal. Élete hátralevő részét teljes mértékben családjának szentelte egészen haláláig, 1882 januárjáig. Életútja hosszú és eredményekben gazdag volt.

¹³² Országgyűlési jegyzőkönyv, CXIX. és CXXI. Szám, Pest, 1867. 230-232

1. kép: Bernáth Zsigmond portréja, 1860-as évek eleje**2. kép: Bernáth család birtokai Magyarországon**

Forrás: http://users.atw.hu/bernath/kepek_.html

**3. kép: Bernáth Zsigmond ismeretlen szerző által készített portréja,
XIX. század első fele**

Forrás: <https://www.europeana.eu/hu/item/1090/MNMMUSEUM2162056>

**4. kép: Bernáth Zsigmond 1848-ban,
litográfiával készült portréja Prinzhofer August által**

Forrás: <https://www.museumap.hu/record/-/record/oai-aggregated-bib10801403>

**5. kép: Bernáth Zsigmond eredeti portréja.
Készítette: Simonyi Antal az 1860-as évek elején Pesten**

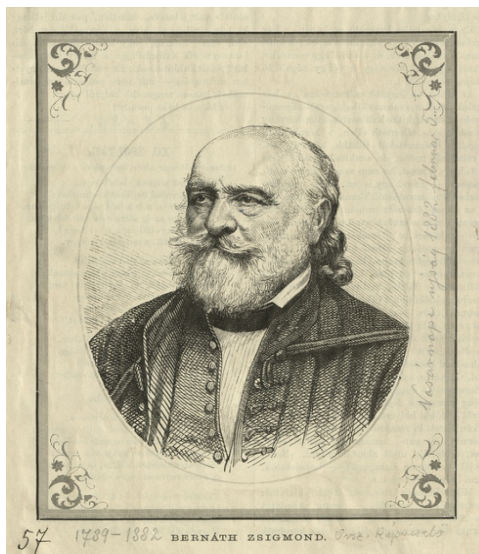
Forrás: https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/a_bernathfalvi_bernath_csalad_fotoalbumai

**6. kép: Bernáth Zsigmond
ismeretlen fényképész által készített 1861-es portréja.**

Forrás: <https://www.museumap.hu/record/-/record/oai-aggregated-bib10670713>

**7. kép: Bernáth Zsigmond portréja
ismeretlen szerző keze által készített 1882-es portré**

Forrás: <https://www.europeana.eu/hu/item/1090/MNMMUSEUM2162076>

8. kép: Bernáth Zsigmond fia, Bernáth Dezső.

Forrás: https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/a_bernathfalvi_bernath_csalad_fotoalbumai#

9. kép: Benáth Dezső felesége, báji Patay Mária

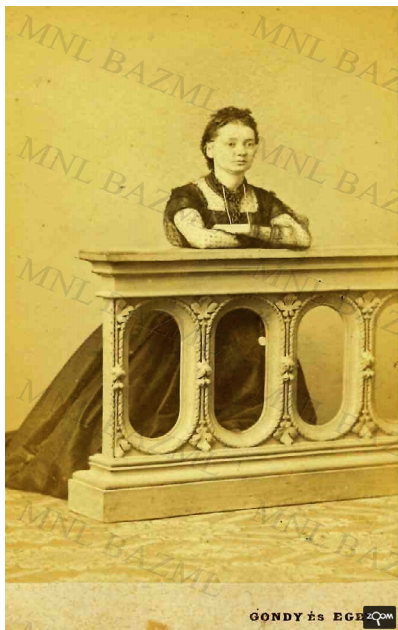
Forrás: https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/a_bernatfalvi_bernath_csalad_fotoalbumai#

10. kép: Bernáth Dezső ismeretlen hölgyek (valószínűleg húga, Szeraphin és édesanyja, Bay Katalin) társadságában

Forrás: https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/a_bernatfalvi_bernath_csalad_fotoalbumai#

11. kép: Bernáth Dezső és barátja, Apponyi Albert farsangi jelmezben

Forrás: https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/a_bernathfalvi_bernath_csalad_fotoalbumai#

12. kép: Bernáth Zsigmond lánya, Bernáth Szerafin

Forrás: https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/a_bernathfalvi_bernath_csalad_fotoalbumai#

13. kép: Bernáth Zsigmond lánya, Lónyayné Bernáth Eugénia

Forrás: https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/a_bernathfalvi_bernath_csalad_fotoalbumai#

14. kép: Lónyay Ferenc, Bernáth Eugénia férje

Forrás: https://mnl.gov.hu/mnl/bazml/a_bernathfalvi_bernath_csalad_fotoalbumai#

**15. kép: Az 1848. március 15-ei országgyűlési küldöttség tagjai.
Litográfia, 1848**

Forrás: https://onb.digital/result/BAG_13067338

BIBLIOGRÁFIA

Elsődleges források:

Державний архів Закарпатської області / Derzhavnij arhiv Zakarpats'koï oblasti (DAZO) Fond 4., op. 3, od.zb. 330.

Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Levéltár és Irattár:

a/ Bernáth Zsigmond Ung vármegyei főispán és kormánybiztos Nánásy (Károly) Pál századosnak, az ungvári hadfogadó parancsnokának. 52b. Doboz/52b_21-52b_25 irat/52b_25_7a

b/ Özvegy Juhász Pálné kérelme Bernáth Zsigmond főispán és Ung megyei kormánybiztoshoz fia szabadon bocsátásáért. 5. Doboz/5_301-5_360 irat/5_319

c/ Péterfi András százados a 21. honvédszászlóalj parancsnokának jelentése a felső-magyarországi mozgó hadtest főparancsnokságának. 6. Doboz/6_361-6_420 irat/6_414

1830-ik esztendőben Szabadkir. Pozsony városában tartott Országgyűlés Jegyzőkönyvének és Irományainak Mutató lajstroma. Buda, 1843.

Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországoknak e néven Ötödik Apost. királya által szabad királyi Pozsony városában 1847-ik esztendei Szent-András hava 7-ik napjára összehívott magyarországi közgyűlésnek naplója a tekintetes Karoknál és Rendeknél. Pozsony, 1847.

Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországok e néven Ötödik Apostoli királya által szabad királyi Pozsony városában 1847-ik esztendei Sz. András hava 7-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek irományai. Pozsony, 1847.

Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar és Csehországoknak e néven Ötödik Apost. Királyától szabad királyi Posony városába 1839-ik esztendei Szent-Iván havának 2-ik napjára rendeltetett Magyarország Közgyűlésének Jegyző könyve. Pozsony, 1840.

Felséges Első Ferencz Ausztriai Császár, Magyar és Cseh Ország Koronás Királyától Posony szabad királyi városába 1832-ik esztendőben, karácson havának 16-ik napjára rendeltetett Magyar Országgyűlésnek Írásai. Pozsony, 1836.

Felséges Első Ferentz ausztriai császár, Magyar és Cseh ország koronás királyától Posony szabad királyi várossába 1832-ik esztendőben,

- karácson havának 16-ik napjára rendeltetett Magyar országgyűlésének jegyzőkönyve. Pozsony, 1832-33.
- Greguss Ágost: Az 1865. évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. I. kötet, Pest, 1866.
- Hajnik Károly: Az 1861. év április 2. Pesten összegyűlt országgyűlés képviselőházának naplója. Pest, 1861.
- Matlekovits Sándor: *A földbirtok a nemzetgazdaság jelenlegi álláspontja szerint rendezve. Különös tekintettel Magyarország törvényhozására.* Pest, 1865.
- Nagy Iván: *Magyarország családai.* II. Kötet, Pest 1857.
- Országgyűlési jegyzőkönyv, CXIX. és CXXI. Szám, Pest, 1867.
- Osterlamm Károly: Az 1861. évi magyar országgyűlés I. Kötet. Pest, 1861.
- Pesti Hírlap, 1882, 4, 63. szám
- Protestáns Egyházi és Iskolai Lap
- Sarkady István: *Hajnal. Arczképekkel és életrajzokkal díszített album.* Bécs, 1867
- Steinfeld Béla: *Emlékbeszéd, melyet néhai nagyemlékű bernáthfalvi Bernáth Zsigmond Úr felett elmondott Tarnócon, 1882. január 31-én Orbán József, sárospataki tanár. Sárospataki Református Főiskola, Sárospatak, 1882.*
- Századok, 1952.
- Szerencs János: *Az 1839-ik évi országgyűlési jegyzetek.* Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest, 1877.
- Törvényszéki Csarnok, 1872. évi 14. évfolyam, 1. szám
- Ung, 1907. 3. szám
- Ungvári Közlöny, 1917, 258. szám
- Vasárnapi Újság, 1865. 12. évfolyam, 7. szám
- Vasárnapi Újság, 1882. 29. évfolyam, 6. Szám
- Vaszari Kolos: *Történeti irodalom. Adatok az 1830-ik évi Országgyűlés Történetéhez.* Győr, 1885.
- Weber S. Lajos: *Felséges I. Ferentz Ausztriai Császár, Magyar és Cseh Királyától, Posony szabad királyi városában, 1825. esztendőben, Szent Mihály havának 11. napjára rendeltetett Magyar országgyűlésnek írásai.* Pozsony, 1825, 1826, 1827.

Másodlagos források:

- Bernáth László és ifj. Bernáth László: *A bernáthfalvi Bernáth család története*. Copiryght, Pécs, 2011.
- Bernáth László és ifj. Bernáth László: *A Bernáthfalvi Bernáth Nemzetiség története*. Copryght, Pécs, 2007
- Csorba László–Velkey Ferenc: *Reform és forradalom 1790-1849*. Csokonai Kiadó, Budapest, Debrecen. 1998.
- Dancs György: Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig. In: Csatáry György et al (szerk.): *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. Beregszász-Ungvár, RIK-U Kiadó, 2021.
- Deák Ádám: *Csanád vármegye képviselte a reformkori országgyűlésen 1825-1848*. Doktori (PhD) értekezés. Szeged
- Evva Margit: *A Bernáth család a családi krónikákban*. Sátoraljaújhely, 2005.
- Gergely András: *Magyarország története (1790-1918)*. IKVA Kiadó, Budapest, 1990.
- Mód Aladár, Barta István, Ember Győző, I. Tóth Zoltán, Spira György: *Kossuth Lajos összes munkái XIII*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1957. Mód Aladár, Barta István, Ember Győző, I. Tóth Zoltán, Spira György: *Kossuth Lajos összes munkái XIV*. Budapest, 1953.
- Mód Aladár, Barta István, Ember Győző, I. Tóth Zoltán, Spira György: *Kossuth Lajos összes munkái XIII*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1957.
- Molnár András: *„Tekintetes Karok és Rendek!” Zala megye országgyűlési követutatisításai és követjelentései 1825-1848*. Zala Megyei Levéltár. Zalaegerszeg, 2003.
- Molnár Ferenc: *Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék történeti kronológiája (1790-1914), különös tekintettel a görög katolikus ruszinságra*. Beregszász, 2014.
- Pajkossy Gábor: *Az abszolutizmus és a rendiség utolsó küzdelmei. Az első reformtörekvések*. In: *Magyarország története a 19. században*. Főszerk.: Gergely András. OSIRIS Kiadó, Budapest, 2005.
- Romsics Ignác: *Magyarország története*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2017.
- Solymosi József: *Forradalom és szabadságharc Északkelet Magyarországon 1848-49-ben*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2009.

- Szilágyi Miklós: Személyes emlékezet, élettörténet, szépirodalom.
In: *A jobbágyvilág emléke Ungtarnócon (a 20. század végén)*.
Kalligram, 2018. Budapest.
- Veliky János: *Polgárosodás és szabadság*. Magyarország a XIX. században. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.
- Völgyesi Orsolya: *Vármegyei követek az 1832-36. évi országgyűlésen a titkosrendőri jelentések tükrében*. Korall, Budapest, 2017

BÁRÓ PERÉNYI ZSIGMOND BÍRÓI TEVÉKENYSÉGE A HÉTSZEMÉLYES TÁBLÁN (1834-1841)¹

Kornicki Nikoletta

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem
Történelem és régészet, MA I. évfolyamos hallgatója
e-mail: kornicki.nikoletta.b21tm@kmf.org.ua

Absztrakt

A munka célja bemutatni Perényi Zsigmond bírói tevékenységét a Hétszemélyes Táblán 1834-1841 között, ezen belül is szerepét báró Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos perében. **A kutatás módszertana** ismert történeti módszereket használ, azon belül levéltári forrásokat és megjelent feldolgozásokat. A publikálatlan források zöme közül feldolgozásra kerültek a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban őrzött Perényi család iratai, az F. 10., O.3., és az F. 60. O.2., valamint az F. 60. O. 3. fondok és opiszok anyagai. Ezek mellett a kutatás felhasználta a releváns szakirodalmat báró Perényi Zsigmond életére, és a Hétszemélyes Táblán betöltött tevékenységére vonatkozólag, külön fókuszálva arra, hogy milyen álláspontot képviselt báró Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos perében. **A munka tudományos újdonsága** abban rejlik, hogy báró Perényi Zsigmond életútját és tevékenységét nem csupán életrajzi, hanem igazságszolgáltatási és politikai összefüggéseiben vizsgálja, különös tekintettel arra miként érvényesült a bírói függetlenség és a jogállamiság a reformkorban. A munka egyaránt betekintést nyújt a Hétszemélyes Tábla működésébe, valamint báró Perényi Zsigmond szerepébe a kor két legismertebb perében: báró Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos ügyeiben. **Eredmények és következtetések** szerint báró Perényi Zsigmond életútja és reformkori tevékenysége jól példázza azt, hogy hogyan tudta egy arisztokrata származású törvénytisztelő jogász összeegyeztetni a törvényesség, nemzeti elkötelezettség és az emberi felelősség eszméit a politikailag megosztott kor követelményeivel. Történelmi szempontból a báró élete világosan tükrözi, hogy a reformkor eseményei hogyan hatottak, miként formálták át pályafutásának irányát és személyes döntéseit. A Hétszemélyes Táblán végzett munkája, különösen a báró Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos pereiben tanúsított mérsékelt, de elvhű magatartása a bírói függetlenség és a jogállamiság iránti mély elkötelezettségét mutatja.

Kulcsszavak: Báró Perényi Zsigmond, Báró Wesselényi Miklós, Hétszemélyes Tábla, Kossuth Lajos, politikai perek.

¹ A tanulmány dr. Dancs György egyetemi tanár szakmai vezetésével készült.

КАР'ЄРА ЖИГМОНДА ПЕРЕНІ В УГОРСЬКОМУ КОРОЛІВСЬКОМУ СУДІ СЕМИ (1834-1841)

Ніколетта Корніцкі

Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці ІІ
здобувачка спеціальності Історія та археологія МА 1-го курс
e-mail: kornicki.nikoletta.b21tm@kmf.org.ua

Анотація.

Метою роботи є представлення суддівської діяльності Жігмонда Перені на Семисуддівському столі впродовж 1834–1841 років, зокрема його ролі у справах барона Міклоша Вешшелені та Лайоша Кошута. **Методологія дослідження** ґрунтується на усталених історичних методах, зокрема на використанні архівних джерел та опублікованих опрацювань. Із великої кількості неопублікованих джерел були опрацьовані матеріали родини Перені, що зберігаються в Державному архіві Закарпатської області. Крім того, дослідження спирається на релевантну наукову літературу, що стосується життя барона Жігмонда Перені та його діяльності на Семисуддівському столі, з особливим акцентом на те, яку позицію він займав у справах барона Міклоша Вешшелені та Лайоша Кошута. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що життєвий шлях і діяльність барона Жігмонда Перені розглядаються не лише в біографічному, але й у правосудному та політичному контекстах, із особливим наголосом на тому, як у добу реформ реалізовувалися принципи суддівської незалежності та верховенства права. Робота водночас висвітлює функціонування Семисуддівського столу та роль барона Жігмонда Перені у двох найвідоміших судових справах епохи: у справах барона Міклоша Вешшелені та Лайоша Кошута. **Висновки:** життєвий шлях і діяльність барона Жігмонда Перені в добу реформ є яскравим прикладом того, як юрист-аристократ, відданий принципам законності, зміг поєднати ідеї законності, національної відданості та людської відповідальності з вимогами політично розділеної епохи. З історичної точки зору життя барона чітко відображає вплив подій доби реформ на формування його професійної траєкторії та особистих рішень. Його робота на Семисуддівському столі, а особливо стримана, але принципова позиція у справах барона Міклоша Вешшелені та Лайоша Кошута, свідчать про його глибоку відданість суддівській незалежності та верховенству права.

Ключові слова: барон Жігмонд Перені, барон Міклош Вешшелені, Семисуддівський стіл, Лайош Кошут, політичні процеси.

A kutatás problematikája abban rejlik, hogy miközben báró Perényi Zsigmond személye és tevékenysége viszonylag jól ismert, különösen az 1831-es kolerajárvány, valamint az 1848 - 1849-es szabadságharcban betöltött szerepét illetően addig a Hétszemélyes Táblán végzett tevékenysége mindezekhez képest kevésbé van feltárva. A legfelsőbb bírói fórumon betöltött bírói munkájával kapcsolatos információk elsősorban levéltári forrásokban lelhetők fel, így életútjának és bírói munkásságának komplex bemutatása mindeddig hiányzott a történetírásból. Ezért azt a feladatot tűztük magunk elé, hogy báró Perényi Zsigmond bírói pályájának azt a korszakát tárjuk fel, amely a Hétszemélyes Táblán, különösen báró Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos politikai perében betöltött szerepére vonatkozik.

Források elemzése és legfrissebb kutatások. A téma nem tartozik a túlkutatott témák közé, bár báró Perényi Zsigmondról több összefoglaló mű született, ezek többnyire életrajzi jellegűek, és nem fókuszálnak külön a reformkorban betöltött igazságszolgáltatási pályájára. A Hétszemélyes Tábláról szintén jelentek meg publikációk, de ezek elsősorban intézménytörténeti, felépítési szinten mozognak, és nem vizsgálják külön egyes bírák döntéshozatalát, szakmai véleményét, vagy politikai állásfoglalását. A kutatás szempontjából meghatározott jelentőségűek Keresztyén Balázs (2000) és Melkovics Tamás (2016) munkái, amelyek részletes betekintést adnak báró Perényi Zsigmond életéről és munkásságáról. Ezek a munkák fontos elméleti és történeti keretet biztosítanak báró Perényi Zsigmond tevékenységének értelmezéséhez. A 19. századi igazságszolgáltatási rendszer megértésében Bódiné Beliznai Kinga (2017), és Liktör Zoltán Attila (2017) munkái nyújtottak segítséget. Trócsányi Zsolt (1970, 1986) és Pompéry Aurél (1913) munkái pedig báró Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos perét dolgozzák fel, amelyekben Perényi Zsigmond, a Hétszemélyes Tábla egyik bírójaként szerepelt. A legfrissebb kutatások, Dancs György és Óry László munkái egyfajta új megvilágításba helyezik báró Perényi Zsigmond közéleti szerepét, kiemelve azt, hogy a jogász és politikus személyisége egyszerre testesítette meg a reformkor eszméit és a nemzeti elkötelezettség hazafias példáját.

Báró Perényi Zsigmond Hétszemélyes Táblán betöltött tevékenységét illetően a levéltári források elsősorban Budapesten, a Magyar Nemzeti Levéltárban (MNL) találhatóak, és a család múltját illetően pedig a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban találhatunk anyagokat. A kutatás primér forrásai közül feldolgozásra került a KTÁL beregszászi részlegének iratanyagai, amelyek a család múltjának néhány mozzanatába nyújt

betekintést: 6o. Fond 2. opisz: Vagyoni és egyéb kérdések elbírálására irányuló jobbágyparasztok, bérlők kérvényei Perényi Gáborhoz. 1o. Fond 3. opisz: Perényi Gábor hivatalos jelentése a főadószedői hivatalról. 6o. Fond 2. opisz: Megállapodás az adásvételről, bérletről.

Kutatási feladatok. Tanulmányunkban arra törekedtünk, hogy báró Perényi Zsigmond, a reformkori Magyar Királyság egyik bírójaként feltárjuk bírói tevékenységét a Hétszemélyes Táblán, különös tekintettel báró Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos elleni politikai perekben betöltött szerepére. Ennek elérésére a következő kérdésekre kerestük a választ:

1. Milyen társadalmi háttérből emelkedett ki a Perényi család, és ez hogyan járult hozzá báró

Perényi Zsigmond közéleti és hivatali pályafutásához?

2. Hogyan épült fel Perényi Zsigmond hivatali pályája a helytartótanácsi tevékenységtől a Hétszemélyes Tábláig?

3. Milyen politikai, társadalmi körülmények befolyásolták döntéseit és előmenetelét?

4. Milyen álláspontot képviselt báró Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos politikai pereiben, és ezek a döntései miként tükrözik politikai és erkölcsi meggyőződését?

5. Hogyan jelenik meg Perényi Zsigmond tevékenységében a bírói döntések és a politikai hatalom közötti feszültség?

A Perényi család története. A Perényi család első ismert őse a források szerint Dobos nemzetségből származott. A család első ismert őse, Dobos Orbán, 1240-ben II. András magyar királytól megkapta az Abaúj vármegyében lévő Perén birtokot.² A családról elsőként pontos munkát adó Komáromy András viszont cáfolta a Perényiek Dobos Orbántól való eredeztetését, illetve, hogy a Perén vagy régiesebb nevén Prini birtokot, aminek a nevét a későbbiekben fel is vették, II. András magyar királytól kapták volna. Dobos Orbán első említése a forrásokban 1271-ben található meg először, amikor egy oklevélben Detek birtokosaként említik meg. Egy 1274-ben keltezett oklevél viszont már arról tanúskodott, hogy IV. László

² Keresztyén Balázs. *A Perényiek és báró Perényi Zsigmond élete, emléke Ugocsában*. Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 2008.7

király visszavette tőle ezt a birtokot. A 13. század végén bekövetkezett halála előtt sikerült visszaszereznie a IV. László által elvett Deteki birtokot.³

A család ősi birtoka a Jósua - Kisida - Kassa vonaltól délre feküdt, ami már a 12-13. században is lakott település volt, első említése pedig 1220-ból származott. A királyi telepítés során a régiót hospesek, azaz vendégek vették birtokukba. Több kutató is megkérdőjelezte, a vendégek érkezésének helyét, sokan egyből német telepésekre gondoltak, viszont Szűcs Jenő, magyar történész hívta fel a figyelmet arra, hogy nem feltétlenül kellett a hospeseknek külföldről érkezniük, mivel lehettek a sűrűn lakott magyar területek újabb, szabadabb térségek utáni kutatói is.

Dobos Orbánnak három fia született: János, Miklós és István. Inentől kezdve a Perényi család három ágra oszlott: Jánostól származott a nyalábi ág, Miklóstól a rihnoi és Istvántól pedig a terebesi ág eredt.⁴ A familiának két ágát tartják számon: a nádorit, ami már kihalt és a báróit. A családból számos magas rangú személy került ki az évszázadok során, mint koronaőr, főispán, alispán, püspök, országbíró.⁵ A családnak a Miklóstól származó rihnoi ág emelkedett fel a legkorábban, mivel már Károly Róbert uralkodása alatt is töltöttek be tisztségeket. Azonban az 1440-es évek elején elvesztették a birtokaik egy részét, és három évvel a reformáció megjelenése előtt, 1514-ben a Perényi család rihnoi ága férfiágon kihalt. A királyi udvarban a legmagasabb tisztségeket a terebesi ág leszármazottai szerezték meg. A familiából több tárnokmester, kancellár és erdélyi vajda is kikerült, illetve elérték a ranglétra számukra legmagasabban elérhető csúcsát, a nádori pozíciót is, aki a király után a második ember volt az országban. Azonban hasonlóan a rihnoi ághoz, ők is kihaltak férfiágon 1567-ben. A harmadik ág, a nyalábiak leszármazottai pedig mind a mai napig élnek.

Mint ismeretes az Ugocsa vármegyében lévő birtokot a család 1399-ben kapta meg Luxemburgi Zsigmond királytól a törökökkel vívott harcokban való szolgálataiért Perényi Péter. Illetve Nyaláb vára is az ő birtokukban volt, amely híres művelődési központtá nőtte ki magát, és amelynek falai között Komjáthy Benedek fordította magyar nyelvre Pál apostol leve-

³ Novák Ádám. *A terebesi Perényi család működése a kezdetektől 1458-ig különös tekintettel Perényi János tárnokmesterre.* Debreceni egyetem, Bölcsészettudományi Kar, 2018. 24

⁴ Novák Ádám. *A terebesi Perényi család története a 15. század közepéig.* Debrecen, 2020. 25

⁵ Dancs György. „Vértanúság a haza és a nemzet szolgálatában. Báró Perényi Zsigmond élete és szerepe a reformkorban, valamint az 1848-49-es forradalom és szabadságharcban,” *Közoktatás* 23. no 4.(2018) 30-31. old

leit Frangepán Katalin kérésére, és amelyet majd 1533-ban nyomtattak ki Krakkóban.⁶ A Perényiek a nagybirtokos családok közé tartoztak, viszont a viszont a táblázatból láthatjuk, hogy a birtokaik nem egy kézben összpontosultak, hanem elaprózódtak, ezt mutatja a következő táblázat is, ami bemutatja, hogy az tizenhatodik században, Ugocsa vármegye jobbágyságának közel a felét a Perényiek birtokolták.⁷ A táblázatból kiderül, hogy a legnagyobb egész porta, ami után adót fizettek a Perényi családnak volt, viszont igen magas az elhagyott teleknek a száma a családot nézve, mivel összesen 231 elhagyott telekkel rendelkeztek, aminek okát nem ismerni.

**1. táblázat: Ugocsa vármegye birtokviszonyai
az 1567/74-es dica jegyzék alapján⁸**

Vármegye, család	Egész porta	Fél porta	Adót nem fizet	Összesen	Elhagyott telek
Újhelyi család	31	4	80	115	27
Csamanovai – Surányi család	46	25	119	190	27
Rozsályi Kun család	66	6	132	204	27
Perényi család	174	60	642	849	231

A következő táblázatban a Perényi család jobbágyságainak száma került bemutatásra a porták típusa szerint. Összesen hat Perényi családtag birtokállományát és adófizetési helyzetét mutatja be. A tagok közül Perényi János rendelkezik a legnagyobb összesített állománnyal, összesen 42 állt a rendelkezésére, ebből a legnagyobb arányt az adót nem fizető státuszúak adták. Őt követi Perényi István, akinél magas arányban, 202 számban volt jelen az adót nem fizető telkeknek a száma. A többi személy esetében látható, hogy kisszámú birtokállománnyal rendelkeznek és mindegyikben közös, hogy magas az adót nem fizető porták száma.

⁶ Dancs, „Vértanúság a haza és nemzet szolgálatában”, 30-31

⁷ Zubánics László, *Vitézi végek dicsérete. A nemesség szerepe a XVI-XVIII. századi Északkelet – Magyarország társadalmi fejlődésében* (Ungvár: Intermix Kiadó, 2016), 54-56

⁸ Zubánics, *Vitézi végek dicsérete*, 56. old

**2. táblázat: A Perényi család jobbágysági Ugocsa vármegyében
az 1567/74-es dica jegyzék alapján⁹**

Birtokos	Egész Porta	Fél porta	Adót nem fizető	Összesen	Elhagyott telek
Perényi János	82	13	325	420	57
Perényi István	41	37	202	280	12
Perényi György	7	4	40	51	2
Perényi Ferenczné özv. Perényi Mihályné	4		9	13	14
Czobor Imréné, Perényi Erzsébet	5	4	33	42	5
Forgách Imréné, Perényi Borbála	6	2	30	38	7
Összesen:	147	60	642	849	103

A KTÁL beregszászi részlegén is találtunk iratokat a Perényi családra vonatkozólag, különösen Perényi Zsigmond unokatestvére, Perényi Gábor jelenik meg hangsúlyosabban a szövegekben. Bereg vármegyére vonatkozóan is találtunk adatokat, mely szerint Perényi Gábor egy hivatalos jelentést küldött fel az első alispánnak, amelyben arról ír, hogy a rendszerezett főadószedői hivatal helyett kettő szedte az adót és a fizetést is kettéosztották. A levélben érdeklődött, hogy ez a felsőbb körökből jóváhagyást nyert-e és felszólítja az alispánt, hogy minden ezzel kapcsolatos adatot ki lehessen keresni a megye levéltárából és azokat vele minél hamarabb osszák meg.¹⁰

A másik forrás szerint, Perényi Gábor ismét sérelmezte, hogy nem érkezett jelentés. Január 16-án a jegyzői hivatalt a megkezdett átadás folytatására utasította. Ebben a hivatalos jelentésben tájékoztatja az alispán urat. Egy másik iratban pedig arról olvashatunk, hogy egy Károly nevezetű kisiú szerencsés hazaérkezéséről és egészségi állapotáról érdeklődik a szerző, illetőleg a levélben megemlíti azt, hogy a Perényi családra mindig jellemző volt a jóság és a jámborság.¹¹ Valamint tanácsod a bárónak arra, hogy a kisbáró, Károly minél hamarabb kerüljön egy okos férfihoz, akitől eltanul bizonyos fér-

⁹ Uo

¹⁰ Державний архів Закарпатської області / Derzhavnij arhiv Zakarpats'koji oblasti (DAZO), Fond 10. op.3. od.zb. 318. lap 1-2

¹¹ DAZO, Fond 10. op.3. od.zb. 318. ark. 3

fias dolgokat, ugyanis nem túl jó neki, ha mindig lágy és túlzott szeretetben van része.¹² Lázár Erzsébet és rokonai Bagosról részvétüket fejezik ki Perényi Gábornak, édesanyja elhunytja miatt, aki 65. évében hunyt el májsorvadásban. Erzsébet kifejezi mély szeretetét és tiszteletét, amit az elhunyt iránt érzett és egyúttal tudatja, hogy rokona, Klára miért nem ment el a temetésre.¹³

Perényi Zsigmondnak írt levélben pedig egy Királyházi telekről van szó, mely nem messze található a római katolikus templomtól melyben egy János nevű személy lakott. Ezt a telket 6 évre kiadóvá tette, minden hozzá tartozó földdel együtt. Évenként 50 ezüstöt kellett fizetni érte, Szent Mihály és Szent György napjáig. A bérlő engedélyt kapott arra, hogy a telekre építkezessen, azonban a megépített részek árát a tulaj 6 év letelte után nem fizeti vissza, hanem ő használja tovább.¹⁴

Báró Perényi Zsigmond élete a Helytartótanácsai működéséig.

Báró Perényi Zsigmond, a Bereg vármegyéhez tartozó Beregszász-Végardóban született 1783. november 18-án egy főnemesi, bárói ranggal bíró, református vallású családban. A 18. században a gróf Csáky család örökösévé lett a család Ardó birtokosa.¹⁵ Édesapja magas hivatalokat töltött be Ung és Bereg megyében egyaránt. 1808-ban Ung vármegye alispáni hivatalát töltötte be, és emellett a debreceni tiszántúli kerületi tábla elnöke. Édesanyja Horváth Éva bárónő szintén magas rangú főnemesi családból származott.¹⁶ A korszakban a tehetős szülők fiúkat rangjának megfelelően nevelték és tanították. Elsőként tanításával a főnemesi családok között nem egyedülálló módon házitánítók foglalkoztak, majd a nagyszombati nemesi gimnáziumban és a Kassai Királyi Jogakadémián folytatta tovább tanulmányait. Ezután jogi gyakornokként helyezkedett el Pesten, majd Pozsonyban. Miután befejezte a tanulmányait hazatért Beregszász-Végardóba. Az Ugocsa vármegyében lévő nagyszőlősi birtokát csupán annak irányítása céljából látogatta.

A báró hamar kitűnt műveltségével és szabadelvűségével a megyei vezetők között, így hamar felfigyeltek rá és tehetségére.¹⁷ Közéleti pályafutása 1807-ben kezdődött el, amikor táblabíróként vett részt a vár-

¹² DAZO, Fond.60. op.2. od. zb. 613. ark. 2

¹³ Uo., 4

¹⁴ DAZO, Fond. 60. op. 3. od. zb. 161. ark. 10

¹⁵ Zubánics László, *Tájba írt történelem* (Ungvár –Budapest: Intermix Kiadó, 2011), 56

¹⁶ Jónás Károly et.al., *A magyar országgyűlés elnökei 1848-2002* (Budapest: Argumentum Kiadó, 2002), 188

¹⁷ Keresztyén, *A Perényiek és báró Perényi Zsigmond élete*, 37

megye követeként az országgyűlés alsótáblájának ülésein. Egy évvel később 1808-ban pedig elkezdődött a hivatali pályafutása is, ugyanis Bereg vármegye főjegyzője lett, majd a későbbiekben pedig másod majd első alispánja. Hivatali pályafutása során a megyében a törvényes rend betartására törekedett. Hivatalviselését nemcsak a családjában lévő hagyományok, hanem a mindennapi megélhetés is befolyásolta, mivel a 19. századra a nagybirtokos család birtokai elaprózódtak és emellett adóságokkal is terheltek voltak.¹⁸

1808-ban részt vett az országgyűlésen, mint Ung megye országgyűlési követe. A diéta augusztus 21-től november 5-ig ülésezett.¹⁹ Az országgyűlésen húszezer újonc kiállításáról döntöttek, illetve a tárgyalások során újra napirendre került a Nemzeti Katonai Akadémia létrehozásának terve, amely tisztek képzését szolgálta volna a hadsereg számára. Ezen időszakban történt, hogy I. Ferenc osztrák császár és magyar király megözvegyült, ezért feleségül vette a tőle húsz évvel fiatalabb osztrák származású Mária Ludovikát, akit 1808. augusztus 28-án Pozsonyban az országgyűlésen meg is koronáztak. Az immáron magyar királyné a koronázási tiszteletdíjából ötvenezer forintot ajánlott fel a magyar tisztképzés bázisának felépítésére.²⁰ Emellett a rendek követelték, hogy a hadi helyzetről nyújtsanak hiteles felvilágosítást, és megszavazták az osztrákoknak nyújtandó segélyeket.²¹ Perényi az 1808-as országgyűlésen sérelmi ellenzék táborát gazdagította. Nyílt, alkotmány hű fellépésével a közvélemény hamar a szívébe fogadta. A báró bár főnemesi családba született bele, ő mégsem használta ezt ki, mivel az országgyűlés alsótábláján vett részt, nem pedig a felsőtáblán, ahova születési jogon kellett volna részt vennie.

1811–12-ben ismételten megválasztották országgyűlési követnek, de ekkor már Bereg megye másodalispánjaként vett részt a diétán. 1812-ben véget ért Bécs és a magyar rendek korábban sem felhőtlen és problémamentes együttműködése. Az 1811-ben Pozsonyban megnyílt országgyűlés megtagadta a devalváció törvényét, ami azt jelentette, hogy a pénz államilag leértékelődött, mivel a Habsburg Birodalmat a napóleoni háborúk befejezésekor

¹⁸ Melkovics Tamás, „Bírából vádlott és vértanú,” in: *Az 1848–49. évi országgyűlés mártírjai*, szerk. Kedves Gyula, Pelyach István (Budapest, 2016), 15

¹⁹ Ács Tibor, „Törvény a Nemzeti Katonai Akadémiáról,” *Hadtudomány*, 18, no 3–4. (2008):108

²⁰ Horvát Mónika, „Az akarat diadala,” *Bonum Publicum*, 2018/6. 52

²¹ Keresztyén, *A Perényiek és báró Perényi Zsigmond élete*, 40

olyan mértékű államadósság fenyegette, hogy fennállt a veszélye az államcsődnek.²² Erre az országgyűlésre báró Horváth Sámuellel együtt érkezett.

1814-ben egyre feljebb kerül a társadalmi ranglétrán, mivel kinevezik Bereg megye alispánjának. A szakirodalom szerint feltehetőleg ebben az időszakban fogadta magához Beregszászi Nagy Pált, a híres nyelvtudóst, a sárospataki iskola tanárát, aki azért hagyta ott Sárospatakot, mivel megtudta, hogy el akarják bocsátani, így ezt követően Kazinczy Ferenc fiának, Istvánnak a nevelője, majd levéltárosként élt egészen haláláig a báró házában.²³ Később pedig Máramaros, Ugocsa és Zemplén megye is táblabírájává választotta. A táblabíró pedig nem jelentett mást, mint azt, hogy a megyei ítélőszéken nemesek és nem nemesek felett egyaránt ítélezhetett. Ebben az időszakban történt, hogy a báróra a bécsi udvar is felfigyelt, így szerette volna magához édesgetni, azonban a báró nem állt kötélnek, és hazament a birtokaira.²⁴

Az 1825. novemberi országgyűlésen történt a magyar kultúra fejlődésének előmozdításában egy hatalmas lépésnek mondható esemény, amikor is gróf Széchenyi István felajánlotta birtokainak egy évi jövedelmét, azaz hatvanezer forintot a Magyar Tudós Társaság létrehozására, ami később a magyar tudományos élet központjává növi ki magát és a későbbiekben már Magyar Tudós Akadémiának nevezik, aminek a későbbiekben Perényi igazgatótanácsai tagja lett.²⁵ Ezen a diétán Perényi Zsigmond első alispánként képviselte Bereg vármegyét. Az alkotmányvédelmi vitákban az ellenzékkel vállalt közösséget mivel fontosnak tartotta, hogy megmutassák az alkotmányon ejtett sebeket, amelyeket a törvénytelenségekkel idéztek elő a bécsi udvarban. Emellett még kiállt a magyar kultúra, a tudományok, és a magyar nyelv fejlesztése érdekében, mivel elengedhetetlennek tartotta az ifjúság megfelelő szintű magyar nyelven való nevelését, és támogatásával is segítette ezeket az ügyeket.²⁶ Alispáni tevékenysége során pedig legfőbb feladatának tekintette, hogy az adózó nép terheit

²² Dobszay Tamás és Hermann Róbert, *Haza és haladás. A reformkortól a kiegyezésig* (Budapest: Enciklopédia Humána Egyesület, 2000), 200

²³ Keresztyén, *A Perényiek és báró Perényi Zsigmond élete*, 43

²⁴ Uo., 42

²⁵ Gergely András, *Magyarország története a 19. században* (Budapest: Osiris Kiadó, 2005), 151

²⁶ Dancs György, „Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig,” in Csátáry György at al (szerk.): *Kárpátalja története. Örökség és kihívások* (Beregszász–Ungvár: II. RF KMF – „RIK-U” Kft., 2021), 239

könnyítse. 1827–29 között aktívan vett részt a rendszeres munkálatokat megvitató országos bizottság munkájában.²⁷

Perényi Zsigmond életpályája 1830-tól egészen mártírháláláig. 1830-ban Perényi Zsigmond elfogadta a Helytartótanácsi kinevezést a bécsi kormánytól. Tanácsosi pozíciót töltött be, de emellett még ő volt a katonaság ellátásával foglalkozó tartományi bizottságnak az aligazgatója.²⁸ 1831-ben kitört a kolera járvány, ami vidékünkön először Tiszaújlakon ütötte fel a fejét, ahová a Tiszán járó tutajosok hurcolták be, és innen terjedt el a többi megyébe. A megbetegedések száma elérte a fél milliót, a halálozásoké pedig meghaladta a negyedmilliót. A járvány elleni korai védekezést a galíciai határszélre kiküldött királyi biztosok tevékenysége hátrózta meg a leginkább. 1831. január 3-án küldték ki a királyi biztosokat, akiket teljes hatalommal ruháztak fel. A Bereg vármegyétől Brassóig terjedő határszakaszra került ki a báró. Feladatuk királyi biztosként az volt, hogy érvényesítsék és ellenőrizzék a rendelkezéseket, illetve folyamatos beszámolókat kellett készíteniük. A báró legfontosabb feladatának tartotta, hogy megakadályozza a járvány bejutását a Magyar Királyságba, illetve annak elterjedését miután az már jelentkezett az országban.²⁹

1832-ben sikerült összehívni a magyar országgyűlést, és egészen 1836-ig ülésezett. Ezen a diétán a báró születési jogon vett részt a liberális főrendiházi ellenzék mérsékelt tagjaként és aktívan segítve felsőtábla munkáját. Védelmezte a rendi alkotmányosságot a habsburgok egyeduralkodásával szemben. Emellett még támogatta az országgyűlés alsótáblájának a törekvéseit is. Szorgalmazta az úriszékek jogkörének korlátozását, ami azt jelentette, hogy ne legyen a földesúr a saját ügyében bíró, illetve támogatta a Lánchíd építését, a közteherviselést és a nemesek vám fizetését.³⁰

A báró 1834-ben a szakirodalmakban olvasottak szerint egészségügyi okok miatt a közigazgatási pályáját felcserélte az igazságszolgáltatással, mivel a Hétszemélyes Tábla bírója lett. 1835-ben pedig Ugocsa vármegye főispánjává nevezi ki V. Ferdinánd, még ugyanez évben a Magyar Tudományos Társaság igazgatótanácsának tagja lett.³¹ A legaktívabb főrendiházi te-

²⁷ Dobszay és Hermann, *Haza és haladás*:201

²⁸ Melkovics, „Bírából vádlott és vértanú,” 16

²⁹ Dancs György, „Az első kolerajárvány elleni védekezés kezdeti sikerei 1831 elején Északkelet-Magyarországon,” in *Történelmi Tanulmányok XXVII* (Debrecen, 2019), 77

³⁰ Keresztyén, *A Perényiek és báró Perényi Zsigmond élete*, 52

³¹ Jónás et al., *A magyar országgyűlés elnökei*, 188

vékenysége az 1843-44-es országgyűlésen történt, ahol támogatta a haladó elképzeléseket és egyetértett a közteherviseléssel. 1845-ben felmentették Ugocsa vármegye főispáni posztja alól, helyére unokatestvérét, Perényi Gábort nevezték ki.³² Részt vett az Ellenzéki Nyilatkozatot előkészítő munkálatokban, továbbá tagja volt annak a küldöttségnek, amely képviselői feliratot vitt Bécsbe az uralkodónak. 1848-ban több felsőházi bizottságba is beválasztották, mint a válaszfelirati vagy az elemi oktatási bizottság.³³

Az 1848-as országgyűlésen is szerepet vállalt, ugyanis az ő sürgetésére fogadták el a hadügyi és pénzügyi törvényjavaslatokat. Majláth György, főrendiház elnök távolléte miatt ő vette kezébe az irányítást és 1848 szilveszterén ő is szorgalmazta, hogy ne csak a kormány, hanem az országgyűlés is költözzön át Debrecenbe, ő maga családjával együtt január 6-án érkezik meg. Április 18-án pedig ő is aláírta Szacsvey Imrével és Almásy Pállal együtt a Kossuth által kihirdetett Függetlenségi Nyilatkozatot. A szabadságharc leverése után nem menekült el, hanem itt maradt. Elfogták és halálra ítélték. Szacsvey Imrével, a képviselőház jegyzőjével és Csernus Menyhért miniszteri tanácsossal együtt végezték ki a pesti Újépület falai mellett 1849. október 29-én.³⁴

A központi igazságszolgáltatás intézményei Magyarországon: a Magyar Királyi Helytartótanács. Az 1722-23-as országgyűlés rendelkezett a Magyar Királyi Helytartótanács felállításáról, viszont tényleges működését, csak egy évvel később, 1724-ben kezdte el. Magyarország legfelsőbb kormányzati szerveként működött egészen 1848-ig. A rendi alkotmány időszakában az ország három főkormányshéjának egyike volt. Feladatai közé tartozott a végrehajtó hatalom gyakorlása a belpolitikai ügyekben, viszont kivételt képzett ez alól a hadügy és a pénzügy.

Megalakulását követően először Pozsonyban, majd az országgyűlés kikötése miatt 1783-tól kezdve Budán volt a székhelye. Az intézmény elnöke az uralkodó magyarországi helytartója, vagyis a nádor volt.³⁵ Az intézmény

³² Melkovics Tamás, *Perényi Zsigmond. Bírából vádlott és vértanú, az 1848-49. évi országgyűlés mártírjai* (Budapest: Akadémia Kiadó, 2016), 23

³³ Óry László, *Emlékalbum. Perényi Zsigmond (1783-1849)*, Kárpátok Művészeti és Kulturális Egyesülete, letöltve: 2025.12.14. http://kmke.hu/wp-content/uploads/2017/10/Perenyi_emlekalbum.pdf

³⁴ Melkovics, „Bírából vádlott és vértanú,” 125

³⁵ A Magyar Királyi Helytartótanács megkezdte működését. (<https://mult-kor.hu/cikk.php?id=8127>) 2025. január 15. 9:30

működésének beiktatását tervezetek és tárgyalásoknak a hosszú sora előzte meg. Az 1722–23. évi országgyűlés a hatáskörét még csak a legfőbb vonatkozásokban állapították meg. A 97. törvénycikk írásba foglalta, hogy kik lehetnek a tagjai, akiket maga a király nevez ki. Szót ejtenek arról, hogy mi történik akkor, hogyha valamelyik tanácsos helye megüresedik, ez esetben a szervezet ajánlhat az uralkodónak a pozícióra legalkalmasabb személyeket. 1724. január 30-án az uralkodó kiadott egy 30 pontból való utasítást, amely a Helytartótanács működésére vonatkozott. Maga a szervezet két részre oszlott: a tanácsra és a segédhivatalokra. Minden hozzá érkezett irat először az elnök kezébe került. A segédhivatalok élén az irodaigazgató állt.³⁶

Kollegiális alapon működő kormányzati testület volt, amely a döntéseit tanácsban hozta meg, elnöke pedig a nádor volt. A nádor hiányában az uralkodó maga nevezett ki helytartót az ország élére, legtöbbször a rendek megkérdezése nélkül. A Helytartótanács tagjai között volt az országbíró, a tárnokmester, a horvát bán, a hercegprímás, valamint tizennyolc tanácsos is szerepet kapott, akik a nemesek, főurak, főpapok köréből kerültek ki. Fő feladata az általános központi igazgatás és az összes szakigazgatás elvégzése, két kivétellel. Hatásköre minden olyan természeti ügyre kiterjedt, amely az uralkodót és az országgyűlést valamilyen módon érintette. A hatásköre nem terjedt ki a pénzügyi dolgokra, mivel ezek a feladatok a Magyar Kamara hatáskörébe tartoztak, illetve nem szólt bele a hadügybe sem, mert az ezzel kapcsolatos teendőket a Hofkriegsrat³⁷ látta el.³⁸

Az intézmény teljes mértékben a királynak volt alárendelve, az uralkodóhoz kellett felterjesztenie jelentéseit, valamint tőle kapta a rendeleteket is. A valóságban viszont ez nem így volt teljesen, mivel a jelentései bár a királyhoz voltak címezve, de először az udvari kancellária kezébe került, ahol átnézték és javaslatokat tettek az uralkodónak a döntésekben.³⁹ Az 1723-ban elfogadott 101-ik törvénycikk kimondta, hogy egyetlen udvari hatóságtól sem függ, kizárólag a királynak van alárendelve. Folyamatosan jelentéseket készített neki, amelyet az uralkodó levél formában ka-

³⁶ Ember Győző, *A magyar királyi Helytartótanács ügyintézésének története, 1724–1848* (Budapest, 1940), 10

³⁷ Hofkriegsrat – bécsi Udvari Haditanács, ami a hadügyekkel foglalkozott

³⁸ Bató Szilvia, „A Helytartótanács bírósági igazgatási tevékenysége a 18–19. század fordulóján,” *Juridpul Forum* 1, no. 1 (2011): 63

³⁹ Felhő Ibolya és Vörös Antal, *A helytartótanácsi levéltár* (Budapest: Akadémia Kiadó, 1961), 63

pott meg, majd pedig a király határozatát egy adott ügyben pedig rendelet vagy királyi határozat formájában kapja meg.

Szabályozták, hogy nem hozhat törvényellenes határozatokat és ügyelnie kell az országgyűlési döntések, határozatok pontos megtartására. A nádor távollétében az országbíró elnökölt, míg a nádor vissza nem tért, és a nádor adhatott engedélyt a tanácsosoknak az esetleges távolmaradásra, de a tizennyolcból legfeljebb tizenkettőnek adhatott erre engedélyt. Az iratok először az elnök kezébe kerülnek, majd szétszotta a tanácsosok között, majd megtárgyalták.⁴⁰ A központi kormányzat politikai, gazdasági és jogi célkitűzéseinek megismerése és megértésének a szempontjából két lényeges hatáskörrel rendelkezett: egyrészt bekérte a törvényhatóságoktól a jelentéseket és a kimutatásokat, a másrészt pedig általános rendelkezéseket bocsátott ki a számukra. 1790–1848 között a Kancellária mellett részt vett az elsőfokú bíróságok irányításában. Ő elsősorban a döntések előkészítését végezte. Kétféle módon gyűjthetett anyagokat a bírósági szervezetekről: egyrészt a törvényhatóságok jelentéseiből, másrészt pedig az egyéni panaszokból, amelyeket neki kellett kivizsgálnia.⁴¹

Illetékessége nem terjedt ki Erdélyre, a déli és keleti határőrvidékekre. A kormányzók egyértelműen Bécs irányítása és befolyása alatt állt. Nem ismerte az ország irányításának minden apró részletét, sőt a legmagasabb szinten sem, mivel ezeket bécsi centrális hivatalokból tartották számon beleértve a had és pénzügyeket is. Történetét tekintve 1848 áprilisának végéig állt fenn, mivel az ekkor hozott törvény értelmében az államigazgatás és közigazgatás központi szerve, tehát az országban a végrehajtó hatalom maga a kormány lett. A Helytartótanács korábbi feladatait az új felelős magyar kormány vette át. Megszűnése szimbolikus jelentőségű is volt, mivel a régi rendi alapú intézményt felváltotta a modern, alkotmányos alapon történő kormányzás, amely már az országgyűlésnek és a törvényhatóságnak tartozott felelősséggel.⁴²

A Magyar Királyi Kúria. Magyarországon a reformkorban a legfelsőbb bírói fórum a Királyi Kúria volt. Ez az intézmény a korabeli Magyarországon gyakorlatilag a király nevében gyakorolta a hatalmat.

⁴⁰ Ember, *A magyar királyi Helytartótanács ügyintézésének története*, 71

⁴¹ Bató, „A Helytartótanács bírói igazgatási tevékenysége,” 71

⁴² Kiss Erzsébet F., *Az 1848–49-es magyar minisztériumok* (Budapest: Akadémia Kiadó, 1987), 9–18

Kialakulása már a 12–15. század közötti időszakra tehető, a király tehermentesítése okán. 1723-ban érkezettnek látták az időt arra, hogy ezt központilag is átszervezzék és hatékonyabbá tegyék. Így az 1723-as reform következtében a 24., 25., 26. törvénycikkek alapján, Pesten megalkult a Hétszemélyes Tábla és a Királyi Tábla, állandó székhelye. A két táblát közös néven Királyi Kúriának nevezték.⁴³

II. József 1785. december 12-én megszüntette a Kúria korábbi, törvényes jogkörét, és új törvénykezési rendszert vezetett be *Novus Ordo Judiciarius* néven, amely hivatalosan 1786. január 1-én lépett életbe. Míg a korábban hosszú törvényszüneteket tartó Kúria működése 1786-tól kezdődően folyamatossá vált. A nemzeti nyelv kérdésében 1830-ban született döntés, amikor is a 8. törvénycikkely kimondta, hogy a Kúria a magyar nyelven fellebbezett perekben magyar nyelven hozzon ítéletet. A Kúria a hozzá fellebbezett pereket részben latinul, részben magyarul írta az alsóbb szintű bíróságokhoz hasonlóan. Az 1836. évi 65. törvénycikkely elrendelte, hogy a közel jövőben az országgyűlések működése alatt nemcsak a fellebbezett büntető, tiszti-fenyítő, válópereket, hanem a szegények, özvegyek és árvák fellebbezett polgári pereiben eljárhat.⁴⁴ A kapcsolódás a bírói fórumok között egyes bírák életében is megfigyelhető, mivel többen a váltótörvényszékről kerültek a Királyi Táblára, majd onnan a Hétszemélyes Táblára.⁴⁵ A Kúria elnöke a személynök volt, aki a legfelsőbb méltóságok közül került ki. Több elnökhelyettese is volt, így akadályoztatása esetén az elnökhelyettes helyettesíthette. Korábban a Kúria Pozsonyban székel, de az 1723. évi reformot követően Pestre helyezték át. Működése az 1848–49-es forradalom és szabadságharcot követően szünetelt, mivel 1849. november 10-én a császári elhatározás kimondta, hogy megszűnt a feudális eredetű bírósági szervezet, és majd csak az 1860-ban kiadott Októberi Diploma helyezte kilátásba a visszaállítását. Kettős feladatot látott el, mivel ítélkezett és normakontrollt is végzett egyben.

⁴³ Sereg Péter, „A Királyi Curia szervezete és működése a reformkorban,” *Fontes Iuris* 9, no. 2–4 (2023): 65

⁴⁴ Bódiné Beliznai Kinga, „A Kúria szervezete és működése az 1723. évi bírósági reformtól az 1868. évi polgári törvénykezési rendtartásig,” *Kúria*, letöltve: 2025.12.14., <https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/bodine-beliznai-kinga-kuria-szervezete-es-mukodese-az-1723-evi-birosagi-reformtol-az>

⁴⁵ Sereg, „A Királyi Curia szervezete és működése a reformkorban,” 68

A curia elnevezés a latin coviria – férfiak egyesülése – szóösszetételből eredt. Határozatai a bíróságokra nézve kötelező érvényűek. Az intézmény egyik sajátosságai közé tartozott, hogy ítéletalkotó tevékenysége mellett jogegységesítő folyamatot látott el. A törvények által meghatározott körben jogorvoslati fórumként működött, ahol elbírált a törvényszékek, ítélőtáblák által benyújtott fellebbezéseket. Hatásköri vagy illetékességi viták esetében kijelölte az eljárás lefolytatására a bíróságot.⁴⁶

A Királyi Tábla. A Királyi Tábla vagy Királyi Ítélőtábla, mint az ország felsőbírósága 1783 és 1849 között működött Magyarországon. Történetét tekintve a 17. század folyamán működése egyre rendszertelenebbé és szaggatottabbá vált. Ezen időszakban csak alkalmilag ült össze egy-egy törvényszakra, ha a király vagy a helytartó összehívta. Azonban szűkösen járhatott el az ügyek terén és az illetékessége sem terjedt ki mindenre, leginkább Alsó- és Felső-Magyarország ügyeiben járhatott el.⁴⁷ 1724-ben megtörtént a Királyi Tábla újjászerveződése. Az ország központjában, Pesten állították fel, mindenki nagy reményeket fűzött hozzá, azonban csalódniuk kellett.

A Királyi Kúria újjá szerveződését követően két részből állt: a Királyi Táblából és a Hétszemélyes Táblából. A tábla elnöke a személynök volt. Az 1780-as években a királyi személynökön és a királyi jogügyigazgatón kívül még összesen tizenhat tagja volt. Mindegyik pert a bíróságon az ítélőmester adta elő. A három megtartott törvényszak alatt évente csak öt-hat hónapot ülésezett.⁴⁸ A királyi személynök volt a Királyi Tábla elnöke, aki még e tisztségén kívül még irányította a magyar ügyvédképzést, és mint nagybíró országos érvényű bírói parancsokat adhatott ki. Idősebb korú, és nagy tapasztalattal rendelkező férfiakat nevezett ki a király személynökké, a tábla vezetésére. Az elnöknek esküt kellett tennie, melyet Bécsben, a király kezébe kellett letennie. Ezt követően a királyi tábla nyilvános ülésén, ünnepi keretei között lett beiktatva magas fokú hivatalába. Helyettese nem volt, így távolléte során az alnádor és alországbíró látta el a feladatait. Segítői általában kanonok vagy más rangú főpapok közül kerültek ki, de a király rendszerint figyelmen kívül hagyta az elé felterjesztett rangsort, és saját belátása szerint

⁴⁶ Erdei Krisztián, *A Kúria. Zsebkönyv Magyarország Legfőbb Bírói Fórumáról* (Budapest: Varg Hungary Kft, 2020), 74

⁴⁷ Varga Endre, *A királyi curia 1780–1850* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1974), 15

⁴⁸ Csorba György, „Perényi Zsigmond jogász pályafutása és a Hétszemélyes Főtörvényszék megszervezése,” in *Báró Perényi Zsigmond báró. Az 1848–49. évi országgyűlés mártírjai*, főszerk. Kedves Gyula és Pelyach István (Budapest, 2016), 209

nevezte ki az új táblai főpapot. Ő utána következett a két táblabíró, amely állásokért szintén sokan álltak sorba. Őket követte az alnádor vagy alhelytartó, akiket a király helyettese, a nádor nevezett ki. Az ítélmestereket a nagybírák nevezték ki, és ő előttük tették le a hivatali esküt is, ezeket a pozíciókat a kormány nagy figyelemmel kísérte és nagy hangsúlyt fektetett rá, mivel nagyon fontos a számára, hogy kormányhű tagjai legyenek a királyi táblának.⁴⁹ Minden ülés istentisztelettel kezdődött, és első ülésén a királyi személynök üdvözölte a táblát, amire annak egy tagja viszont üdvözléssel válaszolt. Ezután, a személynök kiküldött két tagot, hogy köszöntsék a Hétszemélyes Táblát, és az általuk összeállított perek sorozatát átadják nekik, és az ülőszak végén, a befejezésnél, szintén ugyanezek a formaságok voltak jelen.⁵⁰

A Királyi Tábla egy vegyes fokú bíróságként működött, szokták még Királyi Ítéltáblaként is emlegetni. Indíthattak első fokon pert intézményében, például kincstári, vagy akár hűtlenségi ügyekben, de elsősorban fellebbviteli pereket is tárgyalhatott, ezek viszont az elsőfokú bíróságokról kerülhettek a Királyi Tábla elé.⁵¹ Történetében döntő lépésnek számított az 1836-os esztendő, amikor az országgyűlés az 1836. évi III. törvénycikk értelmében a Hétszemélyes Táblával együtt magyarul folytatták le a pereiket. 1848 végéig ítélkezett, a gyakorlatban csak 1849. január 2-án függesztette fel Zarka János elnökletével a működését.

A Királyi Tábla ügyforgalmából arra következtethetünk, hogy az ülések száma a második periódusban megduplázódott. Ez a növekedés arra mutat, hogy megnőtt az igazságszolgáltatásnak a feladata és a bíróságok működésüket tekintve intenzívebbé váltak. Ezzel párhuzamosan pedig csökkent a táblai perek száma. Láthatjuk, hogy 1724-1785 közötti időszakban nem volt egyetlen egy válóperes ügy sem a Királyi Táblán. A következő, 1785-1849-es időszakot nézve viszont megkétszereződött a számok, néhol ugrásszerűen növekedtek, mint például a bűnvádi perek esetében, ahol korábban ezertizennyolc volt a számuk, ott a következő periódusban már huszonháromezer ötszáztizennégy per zajlott a Királyi Táblán.

⁴⁹ Varga, *A királyi curia 1780–1850*, 156

⁵⁰ Uo., 193

⁵¹ Kulcsár Krisztina, „Mikor, hogyan és miről ülésezett a Hétszemélyes Tábla a 18. században?,” *Magyar Nemzeti Levéltár*, letöltve: 2025. január 16., 16:29, https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/mikor_hogyan_es_mirol_ulesezett_a_hetszemelyes_tabla_a_18_szazadban

3. számú táblázat: A Királyi Tábla ügyforgalma⁵²

Év	Ülések száma	Táblai perek száma	Fellebbezett perek száma	Bűnvádi perek száma	Válóperek száma	Határozat
1724–1785	5 564	15 761	3 951	1 018	-	1 115
1790–1849	10 861	9 320	7 052	23 514	1 752	2 328

Összegezve az eddigieket a Királyi Tábla egy vegyes fokú törvényszéknek nevezhető, mivel fellebbviteli fórumként is szolgált a megyei és városi törvényszékek, illetve a váltótörvényszékek esetében. Ugyanakkor viszont a királyi kincstár illető ügyekben, hűtlenségi vagy tulajdonjogot illető eljárásokban és oklevelek értelmezési vagy hitelességi ügyeiben első fokon járt el.⁵³

A Hétszemélyes Tábla felépítése. Az 1723. évi 24–26. törvény-cikkek alapján hozták létre ezt az új bírói fórumot, amely a neoabszolutizmus időszakát leszámítva 1869-ig működött. 1785-ben a Novus Ordo Judiciarius reform⁵⁴ nemcsak egységesítette és állami irányítás alá helyezte a magyar bírósági rendszert, hanem szinte teljesen külön választotta a közigazgatást az igazságszolgáltatástól. Az 1785-ös reform értelmében tehát a Hétszemélyes Táblára a bízta a bírósági igazgatást.⁵⁵

A Hétszemélyes Tábla elnöki pozícióját a nádor töltötte be, akit szükség esetén az országbíró, vagy a tárnokmester helyettesíthetett. Ezen felül a fórum tagja volt öt főpap, öt főúr és kilenc nemes ülnök, akik abban az esetben voltak határozatképesek, amikor legalább tizenegy tag volt jelen az ülésen. Hatáskörét tekintve a Hétszemélyes Tábla csak a Királyi Táblától vagy a Tárnoki Széktől fellebbezett ügyekben járt el. Évente negyven napig ülésezett.⁵⁶ Történetét tekintve már 1535-től létezik a két ítéletet hozó testület, tehát a Királyi Tábla és Hétszemélyes Tábla. Eleinte a nádor három főúr és három főpap jelenlétében ülésezett. A források először 1715-ben említik meg ezt a bírói fórumot, ami akkor már rég nem volt nevezhető hétszemélyesnek.

⁵² Bódiné Beliznai, *A Kúria szervezete és működése*

⁵³ Mezey Barna, „A bírói hatalmi ág kialakulásának kezdetei. Az 1723-as bírósági reform,” *Rubicon* 2019, no. 9–10

⁵⁴ NOVUS ORDO JUDICIARIUS – II. József 1785. december 12-én bevezetett reformja, amelyben a Kúria régi jogkörét megszüntette, és egy új törvénykezési rendszert vezetett be

⁵⁵ Bató, Szilvia. „A Helytartótanács bírósági igazgatási tevékenysége a 18–19. század fordulóján.” 65

⁵⁶ Liktör Zoltán Attila, *A régi magyar bírósági rendszer a kezdetektől 1848-ig. Kúria döntések – Bírósági határozatok*

A két fórum szorosan össze volt kötve, ezt bizonyítják a következő feladatok: a pereket ezen a fórumon a királyi tábla előadói adták elő, az itt hozott ítéleteket a táblán hirdették ki. A közös ítéletlevelet a királyi tábla előadója fogalmazta meg, és a személynök írta alá és ő tette rá a királyi pecsétet, mivel bírói pecsétje a Hétszemélyes Táblának nem volt. Levonhatjuk azt a következtetést, hogy sokkal több munka, feladat nehezedett a Királyi Táblára, mint a Hétszemélyes Táblára. A szakirodalomban olvasottak alapján Varga Endre úgy fogalmazott, hogy ez a bírói fórum tulajdonképpen egy előkelő tanácskozó testület csupán.⁵⁷ A Hétszemélyes Tábla kizárólag a Királyi Táblától vagy a Tárnoki Széktől fellebbezhetett ügyekben járhatott el, tehát joggal nevezték a legfelső ítélkező fórum fellebbviteli bíróságának, ahonnan már a királyhoz sem lehetett fellebbezni. A kerületi tábláktól fellebbezett ügyek előbb a Királyi Táblára, majd pedig a Hétszemélyes Táblára kerültek. A vármegyékből a báni táblához fellebbezett ügyek szintén először a Királyi Táblához, majd pedig a Hétszemélyes Táblához kerültek. A felső-bírói reform tehát egy háromfokú fellebbviteli rendszert hozott létre.⁵⁸

A reform által megkezdett intézkedések meghatározott székhelyhez, Pesthez kötötték a Királyi Kúria jelenlétét. Tehát a reform következtében a Királyi Tábla állandó bírósággá alakult, folyamatosan ítélkezett és általános hatáskörű lett. A Hétszemélyes Tábla felállításával pedig decentralizálták a hatáskörébe tartozó ügyek intézését. A reformkor újabb újdonságokat hozott magával, mivel megsokszorozódott a statáriális bíráskodások száma, a polgári perek terén pedig a váltóbíráskodást vezette be az 1840. évi 15. törvénycikk. Az ipari forradalom és a kereskedelem fellendülésének köszönhetően a gazdasági ügyek is megsokasodtak, amikkel már önálló bíróságok foglalkoztak: a váltótörvényszékek elsőfokú, a váltótörvényszék a másodfokú ügyekben volt illetékes. Azonban, ha továbbra is fennállt a jogvita, akkor azt harmadfokon a Hétszemélyes Tábla rendezte el végleg.⁵⁹

Összegezve az eddigieket elmondható az, hogy a Hétszemélyes Tábla szervezete sokkal egyszerűbb, személyzete is kevésbé tagolt és differenciált, mint a királyi tábláé, amely különböző funkciókat e magasabb fórum helyett is elvégez. A Hétszemélyes Tábla tisztán fellebbviteli bíróság, ahol

⁵⁷ Bódiné Beliznai, *A Kúria szervezete és működése*

⁵⁸ Bíró Zsófia, *Hatalommegosztás a történeti alkotmány fényében: Bírói hatalom a magyar tradicionális jogban* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 2022), 112

⁵⁹ Bíró, *Hatalommegosztás a történeti alkotmány fényében*, 116

perfelvétel nincs, a pereket itt is a királyi tábla referensei adják elő, és az itt hozott ítéleteket a Királyi Táblán hirdetik ki. Utána a két táblán hozott ítéletek alapján a közös ítéletlevelet a Királyi Tábla referense fogalmazza meg és a királyi személynök írja alá. Tehát, ez egy tanácskozó testület, mely a Királyi Tábla által elébe terjesztett ügyekben állást foglal, és a további teendőket ismét a Királyi Táblára, illetve a személynökre hagyja.⁶⁰

A bírái a kiváltságos osztály három rendjét képviselték: a főpapokat, a főnemeseket és a köznemességet, ugyanakkor nem rendelkeztek annyi-féle címmel, mint a Királyi Tábla bírái. A főpapi tagok sorát általában az esztergomi és a kalocsai érsek szokta megnyitni, de ők ritkán vettek részt az üléseken. Az üléseken a főpapságot ténylegesen a címzetes püspökök képviselték. A főnemesi rendet pedig nyolc bíró képviselte, akik között voltak zászlósurak, vagy született főnemese, illetve olyan köznemesek, akik a főnemesivel egyenlő rangot szereztek. A testületnek az illetékessége Magyarországra, Horvátországra és Szlavóniára terjedt ki.⁶¹ A legfelsőbb szintű és legbizalmasabb levelezéseket leszámítva a Királyi Táblához hasonlóan minden ügyet kollegiális formában, üléseken intézett. Az ügyviteli kérdéseket, a hivatalos levelezést, és a perek tárgyalását mindig zárt üléseken végezték. Az ülőszak az istentiszteletet követően vette kezdetét, amikor az első ülésen megjelennek a Királyi Tábla kiküldöttei, akik átnyújtották a pereket, ezzel elindítva a fórum munkáját.⁶²

A tárgyalás menete megegyezik a Királyi Tábláéval, mely szerint először felolvassák a plénum elé terjesztett iratokat, különösen a felsőbb rendeleteket, és megállapítják a kimenő iratok szövegét, majd pedig megtárgyalják a fórum elé hozott pereket, megállapítják az ítéletek szövegét, amellyel az ülés bezárul. A törvényszak utolsó ülésén a tanácsjegyző bemutatja az ülésnek a jóváhagyás miatt a perek sorát, és ezt fel kell terjesztenie a kancelláriához. Ezután fogadják a Királyi Tábla bíráinak búcsú üdvözlését, majd az ülést az országbíró beszédével bezárta.⁶³

Említésre méltó, hogy a Hétszemélyes Tábla megalakulásától, azaz 1724-1786 között nem vezetett jegyzőkönyvet az üléseiről, ez majd csak a kalapos király, Mária Terézia fia, II. József uralkodása alatt következik be,

⁶⁰ Varga, *A királyi curia 1780–1850*, 88

⁶¹ Uo., 195

⁶² Uo., 193

⁶³ Varga, *A királyi curia 1780–1850*, 193

mivel elrendeli, hogy a fórum üléseiről készítsen jegyzőkönyvet. Ezeket a jegyzőkönyveket törvénykezési időszakonként vezették, és ezen belül is az ülőszakok dátuma szerint tartották számon őket. Az ülés sorszáma és dátuma rögzítése után feljegyezték az elnök és a bírák nevét, valamint az új tagoknak a beiktatását, továbbá az ügyeket. Peres ügyek esetén pedig feljegyezték az ügyintéző és a vádlott nevét, és ezután leírták a per tárgyát, de a későbbiekben már csak az utolsó ítéletet, vagyis a végítéletet jegyezték fel.⁶⁴

Az 1848-as eseményeket tekintve hatáskörét a sajtótörvény bővítette ki, amely ezt az intézményt jelölte ki a sajtóvétségekben eljáró sajtóesküdtszékek felettes színtereként. Deák Ferenc május 4-én igazságügy miniszterként kiadott rendelete szerint e testület elnöke az országbíró, ezt azzal indokolta, mivel a nádor a király távollétében tejhatalmú helytartója az országnak, így ennek a teendőnek az elégtétele céljából, ez már túl sok lenne a nádornak. A két tábla 1848 végéig folyamatosan ítélkezett, hivatalosan 1849. január 2-án függesztik fel tevékenységüket, a Hétszemélyes Táblát Majláth György elnökletével.⁶⁵ Az 1848-49-es forradalom és szabadságharcot követően hamarosan elrendelték a Királyi Tábla és a Hétszemélyes Tábla illetőleg a váltótörvényszék megszüntetését. Helyettük olyan új felsőbíróságok létrehozását rendelték el, amelyek a Függetlenségi Nyilatkozat szellemiségét tükrözték.⁶⁶ A szabadságharc leverését követően az osztrákok a bírósági szervezetet feloszlatták, és kiépült az új császári-királyi bírói szervezet. Az egykor legfőbb jogi fórumnak számító Hétszemélyes Tábla hatáskörét a Bécsben ítélkező Legfelsőbb Bíróság vette át.⁶⁷

Perényi Zsigmond szerepe báró Wesselényi Miklós perében. 1834. szeptember 25-én a Hétszemélyes Tábla közbírájává nevezték ki Perényi Zsigmond bárót. A Hétszemélyes Tábla, tehát nem volt más, mint a Magyar Királyi Kúria azon része, ami a fellebbviteli ügyekkel foglalkozott. A felségsértési, hűtlenségi, a nemesek büntetőügyei, illetve a nem nemesi származásúak esetében a másodfokon halálra ítélték ügye került a fórum elé. Az illetékessége nemcsak Magyarországra terjedt ki, hanem Horvátországra és Szlavóniára is. A székhelye pedig 1791-től Pesten volt.⁶⁸

⁶⁴ Szabó Béla, „A hétszemélyes tábla ülőszakának megnyitásával kapcsolatos ceremónia a 18. század második felében,” *Jogtörténeti Szemle*, 9. különszám (2007): 198–204

⁶⁵ Bódiné Beliznai, *A Kúria szervezete és működése*

⁶⁶ Uo

⁶⁷ Uo

⁶⁸ Csorba, „Perényi Zsigmond jogász pályafutása,” 211

Munkámban Perényi Zsigmondnak az álláspontját szeretném bemutatni a reformkorszak két számunkra legismertebb perében. Perényi, mint Ugocsa vármegye főispánja az 1835. július 11-i ülésen is kifejtette álláspontját Wesselényi ügyével kapcsolatban. Rámutatott arra, hogy az alsóház csak azt az elvet képviseli, mely szerint a Nagykárolyban megtartott gyűlésen elhangzott tiltott szavakat helyben és azonnal szaksértésként kell kezelni, és meg kell büntetni, ezzel tulajdonképpen a báró már lényegében jelezte azt, hogy Wesselényi szatmári beszédét nem tartja hűtlenségre okot adónak.⁶⁹

A Wesselényi család ősi birtoka és a zsibói kastély közel Magyarországhatárához Szilágy vármegyében található, a Szamos völgyében terült el, amely uradalmat a család még, 1584-ben megkapott. Apja, idősebb Wesselényi Miklós is itt született 1750. december 11-én, és itt is halt meg 1809. október 25-én. Tüzes, ellenzéki magyar szónokként ismerték, ilyennek bizonyult fia is, ifjabb Wesselényi Miklós, aki 1796-ban látta meg a napvilágot, és 1850. április 21-én hunyt el Pesten.⁷⁰

Sokáig kérdéses volt neveltetését illetően, hogy küldjék-e iskolába, vagy pedig a kor szokása szerint otthon házitanítók foglalkozzanak neveltetésével és tanításával. Végül az utóbbi mellett döntött az édesapja, aki nagyon hamar bevezeti fiát a politikai életbe. 13 éves korára árva lett, és édesanyja nevelte. 1807-ben kezdte meg egyetemi tanulmányait, ahol teológiát, jogot, botanikát és mezőgazdaságot tanult.⁷¹ Az ifjabb Wesselényi Miklós a magyar ország építő reformnemzedék egyik kiváló tagja volt. Mély barátság fűzte Széchenyi István grófhhoz, akivel fiatalukorban elmentek egy angol-francia körútra, ahol megfigyelték a haladó országokat. A fejlettebb országok látványa elhitette mindkét politikussal, hogy sürgetően szükség van a hazai változásokra, mivel az ország más európai országokhoz képest jelentős lemaradásban van. Visszatérve a megfigyelő, tapasztalatokat szerző körútról Wesselényi az országgyűlési főrendi ellenzék egyik vezére lett. 1833-ban Lipcsében jelent meg a Balítéletek című könyve, ami nagyon sokáig tiltott könyv volt.⁷² Könyvében a polgári átalakulást a gazdasági és politikai változásokkal együtt szoros összefüggés-

⁶⁹ Uo., 213

⁷⁰ Vajthó László, *Magyar irodalmi ritkaságok. Báró Wesselényi Miklós naplójából* (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1977), 5

⁷¹ Trócsányi Zsolt, *Wesselényi Miklós és világa* (Budapest: Gondolat Kiadó, 1970), 20

⁷² Vajthó, *Magyar irodalmi ritkaságok*, 10

ben vizsgálta meg.⁷³ Erkölcsei mentalitásának nemessége, illetve a korát is messze meghaladó érettsége már fiatalkorában mindenki számára nyilvánvalóvá vált és nagy jövőt, fényes karrierrel jósoltak neki.⁷⁴

A báró történelemi szerepe abban rejlik, hogy Erdélyben is úttörő szerepet vállalt az átalakulás, és a haladás politikai programjának kidolgozásában, valamint az ellenzéki mozgalom megszervezésében. Itt az átalakulásban elsősorban a nemességre próbált támaszkodni. Azonban az 1846–47-es diétán úrbéri törvényt fogadtak el, amivel a báró nem értett egyet, megfogalmazódott benne a függetlenség gondolata, és az ellenzékiek táborát folyamatosan bővítette. Kossuth Lajos mintájára Erdélyben az ő kezdeményezésére megszületett a könyomatos szabad sajtó. Magyarországon egyidejűleg Erdélyben is perbe fogják, azzal a váddal, hogy cenzori engedély nélkül nyomtatta ki az országgyűlési napló néhány részletét.⁷⁵

Az 1832–36. évi úgynevezett hosszú országgyűlésen ő is aktívan részt vett. Az országgyűlés középpontjában a reformok megalkotása állt. A reformok hívei arra törekedtek, hogy a bizottsági munkálatok javaslatait minél liberálisabb módon továbbfejlesszék. Az udvar azonban a főrendi tábla kormányhű többségével, valamint a könnyen megvesztegethető megyei szegény köznemesi tömegek támogatásán keresztül sikerült a reformkísérleteket megbuktatnia. Wesselényi erdélyi arisztokrataként és Széchenyi István barátjaként és híveként lépett fel a politikai színtérre és kevés idő múlva ő lett a liberális ellenzék legnagyobb befolyású és legszenvélyesebb szervezőjévé és vezetőjévé vált.⁷⁶ Mint már említettem az udvarnak sikerült megvennie magának embereket, ezáltal sikerült ki eszközölnie azt, hogy megváltoztassa a megyékben a követ utasításokat. Ekkor Wesselényi az erdélyi országgyűlésen van, amikor megkapja a hírt, rohan Szatmárba, ahol a megye követe Kölcsény Ferenc, lemond és nem vállalja az udvar követi utasítását. Tehát a báró 1834. december 9-én Szatmár vármegye közgyűlésén beszédet mondott az örökváltság kérdésében, mivel az udvartól a követek épp az ellenkező utasítást kapták, amit az udvar szeretett volna. Beszédében kifejtette a jobbágyok eddigi sorsát, mely

⁷³ Hanák Péter, *Egy ezredév. Magyarország rövid története* (Budapest: Gondolat Kiadó, 1986), 67

⁷⁴ Váczi János, *Báró Wesselényi Miklós ifjúkora* (Budapest, 1910), 569

⁷⁵ Csetri Elek, *Reform és gazdaság. Wesselényi Miklós gazdasági eszméi és zsibói uradalomának modernizálása*

⁷⁶ Hanák, *Egy ezredév*, 167

szerint régen a nemesség nem akart tenni az ügyben, de a királyok igen, most pedig már fordítva áll a helyzet, mivel a nemesség szeretne tenni, de a kormány már nem. Felszólalásának azonban nem volt gyümölcsöző eredménye, ezért pedig Kölcsey Ferenc lemondott országgyűlési követ címről. Uray másodalispán szerint felségsértést követett el beszédében és követelte annak visszavonását, amire Wesselényi nem volt hajlandó.⁷⁷

A per során megcsappant a báró baráti köre, többen is elpártoltak tőle és elhitték az alaptalan vádakat ellene. Csalódnia kellett az erényszövetség harmadik tagjában, Eszterházy Mihályban, aki nem állt ki mellette, továbbá Károlyi Lajosban és Teleki Józsefben is, akik különböző indokokra hivatkozva nem adták be Bécsben a folyamodványát, és persze nem hagyhatjuk ki Széchenyit sem, akivel a baráti korábban szoros kapcsolata egyre elhidegült.⁷⁸ Zichy Ferenc főispán volt az, aki, felküldi a szatmári beszédet a nádorhoz és vizsgálatot indítványoz a királyi jogügyigazgatónál, vagy, ahogy ma mondanánk a főállamügyésznél. A korszakban, ha a perbe fogott nemes volt, akkor meg volt az a kiváltsága, hogy szabadlábbon védekezhetett az ellene felhozott vádak ellen. Az eljárás a Királyi Táblánál indult előzetes vizsgálattal, amely során anyagokat gyűjtenek a vádlott bűnösségére vonatkozólag.⁷⁹

1835-ben a fiskus⁸⁰ Beöthy Sándor személyében beadta ellene a hűtlenségi keresetet a Királyi Táblánál. A vád ellene, hogy a hatalom ellen lázított, illetve a királyt is megsértette, ők úgy gondolták, hogy a király és a kormány az egy, Wesselényi pedig nem gondolta ezt, illetve az is nehezítő körülmény volt a számára, hogy az ifjakat úgynevezett bűnös dolgokra lázította.

Az ügy előzetes vizsgálattal indult meg, a vizsgálat végén összeállítják a keresetlevelet, és ezt benyújtották a Királyi Táblánál. Mivel hűtlenségi perről van szó, ezért a vádlottnak személyesen kellett megjelennie a bíróság előtt. Ezután a bíróság kijelöl egy napot, amikor megtörténik a perfelvétel, és ezt követően kezdetét veszi maga a bírósági eljárás. Az eljárás első szakaszában a perbe fogottnak lehetősége volt kifogást, tenni a bíró sze-

⁷⁷ Pompéry Aurél, *Kossuth Lajos hűtlenségi perének története kapcsolatban Wesselényi Miklós báró hűtlenségi és az ifjak felségsértési perének történetével* (Budapest: A Szent István-Társulat Könyvkiadó R.T. Bizománya, 1913), 44

⁷⁸ Kárpáti Attila István, *Wesselényi Miklós kapcsolatrendszere*, Doktori értekezés, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2017, 151

⁷⁹ Trócsányi Zsolt, *Wesselényi Miklós hűtlenségi pere* (Gyomaendrőd: Helikon Kiadó, 1986), 30

⁸⁰ Fiskus- a korban jogvégzett személy, ügyvéd. Jogi tanácsadással foglalkozott, és ügyfelet hivatalos meghatalmazás alapján a bíróság előtt képviseli

mélye vagy a kereset ellen, ezután pedig a felperesnek újra kell kezdeni az eljárást, így nagyon gyakori a korszakban, hogy az ehhez hasonló jellegű jogi eljárások sokáig elhúzódhattak.⁸¹ Kölcsey és Deák úgy határoztak, hogy a szólásszabadság ügyévé teszik Wesselényi perét. Sok segítséget kapott a báró tőlük a védelem megírásában is, és a tanúk keresésében is. A vádlott benyújtotta a felségfolyamodványát, azonban az postai úton elkeveredett, és miután megérkezett Bécsbe, érvénytelennek nyilvánították azt. A törvény szerint a diétán van szólásszabadság, és a képviselőknek mentelmi joguk van, ez esetben akkor ezt a megyegyűléseken is biztosítani kellene, ezért Deák Ferenc kardoskodott a legjobban. Az ellenzéket 1839–40-re már Deák-ék vezették ekkora már a megyék is egyre hevesebben követelték a bebörtönzött foglyok szabadon bocsátását, és ezt sikerült is kivívniuk.⁸² Az ország nádora 1834 decemberében rendelte el a vizsgálat megkezdésének idejét. Beöthy Sándor, aki ekkor a királyi jogügyigazgató tisztségét tölti be, és állítja össze a tanúvallatás kérdőpontjait, amelyek a következők voltak:

1. Jelen volt-e a megkérdezett tanú a szatmári megyegyűlésen?
2. JMit mondott a báró az országgyűlési tárgyalásokról, különös tekintettel az úrbéri törvényjavaslatokról?
3. JSorolja fel Wesselényinek a kormányt sértő szavait!
4. JMondotta-e Wesselényi ezt, vagy ehhez hasonló: „*a kormány nem akarja a Tekintetes Karok és Rendek, melly csalárd álorczát tévén ocsmány képére, kihúzta kilencmillió ember zsírját, és most csak arra várakozik, hogy ezen kilencmilliót ellenünk felingerelvén, ennek körmei közül ő szabadítsa ki, s ekkor jaj néküink...mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyodnak.*”
5. JMikor Uray alispán felségsértéssel vádolta meg a bárót, ő mit felelt erre, hogy ismételte meg szavait?⁸³

Kérdéseivel azt próbálta kideríteni, hogy a báró a szatmári beszédében milyen kormánysértő szavakkal élt. Ezekkel a kérdésekkel valójában nem azt akarták tisztázni, hogy mi történt és miért, hanem azt, hogy a báró bűnösségét bizonyítsák. Ezt igazolja az is, hogy a megkérdezett kor-

⁸¹ Trócsányi, *Wesselényi Miklós hűtlenségi pere*, 31

⁸² Zichy Antal, „Deák Ferenc, mint író,” in *Képes magyar irodalomtörténet*, I. köt., második kiadás, szerk. Beöthy Zsolt (Budapest: Atheneum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat, 1899)

⁸³ Trócsányi, *Wesselényi Miklós hűtlenségi pere*, 33–34

mánpárti tanúknak elég volt a negyedik pontra azt mondania, hogy igen, és máris megvan a terhelő vallomás Wesselényi ellen.⁸⁴

Ezután megkezdődött a megfelelő tanúknak a kiválasztása, akik mind Wesselényi ellen vallottak. A tanúk között voltak ellenségei, és irigyei is: egy plébános, egy kanonok, megyei tisztek és pár táblabíró. Összesen a szatmári beszéden résztvevő több száz ember közül mindössze harminckét tanút sikerül találniuk, akiknek a kihallgatása három héten át zajlott. A tanúk között ott volt Kende Zsigmond alispán, Uray Bálint, Schachta kanonok és több bocskoros nemes, mint Vörös László és Hollósy ügyész. Többségük – az udvar politikájához híven – le voltak itatva, így nem is igazán emlékeztek a Wesselényi által elmondott szatmári beszédére, illetőleg akadt olyan tanú is, Gabányi Sándor személyében, aki bevallotta, hogy ő egyáltalán nem emlékszik a báró által mondott szavakra.⁸⁵ Beöthy Sándor a kihallgatások végeztével azt a következtetést vont le, hogy a báró ellen felhozott vádak igazak, és Wesselényi szatmári beszédében a nemességet lázította a király ellen, amit ő maga nyílt felkelésnek nevezett a meglévő államrend ellen.

A királyi tábla 1835. május 5-re idézte be Wesselényit.⁸⁶ Wesselényi felkészült a védekezésre, barátja, Széchenyi először azt javasolta neki, hogy menjen külföldi útra. Már említésre került, hogy korábban milyen közeli barátságban voltak, ez azonban az évek során fellazult, és Széchenyi ekkor nagy dilemmába került, mivel tudta, hogy nem maradhat távol az ügytől, viszont, ha kiáll régi barátja mellett, akkor az alkotásait féltheti a kormány haragjától. Széchenyi tanácsolta Wesselényinek a menekülést, amire Metternich várt, mivel akkor azt bizonyítaná, hogy nem az alkotmány védelme, hanem annak a megdöntése volt a célja, de mivel ő nem ment, ezért próbált közbenjárni érte a nádornál is, de azok hajthatatlanok voltak.⁸⁷ Némi tépelődés után Wesselényi úgy dönt, hogy felkeresi József nádort, aki maga sem vádolja hűtlenséggel csupán izgatással. Viszont haragudott rá, mivel őt hibáztatta fivére, a király haláláért. A nádor azonban nem volt kezdő politikus, ezért ennek fejében még többre próbálta rákényszeríteni a bárót. Ezért elutasítja a közbenjárást, mondván, hogy a per már megindult.⁸⁸

⁸⁴ Uo., 34

⁸⁵ Szauder Józsefné és Szauder József, *Kölcsey Ferenc összes művei*, II. kötet (Budapest: Akadémia Kiadó, 1955)

⁸⁶ Trócsányi, *Wesselényi Miklós hűtlenségi pere*, 164

⁸⁷ Trócsányi, *Wesselényi Miklós és világa*, 41

⁸⁸ Trócsányi, *Wesselényi Miklós hűtlenségi pere*, 190

A per 1835. május 5-én indul meg a Pozsonyban. A báró a jogi procedúra szerint megjelent a bíróság előtt, ügyvédjével Benyovszky Péterrel együtt. Védekezése alapja elsősorban a vádak pusztán pletykákra történő hagyatkozása volt, kifogással élt a bíróság illetékessége ellen is, és a per leszállítását kérte. Pere évekre elhúzódott, ez jelentősen kihatott az egészségi állapotára, ugyanis az ügy vége felé a bal szemére már alig látott. El szeretett volna menni egy gyógyintézetbe, de ahhoz fel kellett volna függesztenie az eljárást, ami annak a további elhúzódását jelentette volna. Wesselényi azonban ezt nem akarta, ezért többször is kérvényt írt a nádornak, hogy elmeheessen egészségi állapota javulása érdekében. de ezeket a nádor mindannyiszor visszautasította.

A bíróság a tagok ítéletre vonatkozó véleménye eltérő: Földváry Ferenc felmentésére szavaz, viszont a többség Niczky János, alországbíró véleményét osztja, aki elismeri a báró bűnösségét.⁸⁹ A per végül a felek fellebbezése miatt 1839. február 8-án került eldöntésre a legfelsőbb bírói fórumon, a Hétszemélyes Táblán került sor. A tizenhárom bírónak mindössze nyolc napja volt a hosszú, évekig húzódó bírósági iratanyaggal megismerkedni. Ezen a fórumon többen álltak ki Wesselényi mellett, mint az előző bírói fórumon. Az idős Péchy Imre nemcsak a vádak tartja alaptalannak, hanem megdorgálta a fiscust amiért a per folyamán elkövetett egy sor törvényteleniséget. A másik bíró, báró Perényi Zsigmond, aki szintén osztotta Péchy Imre érveit és emellett még azt is hozzá tette, hogy Wesselényi nemes szolgálatot tett azzal, hogy az ügyét a vármegyék elé tárta, illetve figyelmezteti bírótársait, hogy elérkezett az idő, hogy visszaszerezzék és megerősítsék a közvélemény előtt megingott hitelességüket, a közbizalom helyreállításáért. A vádat nem látta bizonyítva, viszont a vádhatóságnak a törvénytelenégei nyilvánvalóak voltak számára. Illetve beszámítandónak tartja azt, hogy a vádlott vagyonában károsodott, évekre ki volt rekesztve minden társaságból, és egészsége is megrendült. Beszédében kifejtette, hogy pusztán szavakért hűtlenségi perre nem lehet senkit se citálni, hanem csak szóbeli lázításért. Viszont az alperesi és felperesi tanúk állítása szerint sem tett felségsértő kifejezéseket, és szatmári beszéde nem irányult lázításra.⁹⁰

Ügye kapcsán vita bontakozott ki arról, hogy a király és a kormány az egy, tehát amikor Wesselényi a kormányzatot szidta, akkor valójában

⁸⁹ Trócsányi, *Wesselényi Miklós és világa*, 192

⁹⁰ Csorba, „Perényi Zsigmond jogászai pályafutása,” 212

a királyt szidalmazta, ami pedig egyet jelentett a felségsértéssel. A vádlott a védelmi szakaszban ki is fejtette nézetét, mely szerint olyan országok, mint Törökország is megkülönböztetik, kettéválasztják az uralkodótól a kormányzatot. Megemlítette, hogy bár bírálta a kormányt, de ebben még a nádor sem gátolta meg.⁹¹ Perényi a felmentésére szavazott, még hárman szavaznak enyhítést a számára, de végül a többség miatt 1839. február 8-án jóváhagyták a Királyi Tábla ítéletét, amely három év börtönbüntetésre ítélte a vádlottat.⁹² A per során Bécs számtalan törvénysértést követett el, azonban nem tudott nagyobb horderejű győzelmet a magáénak mondani, mivel nem tudta elérni, hogy a rendek kegyelmet kérjenek a vádlottaknak, ezzel elismervén azt, hogy törvényes volt a vádlott perbe fogása.⁹³

Wesselényi Miklós kivette a részét a 1848-as eseményekből is, mivel ez lehetőséget teremtett a számára, hogy ismét személyesen vegyen részt a nagypolitika formálásban, ebből is látszik az, hogy a kötelességtudata a hazája iránt mennyire erősen volt jelen benne. Részt vett az utolsó rendi diétán, illetve az első népképviselői országgyűlésen is Erdélyben a Partium visszacsatolásáért felelős miniszteri biztосként és Közép-Szolnok vármegye főispánjaként. Azonban szeptember 28-án Franz Philipp von Lamberg halálának hírére döntése szerint a családjával együtt elhagyta az országot és Grafenbergbe⁹⁴ távozott, a mai Németország területére.⁹⁵ Perényi a Hétszemélyes Táblán nem találta bűnösnek a kor egyik leghosszabb perének vádlottját, báró Wesselényi Miklóst, ezért is szavazott a felmentésére Szirmay Ádámmal és Péchy Imrével együtt. Azonban elismerte azt, hogy szóval is lehet lázítani és a hűtlenség bűnébe esni, de szerinte a báró nem tett ilyet beszédében, viszont azt ő is elismerte, hogy szatmári beszédében meggondolatlanul szolt a kormányról.⁹⁶ Perényi a Hétszemélyes Tábla bírójaként hosszan fejtette ki a véleményét Wesselényi peréről. Véleménye szerint hűtlenséggel vádolni pusztá szavakért alaptalan. Nem látott bűnösséget a bárónak a Kossuthtal való kapcsolatában sem. Kifej-

⁹¹ Trócsányi, *Wesselényi Miklós hűtlenségi pere*, 94

⁹² Pompéry, *Kossuth Lajos hűtlenségi perének története*, 47

⁹³ Gergely, *Magyarország története a 19. században*, 217

⁹⁴ Grafenberg – település Németországban

⁹⁵ Kárpáti Attila István, *Egy reformkori életpálya új kontextusai* (Budapest, 2019), 596

⁹⁶ Pompéry, *Kossuth Lajos hűtlenségi perének története*, 53

tette, hogy a felperesi tanúk közül több nem is megbízható, de nem látta Wesselényit bűnösnek, ezért is szavazott annak felmentésére.⁹⁷

Perényi szerepe Kossuth Lajos perében. A reformkor és az 1848-as forradalom és szabadságharc nagy alakja 1802-ben született a Zemplén vármegyében lévő Monokon protestáns értelmiségi családba. Édesapja Kossuth László, édesanyja Wéber Karolina. Követte édesapja pályáját, így ügyvédnek tanult, majd pedig Sátoraljaújhely városi ügyészeként kezdte meg munkáját.⁹⁸ Zemplén vármegyében való ügyvédi pályafutása során több előkelő, nemesi család udvarában volt tanácsos. Ilyen volt például Andrássy Gyula gróf, a későbbi külügyminiszter, akinek édesanyja magához édesgette a fiatal ifjút, és miután az kitört a grófnő szárnyai alól, az bosszút forralt és sikkasztással, és csalás vádjával illette meg. A vizsgálat során tisztázták a helyzetet, viszont Kossuthnak már nem maradt maradása a vármegyében az incidens miatt.⁹⁹

Követként vett részt az 1832–36-os országgyűlésen, ez alatt szerkesztette az Országgyűlési Tudósításokat, amelyben tájékoztatta az országot a diétán történekről, ezután pedig Törvényhatósági Tudósításai következtek. A bécsi udvar ezt a tevékenységét nem nézte jó szemmel, ezért többszöri figyelmeztetést kapott, hogy tudósításait fejezze be, ő azonban ezt nem tette meg, ezért is adták ki ellene az elfogató parancsot.¹⁰⁰ 1837 januárjában Leopold von Ferstl-t, azzal bízták meg március végétől, hogy derítse ki, hol rejtegeti Kossuth a kormányzat által sokat ígérőnek tartott iratait, illetve mérje fel, hogy hogyan lenne a legcélszerűbb végbevenni a letartóztatását. Az akcióba beavatták Lenderert és Beöthy jogügyigazgatót, akinek az volt a feladata, hogy a törvényes látszatot fenntartsa és a házkutatáshoz és a letartóztatáshoz az ügyészeket biztosítsa.¹⁰¹ Kossuthot 1837. május 4-ről 5-re forduló éjszaka fogják el. Elfogatásának oka a Törvényhatósági Tudósítások megjelentetése és annak terjesztése volt. Kossuth a nála hagyott papírdarabra és a nála lévő ceruzával leveleket írt Wesselényinek és szüleinek. Május 6-án este az ablaka alatt őt segítségével próbálta kijuttatni, az azonban nem volt hajlandó segíteni neki, és

⁹⁷ Csorba, „Perényi Zsigmond jogász pályafutása,” 212

⁹⁸ Borza Tünde, *A magyar történelem híres nőalakjai* (Nyíregyháza, 2007), 46

⁹⁹ Féja Géza, *Kossuth Lajos* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1987), 40.

¹⁰⁰ Borza, *A magyar történelem híres nőalakjai*, 46

¹⁰¹ Pajkossy Gábor, *Kossuth Lajos iratai 1837. május–1840. december* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1989), 3

átadta a leveleket az előjáróinak. A szüleihez írt levelében, 1837. május 5-én elmondta, hogy Eötvös huszonnégy katonával ütött rajta és Budára, a várbörtönbe vitték, a József-bástyai kaszárnyába. Levelében megemlíti, hogy nem tudja letartóztatásának okát, és nagyon szeretne volna, ha meglátogatják őt szülei. Május 9-én Landerer lehetővé tette a számára, hogy levelet írjon a szüleinek, ami szerint hetente kétszer írhat egy katonatiszt jelenlétében. Ezután 1837. május 10-én keltezett levelében édesanyjától kéri könyveknek a beküldését és kisebb ügyeknek az elintézését.¹⁰²

Kapcsolatáról Wesselényivel a kormánynak tudomása volt. 1835–36-ban részletesen ismerteti az Országgyűlési Tudósításokban a szólás-szabadság sérelmének vitáját, amely a báró perére utal. A báró többször tett lépéseket annak érdekében, hogy nemesi rangra emelhesse az egyszerű származású Kossuthot. Megpróbálta felvétetni a Széchenyi által alapított Pesten lévő Nemzeti Kaszinóba, és az Akadémia tagjai közé is, de ezek a kezdeményezések mind elbuktak. Wesselényi pár órával elfogatása után intézkedett abban a tekintetben, hogy értesíti a megyei ellenzéket Kossuth elfogatásáról. A báró szerepet vállalt még a perbeli védelmének az ellátásában is. Bár minden oka megvolt a visszahúzódnásra, ő mégsem tette, ez az ok pedig nem volt más, minthogy Kossuthnál házkutatást tartottak, ahol ellene is fontos és felhasználható iratokat találtak.¹⁰³ Szoros kapcsolatokat mutatja Kossuth fogságából hozzá írt levele, amelyben beszámol elfogatásáról, nem vallja magát bűnösnek, valamint kéri Wesselényit, hogy segítse nehéz sorsban élő szüleit, hogy míg ő börtönben van, ne szenvedjenek hiányt semmiben sem. Levelének végén kéri, hogy ne csüggedjen, és továbbra is cselekedjenek a haza szolgálatában. Wesselényi azonnal intézkedett Kossuth kérésének ügyében és Károlyi gróf rögtön ezer pengő forinttal kezdte meg az adakozást. A fiatal Kossuth fogságának 3 éve alatt a családja összesen hatezeröttszáz forint segélyt kapott, amit általában maga Wesselényi vagy annak pesti ügyvédje, Vörös Antal kézbesített.¹⁰⁴

A fogságban lévő Kossuth nem tarthatott magánál tintát, tollat, papírt, csak pár könyvet, ha levelet írt, akkor két személy folyamatosan jelen volt, amikor befejezte az írást, akkor az írószereket elvették tőle. Nem

¹⁰² Uo., 3

¹⁰³ Trócsányi, *Wesselényi Miklós hűtlenségi pere*, 178

¹⁰⁴ Kardos Samu, *Wesselényi élete és munkái*, II. kötet (Budapest: Légrády Testvérek Könyvnyomdája, 1905), 12

engedték, hogy fuvolázzon, mivel azt mondták, hogy ezzel jeleket adhatna kifelé, az élelmet felvágva kapta, hogy ne kelljen hozzá kés és villa. Biztonságáért a katonai főparancsnokság volt felelős. Mivel börtönbe kerülése miatt a családja anyagilag nagy segítségre szorult, ezért gyűjtést szerveztek a számukra. Június 8-án a királyi ügyigazgatási ügyész, Eötvös József felkereste börtönében és kivallatta.¹⁰⁵ Letartóztatásának híre hamar elterjedt, és a közvélemény szenvedélyes hangot megütve nyilatkozott a bécsi kormány erőszakos és törvénytelennek nevezhető eljárása miatt. A tömeg, aki kiállt Kossuth mellett, és hogy ezt ki is fejezze tetteiben is, elégedetlenségük jeleként betörték Eötvös házának ablakait, valamint a nádor helyettes, gróf Cziráky Antal és az országbíró, Beöthy háza előtt akartak tüntetni Kossuth ügyében.¹⁰⁶ Fogsága kezdetén a rideg szigorral és a magánnyal szerette volna a bécsi udvar megtörni.

A pere egy teljes évig elhúzódott, míg végül még háromévi börtönbüntetésre ítélte a királyi tábla. A bírák közül gróf Nádasdy Leopold táblabíró keveselte a három évet, és öt évet szeretett volna adni a vádlottnak. Dókus László személynöki ítélőmester három évre ítélte, Újházy szintén öt évre ítéli, Noszlopy Ignác pedig a három évre szavaz Széll Imrével, Boronkay Jánossal, Kelemen Jánossal, Sombory Imrével, Just Ferenczel, Ocskay Ignáczal, Jeszenky Jánossal és Gyurcsányi Gáborral együtt.¹⁰⁷ Az ítélet miatt háborgott az egész ország, de ezután a fogoly sorsa valamivel jobbra fordult, mivel ezután már kapott írószert, és nem vette körül már az a nagymértékű szigor, mint azelőtt. Fogsága idejét tanulásra, művelődésre fordította, ekkor kezdte meg gyarapítani angol nyelvtudását. Az 1839-es országgyűlésnek köszönhetően a politikai foglyokat szabadon bocsátották, mivel az osztrák kormány kénytelen volt ezt az engedményt megadni a rendeknek, mivel kilátásban volt egy háború Franciaországgal, amihez Bécsnek szüksége volt a magyar újoncoknak a megszavazására.¹⁰⁸

A Hétszemélyes Tábla 1839. február 26-án vette fel a perét, és egy négynapos tanácskozást követően meghozta az ítéletét Kossuth ügyében. A Hétszemélyes Táblán, ahová ügye másodfokon került a bírák közül Perényi Zsigmond is megállapította Kossuth bűnösségét, és előzetes letartózt-

¹⁰⁵ Pompéry, *Kossuth Lajos hűtlenségi perének története*, 154

¹⁰⁶ Markó Árpád, „Kossuth fogsága,” *Napkelet* 6. évf., 10. sz. (1928): 725

¹⁰⁷ Pajkossy, *Kossuth Lajos iratai*, 577

¹⁰⁸ Hentaller Lajos, *Kossuth és kora* (Budapest: Athenaeum Társulat Kiadása, 1894), 50

tatását is törvényesnek tartotta, de ő nem hűtlenségben találta bűnösnek a vádlottat, ezért csupán kétévi börtönbüntetésre szavazott.

Perényi a tanácskozáson kifejtett álláspontja szerint szükségesnek és törvényesnek vélte Kossuth letartóztatását, mivel a nádori parancs ellenére is tovább folytatta a Törvényhatósági Tudósítások terjesztését, viszont nem látott tevékenységében olyasmit, ami veszélyeztette volna a hazát. Véleménye szerint mások beszédének terjesztése még nem jelent hűtlenséget, de egyeseket akár veszedelmes tettekre is rávehet. A báró túl szigorúnak vélte a három éves börtönbüntetést, ezért kérte, hogy csökkentsék büntetését egy évvel, ezt azzal indokolta, hogy egy Kossuth esetében nem súlyos bűnért ilyen szigorú ítéletet hoznak, mi lesz majd azokkal, akik súlyosabb vétkeket követnek el.¹⁰⁹ Maga a bírói fórumnak többi tagja kevésnek vélte a Királyi Tábla előző büntetését, ezért Kossuthot még négy év börtönbüntetésre ítélte 1839. március 2-án.¹¹⁰ Kossuth az 1848–49-es szabadságharcból is kivette a részét. Március 15-én országgyűlési küldöttséget menesztettek Bécsbe, két nap múlva pedig kinevezik a Batthyány kormányt. Az első felelős magyar kormány pénzügyminiszterévé nevezték ki. 1849. április 14-én javasolta a Habsburg-ház trónfosztását, mint tudjuk ezt az ekkor már Debrecenben ülésező országgyűlés meg is szavazta. Őt választották meg kormányzó elnöknek, de miután megtudta, hogy megérkeztek az országba az osztrákok által behívott orosz intervenció csapatai a katonai hatalmat a polgári hatalommal együtt átadta a katonának, Görgey Artúrnak. Miután 1849. augusztus 13-án Görgey leteszi a fegyvert az oroszok előtt, szándékosan nem az osztrákok előtt Kossuth előbb Törökországba ment, majd pedig Angliában és Amerikában előadó körutakat szervez, ahol népszerűsítette a független Magyarország ügyét.¹¹¹

1859-ben Klapka Györggyel és Teleki Lászlóval együtt megalakította az emigráns magyar kormányt. Tiltakozott a kiegyezés ellen, és a Deák Ferencnek címzett híres Cassandra-levelében a dualizmus pusztulását jövendölte meg. 1889-ben elveszítette magyar állampolgárságát az új honossági törvény miatt, és egészen 1894-ben bekövetkezett haláláig

¹⁰⁹ Csorba, „Perényi Zsigmond jogász pályafutása,” 213

¹¹⁰ Pezenhoffer Antal, *A magyar nemzet történelme*, X. kötet (Veszprém: Út, Igazság, Élet Kiadó, 2005), 159

¹¹¹ Borza, *A magyar történelem híres nőalakjai*, 47

Torinóban¹¹² élt, ezért is szokták a „turini remeteként” emlegetni.¹¹³ 1835. május 5-én elfogták Kossuth Lajost annak okán, hogy terjesztette a Törvényhatósági Tudósításokat, ami a bécsi udvarból nem tetszést váltott ki.

Mindkét perből kiderült, hogy a bécsi udvar próbálja ezeken a reformkori perekon keresztül összefűzni a szálakat, egy teljes látszólagos egységet alkotva. Mindkét perbe fogottat megvádolják az egymással való jó viszonyú kapcsolattartás miatt. Kossuth ügyében a Királyi Tábla 1839. február 21-én hozott ítéletet, ahol bűnösnek találták és három évi börtönbüntetésre ítélték. Ezt az ítéletet Kossuthék megfellebbezték, így a Hétszemélyes Tábla március 1-én meghozta az ítéletét, ahol további egy évvel meghosszabbították a büntetést. Perényi Zsigmond Kossuth elfogatását törvényesnek tartotta, viszont kiemelte, hogy beszédeinek terjesztése még nem bűn. Túl szigorúnak ítélte meg a királyi tábla háromévi börtönbüntetését, ezért ő arra szavazott, hogy egy évvel rövidítsék meg Kossuth Lajos börtönbüntetését.¹¹⁴

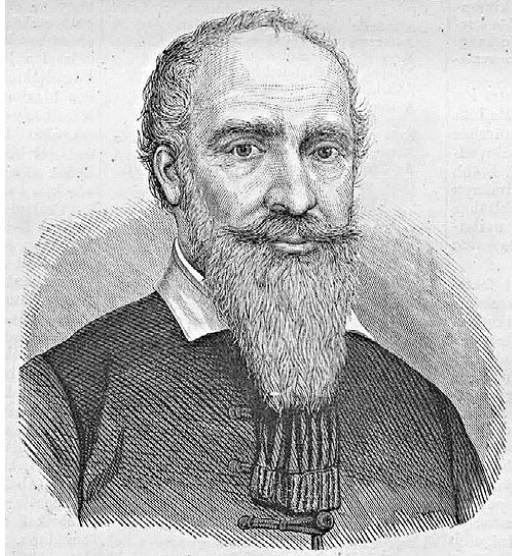
Következtetések. A kutatásból kiderült, hogy báró Perényi Zsigmond életútja szorosan kötődött a reformkori Magyarország politikai változásaihoz. A munka rávilágít arra, hogy a Hétszemélyes Tábla nem csak egy jogi fórum volt, hanem a hatalmi játszmáknak a terepe, ahol a politikai peres ügyek a kor viszonyai között a társadalmi elégedetlenségét és a reformmozgalom előretörését is tükrözték.

Jövőbeli kutatási lehetőségek. Báró Perényi Zsigmond bírói tevékenységének feltárása nem tekinthető lezártnak. További kutatási irányt jelenthet Perényi szerepét megvizsgálni az ifjak felségsértési perében. Ez a per szorosan kapcsolódott báró Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos peréhez, és a korszak legjelentősebb politikai eljárásai közé tartozott. A jövőbeli kutatás számára fontos kérdés lehet, miként viszonyult Perényi a fiatal ellenzéki nemesség tevékenységéhez, milyen elvi vagy jogi megfontolások vezették ítéletalkotásában, illetve miként tükröződött ebben a bírói függetlenség iránti elkötelezettsége.

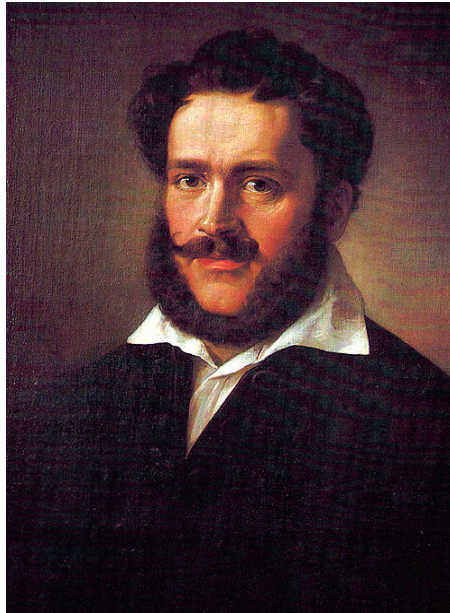
¹¹² Torinó- város Olaszországban

¹¹³ Borza, *A magyar történelem híres nőalakjai*, 47

¹¹⁴ Melkovics, „Perényi Zsigmond. Bírából vádlott,” 212–213

1. kép: Báró Perényi Zsigmond

Forrás: https://www.parlament.hu/documents/1779743/o/Perenyi_Zsigmond.pdf/eb11a36f-327a-0132-27c9-53cd2fc902e4?t=1602750301740

2. kép: Bárány Wesselényi Miklós

Forrás: <https://m.mult-kor.hu/isten-szemetol-a-turini-remetesegig-220-eve-szuletett-kossuth-lajos-0220919>

3. kép: Kossuth Lajos

Forrás: <https://m.mult-kor.hu/isten-szemetol-a-turini-remetesegig-220-eve-szuletett-kossuth-lajos-0220919>

BIBLIOGRÁFIA**Elsődleges források:**

Державний архів Закарпатської області / Derzhavnij arhiv Zakarpats'koï oblasti (DAZO)

Fond 60. op.2. od.zb. 161.

Fond 60. op. 2. od.zb. 613.

Fond 10. op.3. od.zb. 318.

Másodlagos források:

“A Magyar Királyi Helytartótanács megkezdi működését.” Mult-kor. Elérhető: <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=8127> 2025.01.15.

Ács Tibor. “Törvény a Nemzeti Katonai Akadémiáról.” *Hadtudomány* 2008, no. 3-4.

- Bató Szilvia. "A Helytartótanács bírósági igazgatási tevékenysége a 18–19. század fordulóján."
- Bíró Zsófia. *Hatalommegosztás a történeti alkotmány fényében: Bírói hatalom a magyar tradicionális jogban*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 2022.
- Bódiné Beliznai Kinga. "A Kúria szervezete és működése az 1723. évi bírósági reformtól az 1868. évi polgári törvénykezési rendtartásig." *Kúria, döntések – Bírósági határozatok 1* (2017).
- Borza Tünde. *A magyar történelem híres nőalakjai*. Nyíregyháza: Imi Print Kft., 2007.
- Csetri, Elek. "Reform és gazdaság. Wesselényi Miklós gazdasági eszméi és zsidói uradalmának modernizálása." *Erdélyi Múzeum* 58 (1996): 3–4. füzet.
- Csorba György. "Perényi Zsigmond jogász pályafutása és a Hétszemélyes Főtörvényszék megszervezése." In Kedves Gyula és Pelyach István (szerk.): *Báró Perényi Zsigmond báró. Az 1848–49. évi országgyűlés mártírjai*. Budapest, 2016.
- Dancs György. "Az első kolerajárvány elleni védekezés kezdeti sikerei 1831 elején Északkelet-Magyarországon." In *Történelmi Tanulmányok XXVII*. Debrecen, 2019.
- Dancs György. "Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig." In Csátáry György at al (szerk.): *Kárpátalja története. Örökség és kihívások: monográfia*, Beregszász–Ungvár: II. RF KMF – "RIK-U" Kft., 2021.
- Dancs György. "Vértanúság a haza és a nemzet szolgálatában. Báró Perényi Zsigmond élete és szerepe a reformkorban, valamint az 1848–49-es forradalom és szabadságharcban." *Közoktatás* 2008, no. 4.
- Dobszay Tamás, és Hermann Róbert. *Haza és haladás. A reformkortól a kiegyezésig*. Budapest: Enciklopédia Humána Egyesület, 2000.
- Ember Győző. *A magyar királyi Helytartótanács ügyintézésének története, 1724–1848*. Budapest: A Magyar Királyi Országos Levéltár Kiadványa, 1940.
- Erdei, Krisztián. *A Kúria. Zsebkönyv Magyarország Legfőbb Bírói Fórumáról*. Budapest: Varg Hungary Kft., 2020.

- F. Kiss Erzsébet. *Az 1848–49-es magyar minisztériumok*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987.
- Féja Géza. *Kossuth Lajos*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1987.
- Felhő Ibolya, és Vörös Antal. *A helytartótanács levéltár*. Budapest: Akadémia Kiadó, 1961.
- Gergely András. *Magyarország története a 19. században*. Budapest: Osiris Kiadó, 2005.
- Hanák Péter. *Egy ezredév. Magyarország rövid története*. Budapest: Gondolat Kiadó, 1986.
- Hentaller Lajos. *Kossuth és kora*. Budapest: Athenaeum R. Társulat kiadása, 1894.
- Jónás Károly, Villám Judit, Romsics Ignác, Szabó Dániel és Gyarmati György. *Az országgyűlés elnökei 1848–2002*. Budapest: Argumentum Kiadó, 2002.
- Kardos Albert. “V. Ferdinánd diplomája báró Perényi Zsigmond részére, 1835. március 20.” *Régi Okiratok és Levelek Tára* (1905): 1.
- Kárpáti Attila István. “Egy reformkori életpálya új kontextusai.” *Századok* 153, no. 3 (2019).
- Keresztyén Balázs. *A Perényiek és báró Perényi Zsigmond élete, emléke Ugocsában*. Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 2000.
- Kulcsár Krisztina. “Mikor, hogyan és miről ülésezett a Hétszemélyes Tábla a 18. században?” *Magyar Nemzeti Levéltár Elérhető*: https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/mikor_hogyan_es_mirol_ulesezett_a_hetszemelyes_tabla_a_18_szazadban 2025.01.16.
- Liktor Zoltán Attila. “A régi magyar bírósági rendszer a kezdetektől 1848-ig.” *Kúria, döntések – Bírósági határozatok* 1 (2017).
- Markó, Árpád. “Kossuth fogsága.” *Napkelet* 6, no. 10 (1928).
- Mezey Barna. “A bírói hatalmi ág kialakulásának kezdetei. Az 1723-as bírósági reform.” *Rubicon* 2019, no. 9–10.
- Novák Ádám. *A terebesi Perényi család működése a kezdetektől 1458-ig különös tekintettel Perényi János tárnokmesterre*. Debrecen: Debreceni Egyetem Bölcsész tudományi Kar, 2018.
- Novák Ádám. *A terebesi Perényi család története a 15. század közepéig*. Debrecen: Printart–Press Kft., 2020.

- Óry László. *Emlékalbum. Báró Perényi Zsigmond (1783–1849)*. Kárpátok Művészeti és Kulturális Egyesülete. Elérhető: http://kmke.hu/wp-content/uploads/2017/10/Perenyi_emlekalbum.pdf 2025.12.14.
- Pajkossy Gábor. *Kossuth Lajos iratai 1837. május–1840. december*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1989.
- Pezenhoffer Antal. *A magyar nemzet történelme*. X. kötet. Veszprém: Út, Igazság, Élet Kiadó, 2005.
- Pompéry Aurél. *Kossuth Lajos hűtlenségi perének története kapcsolatban Wesselényi Miklós báró hűtlenségi és az ifjak felségsértési perének történetével*. Budapest: Szent István Társulat Könyvkiadó Rt. bizománya, 1913.
- Szabó Béla. “A hétszemélyes tábla ülőszakának megnyitásával kapcsolatos ceremónia a 18. század második felében.” *Jogtörténeti Szemle* 9, különszám (2007): 198–204.
- Szakács Ibolya. *A reformkor Magyarországon a XIX. század első felében*. Ungvár, 2023.
- Szauder Józsefné, és Szauder József. *Kölcsey Ferenc összes művei*. II. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1955.
- Trócsányi Zsolt. *Wesselényi Miklós és világa*. Budapest: Gondolat Kiadó, 1970.
- Trócsányi Zsolt. *Wesselényi Miklós hűtlenségi pere*. Gyomaendrőd: Helikon Kiadó, 1986.
- Váczy János. “Báró Wesselényi Miklós ifjúkora.” *Századok* (1910).
- Vajthó László. *Magyar irodalmi ritkaságok. Báró Wesselényi Miklós naplójából*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Varga Endre. *A királyi curia 1780–1850*. Budapest: Akadémia Kiadó, 1974.
- Zichy Antal. “Deák Ferenc, mint író.” In *Képes magyar irodalomtörténet*, I. kötet, második kiadás, szerkesztette Beöthy Zsolt. Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., 1899.
- Zubánics László. *Tájba írt történelem*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2011.
- Zubánics László. *Vitézi végek dicsérete. A nemesség szerepe a XVI–XVIII. századi Északkelet-Magyarország társadalmi fejlődésében*. Ungvár: Intermix Kiadó, 2016.

A SZOVJETIZÁLÁS TÖRTÉNETE TISZAPÉTERFALVÁN (1944–1953)¹

Papp Ágota

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem
Történelem és régészet, MA I. évfolyamos hallgatója
E-mail: papp.agota.b21tm@kmf.org.ua

Absztrakt

Kutatásom célja Tiszapéterfalva szovjetizálásának (1944–1953) kronológikus bemutatása, különös tekintettel arra, hogy miként alakította át a szovjet hatalom kiépülése a település társadalmi, gazdasági és vallási életét. Vizsgálatom időbeli kerete a Vörös Hadsereg bevonulásától az 1953-as politikai fordulatig terjed, amely a sztálini korszak lezárását jelentette. **A kutatás módszertana** a történettudomány általános és speciális megközelítéseit ötvözi. A munka alapját levéltári források feltárása, valamint a szóbeli történetírás (oral history) módszerével készített interjúk elemzése képezte. A primer források között helyi levéltári dokumentumokat, visszaemlékezéseket és személyes elbeszéléseket dolgoztam fel, amelyek segítségével a szovjetizálás mindennapi hatásait, az egyéni sorsokat és közösségi tapasztalatokat is feltártam. Kutatás **tudományos újdonsága** abban rejlik, hogy településszinten vizsgálom a szovjetizálás folyamatát, új forrásokat bevonva Kárpátalja 20. századi történetének feltárásába. Tiszapéterfalva példája különösen alkalmasnak bizonyult arra, hogy bemutassam a szovjet rendszer kiépülésének helyi sajátosságait, valamint azt, miként formálta a kolhozosítás, a kényszerszermunka és az egyházüldözés a közösség identitását és társadalmi szerkezetét. **Összegzés:** megállapítható, hogy a szovjet intézkedések gyökeresen átalakították a falu életét. Az elhurcolások, vagyonelkobzások és az egyházi élet korlátozása következtében a családi szerepek átrendeződtek, a nők gyakran átvették a férfiak helyét a munkában és a közösség fenntartásában. Ezek az események mély és maradandó lelki, társadalmi és emlékezeti nyomokat hagytak a helyi közösségben. Megállapítható, hogy Tiszapéterfalva példája jól tükrözi a szovjetizálás komplex és ellentmondásos természetét: a politikai rendszer kiépülése nem csupán intézményi változásokat hozott, hanem mélyen beavatkozott az

¹ A tanulmány dr. Molnár D. Erzsébet egyetemi docens szakmai vezetésével készült.

emberek mindennapi életébe, gondolkodásába és hitébe. Dolgozatommal hozzájárultam Kárpátalja 20. századi társadalomtörténetének árnyaltabb megértéséhez.

Kulcsszavak: egyháziüldözés, kolhozosítás, málenyikij robot, mikrotörténelem, szovjetizálás.

ІСТОРІЯ РАДЯНІЗАЦІЇ В ПИЙТЕРФОЛВО (1944–1953 РР.)

Агота Попп

Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці ІІ
здобувачка спеціальності Історія та археологія МА 1-го курс

E-mail: papp.agota.b21tm@kmf.org.ua

Анотація.

Метою дослідження є хронологічний опис радянізації села Пийтерфолво (1944–1953 рр.), з особливим акцентом на тому, як встановлення радянської влади змінило соціальне, економічне та релігійне життя населеного пункту. Часові рамки мого дослідження охоплюють період від вторгнення Червоної армії до політичного перелому 1953 року, який ознаменував кінець сталінського періоду. Методологія дослідження поєднує загальні та спеціальні підходи історичної науки. Основою роботи стало вивчення архівних джерел та аналіз інтерв'ю, проведених за методом усної історії (oral history). Серед первинних джерел я опрацював місцеві архівні документи, спогади та особисті розповіді, за допомогою яких я дослідив повсякденні наслідки радянізації, індивідуальні долі та досвід спільноти. **Наукова новизна дослідження** полягає в тому, що я досліджую процес радянізації на рівні населених пунктів, залучаючи нові джерела до вивчення історії Карпатської Русі у ХХ столітті. Приклад села Пийтерфолво виявився особливо придатним для того, щоб продемонструвати місцеві особливості розбудови радянської системи, а також те, як колективізація, примусова праця та переслідування церкви сформували ідентичність та соціальну структуру громади. На основі результатів дослідження **підсумовуючи** дійшла висновку, що радянські заходи кардинально змінили життя села. Внаслідок депортацій, конфіскації майна та обмеження церковного життя відбулася перебудова сімейних ролей, жінки часто заміняли чоловіків у роботі та підтримці громади. Ці події залишили глибокі та незгладні психічні, соціальні та пам'ятні сліди в місцевій громаді., Можна стверджувати, що приклад села Пийтерфолво добре відображає складний і суперечливий характер радянізації: побудова політичної системи не тільки принесла інституційні зміни, але й глибоко втрутилася в повсякденне життя, мислення та ві-

рування людей. Своєю роботою я зробив внесок у більш глибоке розуміння соціальної історії Карпатської Русі у 20 столітті.

Ключові слова: колгоспництво, малий робот, мікроісторія, переслідування церкви, радянізація.

A téma problematikája. Kutatásom kérdéskörének egyik legnagyobb kihívása, hogy a települést illetően a szovjet korszakból inkább a későbbi időszak került kutatásra, míg a szovjetizálás kezdeti szakaszait eddig senki sem vette górcső alá. Holott ma már nagyon kevés olyan személy él, aki közvetlenül átélte a vizsgált korszak eseményeit. Bár még találhatók a településen idős emberek, egészségi állapotuk sok esetben nem tette lehetővé a beszélgetést. A kárpátaljai magyarság 20. századi történetének feldolgozása az utóbbi évtizedekben jelentős mértékben gazdagodott, ugyanakkor a térség szovjetizálásának helyi tapasztalatai, a kollektivizálás folyamata, valamint az egyházi és társadalmi élet átalakulása továbbra is számos kutatási lehetőséget rejt. Kutatásomban a szovjetizálás helyi folyamatának kezdeti szakaszait kívánom feltárni, különös tekintettel arra, hogyan valósult meg a kollektivizálás, és ez miként hatott a település lakóinak mindennapi életére, társadalmi viszonyaira és vallási gyakorlatára.

Kutatósi előzmények. A kárpátaljai magyarság szovjetizálásának folyamata az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb figyelmet kapott a történeti kutatásokban. Számos tanulmány vizsgálja a térség politikai, társadalmi és gazdasági átalakulását, valamint a kollektivizálás és az egyházüldözés általános jelenségeit. Ugyanakkor a helyi szintű elemzések – különösen a kisebb településekre vonatkozóan – még mindig hiányosak. A mikrotörténeti megközelítések ritkán jelennek meg, holott ezek segítenék jobban megérteni, hogyan zajlott le a szovjetizálás folyamata a mindennapi élet szintjén. Kutatásom ezt a hiányt igyekszik pótolni azzal, hogy egy konkrét település példáján keresztül mutatom be a szovjetizálás kezdeti szakaszát, különös tekintettel a kollektivizálásra, az egyházi élet átalakulására és a társadalmi viszonyok változásaira.

Az általános probléma korábban nem vizsgált szempontjainak meghatározása. Többek között a következő kérdésekre kerestünk választ: Milyen körülmények között és milyen módon kezdődött meg a szovjet hatalom megszilárdítása Tiszapéterfalván a második világháborút követően? Hogyan érintette a családokat a szovjet rendszer kiépítése, különösen a kollektivizálás, az új politikai és társadalmi struktúrák bevezetése so-

rán? Milyen sajátosságokat mutatott a szovjet közigazgatási és gazdasági rendszer helyi szintű kiépítése, és milyen szerepet játszottak ebben a helyi hatalmi szervek? Hogyan befolyásolta a lakosság életét a „kulákok” elleni kampány, a vagyonekbobzások és a társadalmi rétegek közötti feszültségek kialakulása? Hogyan érintette Tiszapéterfalva lakosságát a málenkij robot, hányan kerültek kényszers munkára, és milyen hatást gyakorolt mindez a település demográfiai, gazdasági és érzelmi életére? Milyen változások következtek be az egyházi életben és a vallásgyakorlásban a szovjet hatalom idején, különös tekintettel az egyházak korlátozására és az egyházi személyek helyzetére? Milyen levéltári források és személyes visszaemlékezések segítenek rekonstruálni a korszak eseményeit?

A munka forrásai. A témához kapcsolódó történeti és társadalomtudományi munkák elsősorban a második világháború utáni megtorlásokra, a „málenkij robot” eseményeire, valamint a szovjet hatóságok kárpátaljai tevékenységére összpontosítanak. A feldolgozott szakirodalom időrendben is jól kirajzolódik a kárpátaljai kutatások alakulása és hangsúlyeltolódása. Az angol nyelvű szakirodalomban meg kell említeni A. T. Baum (1987) munkáját, nyújt alapvető elméleti keretet a szovjet kollektivizálási politika értelmezéséhez. A magyar kutatások között ki kell emelni Varga Zsuzsanna (2012), illetve Kovács József (2024) munkáját. Kárpátaljai kutatások korai és máig hivatkozott alapmunka Botlik József és Dupka György közös kötete (Botlik-Dupka. 1991), amely a kárpátaljai magyarság 20. századi történetének egyik első összefoglaló feldolgozása volt. Ezt a forrásbázist erősítette Dupka György és Alekszej Korszun dokumentumgyűjteménye (Dupka - Korszun, 1997), amely az elhurcolások és a kényszers munkatáborok történetének alapvető forrásaként szolgál. A 2000-es években kezdődően Oficinszkij Román több tanulmányban dolgozta fel a térség politikai, közigazgatási és egyházügyi folyamatait. (2010). Fontos megemlíteni Molnár D. Erzsébetet (2021) Szamborovszkyné Nagy Ibolyát (2017), Kosztyó Gyulát (2017) akik régóta foglalkoznak a kárpátaljai történelem és a szovjetizálás korszakának kutatásával. A publikációikban megjelent tények formálták a korszakról alkotott történeti képet. A kutatás szempontjából fontos szerepet töltenek be az ukrán nyelvű források is. О. Д. Довганич (2003) tanulmánya a szovjet repressziók történetét, míg Юрій Остапець és Маріан Токап (2009) munkája a politikai választások regionális kontextusát tárja fel, hozzájárulva a kárpátaljai politikai folyamatok árnyaltabb megértéséhez. Ezekhez a másodlagos forrásokhoz mi a következő publiká-

latlan forrásokat használtuk a KTÁL-ból: Fond P-1087, op.1 és Fond P-1087, op.2. A levéltári kutatást Tiszapéterfalván végzett interjúkkal egészítettem ki: összesen kilenc interjú készült, amelyek során helyi lakosok, egyházi személyek és a korszakot megélt szemtanúk osztották meg tapasztalataikat. A forrásgyűjtés során az is nehézséget okozott, hogy sokan szűkszavúan nyilatkoztak, nem szívesen idézték fel a múlt szomorú és traumatikus eseményeit. Többen csak röviden, általános megfogalmazásokban számoltak be az átélt tapasztalatokról, sokan pedig többször is hangsúlyozták, milyen „rossz világ volt akkor”. Mindez érthető, hiszen a kolhozosítás, a kényszermunka és az egyházüldözés személyes és közösségi traumákat hagyott maga után. Ezek az interjúk a levéltári forrásokkal együtt lehetővé tették a vizsgált korszak társadalmi és egyházi viszonyainak mélyebb megértését.

A cikk célkitűzéseinek megfogalmazása (a feladat kitűzése). Jelen kutatásban arra törekedtünk, hogy feltárja a szovjetesítés folyamatának és sajátosságainak helyi vonásait Tiszapéterfalva községben az 1944 és 1953 közötti időszakban. Kutatásunk során igyekeztünk bemutatni, hogy miként valósult meg a szovjet rendszer kiépítése a településen, és ez milyen hatást gyakorolt a lakosság mindennapi életére, társadalmi viszonyaira és vallási közösségeire.

A szovjet rendszer kiépítése Kárpátalján: megszállás és Kárpátontúli Ukrajna létrejötte. 1944. szeptember 27-én a Tatár-hágót áttörte a 4. Ukrán Front, ezzel pedig sikerült visszaszorítania az 1. honvéd hadsereget az Árpád-vonalhoz. A szovjet csapatoknak mindössze elég volt egy hónap és ez alatt elfoglalták Kárpátalját.² 1944. november 19-én megalapították a Kárpátontúli Ukrajna Kommunista Pártját (KPUK). A KPUK-nak volt egy sajtóorgánuma a Zakarpatszka Pravda, amelynek első száma 1944. november 5-én jelent meg.

Kárpátalja Szovjet-Ukrajnához való csatlakozásáról a Kárpátontúli Ukrajna Kommunista pártja konferenciát tartott 1944. november 19-én, a helyszín Munkács volt. November 26-án megszületett a Kiáltvány, ami hivatalosan is megerősítette a csatlakozást. Látszólag úgy tűnt, hogy minden hatalom a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának kezében volt, azonban a valóságban a területet Moszkvából irányították, így az orosz lett a hivatalos nyelv. 1944–1945 folyamán KPUK kezdeményezéseket tett arra, hogy

² Oficinskij, Román: „A csehszlovák kormány megbízotti hivatal,” in Fedinec Csilla és Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*. Budapest: Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010, 235.

különböző konferenciákat, kongresszusokat tartsanak, amin részt tudtak venni többek között a munkások, parasztok, tanárok. Jelentős munka folyt az első népi bizottságok kongresszusának előkészítésében és lebonyolításában, amely 1944. november 26-án elfogadta a Kárpátontúli Ukrajna és a Szovjet-Ukrajna egyesüléséről szóló manifesztumot. Ezen eseményekben a helyi lakosság széles rétegei vettek részt, ami elősegítette a politikai kultúra fejlődését az új rendszerhez való alkalmazkodás során.³

1944. december 5-én a népbizottságok körlevelet kaptak a ZU Néptanácsától, melyben fel lettek szólítva, hogy szakítsanak meg minden kapcsolatot a csehszlovák kormány huszti delegációjával, illetve ez a körlevél megerősítette, hogy Iván Turjanica és a Néptanács az egyedüli képviselője a hatalomnak.⁴ Turjanica írt egy levelet, melyben a csehszlovák delegátusnak a visszahívását kérte, ezt követően Kárpátalját elhagyta a csehszlovák kormány. Klement Gottwald és Sztálin 1945 januárjában tárgyalásokat folytatott arról, hogy mi legyen Kárpátalja sorsa. Végül döntés született az elcsatolásról, így 1945. június 29-én Moszkvában szerződést kötöttek erről, melyet a Szovjetunió és a Csehszlovákia írt alá. Molotov ezt az eseményt az ukránok "történelmi álmának beteljesüléseként" értékelte. A szovjet rendszer kiépítése elkezdődött, mely 1944–1950 között zajlott. Ezzel együtt pedig elindult a kollektivizáció, a "nép ellenségeinek" megsemmisítése, a görögkatolikus egyház felszámolása és a kommunista párt egyeduralmának kiépítése. Az új hatalom világossá tette, hogy nem lesz visszatérés a sokpártrendszerhez. Ehelyett egy egypárti rendszer alakult ki, amely társadalmi szinten monopóliumra törekedett.⁵

Megválasztotta a Kárpátontúli Ukrajna legfelsőbb államhatalmi szervét is – a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsát (KUNR), amely 17 tagból állt. Elnökévé Ivan Turjanicát választották, helyettesei pedig Péter Lintur és Péter Szova lettek. Jóváhagyták a végrehajtó szerv – a Kárpátontúli Ukrajna kormánya – összetételét is. 1945. január 9-én rendeletet adott ki a KUNR, mely kimondta, hogy a teljes hatalom a népé. E szerint a választás alkalmával lehet élni ezzel a hatalommal, hiszen a megválasztott képviselői szerv képviselte az

³ Остапець Ю., Токар М. *Закарпаття через призму політичних виборів*. Ужгород: Всеукраїнське державне видавництво «Карпати» 2009. 110

⁴ Oficinskij: A csehszlovák kormány megbízotti, 235

⁵ Остапець, Токар, *Закарпаття через*, 110

emberek akaratát. Helyi szinten népi bizottságok működtek, központi szinten pedig a Néptanács – így érvényesült az, hogy a teljes hatalom a népé.⁶

A kommunista párt megyei bizottságának első titkára volt Kárpátalja első számú vezetője, de 1944–1945 között a Néptanács elnöke töltötte be ezt a pozíciót. Az első szovjet időszakban Iván Turjanica (1944–1948), majd Iván Kompanec (1948–1952) voltak Kárpátalja vezetői.⁷ A KPUK teljesítette a fő célját, új programot nem hirdetett, tehát ezeknek hiányában már nem volt szükség rá, mint különálló szervezet. Ezért a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) úgy döntött 1945. december 15-én, hogy a KPUK tagjait automatikusan áthelyezik a SZKP soraiba. Ezzel együtt pedig elindult egy újabb hulláma a párton belüli tisztogatásnak: aminek az lett az eredménye, hogy a KPUK tagjainak nagyobb része nem ment át ezen a rostán, végül mindössze 38%-a lett a SZKP tagja. A KPUK Központi Bizottságát felváltotta az Ukrán Kommunista Párt (b) megyei bizottsága, amelyet 1946. január 5-én új összetételben hagytak jóvá.⁸ Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége megalapította a Kárpátontúli területet Ungvár központtal 1946. január 22-én. Itt már három nap elteltével, tehát január 25-től, a Szovjet-Ukrajna törvényei léptek életbe. Szavazást tartottak 1946. február 9-én, ahol megszavazták Iván Turjanicát az Ukrajnai Kommunista Párt megyei bizottságának első titkárává, mint kiderült a kárpátaljaiak elsöprő többséggel szavaztak rá. 1945 és 1946 között vidéken a vezető pozíciók betöltésére 500 kommunistát küldtek. Kárpátalját úgy kezelték, mint szegény, elnyomott régió, és 1940–1950 között több határozat is született arról, hogy a térséget hogyan is kellene fejleszteni, ehhez 3000 szovjet szakembert telepítettek ide. A helyi kommunisták háttérbe szorultak, és 1946 áprilisában, illetve augusztusában tisztogatás történt a pártban. Ennek keretében a 4590 tagból csupán 2634-en kapták meg a pártkönyvet. A taglétszám folyamatosan nőtt: 1950-ben 9012, 1974-ben 5861 fő, míg 1985-re már több mint 46 ezer párttag volt.⁹

Kárpátaljáról a szovjet hatóság sok embert börtönbe záratott, akik valami rosszat mondtak a rendszerről vagy Sztálinról. Így történt, hogy 25 küldöttet ítélték el. Érdekes, hogy ezek az elítélt személyek az újra-

⁶ Uo., 116

⁷ Oficinszkij, Román, „Az első számú vezetők,” in Fedinec–Vehes, *Kárpátalja 1919–2009*, 222

⁸ Остапеч, Токар, *Закарпаття через*, 116

⁹ Oficinszkij, R. „Нóменклатура,” in Fedinec–Vehes, *Kárpátalja 1919–2009*, 220

egyesülés mellett szavaztak a novemberi kongresszuson. Az egyik elítélt M. I. Bendak volt, aki a Rahói népbizottság élén állt. 10 évre elítélték, a vád pedig nem más volt, minthogy a magyar megszállás alatt kommunistákat tartóztatott le. A vádakat azonban megalapozni nem tudták, annyi kiderült, hogy valójában falusi rendfenntartó volt. A másik ilyen elítélt személy V. P. Bojcsuk volt, aki ismert újságíróként dolgozott. Az Új Máramaros című lapba írt egy cikket, amit a szovjet vezetés úgy értelmezett, hogy a német hadsereget dicsérte. Később felmentették a vádak alól. S. V. Boreckij is hasonló sorsra jutott, akit 10 évre ítélték el. A vád szerint a Kárpát-Ukrán Belügyminisztériumban dolgozott 1939-ben, illetve még azt is felhozták, hogy a Szics mozgalom vezetőjét I.M. Cmurát védte. A nyomozás hosszadalmas volt és többször meg is hosszabbították, de végül elítélték. A nyomozók a kihallgatás során elismerték, hogy nem az igazságot akarták feltárni, hanem a bebörtönzés volt a cél.¹⁰

Kárpátontúli Ukrajna átmeneti státuszát 1946 elején megszüntették, jogilag 1945. június 29-én beolvasztották az Ukrán SZSZK területébe, és létrehozták a Kárpátontúli (Zakarpatszka) területet, melynek Ungvár lett a központja. Ettől kezdve minden társadalmi és politikai intézmény elkezdett beintegrálódni a szovjet rendszerbe, ez pedig azzal járt, hogy a kárpátaljai ukránok politikai életének regionális sajátosságai fokozatosan eltűntek. 1946. július 30-án Kárpátalját 1-es övezetbe sorolták, ez azzal járt, hogy szovjet állampolgárok és katonák kezdtek el letelepedni a régióban, és elindult a kollektív megfigyelése. A helyi kommunisták alacsonyabb pozíciókban dolgozhattak, például fakitermelésben vagy munkaerő toborzásban.¹¹

Málenkij robot, kolhozosítás, egyházpolitika. A szovjet megszállás nem hozott felszabadulást, pont az ellentéte történt meg, hiszen elindultak a fosztogatások, erőszak, rekvirálások, amelyek mind a lakosságot sújtották. 1944. november 12-én tovább súlyosbodott a helyzet, hiszen a 4. Ukrán Front katonai tanácsa 0036-os számú határozatában elrendelte a magyar és német nemzetiségű férfiak internálását. A parancs értelmében minden hadköteles férfinak, tehát 18–50 év között, meg kellett jelenni a katonai parancsnokságon, mindezt teljesíteni kellett november 14–16 között,

¹⁰ Довганич ,О. Д. „Репресій проти громадян за антирадянську та антиколгоспну агітацію,” in: Тронько П. Т. (ред.): Реабілітовані Історією. Ужгород, 2003. 117

¹¹ Остапеч, Токар, *Закарпаття через*, 116

aki elmulasztotta ezt, ezentúl háborús bűnösként kezelték.¹² A lakosság hitt abban, hogy ez valóban egy „kis munka” lesz, ami három napig fog tartani, mit sem sejtettek az elhurcolások valódi céljáról. Amikor az emberek megérkeztek a gyűjtőpontokra a vezetés azt a látszatot keltette, mintha igazolásokat osztanának, amellyel szabadon lehet mozogni az országban. Azonban a nemzetiségi alapú szelektálás során a ruszin, ukrán és szlovák férfiakat hazaengedték, míg a magyarokat és németeket lágerekbe szállították.¹³ Az emberek elhurcolása hosszú ideig meghatározta az helyi lakosok életét, illetve a térség történelmét. Ez egy tragédia is egyben, hiszen a fogolytáborokba került magyarok közül sokan sosem tértek haza.¹⁴ Mindaz később derült csak ki, hogy miért is kellett megjelenniük. Hiszen, akik 1944. november 16-ig elmentek regisztrálni, mind azt hitték, hogy csupán nyilvántartásba vették őket. November 18-án újra megjelentek a kijelölt helyeken azzal a céllal, hogy visszaszerezzék igazolványaikat, ám ekkor már nem térhettek haza, mivel ezúttal el sem hagyhatták a gyűjtőpontot.¹⁵

1944. november 18-án kezdődtek meg a megpróbáltatások: a foglyokat a szolvyai gyűjtőtáborba indították el, mindezt fegyveres erők kísértében. A szovjet hatóságok úgy értesítették az embereket, hogy háromnapos munkára kell elindulni, és arra utasították őket, hogy három napra elegendő élelmet és ruházatot hozzanak magukkal. Voltak olyanok is, akik nem jelentek meg a regisztráción, azok kénytelenek voltak bujkálni, hiszen az NKVD kereste őket. Elkezdtek átkutatni a házakat, a mezőket, völgyeket, de még az erdőt is. Az NKVD jelentést is tett arról, mennyi volt a letartóztatottak száma Kárpátalján. E szerint 22 971 főt fogtak el, azonban nem tartották kizártnak, hogy ezek a tisztogatások folytatódni fognak.¹⁶ Tehát az első gyalogos menetoszlopok 1944. november 18-án elindultak. A foglyoknak nehéz utat kellett megtenni, illetve a körülmények sem voltak a legjobbak. A foglyok istállóknak aludtak vagy pedig olyan épületben, amiben fűtés sem volt.

12 Molnár D. Erzsébet, „A szovjet típusú gazdaságpolitika erőszakos térnyerése,” in György Csátáry et al (szerk.): *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*, Beregszász–Ungvár: RF KMF – „RIK-U” Kft., 2021, 505

13 Molnár D. Erzsébet, „A vidék szovjetizálása,” in György Csátáry et al (szerk.): *Kárpátalja története*, 508

14 Molnár D. Erzsébet, „Kárpátaljai magyarok és németek a Szovjetunió hadifogoly- és munkatáboráiban,” in *Az Elbától Vorkutáig*, szerk. Róbert Géczi, Budapest: Magyar Napló, 2017, 174

15 Molnár D., „A vidék szovjetizálása,” 508

16 Dupka György, *A Kárpát-medencéből elhurcolt magyar és német rabok nyomában*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2017, 25

Ennek következtében sokan már úgy érkeztek meg Szolyvára, hogy betegek voltak vagy teljesen kimerültek. A gyűjtőtáborokban sem volt jobb a helyzet, embertelen körülmények uralkodtak. Az emberek éheztek, járványok kezdtek el terjedni, illetve a hideg sem kímélte őket. Mindezek hatására sokan meghaltak. Azok, akik életben maradtak, tovább vitték a Szovjetunió különböző lágereibe, ahonnan a legtöbben soha nem tértek haza.¹⁷

Kárpátalján nem ez volt az egyetlen deportálási hullám. A második szakaszra az volt a jellemző, hogy a német lakosságot hurcolták el. Ehhez alapot kellett szolgáltatni, tehát megjelent egy újabb parancs 1944. december 16-án, amit a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottsága adott ki. A 7061. számú parancs kimondta, hogy a német etnikumú lakosokat kötelezően elszállítják munkatáborokba. A kárpátaljai akciót a 4. Ukrán Front parancsnoka, Petrov tábornok irányította. A német lakossággal az volt a cél, hogy munkára használják őket is, így meghatározott élelmiszert és ruházatot vihetek csak magukkal. A deportáltakat főként a Donyec-medencei szénbányákba vitték. 1944. november 19-én, a letartóztatási hullám másnapján, Munkácson megnyílt Kárpátontúli-Ukrajna Kommunista Pártjának első konferenciája, amelyen egy fontos ügyet tárgyaltak, mégpedig a térség, tehát Kárpátalja Szovjet Ukrajnához való csatolását. Egy héttel később, tehát november 26-án, amikor a megtartották a népbizottságok első kongresszusát, hivatalosan is deklarálták a csatlakozásról szóló szándékot. A tisztogatások tehát összhangban álltak a politikai célokkal: mindez pedig Kárpátalja teljes szovjetizálásához kapcsolódik, és ez a folyamat el is kezdődik. A szovjet és a csehszlovák kormány megegyezett Kárpátalja sorsáról 1945. június 29-én Moszkvában. Megállapodtak az átadásról és ezt mind a két fél 1945 novemberében ratifikálta. 1946. január 22-én pedig megtörténik a Szovjetunióba való hivatalosan beolvasztás, így Kárpátalja bekerült a közigazgatásba.¹⁸

Az elhurcoltak hozzátartozói mindent megtettek szerettheik hazahozataláért: még kérelmet is benyújtottak a helyi budapesti hatóságokhoz, azt hangsúlyozva, hogy az elhurcoltak ártatlanok és a falvakban munkaerőhiány van.¹⁹ 1946-tól elkezdték fokozatosan hazaengedni az életben ma-

¹⁷ Molnár, „A vidék szovjetizálása,” 508

¹⁸ Dupka György és Korsun Aleksei, A *“malenkii robot” dokumentumokban*. Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 1997, 33

¹⁹ Stark Tamás, „Budapest felé fordultak védelemért,” in Fedinec-Vehes, *Kárpátalja 1919–2009*, 249

radtakat, de ez még mindig nem sok embert jelentett, hiszen az elhurcoltak legalább 70%-a soha nem tért vissza. Ahol a legtöbben vesztették életüket: Szibéria, Novij Szambor, Boriszovo, Turka, Orsa és Sztalino lágereiben. A túlélők többségét évekig tovább dolgoztatták, míg végül szovjet állampolgárként szabadon engedték őket.²⁰ Miután a szovjet hatalomátvétel megtörtént nemcsak a fent említett szörnyűségek történtek meg, hanem az értelmiség, tisztségviselők, egyházi vezetők és vagyonos gazdák ellen egy megtorlási hullám indult el. Leginkább koholt vádakkal illették őket, mint a hazaárulás, kémkedés, szovjetellenes összeesküvés. Ezek alapján sokakat börtönbe zártak vagy rosszabb esetben ki is végezték őket. Egy részüket a GULAG lágereibe szállították, ahol hasonlóan a többi táborhoz, embertelen körülmények között kellett dolgozniuk. A szovjet vezetést ellenséggként tekintett az egyházra, így a papokat és egyházi személyeket szintén elkezdtek eltávolítani, ezzel próbálták megtörni a vallásos közösségeket.²¹

A régió szovjet típusú átalakításához tartozott a mezőgazdaság kollektivizálása is. Céljuk a magántulajdonon alapuló gazdaságok átszervezése volt, mindezt olyan mintára akarták kialakítani, mint a Szovjetunió más régióiban. Ez a lépés a térség politikai és gazdasági beolvasztását szolgálta.²² Mindezt úgy akarták az embereknek feltüntetni, mint egy pozitív dolgot, hiszen a kollektivizálás növelni fogja a mezőgazdaság hozamát, illetve az élelmiszerre is hatással lesz, így az ipari munkások számára ez a növekedés pozitív hatásokkal fog járni. Az egész kollektivizálás célja az volt, hogy a parasztságot politikailag és gazdaságilag is ellenőrzése alatt tartsa, mivel gyakori volt, hogy a független parasztok gyakran szembeszálltak a szovjet hatalommal. Elindultak különböző propagandakampányok melyek a kolhozosítás előmozdítását célozták meg, és ezekben a kollektív gazdaságok előnyeit hangsúlyozták.²³ Az ideológiai nevelés is elkezdődött, amihez a kommunista párt különböző helyi gyűléseket, rendezvényeket szervezett, itt próbálták ezeket alkalmazni.²⁴

²⁰ Botlik és Dupka, *Ez hát a hon...*, 58

²¹ Molnár D. „A vidék szovjetizálása,” 512

²² Hajdu Edit, „Kolhozosítás a szovjet rendszer kiépítésének idején (1948–1953),” in *Ingenia Hungarica V*, szerk. Boda Attila. Budapest: ELTE Eötvös József Collegium, 2019, 88

²³ Baum, A. T. „Collectivization,” in *Komsomol Participation in the Soviet First Five-Year Plan*. London: Palgrave Macmillan, 1987, 41

²⁴ Szabó Kata, „Élni kell, élni muszáj.” In: Dupka György. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2020. 159

A földek erőszakos államosítása is elkezdődik még az 1940-es években, valamint elkezdene megjelenni az első kolhozok 1946 folyamán. A parasztokat arra kényszerítették, hogy a földjeiket átadják, azonban ez nem ment akadálymentesen, hiszen az emberek ellenállást tanúsítottak, mivel nem akarták feladni földjeiket, és amit eddig megteremtettek maguknak.²⁵ Ezt az ellenállást a szovjet hatóság próbálta megtörni, sokakat zaklattak, büntettek, sőt el is hurcoltak. A vezetés az ellenállás ellenére létrehozta az első kolhozokat, amelyek már a kezdetekben is nehézségekkel küzdött. A termelés nem hozta meg a várt eredményt, sőt még csökkent is, azonban nem voltak hajlandóak elengedni, továbbra is erőltették a rendszer működését.²⁶ A parasztoknak továbbra sem tetszett a kolhozosítás, így próbálták akadályozni a rendszer működést különféle módokon. Például azt találták ki, hogy elrejtik a terményeiket vagy éppen a mezőgazdasági eszközöket. Idővel azonban sokan kénytelenek voltak elfogadni az új rendszert, egyesek pedig vezető szerepet vállaltak a kolhozokban.²⁷ Sokan döntöttek úgy, hogy átköltöznek a városokba, mivel ott lehetőséget láttak a jobb megélhetésre, de voltak olyanok is, akik az ország területét is el akarták hagyni, ez azonban egy rendkívül kockázatos döntés volt. Akik megpróbáltak elszökni az országból keményen megbüntették, hogy a szökéseket csökkentsék, ugyanilyen célból a határokat pedig szigorúan őrizték.²⁸

1946–50 között – ekkor mint a Szovjetunió egyik közigazgatási egységében – könyörtelenül véghez vitték a mezőgazdaság szovjet mintára történő átalakítását. Kezdetét vette a kollektivizálás következő szintje: a kolhozosítás. A falusi (települési) alapszervezetek helyett kolhozi alapszervezeteket hoztak létre, amelyek ily módon akár több települést is összefogtak.²⁹ A szovjet rendszerben nagy figyelmet fordítottak a komszomolok és pionírok nevelése. Fontos volt számukra, hogy a fiatalok ne vegyenek részt az egyházi munkákban. Az egyházak jelenléte kihívást jelentett a kommunista ideológia számára, mivel az ateizmus volt az állami doktrína. A szovjet hatalom

²⁵ Dupka György, *Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviselők Kárpátalján*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2011, 115

²⁶ Kosztyó Gyula, „Megszállás, terror, elhurcolás,” in Géczi Róbert (szerk.): *Az Elbától Vorkutáig*, Budapest: Magyar Napló, 2017, 162

²⁷ Gulácsy Lajos, *A mélyiségből a magasba*. Munkács: Kárpátaljai Református Egyház Sajtóosztálya, 2005, 21

²⁸ Kosztyó, *Megszállás, terror*, 168

²⁹ Oficinszkij, „Az első számú vezetők,” 222

tudatosan elkezdte kiszorítani az egyházat a társadalmi életből, és 1945-től a vallásellenes politika hivatalos szintre emelkedett.³⁰ Miután a szovjetek elkezdtek 1944 októberében a szovjetesítést Kárpátalján, az egyházakat is szovjet mintára formálták át. 1944 decemberében kezdődött a tömeges szekularizálás, amely az egyház és az állam, valamint az egyház és az iskola szétválasztását eredményezte. Két fontos rendelet született 1945 áprilisában: az egyik azt tartalmazta, hogy a vallást szabadon meg lehet választani, a másik pedig az egyházi vagyont átvételét írta elő. Az iskolákat is sorra elkezdtek államosítani, így pedig az egyházi iskolák sorsa az lett, hogy állami irányítás alá kerültek.³¹ A vallási szervezeteket ellenőrzésük alatt tartották, melyet két állami hivatal végezett. A szovjet hozzáállás a felekezetekhez ketős volt, hiszen a pravoszláv egyházat támogatta, és a nyugati keresztény felekezeteket próbálta beolvasztani a pravoszlávba vagy a baptistába. A római katolikusoknál pedig azt akarták elérni, hogy önállóvá váljanak.³²

Kárpátalján a vallási közösségekben, mint a római katolikusok és a reformátusok, szinte egészében magyarok voltak. Állami kontrol alá akarták helyezni 1945 végén a protestánsokat is. Megcélozták az evangéliumi keresztény-baptistákat is, akiknek ekkor már 56 gyülekezetük volt, köztük 10 magyar. 1946 január végén Kárpátaljára érkezett a szovjet baptista szövetség képviselője, ennek célja az volt, hogy előkészítse a „szabad keresztények” csatlakozását a baptista szövetséghez. Ezt az egyezményt, ami előírta az egyesülést február 22-én Munkácson alá is írták, azonban később visszakoztak a döntés miatt.³³

A görögkatolikusokhoz 460 ezer hívő tartozott, ez Kárpátalja lakosságának nagy részét kitevte. A szovjet vezetésnek tehát egyik fő célja volt, hogy az egyház egészét megsemmisítse, amiért mindent meg is tettek. A görög katolikus egyház nagyon meghatározó volt a térségben, és annak érdekében, hogy megmaradjanak, a pravoszláv egyházzal szeretek volna egyesülni. 1945. április 8-án megjelent a Szabad Ukrajna című lemergi

³⁰ Váradi, Natália (2019) Etnikai tisztogatások, egyházüldözés Kárpátalján, 1944–1946. *BETEKINTŐ*, 13 (4), 108

³¹ Szamborovszkyné Nagy Ibolya, „Egyházpolitika szovjet módra,” in György Csátáry et al (szerk.): *Kárpátalja története*, 529

³² Uo., 531

³³ Fodor Gusztáv, „A református egyház első évtizede Kárpátalja szovjetizálásának idején,” in Molnár D. Erzsébet és Molnár D. István (szerk.): *Hadifogság, malenkii robot, Gulág*, Ungvár: „RIK-U” Kiadó, 2017, 102

lap, melyben szerepelt egy rövid politikai írás az ukrán görög katolikus egyházzal, ami a „Kereszttel vagy törrel?” címet viselte. A lapban 1596-tól kezdve számba vették az egyház történetét és kifigurázták az egykori egyházvezetőt, Andrij Seprickij metropolitát, aki 1944-ben hunyt el. Az ezt követő időszakban számos kiadvány jelent meg, amelyet próbáltak tudományosnak beállítani, mindezzel az volt a cél, hogy a görögkatolikus egyház tekintélyét aláássák. A papokat különböző kollaborációval vádolták meg, ilyen volt például, hogy elárulták a népet, együttműködnek az elnyomókkal, itt a nácikra gondoltak. Tehát az egyházellenesség minden felekezetet érintett, minden lelkészt megvádoltak, mégpedig a nép ellenségeiként hivatkoztak rájuk. Mindezek közül persze kiemelt figyelmet kapott a görögkatolikus papok tevékenysége, a püspökség vezetőiről még dossziét is nyilvántartottak, amin az a jelölés szerepelt, hogy „kereszthordozók.”³⁴

1946 nyarán 88 református lelkész szolgált Kárpátalján a három egyházmegyében. Ugyanebben az évben elindulnak a letartóztatások: július és december között fogták el többek között Gönczy Pál, Balogh Sándor, Narancsik Imre és Csok József lelkipásztorokat. Balogh és Narancsik nem tértek vissza, mindketten a fogságban haltak meg. 1948 januárjában 92 egyházközségben 82 lelkész dolgozott. 1948 nyarán a regisztráció után a hatalom megtiltotta a hitoktatást és a vallásgyakorlást csupán a templom falai között engedélyezték. Ekkor 61 egyházközség kapott engedélyt, de folytatódtak a lelkészek letartóztatásai: 1946 és 1951 között 18 református lelkészt tartóztattak le.³⁵ A regisztráció után a hatalom az egyház belső struktúráját is átalakította, javasolva az egyházmegyék felszámolását és egy központi irányítás létrehozását. Végül 1949. december 23-án következett be a változás, hiszen Ungváron megválasztották területi vagy „főesperessé” Gencsy Bélát, így megszűntek az egyházmegyék.³⁶

Tiszapéterfalva szovjetizálása mélyinterjúk és a levéltári források tükrében: megszállás és kolhozosítás. Ahogyan az előző fejezetben is említésre kerül, a 4. Ukrán Front egyik legfontosabb feladata a kárpáti régió szovjetizálásának biztosítása volt.³⁷ *„November elején jöttek be Tiszapéterfalvára. Tóth Zsigmond várta őket a falu végén, amikor jöttek*

³⁴ Oficinszkij R. „Egyházellenes intézkedések,” in Fedinec-Vehes, *Kárpátalja 1919–2009*, 289

³⁵ Szamborovszkyne Nagy, „Egyházpolitika szovjet módra,” 539

³⁶ Uo

³⁷ Molnár D. „A szovjet típusú gazdaságpolitika,” 505

be a katonák. Azt mondta, őt az első világháború idején elvitték fogolynak, orosz fogságba volt, megtetszett ott neki a helyzet, hogy ott osztanak földet stb. Akkor kiállt a falu végén és azt mondta nekik, hogy 20 éve..., végre itt vagytok. 20 éve várok már rátok. Rögtön megválasztották falusi bírónak.”³⁸ Kárpátalja-szerte jellemző volt a megszálló szovjet hadsereg önkényeskedése: elfoglalták a házakat vagy házrészeket, kiszolgáltatták magukat az ott élőkkel. Péterfalvára is kerültek betelepítésre katonák egyes családokhoz, erről az interjúalanyok a következőképpen emlékeznek vissza: „Hozzánk is lettek betelepítve katonák, mindig főzött a szakácsuk, és mindig jött anyámhoz, megszurkálta, hogy menjen vele és adjon neki ezt meg ezt, kaját, lisztet, zsírt, vagy ami kellett. Állandóan jött és meglökdöste. (...) Apámnak nagyon nézte a cipőjét az egyik katona, fogta és apám besároztta, hogy ne lássa, hogy jó cipő, nehogy elvegyék.”³⁹

Ismeretes, hogy Kárpátalja magyarlakta településein a Kárpátalja Szovjet-Ukrajnával történő egyesülését hirdető manifesztumot úgy íratták alá az oroszul nem tudó lakossággal, hogy azzal a hazugsággal hitegették őket, hogy a lágerbe elhurcolt családtagjaik hazaengedése ügyében írhatnak alá kérvényt. Nem történt ez másként Tiszapéterfalván sem: „A falusi bíró csinált egy listát, hogy kinek a hozzátartozója van lágerbe, mindenkihez oda vitték, és azt mondták neki, hogyha akarod, hogy a férjed hazajöjjön, alá kell írni. Anyám alá is írta. Mindenki alá írta, aki a fiát, férjét akarta, hogy hazajöjjön. Egyszer csak jött Kocsis Aranka és megkérdezte anyámat, hogy tudja, hogy mit írt alá? Anyám mondta: hát, hogy a férjem haza jöjjön. Aranka pedig mondta, hogy dehogy, azt írtad alá, hogy a Szovjetunióhoz tartozzunk. Anyám elment a polgármester feleségéhez, Veronkához és követelte a listát, aztán kihúzta magát tinta ceruzával. Veronka azt mondta neki, hogy hiába húzta ki magát, úgyis alá hamisítják.”⁴⁰

1944 decemberében elkezdődik az államosítás, melynek következtében minden réteg érintve volt. Államosításra kerültek a magyar tulajdonban lévő termőföldek, erdők, vasutak, villanytelepek, gyárak, üzemek, bányák, bankok, kereskedelmi vállalatok és oktatási intézmények. A kommunista térnyerés pedig egyre jobban megfigyelhető volt, amely azt eredményezte, hogy elkezdtek felszámolni a paraszti társadalmat. A magántulajdon, mint

³⁸ Csizmadia Edit, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2022.11.13)

³⁹ Uo

⁴⁰ Uo

olyan szinte nem is létezett, hiszen bárkitől elkobozhattak bármit, ez pedig az erőszakos kollektivizáláshoz vezetett.⁴¹ Ezt követően az első lépések egyike az volt, hogy a lakosságot meggyőzzék arról, hogy mennyire szükség van a kolhozosításra. Ehhez elkezdtek propagandakampányokat indítani, amelyek csak a kolhozok előnyeit hirdették. A kommunista párt és a helyi hatóságok számos rendezvényt, gyűlést és előadást szerveztek, amelyek célja a lakosság „ideológiai nevelése” volt.⁴² Az egyik levéltári forrásban szintén arról van szó, hogy Tiszapéterfalván 1948-ban a kolhozelnök kötelezi a tagokat, hogy vegyenek részt Kutlán András gazdasági előadásán.⁴³

Az 1940-es évek végén Kárpátalja-szerte falugyűléseken hirdették ki, hogy mindenkinek be kell lépni a kolhozokba.⁴⁴ Tiszapéterfalván 1948-ban alakult meg a Vorosilov kolhoz, Kárpátalja más településeihez hasonlóan erőszakos módon. *„Itt Tiszapéterfalván 1948-ban alakult meg a kolhoz. Kényszerítették az embereket, hogy lépjenek be a kolhozba. A kolhoz neve Molotov kolhoz volt. És úgy hívták az emberek, hogy nem Molotov, hanem Mulató kolhoz, mert a vezetőség mulatott.”*⁴⁵ Az egyik interjúalany arról számolt be, hogyan indult el a kolhoz, és kinek mit kellett beszolgáltatni: *„A kolhoz kezdetben úgy indult meg, hogy mindent be kellett adni, az igavonókat, ökröt, lovat, szekeret, gazdasági felszerelést, ekét. Aki beírtak a kolhozba, annak be kellett adni, aztán ezek egy helyre kerültek, brigádok alakultak meg, és akkor az emberek mentek dolgozni. A nagy gazdáktól sok mindent elvettek. Volt, akinek 4 lova volt és azt mind el is vették. Akinek két lova volt, attól kettőt vettek el, akinek egy attól egyet. Akinek mondjuk nem volt igavonója, hanem ekéje, akkor neki azt kellett beadni.”*⁴⁶ *„A kolhoz megalakulása után nem fizettek pénzt, hanem majd egy kis terményt adtak év végén, meg egy kis csekély pénzt. De pénz még az elején nem is volt. Mentek dolgozni, mert hát muszáj volt, ha nem mész, akkor nem kapsz semmit.”*⁴⁷

⁴¹ Dupka György, *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján*. Ungvár: Intermix Kiadó, 2014, 76

⁴² Szabó Kata: „Élni kell, élni muszáj,” in: Dupka György. „Élni kell, élni muszáj”. Intermix Kiadó Ungvár– Budapest 2020. 159.old

⁴³ Державний архів Закарпатської області / Derzhavnij arhiv Zakarpats'koï oblasti (DAZO) Fond P-1087, op.2., od.zb.2

⁴⁴ Oficinskij R. „Újítások és újítók,” in Fedinec-Vehes, *Kárpátalja 1919–2009*, 280

⁴⁵ Orosz István, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

⁴⁶ Kutasi Dániel, Papp Ágota Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.09.30)

⁴⁷ Orosz Istvánné, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

A tiszapéterfalvi események is alátámasztják a visszaemlékezések alapján, a szakirodalomban megjelent eseményeket, vagyis a beszo­l­gál­tatási kötelezettségeket, amelyeket a helyi gazdák teljes ellehetetlenítése érdekében vezettek be. Ez nem csupán a terményre vonatkozott, hanem a jószágra, tűzifára, mezőgazdasági eszközökre – például ekékre, boronákra, vetőgépekre – is. Ezek a portákról összegyűjtve terem­te­tték meg a kiala­kítandó kolhozok infrastruktúráját „Be kellett adni a népeknek, amije volt, szekeret, ökröt, ekét, mindent be kellett adni, hogy a kolhoz megalakuljon. Felszólították a családokat, akinek volt ilyesmije azt be kellett adni.”⁴⁸ „Be kellett szállítani mindent, földeket elvették, szekér, akinek volt, ló, szerszámok, ezeket mindent be kellett szolgáltatni.”⁴⁹ „Amikor a kolhoz megalakult jöttek és bontották le az istállót, elvittek egy csomó cserepet, gerendát, és megkezdték építeni, ahol mai nap a ferma áll Tivadar Forgolány közt. Építettek ott abból az anyagból, amit összeszedtek mindenkitől.”⁵⁰ „Apámnak volt 2 cséplő gépe, mindent elvettek. Lovat, szekeret, gazdasági felszerelést, aztán kizártak minket, nem engedtek a kolhozba se dolgozni. A hegyre mentünk apámmal szőlőt kapálni. Keserves élet volt nekünk nagyon. A 21 darab jószágból csak egy tehenet hagytak meg nekünk.”⁵¹

A levéltári források is bemutatják, hogy az embereket milyen beszo­l­gáltatásokra kötelezték Tiszapéterfalván. Ilyen volt például a vetőmag be­adása, amellyel kapcsolatban felszólították a tagokat, hogy mindenki kivétel nélkül szállítsa be a birtokában lévő földterületek alapján a megfelelő mennyiségű vetőmagot.⁵² „A jószágunkat el akarták vinni, csak abban az időben köröm és lábfájása volt az ökröknek. Már arra kifelé akarták vezetni az ökröt az ólból, csak szegény nem bírt menni és nem vitték el. A házba pedig, amikor bementek a katonák, az öreg mama elkezdett jajgatni, hogy jajajaj, meg olyan csúnyán tett, mint aki megfele hal és a katonák megijedtek, mondták, hogy káput bábká, káput, és szaladtak elfele, nem vittek el semmit”⁵³

A levéltári források szerint még a húst is be kellett szolgáltatni a kolhoz­nak, amiről jegyzőkönyv is született. 1949. február 20-án a hús be­szol­gáltatás fontosságára hívja fel az elnök a tagok figyelmét, tekintettel

⁴⁸ Szombati Jolán, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.03.17)

⁴⁹ Orosz István, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

⁵⁰ Orosz Istvánné, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

⁵¹ Bence Gábor, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

⁵² DAZO, Fond P-1087, op.1., od.zb. 10

⁵³ Sági Béláné, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

arra, hogy a határidő a holnapi napon lejár.⁵⁴ „A kolhoz megalakulásával mindent elvittek, még a padot is leseperték. A népek a föld alá dugtak mindent. Elásták a húsokat, mindent, hogy tudjanak a családnak enni adni. A zsírt bődönökkel elásták a földbe.”⁵⁵ „Anyámék azt csinálták, hogy pincébe lehordtak dolgokat, hogy el ne vigyék, és hogy a pince ajtó ne látszódjon, ilyen hasábfából körbe rakták ott a nyárikonyhát, mintha száradna a fa. Annyi eszük nem volt, hogy azt nézzék. A pinceajtót, felhasogatott fával le volt terítve, és ugye senki se gondolta, hogy ott van egy ajtó, oda raktak el dolgokat, amit féltek, hogy elvisznek.”⁵⁶ A teljesen ellenszolgáltatás nélküli rekvirálás széles körű ellenérzést váltott ki. Azon személyek ellen, akik nem tettek eleget a követelményeknek, bünvádi eljárást indítottak. „Édesapám olyan félős ember volt, és ő maga felpakolt a szekérre mindent, szerszámokat, ekét, mindent, és egyedül bevitte a kolhoznak, hogy ne vigyék el.”⁵⁷ 1949. február 20-ai gyűlésen az elnök (Ari Károly) kéri a tagokat, hogy a fa leszállításához szükséges abrakokat a holnapi nap folyamán mindenki hozza be. Továbbá káposzta és kendermag haladéktalan beszolgáltatására szólítja fel a tagokat a kivetés szerint.⁵⁸ Pár napra rá, tehát február 23.-án a Vorosilov kolhozban új elnök választását javasolták. 135 tag volt jelen a közgyűlésen, ahol az egyik tag Szombati Józsefet ajánlotta, arra hivatkozva, hogy okos, de szegény családból származik. A tagok pedig egyhangúlag megválasztották a kolhoz elnökének.⁵⁹

A kollektivizálás idején tömegesen kulákká nyilvánították a tehetősebb falusi parasztokat. Kiforgatták őket vagyonukból, sokuknak el kellett hagyniuk házaikat, ha nem engedelmeskedtek Szibériába száműzték őket.⁶⁰ „Voltak a faluba kulákok, és akkor azokból volt, akit elvittek. Sokkáiig őket a kolhozba nem is vették be, hanem a muzsalyi hegyre jártak a szőlőt termesztetni, ez a szovhoz volt. Eleinte ki voltak közösítve, nem adtak nekik munkát.”⁶¹ „Akik gazdagok voltak azt kuláknak minősítették. Azoktól

⁵⁴ DAZO, Fond P-1087, op.2., od.zb.5

⁵⁵ Tóth Magdolna, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.02)

⁵⁶ Csizmadia Edit, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2022.11.13)

⁵⁷ Orosz Istvánné, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

⁵⁸ DAZO, Fond P-1087, op.2., od.zb.10

⁵⁹ DAZO, Fond P-1087, op.2., od.zb.11

⁶⁰ Oficinszkij Roman, „A korszak általános jellemzése,” in *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*, szerk. Csilla Fedinec és Mikola Vehes (Budapest: Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010), 216

⁶¹ Szombati Jolán, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.03.17)

elvettek mindent, jószágot, terményt, mindent elvettek tőlük”⁶² A következő adatközlő saját családi élményeit mesélte el, mivel abban az időben őket is kulákoknak minősítették. *„Minket száműztek a faluból, apámat, az egész családot, a kulákokot. Apámnak volt 2 cséplőgépe, mindent elvettek. Lovat, szekeret, gazdasági felszerelést, aztán kizártak minket, nem engedtek a kolhozba se dolgozni. A hegyre mentünk apámmal szőlőt kapálni. Keserves élet volt nekünk nagyon. A 21 darab jószágból csak egy tehenet hagytak meg nekünk, így édegtünk lassan, keservesen.”*⁶³ *„A kulákokat kizavarták a saját házukból, kitették az utcára. A szegény asszony ott sirt a szugoly előtt, hogy hova menjenek, a katonák beköltöztek a házukba, oda nem mehettek, semmit el nem hozhattak. Szegény anyám, meg azt mondta: gyere itt van egy szoba, üres, lakjatok itt. Még szegény jól járt, mert engem is neveltek és azoknak is szállást tudott adni.”*⁶⁴

*„Voltak olyan kolhozok, amik nem mentek jól, ott az embereknek is nehezebb volt, azért is voltak utána az összevonások, itt Tiszapéterfalván volt a központja a többi falunak. A Vorosilov kolhoz itt működött. Amelyik kolhoz nem dolgozott jól azt kritizálták, mert megvolt szabva, hogy mennyinek kell lenni a termésnek, a munkának. Az emberek fel is voltak szólítva, hogy dolgozzanak keményen.”*⁶⁵ A levéltári dokumentumok arra engednek következtetni, hogy a Vorosilov kolhoz tagsága folyamatosan bővült. 1948. december 11-én 58 személynek fogadták el a kolhozhoz való csatlakozási kérelmét.⁶⁶ Azonban olyan is előfordult 1949. július 28-án, amikor Szőlősi Józsefné ügye kerül megbeszélésre a gyűlésen, és a probléma a volt, hogy Szőlősi Józsefné nevével ellátott belépési nyilatkozat került beadásra a kolhozba. A határozatban megjelölték, hogy ez a kérelem Szőlősi Józsefné beleegyezése és tudta nélkül került beadásra, illetve rajta az aláírás sem a sajátja, így pedig ezt a nyilatkozatot érvénytelennek tekintik.⁶⁷ *„Ha egyetemet végeztl, nem kaptál munkát, ha nem lépsz be a pártba.”*⁶⁸ *„Olyan adót vetettek ki, aki nem akart beiratkozni a kolhozba, hogy azt nem bírta kifizetni, így kénytelen volt belépni. Eleinte tiltakoztak és sokan nem akartak belépni, de mondom olyan*

⁶² Uo

⁶³ Bence Gábor, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

⁶⁴ Sági Béláné, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

⁶⁵ Kutasi Dániel, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023. 09.30)

⁶⁶ DAZO, Fond P-1087, op.1., od.zb.7

⁶⁷ DAZO, Fond P-1087, op.2., od.zb.24

⁶⁸ Orosz István, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

adót vetettek ki rájuk, hogy nem bírták fizetni, aztán beléptek. Az is úgy volt, hogy behívták az embereket és ott, mint a gyóntató széken tartották fél napig, vagy egy napig, győzködtek, hogy írjon be a kolhozba. (...) Kénytelenek voltak a szüleim beíratkozni a kolhozba. Utána apám a kolhoz kertészetébe járt dolgozni, de hát olyan keveset keresett. Mikor 60 éves lett elment nyugdíjba, de olyan kevés volt, hogy akkor anyám elment dolgozni.”⁶⁹

A kolhozosítás elindítása után kezdődtek meg intenzívebben a gyűlések, amiről az egyik adatközlő így nyilatkozott: *„Az eleje a kolhoznak nehéz volt, nehezen indult, nem volt olyan jól megszervezve, kellett nekik egy év, amíg belejöttek és tudták irányítani a munkálatokat. A kolhoztagoknak a gyűlés az első évben nem volt rendszeres, akkor még nem is tárgyaltak fontos dolgokat, még na, kellett nekik tanulni. A második évtől már simábban mentem a dolgok, a gyűlések.”*⁷⁰ A levéltári forrásban arról olvashatunk, hogy 1949-ben a kolhozban még nem mindenki számára érthetőek a szabályok, hiszen a kolhoztagok nem dolgozták le azt a mennyiségű munkát, ami ki volt rájuk szabva, illetve több munkálatban sem vettek részt. A következőkben azt taglalják, hogy az a döntés született, hogy minden munkaképes kolhoztagnak ki kell mennie dolgozni, be kell fejezniük a kapálást és az ültetést három nap alatt.⁷¹ 1949. augusztus 24-én a könyvvelő felszólal, mivel a munkakönyv vezetését a túlterhelt munka miatt nem tudják folytatni, és ideiglenesen egy megfelelő személyt szeretnének kijelölni annak vezetésére.⁷² Ez is azt mutatja, hogy az embereknek mennyit kellett dolgoznia és a normákat még így is folyton növelték, illetve fokozottabb munkára hívják az embereket.

Voltak olyan emberek, akik megfigyelés alatt voltak, ezt támasztja alá ez az interjú: *„Patkós apámra volt ráállítva, hogy jelentsen róla. Közben a Patkós egy becsületes ember volt, és eljött apámhoz és azt mondta, hogy ne szidja az oroszokat, meg ne mondjon semmilyen politikával kapcsolatosat, mert neki kell jelentenie róla. Aki nem jelentett, azt kirúgták a házából, vagy börtönbe zárták, vagy elvették a vagyonát.”*⁷³ A tiszapéterfalvi kolhoztagok gyűlésén többször is napirendi pont volt, hogy a tagoknak felhívják a figyelmét a fegyelmezett munkavégzésre. Ari Károly Károlyé kolhoz-

⁶⁹ Csizmadia Edit, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2022.11.13)

⁷⁰ Kutasi Dániel, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.09.30)

⁷¹ DAZO, Fond P-1087, op.2., od.zb.18

⁷² DAZO, Fond P-1087, op.1., od.zb. 12

⁷³ Csizmadia Edit, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2022.11.13)

nők ismertette a közgyűlésen a munkafegyelmet, mely a kolhoz előmenetelének egyik alapja. Közgyűlés egyhangúlag elfogadta a munkafegyelem ismertetését.⁷⁴ A levéltári források alapján 1949. június 27-én a kolhozgyűlésen U. József ismertette a brigádok és lankák túltermelésének jelentőségét, még fokozottabb munkára hívja fel az emberek figyelmét. Ari Károly kolhoznők pedig az aratás jelentőségét ismertette, és annak gyors és pontos munkáját, mindezt azzal fejezték be, hogy mindenki még nagyobb odaadással fogja végezni munkáját. A végén pedig hozzáteszik, hogy a normákat további öttel növelni fogják.⁷⁵ A levéltári források a beszolgáltatások után még azt is megemlíti, hogy a tagok a tagdíjakat örömmel fizetik.⁷⁶

A kolhozosítás eredményeképpen, ahogy már szó volt róla, létrejöttek az első kolhozok Kárpátalján. Ezek kezdetben nem voltak különösebben sikeresek, mivel a parasztok ellenállása és a szovjet mezőgazdasági politika hiányosságai miatt a termelés gyakran csökkent. A szovjet vezetés azonban továbbra is ragaszkodott a kolhozosítás folytatásához, és a folyamatot a következő években is erőltették.⁷⁷ Az idő előrehaladtával egyre többen nyújtottak be kérelmeket, mutatva csatlakozási szándékukat. Az is elfogadott volt, hogy valakit kitiltsanak a kolhozból bizonyos oknál fogva.⁷⁸ A kolhoz azoknak is nyújtott segítséget, akik hátrányosabb helyzetben éltek. Például egy levéltári forrásban az szerepel, hogy az ilyen rászoruló embereknek a meglévő keretből előleget adtak ki, azonban a munkateljesítményüket figyelembe kellett venni.⁷⁹ Más esetben is előfordult, hogy a rászorulóknak segítséget kaptak, hiszen Kabza Károly az iskola részére 200 db vályogot kölcsönadott. Károly vissza szeretne volna kérni ezeket a vályogokat, azonban az iskola nem tudta visszaadni. Kérték, hogy a kolhoz adja vissza az iskola helyett, amit a kolhoz engedélyezett is.⁸⁰

1949. június 6-án egy újabb közgyűlésre került sor, amikor is több tagot is kizártak a kolhozból. Azonban van három személy akikről érdekesen fogalmaznak a jegyzőkönyvben: „Mándi József, Homoki Elek, Gönczi László: tekintettel arra, hogy ezen tagok, kolhozunknak alapító tagjai meg-

⁷⁴ DAZO, Fond P-1087, op.2., od.zb.1

⁷⁵ DAZO, Fond P-1087, op.2., od.zb.23

⁷⁶ DAZO, Fond P-1087, op.1., od.zb. 15

⁷⁷ Kosztyó Gyula, „Megszállás, terror”, 162

⁷⁸ DAZO, Fond P-1087, op.2., od.zb.5

⁷⁹ DAZO, Fond P-1087, op.2., od.zb.20

⁸⁰ DAZO, Fond P-1087, op.2., od.zb.24

alakulása óta rendszeresen dolgoznak, ellenséges munkát nem fejtenek ki, sőt, előmozdítják a tömegmunka megszervezését, odaadó munkát végeznek, munka teljesítményükkel az első soraiba tartoznak, tudásunk szerint állandóan földművesek voltak, szegénységet ki nem használták, nem minősíthetjük őket kulákoknak, s ha jogunk van határozatot hozni, meghagyjuk őket továbbra is tagjaink sorában.”⁸¹ Nem csak jutalmazások vagy kizárások történtek a kolhozban, hanem az is előfordult, hogy ha valaki nem csinálta azt amit kellett akkor büntetésben részesült, ezt a következő levéltári források jól bemutatják: 1949. október 2-án Badó Lajos brigadéros ismertette a közgyűlés előtt a fokozottabb munka ütemét. Felhívta a közgyűlés figyelmét arra, hogy senki engedély nélkül a munkahelyét nem hagyhatja el. Ezt a közgyűlés el is fogadta. Ugyanezen a közgyűlésen Badó Lajos brigadéros felolvasta Bocskai Ella, Papp Róza, Székely Sándor nevét, miszerint a kijelölt munkahelyüket nem foglalták el. A határozat pedig a következő volt: a közgyűlés Bocskai Ella, Papp Róza és Székely Sándor kolhoztagokat egyenként két munkanap elvonását határozza meg.⁸² Olyan is előfordult 1949. október 8-án, hogy Ari Józsefet megbüntetik, mivel engedély nélkül vitt személyeket a kolhoz szekerén, büntetésnek pedig levonást javasolnak a fizetéséből. A választmány döntése végül az lett, hogy Ari Józsefet két norma levonásban részesítették, mivel engedély nélkül vett fel személyeket a kolhoz szekerére. Homoki Izát és Megyeri Emmát szintén két norma levonásban részesítik, mivel engedély nélkül mentek el Szőlősré.⁸³

Tiszapéterfalván a Vorosilov kolhoz 1948–1950 között működött. Az összevonások után pedig Igazság kolhozként találhatjuk meg, ami 1950–1960 között működött, összefogva Tivadarfalvát, Forgolányt és Tiszapéterfalvát. Idővel ebből nőtte ki magát a híres Határőr kolhoz. A levéltári forrásokban megtalálható az 1953-as Igazság kolhoz tagjainak listája, mely szerint ebben az évben 755 tagja volt.⁸⁴ Az alábbi ábra jól szemlélteti, milyen strukturális átalakulások történtek a kolhozok tekintetében Tiszapéterfalván és a környező falvakban 1948 és 2005 között.

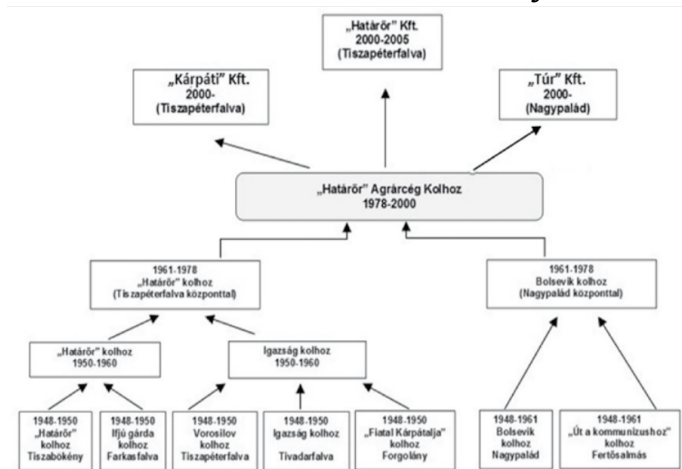
⁸¹ DAZO, Fond P-1087, op.2., od.zb.18

⁸² DAZO, Fond P-1087, op.1., od.zb. 16

⁸³ DAZO, Fond P-1087, op.2., od.zb.25

⁸⁴ DAZO, Fond P-1092.op.1.od.zb.30

1. ábra: Határőr kolhoz evolúciója

Forrás: Borbély Sándor: Informális gazdasági stratégiák és hétköznapi politikai gyakorlatok Kárpátalja határvidéki régiójában az államszocializmus és a posztszocializmus éveiben. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem, BDT, 2021, 13.

Elhurcolások Tiszapéterfalváról málenyikij robotra. Az egyéni tragédiák mellett a kárpátaljai magyarság számára a legnagyobb közösségi megrázkódtatást jelentő szovjet intézkedés 1944 novemberében vette kezdetét. A Moszkvából irányított sztálinista vezetés, helyi, gyakran nacionalista és sovinizta eszméket valló aktivisták támogatásával megszervezte a magyar férfilakosság deportálását. Valódi szándékaikat leplezendő, a hatóságok a „háromnapos munkáról” szóló megtévesztő történetet terjesztették. Az első csoportokat Péterfalváról is november 18-án indították útnak a „háromnapos munkára”.⁸⁵ „1944 novembere volt azt hiszem, amikor az oroszok bejöttek, akkor 18-tól 50 éves korig minden magyar férfit elvittek lágerbe. Az én apámat Papp Károlyt Kotárszki-be vitték. Apámék, ők olvastak könyveket, hogy milyen a helyzet a Szovjetunióba, és őt már felkészülve indította anyám útnak, apámat egy hátizsákkal. Fel volt öltözve olyan kabátba, ami írha belsejű volt, jó meleg, azon kívül a gyerek dunyhát bepakolta egy háti-

⁸⁵ Molnár D. Erzsébet, „A Kárpátaljai elhurcolások történeti háttere a szovjet rendszer kiépítésének idején,” in Erzsébet D. Molnár és István D. Molnár (szerk.): *A kommunizmus áldozata, a rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép Európában*, Beregszász, 2016, 88

zsákba. Ezzel indította útnak, tehát ő nem tudott annyira megfázni.”⁸⁶ „Háromnapos munkára ígérték, hogy viszik őket, ebből a 3 napos ígéretből lett 5 év, 4, 3 év, ki, hogy esett. Voltak, akik bányába is mentek, azok több ideig voltak. Az egyik hamarabb szabadult, a másik később szabadult. Az embereket összeszedték háromnapos munkanapra, és akkor mennyi év lett belőle. Oda maradtak sok emberek. 18 éves kortól 50 éves korig vitték az embereket. Hány oda maradt apja fia is. Egy családból ketten is odamaradtak.”⁸⁷ „Vitték embereket, és mondták, hogy 3 napra vegyenek élelmet és elmentek. Volt, aki hazakerült, volt, aki nem.”⁸⁸ „Elvitték 3 napos munkára, sok ember odamaradt. Vagonokba szállították, éhezettették és sokan meghaltak. 50 éves korig vitték az embereket a lágerbe, 1944. november 18-án vitték az embereket el. Apám már éppen betöltötte az 50 évet, és nem vitték lágerbe.”⁸⁹

Az egyik interjúalany elmesélte hogyan próbáltak az emberek elbújni Tiszapéterfalván. „Olyat is tudok, Barta Jóska, aki mikor kellett menni a málenyikij robotra, a szobába padló volt, és a padlót kifűrészelte, mint egy asztal méretűt, kivájta a nagy gödröt az ágy alatt, és ha jöttek keresni, akkor oda bement és bebújt. Deszkát, padlót rátették, az ágyat oda húzták, és elbújt. Ki hova tudott bújni, csinált magának rejtekhelyet.”⁹⁰ „Apám 3 évig volt hadifogoly. Én mindig azt mondtam, hogy apám a falon van, mert ott volt róla egy kép, és mindig mondták, hogy ott van apád. És így ismertem apámat, hogy ott van a fényképen.”⁹¹ Az adatközlők meséltek arról is, milyenek voltak a körülmények a táborokban. „A németek által lebombázott hidat építették. Apám azt mesélte, hogy kora hajnalban, sötétben, nem volt villany, se semmi, és kora hajnalban keltek, és kaptak valami lötytyöt reggelire. Még az volt a szerencse, hogy sötét volt, nem látta, hogy mit eszik, mert olyan rossz volt. Este pedig megint sötétben hazamentek, és ugyanúgy sötétben valami kotyvasztott izét ettek”⁹² „Anyám testvérét elvitték, apám is odavolt. A nagybátyám elmondta, hogy le voltak gyengülve, és akkor egy ilyen nagy gödör volt, a felett át tettek egy szál deszkát, és

⁸⁶ Csizmadia Edit, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2022.11.13)

⁸⁷ Szombati Jolán, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.03.17)

⁸⁸ Orosz István, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

⁸⁹ Bence Gábor, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

⁹⁰ Orosz István, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

⁹¹ Sági Béláné, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

⁹² Csizmadia Edit, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2022.11.13)

azon kellett átmenni. Aki át tudott rajta menni az megmaradt, aki nem, az beesett a gödörbe, és ott maradt élve. Onnan már nem jött ki.”⁹³

Az adatközlők családtagjai nem minden esetben tértek haza. Sokan meghaltak, vagy ha haza is értek, nagyon le voltak gyengülve. „Telt múlt az idő és apámnak leszakadt a cipője és ott nem adtak, nem volt új cipő. Behozták Szolvára, mert ott volt egy nagy központ, ahol az összes behurcolt embereket tartották. Apám 47 éves volt és mivel cipője nem volt, erre fel őt elengedték, mivel már úgysí öreg. De, amikor hazajött, akkor éjszaka is felkelt és evett, mert annyira kivolt éhezve. Tavasz felé hazaengedték már, nem volt egy teljes évig. Sokan viszont ott meghaltak, unokatestvérünk 18 éves volt, mert azoknak a szervezetük nem bírta, még gyerekek voltak”⁹⁴ „Apámat elvitték, és oda is maradt, életét vesztette. 3 apró gyermek maradt árván. Csak a halál híre jött haza, nem is tudni hol a sírhelye. Voltak, akiket hazahoztak, de a legtöbb oda maradt. A vonatban nem tartották a halott embereket, kiölték a vonatból.”⁹⁵ Az interjúalanyok elmondták, hogy az asszonyok vittek élelmet az elhurcolt családtagjuknak. „Szolván, ott már vittek a hozzátartozók élelmet. Bekiabálták mindig a neveket, hogy kinek és akkor megkapta. Akkor már jobb dolguk volt, a saját kajájukat is ették. Amikor a családtagok megtudták, hogy hová vitték őket, elindultak minden héten a hozzátartozók, összeszedték az élelmeket és akkor ilyen vagon tetején, ahol tudtak utazni és vitték a kajákat. Legközelebb, mikor anyám ment akkorára már apámat bevitték Szolvára, ő meg elment Kotárszkiba. És akkor azt mondta ott valaki, már nincs itt, azt hitték hazaengedték. Anyám szétosztotta az összes kaját ott az embereknek, amit vitt, és akkor valaki szólt neki, hogy ne adja már oda mindet, nem valószínű, hogy hazament, biztos Szolvára vitték. Egy pici kis darab kolbászt, amit magának hagyott anyám, a visszafele útra, meg egy darab kenyeret hagyott meg, a többi már nem kérte vissza”⁹⁶ Az egyik adatközlő arról mesélt milyen volt mikor az apja hazatért. „Amikor hazajött, akkor éjszaka mindig felkelt és evett, mert annyira ki volt éhezve”⁹⁷

⁹³ Orosz István, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

⁹⁴ Csizmadia Edit, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2022.11.13)

⁹⁵ Szombati Jolán, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.03.17)

⁹⁶ Csizmadia Edit, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2022.11.13)

⁹⁷ Uo

Péterfalváról összesen 63 embert hurcoltak el, ebből 22 személy vesztette életét.⁹⁸ A hazatérők számára pedig a megpróbáltatások ezzel még nem értek véget. Testileg és lelkileg megtörtén érkeztek haza, sokan betegen, legyengülten, mások pedig örökre nyomot hagyó emlékekkel. A családoknak újra össze kellett szokniuk, meg kellett tanulniuk együtt élni a veszteségekkel és a hallgatás terhével. Az elhurcoltak közül nem mindenki térhetett vissza, és akik megélték a viszontlátást, azok sem ugyanazok az emberek voltak már, mint akiket egykor elszakítottak szeretteiktől. A málenkij robot árnya még sokáig ott kísértett a közösségekben, és az átélt szenvedések emlékezete generációkon át öröklődött.⁹⁹

Egyházpolitika szovjet módra. A Kárpátaljára beáramló szovjet csapatok olyan rendelkezést kaphattak, miszerint „nem bántjuk a papokat”, ám ez nem azt jelentette, hogy a szovjet hatalom eltúrta volna az egyházak és felekezeti közösségek független létét. A vidék történelmi egyházainak elöljárói közül 1944 őszén sokan elmenekültek szolgálati helyükről a visszavonuló magyar csapatokkal együtt.¹⁰⁰ *„Tiszapéterfalván, az egyik pap nagyon félt az oroszoktól és elmenekült, utána jött Horkay 80 évesen, nyugdíjba volt, de beállt szolgálni”*¹⁰¹ A szovjet államhatalom ateista ideológiája fokozatos, de határozott lépésekkel kezdte meg a vallási élet korlátozását. Az 1944. december 5-én kiadott rendelet nyomán megkezdődött az egyház és az állam, valamint az egyház és az oktatás szétválasztása, illetve az egyházi vagyon államosítása.¹⁰² *„A gyerekeknek karácsonykor csináltak ilyen műsorokat, el kellett menni az iskolába, a tanároknak is. Nekem a sógornőm tanár volt, és akkor nem messze laktunk egymástól. Minden karácsonykor eljöttek oda hozzánk. Azért is kikapott amiért ő ünnepelni ment hozzánk, a szüleihez. Hogy ott valaki gyerek elmenjen a templomba? Nem, semmi ilyesmi nem volt megengedve.”*¹⁰³ Hiába mondta a szovjet vezetés, hogy nem bántják a papokat, mégis lágerekbe hurcolták a hajdani leventeoktatókat, a római-, görögkatolikus és református papokat, az egykori állami hivatalnokok százait. *„Gulácsi Lajos bácsi volt*

⁹⁸ https://kmf.uz.ua/mr/4_nevek.html

⁹⁹ Singer, Zs, Nyomok a lelkekben. Ungvár: Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, 2010, 15

¹⁰⁰ Szamborovszkyné Nagy, „Egyházpolitika szovjet módra,” 528

¹⁰¹ Csizmadia Edit, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2022.11.13)

¹⁰² Oficinszkij R. „Egyházellenes intézkedések,” in Fedinec-Vehes, *Kárpátalja 1919–2009*, 289

¹⁰³ Orosz Istvánné, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

az, akit elvittek a falunkból. Hiába rossz világ volt, kitanult papnak, nagy ember lett, püspök lett, ő magyarázott mindig erről.”¹⁰⁴

1945 márciusában az egyháztól megvonták az anyakönyvezési jogot, amely ettől kezdve állami szervek hatáskörébe került.¹⁰⁵ „Ugye a kolhozokba párttitkárok voltak, itt is Üveges volt. Volt egy temetés aztán pappal nem is volt szabad temetni.”¹⁰⁶ 1945 decemberében Fedor Pouchán, a beregszászi körzet tanfelügyelője körlevélben értesítette az érintetteket arról, hogy tilos a vallásoktatásnak az iskolában történő megtartása. „A tanítók olyan rosszak voltak, képesek voltak húsvétba leskelődni, hogy a gyermekek járnak-e tojást szedni. Akit megtudtak hogy járt, az iskolába kikapott. 1-est kapott magaviseletből, ilyen világ volt.”¹⁰⁷ 1948 nyara után az államhatalom kategorikusan megtiltotta a hitoktatást, a konfirmációra történő felkészítést és a belmissziót. A vallásgyakorlást visszaszorították a templom falai közé. „Tiltottak mindent. Voltak községek, ahol a templomot bezárták, egyáltalán nem lehetett használni. Ez mind be volt tiltva, a templomba járás is, a konfirmálás is. A nagyobbik lányom amikor konfirmált nem volt engedélyezve, titokban konfirmált le.”¹⁰⁸ „Volt egy temetés, aztán pappal nem is volt szabad temetni. Elmenní a templomba? Vagy ha valaki megnősült, hogy össze iratkozzon? Ha tudtak valami ilyesmit, akkor a munkából kirúgták őket, leváltották azonnal. Mi titokban esküdtünk meg, háznál. A pap átjött nálunk, aztán így volt.”¹⁰⁹ „Az egyházi élet csak a templomra korlátozódott, nem volt hitoktatás, konfirmáció oktatás, temetésen is az úton nem lehetett énekelni és harangszó se volt. Sőt, volt olyan idő, hogy a háztól csendesen kivitték a temetőkertbe a halottat és eltemették. Család látogatás nem volt engedélyezve, biblia órák, összejövetelek meg voltak tiltva, ifjúsági órák nem voltak. Egy nehéz időszak volt, mégis Isten ebben a nehéz időszakban adott olyan embereket, akik a saját lakásukban bevállalták, hogy összegyűljenek az emberek. Mindig azt mondták, hogy valakinek a születésnapját tartják, és így indult el tulajdon képpen az ifjúsági munka is Kárpátalján. Egy fiatalnak mindig megkérdezték, hogy mikor van a születésnapja és akkor elmentek abba a faluba akinek épp a

¹⁰⁴ Sági Béláné, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

¹⁰⁵ Oficinszkij, „Egyházellenes intézkedések,” 290

¹⁰⁶ Orosz Istvánné, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.01)

¹⁰⁷ Szombati Jolán, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.03.17)

¹⁰⁸ Uo

¹⁰⁹ Orosz Istvánné, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének az ideje: 2023.04.01.)

születésnapja volt. Havonta találkoztak vagy két havonta egyszer. 10-15-en voltak a kezdetekben, majd egyre többen csatlakoztak.”¹¹⁰

A templomok, parókiák állami tulajdonba kerültek. Így a gyülekezetek az államtól bérelték a templomokat. Az állam több templomot bezáratott, illetve egyesek ateista múzeumot működtettek.¹¹¹ „A követelmény az volt, hogy egy faluban csak egy templom lehetett nyitva, a szovjet időben Tivadart és Péterfalvát összevonták, Tivadar megszűnt létezni, mint különálló falu. Mai napig nem található sehol Tivadar csak Péterfalva. Úgy döntöttek, hogy a Péterfalvi templomot bezárják és a Tivadari nyitva marad. Ebben az időben a Péterfalvi hívek ide jártak templomba. Abban az időben is voltak olyan emberek, mint Bíró Andor, aki tornatermet akartak a Péterfalvi templomból csinálni, majd raktárhelyiséget. Hogy megmentse a templomot, ravatalozónak alakították át. Noha egyetlen egy halottat sem temettek a templomból, mégis a templom épület megmaradt, mert Bíró Andor kívülről belülről a templomot felújította.”¹¹²

Az ateista nevelés egyik sajátos formája volt az egyéni foglalkozás azokkal az iskolás gyerekekkel, akik vélelmezetten erősen vallásos családból származtak. A pedagógusoknak a tanórákon is folyamatos kötelessége volt úgymond leleplezni, haladás- és tudományellenes színben feltüntetni az egyházakat.¹¹³ „A tanítóknak ki volt adva, hogy nem szabad a templomba járni. Tiltották az egyházat, bezártak sok templomot.”¹¹⁴ „Azzal fenyegették a gyermekeket, hogy akinek jár a szülege templomba, nem veszik fel főiskolára. Aki akarta a gyereket adni tanulni ott kellett hagyni a templomot. Nem jártak templomba, a gyermekeik érdekében kénytelenek voltak otthagyni. A férjemet hányszor megállították templomba fele menet, hogy álljon meg, vagy 50 rubelre meg lesz büntetve, ez akkor nagy pénz volt. Azt mondta neki, hogy küldheti kifelé a büntetést, így fenyegették az embereket.”¹¹⁵

Az egyházak tekintélye, hatalma, lehetőségei csökkentek, de azért az egyházak még így is elég nagy erőt képviseltek. Az államhatalom állandóan megfigyelte és zaklatta az aktív egyházi személyeket, és hogy ezt még haté-

¹¹⁰ Seres János, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének az ideje: 2023.03.25.)

¹¹¹ Dupka, „A szovjet hatóság”, 53

¹¹² Seres János, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének az ideje: 2023.03.25.)

¹¹³ Oficinszkij, R. „Szekularizáció szovjet módra,” in Fedinec-Vehes, *Kárpátalja 1919–2009*, 288

¹¹⁴ Bence Gábor, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének az ideje: 2023.04.01.)

¹¹⁵ Szombati Jolán, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének az ideje: 2023.03.17.)

konyabbá tegyék, a református egyház ügyeivel foglalkozó megbízottat neveztek ki. *„Nem lehetett a templomba menni. Aki egyszerű ember volt, nem volt vezető beosztása, annak nem számított, a kapát nem vették el a kezéből. Nade, aki vezető ember volt, az sehova templomba nem mehetett, mert elvesztette volna az állását, megbüntették volna.”*¹¹⁶ Azonban hiába erőltette a szovjet állam minden eszközzel az ateizmust, az egyház a kulturális, nemzeti összetartozás utolsó bástyája volt és maradt. *„Volt a szugolyba egy család, Fóri Ilonáék. Ennek is volt egy fia, akit 3 napra elvittek, nem jött többet haza. Az anyja haláláig siratta, a fényképét, a ruháit megtartotta. Ez a család, ha oda mentünk mindig a bibliáról beszéltek, nekünk nem volt bibliánk, nekik meg volt egy képes bibliájuk. Mindig vasárnap mentünk és vasárnapi órát tartott, amit ő magyarázott az maradt meg az emlékembe.”*¹¹⁷ Azonban hiába erőltette az állam minden eszközzel az ateizmust, teljes áttörést nem sikerült elérnie. A kommunista rezsim minden erőfeszítése ellenére sem volt képes kiirtani „a nép ópiumát”, azaz a vallásosságot.¹¹⁸

Összegzés. A kutatás alapvetően interjúkra, illetve levéltári forrásokra épült. Megfigyelhető volt, hogy az adatközlők nem voltak egyformák. Volt olyan, aki sok információt közölt a korszakról, megosztva saját történetüket, érdekességeket, például, hogy mi volt a kolhoz gúnyneve, vagy éppen, hogy az egyik Tiszapéterfalvi lakos milyen örömmel várta a szovjet csapatokat, hiszen az első világháború alatt szovjet hadifogoly volt, elmondása szerint pedig ott nagyon jó dolga volt. Azonban voltak olyan interjúalanyok is akik eléggé szűkszavúan válaszoltak, elmondták, hogy rossz visszaemlékezni nekik ezekre az időkre. Leginkább ezek azok voltak, akik vagy az egyik családtagjukat veszítették el a málenyikij robot miatt, vagy volt olyan is aki kuláknak volt minősítve, tehát gazdag paraszt volt, tőlük nagyon sok mindent elvettek és nekik is nehéz életük volt. Voltak olyan információk melyekre, egyformán emlékeztek vissza az emberek. Például a kolhozosításnál mindenki elmondta, hogy az embereknek be kellett szolgáltatnia amije volt, ahhoz hogy megalakuljon a kolhoz. Azt is sokan említették, hogy tiltották az egyházat, voltak, akik titokban esküdtek, konfirmáltak. Egyezés volt sok helyen, miszerint nehéz és keserves volt akko-

¹¹⁶ Orosz István, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének az ideje: 2023.04.01)

¹¹⁷ Sági Béláné, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének az ideje: 2023.04.01)

¹¹⁸ Oficinszkij, R. „Megtúrt pravoszlávok és üldözött reformátusok,” in Fedinec-Vehes, Kárpátalja 1919–2009, 52

riban az élet. Azonban egy interjúalany úgy nyilatkozott, hogy ők megélték, nem éltek nagy lábon, de mindenük megvolt, amire szükségük volt. Illetve az is megfigyelhető volt, hogy Tiszapéterfalván is jelen volt az aláírásgyűjtés, amely Kárpátalja Szovjetunióhoz való csatlakozásról szólt, mindezt persze egy egészen más köntösbe bújtatták, hiszen azt mondták, ha az emberek aláírják, akkor hazatér a családtagjuk a háromnapos munkáról. Nehézséget okozott a munka során az, hogy Tiszapéterfalván már kevés olyan ember található meg, akik részesei voltak a vizsgált korszaknak, volt például olyan eset, hogy pont azelőtt távozott közülünk egy szemtanú, mielőtt beszélhettem volna vele. Találhatóak Tiszapéterfalván még idősebb ember, de sajnos már nem lehet velük beszélni az egészségügyi állapotuk miatt. A kutatásom véleményem szerint még kibővíthető például korabeli sajtó áttekintésével és feldolgozásával. Ez a munka hiánypótló, hiszen a kárpátaljai szovjetizálás településszintű vizsgálata eddig kevés figyelmet kapott a történeti kutatásokban. Munkám célja az volt, hogy új levéltári forrásokat és helyi visszaemlékezéseket tárjak fel, amelyek hiteles képet adnak a korszak társadalmi változásairól. A még élő szemtanúk megszólaltatása különösen időszerű, hiszen ezek az emlékek hamarosan végleg elveszhetnek. A kutatás hozzájárul a régió történetének pontosabb és mélyebb megértéséhez.

A kutatás következtetéseiként megállapítható, hogy a szovjet intézkedések, mint a kolhozosítás, a málenkij robot, az egyház elnyomása, mind-mind meghatározták a falu életét, gondolkodását, identitását, nem csak akkor, de hosszú távon is. Hiszen az emberek hozzá voltak szokva eddigi életvitelükhöz, és ez a szovjet rendszer kiépítésével kerekestől felfordult. Illetve az is meghatározó volt, hogy az elhurcolt családtagok hiányával a családnak meg kellett birkóznuk, egy másik családmodell alakult ki, hiszen az édesanyák és a nők vették át a férfiak helyét. Elmondható hogy az emberekben ezek a történések traumákat okoztak, aminek a hosszútávú hatásait ma is lehet érezni.

A téma továbbra is kutatható, mivel a jövőben további levéltári források is elemzésre kerülhetnek a kolhozosítással kapcsolatban. Emellett a Tiszapéterfalváról elhurcolt személyek névsorát részletesebben is fel lehetne kutatni, az adatbázisok segítségével nyomon követve, hogy kit mikor vittek el, hová, és mikor tért vissza, valamint különböző statisztikákat és kimutatásokat lehetne készíteni

1. kép: Papp Károly képe, akit elvittek málenkij robotra

Forrás: a Papp család tulajdona

2. kép: A kép jobb sarkában látható Bence Gáborné édesapja, aki szintén megjárta a málenkij robotot

Forrás: Bence Gáborné családja

1. táblázat: A tavaszi és őszi vetésű növények területe (1953-as aratás)

Növény vagy kategória	Terület (hektár)
Összes tavaszi és őszi növény	1375
Tavaszi vetésű növények (füvek és repce nélkül)	577
Őszi gabonafélék (az 1954-es aratásra vetve)	560
– Búza	497
– Rozs	25
– Árpa	45

Forrás: KTÁL, Fond P-1092, op.1., od.zb.6

2. táblázat: Gabonatermesztés részletes bontásban (1953)

Növény vagy kategória	Terület (hektár)
Összes gabonaféle	956
Őszi gabonafélék	650
– Őszi búza	576
– Rozs	24
– Árpa	50
Tavaszi gabonafélék	306
– Tavaszi búza	25
– Zab	85
– Tavaszi árpa	66
– Bab	6
– Kukorica	176

Forrás: KTÁL, Fond P-1092, op.1., od.zb.6

3. táblázat: Egyéb termesztett növények a kolhozokban

Növény	Terület / Mennyiség
Köles	3
Rozs	4
Tavaszi zab	5
Ipari növények összesen	70
– Dohány	30

A 3. táblázat folytatása

Növény	Terület / Mennyiség
- Len	40
Gumósnövények összesen	118
- Burgonya (zöld)	100
- Káposzta (zöld)	3
- Paradicsom	3
- Paprika	4
- Cukorrépa / takarmányrépa	1
- Hagyma	3
- Fokhagyma	0
Egyéb zöldségkultúra	2

Forrás: KTÁL, Fond P-1092, op.1., od.zb.6

4. táblázat: Terméshozamok és mezőgazdasági mutatók (becsült adatok)

Megnevezés	Mennyiség
Vetésterület - cukorrépa	25 002
Kultúrnövények összesen	25 002
Összes betakarítás - búza	10 300
Összes betakarítás - rozs	9 900
Összes betakarítás - ipari gumós növények	11 600
Összes betakarítás - gumós növények	6 500
Termésátlag új vetésből	1 094
Terméshozam új földről / kultúrából	7 000

Forrás: KTÁL, Fond P-1092, op.1., od.zb.6

BIBLIOGRÁFIAElsődleges források:

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár, Fond P-1087, op.1, 2.

Adatközlők:

Bence Gábor, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének az ideje: 2023.04.01.)

Csizmadia Edit, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének az ideje: 2022.11.13)

- Orosz István, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének az ideje: 2023.04.01)
- Orosz Istvánné, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének az ideje: 2023.04.01.)
- Sápi Béláné, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének az ideje: 2023.04.01)
- Seres János, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének az ideje: 2023.03.25.)
- Szombati Jolán, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének az ideje: 2023.03.17.)
- Tóth Magdolna, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.04.02.)
- Kutasi Dániel, Papp Ágota, Tiszapéterfalva (Interjú készítésének ideje: 2023.09.30)

Másodlagos források:

- Baum A.T. (1987) Collectivization. In: *Komsomol Participation in the Soviet First Five Year Plan*. Palgrave Macmillan, London.
- Botlik József – Dupka György: *Ez hát a hon...* Mandátum–Universum, Budapest–Ungvár, 1991.
- Dupka György – A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján. Intermix Kiadó, Ungvár, 2014.
- Dupka György – Alekszej Korszun: *A „Málenkij robot” dokumentumokban*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1997.
- Dupka György: *A Kárpát-medencéből elhurcolt magyar és német rabok nyomában*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest 2017.
- Dupka György: *Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseltek Kárpátalján*. Intermix Kiadó, 2011.
- Fodor Gusztáv: A református egyház első évtizede Kárpátalja szovjetizálásának idején. In: Molnár D. Erzsébet – Molnár D. István (szerk.): *Hadifogság, Málenkij robot, Gulág. Kárpát-medencei magyarok és németek elhurcolása a Szovjetunió hadifogoly és kényszermunkatáboraiiba*. „RIK-U” Kiadó, 2017.
- Gulácsy Lajos: *A mélységből a magasba*. Kárpátaljai Református Egyház Sajtóosztálya, Munkács, 2005.

- Hajdu Edit: Kolhozosítás a szovjet rendszer kiépítésének idején (1948–1953). In: Boda Atila (szerk.): *Ingenia Hungarica V.* ELTE Eötvös József Collegium, 2019.
- Kosztjó Gyula: Megszállás, terror, elhurcolás. In: Géczi Róbert (szerk.): *Az Elbától Vorkutáig.* Magyar Napló, 2017.
- Molnár D. Erzsébet: A Kárpátaljai elhurcolások történeti háttere a szovjet rendszer kiépítésének idején. In: Molnár D. Erzsébet - Molnár D. István (szerk.): *A kommunizmus áldozatai, a rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép Európában.* Beregszász, 2016.
- Molnár D. Erzsébet: A szovjet típusú gazdaságpolitika erőszakos térnyerése. In: Csátáry György et al (szerk.): *Kárpátalja története. Örökség és kihívások.* II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár 2021.
- Molnár D. Erzsébet: A vidék szovjetizálása. In: Csátáry György et al (szerk.): *Kárpátalja története. Örökség és kihívások.* II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár 2021.
- Molnár D. Erzsébet: Kárpátaljai Magyarok és Németek a szovjetunió hadifogoly- és munkatáboraiiban. In: Géczi Róbert (szerk.): *Az Elbától Vorkutáig.* Magyar Napló 2017.
- Oficinszkij Román: Szekularizáció szovjet módra. In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra.* Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010.
- Oficinszkij Román: A csehszlovák kormány megbízotti hivatal. In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra.* Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010.
- Oficinszkij Roman: A korszak általános jellemzése. In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra.* Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010.
- Oficinszkij Román: Az első számú vezetők. In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra.* Argumentum – MTA Etnikai nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010.
- Oficinszkij Román: Egyházellenes intézkedések. In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika,*

- ka, *kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010.
- Oficinszkij Román: Közigazgatási változások. In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010.
- Oficinszkij Román: Megtűrt pravoszlávok és üldözött reformátusok. In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010.
- Oficinszkij Román: Nómenklatura. In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010.
- Oficinszkij Román: Újítások és újítók. In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010.
- Singer, Zs. *Nyomok a lelkekben*. Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Ungvár 2010,
- Stark Tamás: Budapest felé fordultak védelemért. In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009*. Argumentum – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2010.
- Szabó Kata: „Élni kell, élni muszáj. In: Dupka György. *„Élni kell, élni muszáj”*. Intermix Kiadó Ungvár– Budapest 2020.
- Szamborovszkyné Nagy Ibolya: Egyházpolitika szovjet módra. In: Csatáry György et al (szerk.): *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár, 2021.
- Váradi, Natália (2019) Etnikai tisztogatások, egyházüldözés Kárpátalján, 1944–1946. *BETEKINTŐ*, 13 (4). pp. 102–116.
- Довганич О. Д.: Репресії проти громадян за антирадянську та антиколгоспну агітацію, In: Тронько П. Т. (szerk.): *Реабілітовані Історією*. Ужгород, 2003.
- Остапець, Юрій; Токар, Маріан: *Закарпаття через призму політичних виборів*. Ужгород Всеукраїнське державне видавництво «Карпати» 2009.

A MAGYAR HARCOSOK TÁMADÓFEGYVEREI A IX-X. SZÁZADBAN¹

Tóth Emília

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem
Történelem és régészet, MA I. évfolyamos hallgatója
E-mail: toth.emilia@kmf.org.ua

Absztrakt

A kutatás **célja** a honfoglalás kori magyar harcosok fegyverzetének és hadikultúrájának átfogó elemzése volt, különös tekintettel a fegyverek katonai, társadalmi és kulturális jelentőségére. A vizsgálat arra kereste a választ, hogy miként tükröződtek a korszak harcászati stratégiái, technikai fejlettsége és társadalmi viszonyai a négy legfontosabb támadófegyver – a reflexíj, a szablya, a fokos és a lándzsa – használatában. A **kutatás módszertana** interdiszciplináris megközelítésre épült: régészeti leletek, írott források, kísérleti régészeti rekonstrukciók, valamint természettudományos (röntgen-, metallográfiai, archeometriai) vizsgálatok eredményeit egyaránt felhasználta. Az elemzés során figyelembe vettem a sírleletek tárgyi összefüggéseit, a fegyverek készítés technikáját és díszítettségét, továbbá a társadalmi státuszt szimbolizáló szerepüket is. A munka **tudományos újdonsága** abban rejlik, hogy a fegyverzetet nem csupán hadászati eszközként, hanem komplex kulturális jelenségként is vizsgáltam. Az eredmények rávilágítanak, hogy a reflexíj a lovasnomád hadviselés központi eleme volt, a szablya a társadalmi rang és identitás kifejezője, a fokos egyszerre funkcionális és rituális tárgy, míg a lándzsa több funkciós fegyverként a közelharcban és a vezetői reprezentációban is szerepet kapott. **Következtetések.** A honfoglaló magyar harcosok sikere nem egyetlen fegyver technikai fölényének, hanem a hadikultúra összetettségének, a taktikai alkalmazkodóképességnek és a társadalmi struktúrába ágyazott harci szimbolikának volt köszönhető. A kutatás igazolta, hogy a fegyverzet a korabeli identitás, rang és közösségi összetartozás egyik legfontosabb hordozója volt. Az új tudományos megközelítések – különösen a kísérleti régészet és a természettudományos vizsgálatok integrálása – lehetőséget adnak a korszak hadikultúrájának pontosabb, többdimenziós értelmezésére.

Kulcsszavak: fegyverzet, hadikultúra, kísérleti régészet, magyar harcosok, magyar honfoglalás.

¹ A tanulmány dr. Kész Barnabás egyetemi docens szakmai vezetésével készült.

НАСТУПАЛЬНА ЗБРОЯ УГОРСЬКИХ ВОЇНІВ IX–X. СТ.

Емілія Товт

Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці ІІ
здобувачка спеціальності Історія та археологія МА 1-го курс

E-mail: toth.emilia@kmf.org.ua

Анотація.

Метою дослідження було всебічне аналізування озброєння та військової культури угорських воїнів доби Завоювання (епохи хонфоглалаш), з особливим акцентом на військовому, соціальному та культурному значенні зброї. Дослідження шукало відповідь на питання, як військові стратегії, технічний розвиток та соціальні відносини того періоду відбивалися у використанні чотирьох найважливіших наступальних видів зброї – складеного рефлексорного лука, шаблі, бойової сокири/чекана та списа/списа-дротика. **Методологія дослідження** базувалася на міждисциплінарному підході: використовувалися археологічні знахідки, письмові джерела, експериментальні археологічні реконструкції, а також результати природничих (рентгенологічних, металографічних, археометричних) досліджень. Під час аналізу я врахував матеріальні зв'язки між могильними артефактами, техніку виготовлення зброї та її оздоблення, а також її роль як символу соціального статусу. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що я розглядав зброю не лише як військовий інструмент, а й як комплексне культурне явище. Результати показують, що складений рефлексорний лук був центральним елементом військової справи кочових вершників, шабля – виразником соціального статусу та ідентичності, бойова сокира/чекан – одночасно функціональним і ритуальним предметом, а спис/спис-дротик – багатofункціональною зброєю, яка використовувалася як у ближньому бою, так і для репрезентації керівництва/влади. **Висновки.** Успіх угорських воїнів-завойовників був зумовлений не технічною перевагою якоїсь однієї зброї, а комплексністю військової культури, тактичною здатністю до адаптації та бойовою символікою, вбудованою в соціальну структуру. Дослідження підтвердило, що озброєння було одним із найважливіших носіїв тогочасної ідентичності, рангу та громадської згуртованості. Нові наукові підходи – особливо інтеграція експериментальної археології та природничих досліджень – дають змогу для точнішої, багатовимірної інтерпретації військової культури цього періоду.

Ключові слова: військова культура, експериментальна археологія, завоювання батьківщини угорцями, озброєння, угорські воїни.

A téma problematikája. A honfoglaló magyar harcosok fegyverzetének kérdéskörét sokan kutatják– mégsem tekinthető lezártnak, mivel a korábbi vizsgálatok túlnyomórészt a katonai funkcióra fókuszáltak. A dolgozat problémája ebből adódik: a támadófegyverek (reflexíj, szablya, fokos, lándzsa) szerepe messze túlmutat a pusztai harci eszközökön, és a kulturális, társadalmi és technológiai összefüggések még árnyaltabb elemzését igényli. Ezen problémák feltárásával a kutatás arra irányul, hogy túllépjen a fegyverek egyszerű tipológiáján, és összetettebb képet adjon a IX–X. századi magyar hadikultúráról, hangsúlyozva a fegyverek szociális, státuszkiefező funkcióját, valamint a harcmodor magas szintű adaptivitását az adott környezeti és katonai kihívásokhoz. A kutatásnak nem célja: bemutatni az ősmagyarok illetve más sztyepei népek (kun, hun, besenyő, szarmata, stb.) életmódját. A IX–X. századi magyar támadófegyverek kutatottsága közepes-magas szintű, de igényli az interdiszciplináris megközelítést, mivel egyes részterületeken még mindig vannak viták és *fehér foltok*. A téma kutatottsága nem releváns a mi publikációnkhoz, mert leginkább a fegyverek formájára, típusaira, eredetére és elterjedésére koncentráltak, mi pedig a legutóbbi megjelent munkák alapján különös figyelmet fordítottunk arra, hogyan és milyen körülmények között használták ezeket a fegyvereket, illetve milyen gyakorlati szerepet töltöttek be a hadviselésben és a mindennapi életben. A legátfogóbb és legfrissebb összegzés a honfoglaló magyarok fegyvereiről, különös tekintettel a reflexíjra és a szablyára, központi mű a dolgozat témájához Sudár Balázs és Petkes Zsolt munkája.² A klasszikus források frissítése, különösen a dolgozatban vizsgált szablya és lándzsa témájában Kovács László munkája releváns.³ Yankovych Volodimir tanulmánya a Kárpátaljai magyar temetők régészeti feltárásai során előkerült honfoglalás kori fegyverleleteket elemzi, bemutatva a térség harci eszköztárának regionális sajátosságait és tipológiai összefüggéseit.⁴ A dolgozat kísérleti régészeti aspektusát erősíti, konkrét számításokkal és ta-

² Petkes Zsolt és Sudár Balázs, *Magyar őstörténet 3: Magyarok fegyverben* (Budapest: Helikon Kiadó, 2015)

³ Kovács László, *A honfoglaló magyarok lándzsái és lándzsás temetkezésük* (Székesfehérvár, 1971)

⁴ Yankovych, Volodimir, "A Kárpátaljai magyar temetők régészeti feltárásai során előkerült honfoglalás kori fegyverleletek elemzése," *Honfoglalás Kori Régészeti Szemle* 25, no. 2 (2021)

pasztalatokkal az új hatékonyságáról, ami a dolgozat kutatási újdonságai közé tartozhat Nagy Szabolcs nemrégiben megjelent munkája.⁵

Kutatási előzmények. A honfoglalás kori támadófegyverek (reflexíj, szablya, fokos, lándzsa) kutatása évszázados klasszikus alapokra támaszkodik. A 20. század meghatározó régészei, mint Kovács László, elvégezték a fegyverek tipológiai azonosítását, kronológiai besorolását. Ilyen munkák szolgáltak alapot például a magyar szablya és a lándzsák elterjedésének összefoglalásához. Ezen munkák létfontosságúak, hiszen alátámasztják, hogy az alapvető régészeti leletek és történeti források, valamint a sztyeppei párhuzamok rendelkezésre állnak a kérdéskör vizsgálatához. Azonban a téma nem tekinthető lezártnak, mivel a korábbi vizsgálatok túlságosan is a fegyverek pusztán katonai funkciójára fókuszáltak. A dolgozat éppen ezen a kutatási hiányon lép túl, a komplex hadikultúra felé fordítva a figyelmet.

Az általános probléma korábban nem vizsgált szempontjainak meghatározása. A munka elmozdul a klasszikus, katonai funkcióra fókuszáló kutatásoktól, és a következő, korábban elhanyagolt szempontokra koncentrál: *társadalmi és kulturális szerep:* A fegyvereket státuszszíjkező és identitáshordozó szimbólumként értelmezi, mint például a díszes szablyákat. A fegyver minősége, nem pedig típusa tükrözte a harcos rangját. *Taktikai adaptivitás:* Vizsgálja a harcosok taktikai érettségét. A fegyverválasztás az ellenség felszereltségéhez igazodott (pl. a fokos páncélos ellenféllel szemben). *A fokos szerepének újraértelmezése:* A fokost nem csak a szegény harcos eszközének tekinti, hanem rámutat a díszített példányok és a rituális jelentőség meglétére is. *Kísérleti régészet és gyakorlati funkciók:* A modern módszerekkel (pl. kísérleti régészet) felülvizsgálja a fegyverek használatát, feltárva, hogy a lándzsát a korábbi feltételezésekkel szemben két kézzel vívott közelharcra is alkalmazták, különösen nehéz fegyverzetű ellenfelek ellen. Ezen szempontok feltárásával a munka egy komplex, többdimenziós képet ad a honfoglaló magyarság hadikultúrájáról.

A munka forrásai. A munkában az interdiszciplináris megközelítés jegyében többféle forrást is felhasználtunk. Ilyen volt VI. Bölcs Leó bizánci császár Taktika című munkája és Lotharingiai Regino apát Világkrónikája. Ezen túl primer források (tárgyi emlékeként) régészeti leletek, múzeumi gyűjtemények és kiállítási tárgyak megtekintése (pl. fotók felhasználása

⁵ Nagy Szabolcs, "Az új hatékonyságának kísérleti régészeti vizsgálata," *Régészeti Műhely* 15, no. 3 (2021)

a munkában: A geszterédi aranyszablya a nyíregyházi Kállay gyűjtemény „Geszterédttől Rakamazig”c. időszaki kiállításán). A másodlagos források: Különböző tudományos tanulmányok, könyvek és internetes források elemzése és szintézise. Bencsik Péter munkája alapvető hozzájárulást nyújtott a dolgozat témájához a honfoglalás kori reflexív tudományos rekonstrukciójának megalapozásával és paramétereinek kidolgozásával.⁶ Haramza Márk tanulmánya a szablyák archeometallurgiai elemzésével és hadtörténeti vonatkozásaival mélyíti el a honfoglalás kori támadófegyverek kutatását, közvetlen innovatív szakmai alapot nyújtva a munkám kísérleti régészetre fókuszáló fejezeteihez.⁷ Kész Barnabás tanulmánya, mely a tiszacsomai régészeti leletek (kiemelt fegyverlelet-komplexum) alapján végzi el a honfoglaló magyarok életmódjának rekonstrukcióját, regionális és kontextuális alapot ad a munkámban vizsgált támadófegyverek (szablya, íj, fokos, lándzsa) kulturális és társadalmi szerepének értelmezéséhez.⁸ Kísérleti régészet: A témám sajátossága, hogy a kísérleti régész eredményeit is beépítettem a munkámba: a fegyverek rekonstrukciói és gyakorlati tesztjei, a röntgen-, archeometriai és archeometallurgiai elemzések eredmény is, amelyek használatával Bíró Ádám, a Magyar Tudományos Akadémia szakembere és Bencsik Péter íjkészítő megalkotta azt az íjat, amilyennel honfoglaló őseink térdre kényszerítették a világot. A „Árpád népe – A honfoglalás korának legújabb kutatási eredményei”⁹ című, 2023-ban Szentendrén megrendezett konferencia beszámolója naprakész összegzést nyújt a honfoglalás kori régészeti és hadtörténeti kutatások legújabb eredményeiről, külön tekintettel a fegyverzet, a temetkezési szokások és az interdiszciplináris módszertan megújulására. A 10–11. századi Kárpát-medencei férfisírokban talált tárgyi mellékleteket alapul

⁶ Bencsik Péter, *A IX–XI. századi magyar íj* (2011)

⁷ Haramza Márk. *A IX.–X. századi Kárpát-medencei szablyák archeometallurgiai és hadtörténeti vonatkozásai*. Disszertáció, Budapest, 2019

⁸ Kész Barnabás, „Magyarok vagy törökök?” *Napút Online*, 2022. június 24., <http://www.naputonline.hu/2022/06/24/kesz-barnabas-magyarok-vagy-turkok/>

⁹ *Konferenciabeszámoló: „Árpád népe – A honfoglalás korának legújabb kutatási eredményei”*, Szentendre, 2023. április 13–15., Hungarian Archaeology. Letöltés: 2025.09.15. Forrás: <https://www.hungarianarchaeology.hu/egyedi-tartalom/konferencia-beszamolo-arpad-nepe-a-magyar-honfoglalas-kor-kutatasanak-legujabb-eredmenyei-szentendre-2023-aprilis-13-15/>

vége a kísérleti régészet keretében vizsgáltam a honfoglaláskori fegyverek kialakítását, használatát és társadalmi jelentőségét.¹⁰

A cikk célkitűzéseinek megfogalmazása (a feladat kitűzése). A munka átfogó célkitűzése az, hogy a honfoglaló magyar harcosok támadófegyvereinek (reflexíj, szablya, fokos, lándzsa) kérdéskörét komplex kulturális jelenséggént értelmezze, túllépve a korábbi kutatások dominánsan katonai funkcióra fókuszáló megközelítésén. A munka tehát nem a leletanyag pusztá tipológiájának ismételtesére törekszik, hanem a hadikultúra összetettségének feltárására, a fegyverzet, mint társadalmi kódrendszer elemzésén keresztül. Ezen fő cél elérése érdekében a munkának a következő specifikus feladatokat tűztem ki: megvizsgálni a négy legfontosabb támadófegyver (különösen a szablya és a fokos) szerepét mint társadalmi státuszszimbólumot és az identitás hordozóját. A cél annak igazolása, hogy a fegyverzet milyen mértékben fejezte ki a harcos rangját és a közösséghez való tartozását. Elemezni, hogy a fegyverek használata miként tükrözte a taktikai alkalmazkodóképességet és a korabeli katonai kihívásokra adott magas szintű válaszokat. A kutatás célja annak bemutatása, hogy a fegyverválasztás hogyan igazodott az ellenfél felszereltségéhez, igazolva a harcmodor összetett és rugalmas jellegét. Beépíteni a modern, természettudományos és kísérleti régészeti vizsgálatok eredményeit, melyek lehetővé teszik a fegyverek technológiai hátterének és gyakorlati teljesítményének pontosabb, többdimenziós értelmezését. Ez magában foglalja a lándzsa és az íj harcászati paramétereinek felülvizsgálatát. Végso soron a munka célja, hogy a fenti szempontok szintézise révén összetett, árnyalt képet nyújtson a IX–X. századi magyar hadikultúráról, megerősítve, hogy a honfoglalók sikere a hadikultúra átfogó összetettségében rejtett, nem csupán egyetlen fegyver technikai fölényében.

A cikk célkitűzéseinek megfogalmazása (a feladat kitűzése). A munka átfogó célkitűzése az, hogy a honfoglaló magyar harcosok támadófegyvereinek (reflexíj, szablya, fokos, lándzsa) kérdéskörét komplex kulturális jelenséggént értelmezze, túllépve a korábbi kutatások dominánsan

10 *Beads found in men's graves from the 10th and 11th centuries in the Carpathian Basin: Analysis and overview of the gender-related object types of the period*, ResearchGate, 2023, hozzáférés: 2025.10.17. Forrás: https://www.researchgate.net/publication/367641194_Beads_found_in_men%27s_graves_from_the_10th_and_11th_centuries_in_the_Carpathian_Basin_Analysis_and_overview_of_the_gender-related_object_types_of_the_period

katonai funkcióra fókuszáló megközelítésén. A munka tehát nem a leletanyag pusztá tipológiájának ismételtesére törekszik, hanem a hadikultúra összetettségének feltárására, a fegyverzet, mint társadalmi kódrendszer elemzésén keresztül. Ezen fő cél elérése érdekében a munkának a következő specifikus feladatokat tűztem ki: megvizsgálni a négy legfontosabb támadófegyver (különösen a szablya és a fokos) szerepét mint társadalmi státuszsimbólumot és az identitás hordozóját. A cél annak igazolása, hogy a fegyverzet milyen mértékben fejezte ki a harcos rangját és a közösséghez való tartozását. Elemezni, hogy a fegyverek használata miként tükrözte a taktikai alkalmazkodóképességet és a korabeli katonai kihívásokra adott magas szintű válaszokat. A kutatás célja annak bemutatása, hogy a fegyverválasztás hogyan igazodott az ellenfél felszereltségéhez, igazolva a harcmodor összetett és rugalmas jellegét. Beépíteni a modern, természettudományos és kísérleti régészeti vizsgálatok eredményeit, melyek lehetővé teszik a fegyverek technológiai hátterének és gyakorlati teljesítményének pontosabb, többdimenziós értelmezését. Ez magában foglalja a lándzsa és az új harcászati paramétereinek felülvizsgálatát. Végző soron a munka célja, hogy a fenti szempontok szintézise révén összetett, árnyalt képet nyújtson a IX–X. századi magyar hadikultúráról, megerősítve, hogy a honfoglalók sikere a hadikultúra átfogó összetettségében rejlett, nem csupán egyetlen fegyver technikai fölényében.

Kutatástörténet. Reflexij. Honfoglaló őseink egyik legfontosabb, legmeghatározóbb fegyverének számít az új. Számos korhű forrás is említést tesz erről a harcászati eszközről. VI. Bölcs Leó bizánci császár (886–912) így írja le a magyarok fegyvereit:¹¹ *”A magyarok fegyverzete kard, bőrpáncél, új, kopja, s így a harcokban legtöbbjük kétféle fegyvert visel; vállukon kopját hordanak, kezükben íjat tartanak, és amint a szükség megkívánja, hol az egyiket, hol a másikat használják.”*¹² Kristó Gyula szerint: *„A honfoglaló magyarság elsődleges és legfélelmetesebb fegyvere a visszacsapó új volt, amelynek hatótávolsága és ereje messze felülmúlta a nyugati egyszerű íjakét. A magyarok mozgékonyásával párosulva ez a fegyver tette lehetővé a gyors rajtaütéseket és a csatákban a színlelt megfutamodás alkalmazását.”*¹³

¹¹ Kiszely István, „Az ősmagyarok fegyverzete”. Forrás: <https://mek.oszk.hu/06400/06403/html/> Letöltve: 2023. okt. 29

¹² Kiszely István, *„A magyar nép őstörténete”* (Budapest: Magyar Ház Kiadó, 2001), 25

¹³ Kristó Gyula, *„Az árpád-kor háborúi”* (Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1986), 223

A történelem során többen is tanulmányozták a honfoglaló magyar sírleleteket, s ezek alapján sikeresen rekonstruálták a kor egyik legfélelmetesebb fegyverének szerkezetét. Lotharingiai Regino apát a következőképpen jellemezi a magyarokat Világkrónikájában: *“Fáradalmakban és a harcokban edzettek, testi erejük mérhetetlen...”*¹⁴ *karddal csak keveseket, de nyilakkal sok ezreket ölnek meg, amelyeket olyan ügyesen lőnek ki szarújaikból, hogy lövéseik ellen alig lehet védekezni.”*¹⁵ A történelem során többen is tanulmányozták a honfoglaló magyar sírleleteket, s ezek alapján sikeresen rekonstruálták a kor egyik legfélelmetesebb fegyverének szerkezetét. A honfoglaló magyarokkal kapcsolatban elterjedt tévhit, hogy 500–600 méterről tudtak íjat és nyílvesszőt lőni, s hogy ez volt az alapja a kalandos hadjáratokban elért sikereiknek.¹⁶ Fábíán Gyula által készített íj az eredeti anyagokkal és modern módszerekkel történő átalakításával kapcsolatos kísérletei alapján kiderült, hogy a magyarok íjának maximális hatótávolsága körülbelül 100 méter lehetett.¹⁷ Hosszát 200 méterre becsülhetjük, ami azt jelenti, hogy a kalandvagyó magyarok íja ugyanolyan teljesítményt nyújthatott, mint a jobb nyugat-európai íjak.¹⁸ Fölényét nem a nagyobb relatív teljesítménynek köszönheti, hanem annak, hogy vágató lovon is kiválóképpen használható volt.¹⁹ Kalandozó őseink katonai sikereiket főként szervezetségüknek és annak tulajdonították, hogy tökéletesen, vagy legalábbis ellenfeleiknél tökéletesebben tudták összehangolni a háború különböző elemeit: a fegyvereket, a stratégiát, a taktikát és a logisztikát.²⁰ A nomád lovasság mindenkori legjellegzetesebb trükkje volt a híres hátrafelé nyilazás, vagyis az ókori szerzőktől fennmaradt nevén a „párthus lövés”, amely során a lovasíjászok üldözőiket a színlelt menekülésük köz-

¹⁴ Magyar őstörténeti témacsoport, “a világ nagyjai mondták a magyarokról.” Forrás: <https://arpad.abtk.hu/hu/cikkek/magyar-ostorteneti-temacsoport?start=40>. Letöltve: 2025.01.06

¹⁵ Magyar őstörténeti témacsoport, “a világ nagyjai mondták a magyarokról.” Forrás: <https://arpad.abtk.hu/hu/cikkek/magyar-ostorteneti-temacsoport?start=40>. Letöltve: 2025.01.06

¹⁶ Szöllősy Gábor, „mennnyivel voltak jobb íjaik a honfoglaló magyaroknak, mint a korabeli Európa más népeinek?” *Keletkutatás*, 1995. Ősz, 41–42

¹⁷ Uo., 41

¹⁸ Uo., 41–42

¹⁹ Ezt a véleményt azonban többen is megkérdőjelezi, mivel lehettek erősebb íjaik is a nomád magyaroknak, amelyekkel akár több 100 méterre is képesek voltak lőni

²⁰ Uo., 42

ben is pusztíthatták, akár ezzel meg is fordítva egy harc kimenetelét.²¹ Az ilyen harcmódorhoz nem szokott ellenfeleknek kétségkívül sokkoló taktika lehetett, a vágató lóról hátrafele nyilazó nomád lovaas alakja pedig évszázadokon át visszatérő témája volt a nomád harcosábrázolásoknak és a nomád harcmódorról író krónikásoknak.²²

Szablya. A honfoglaló magyarok vágófegyverei, vagyis szablyái, kardjai iránti érdeklődés már a honfoglalás kori régészet bölcsőjénél jelen volt. Az első, 1834-ben előkerült és tudományosan feldolgozott honfoglaló sír ugyanis tartalmazott valamiféle vágófegyvert. Tóth Zoltánnak köszönhetjük többek közt az ún. magyar szablya legkorábbi, pontos tipológiai meghatározását. Azonban elsőként Vsevolod Arendt tanulmányozta a magyar szablyát a dél-oroszországi vágófegyverek mellett. Bár megállapításait és eredményeit előbb szovjet, később magyar kutatók többnyire cáfolták, munkája egyértelműen kimutatta, hogy a magyar szablyának számos kapcsolata van a keleti felfedezésekkel. A karos – eperjesszőgi temetőket nagy gonddal feltáró, feldolgozó és kiadó Révész László a hazai fegyverkutatásban tapasztalható évtizedes lemaradás és az átfogó, szintetizáló elemzés hiánya ellenére is kitűnő szemmel fedezte fel a karosi szablyák egyes jellegzetességeinek megfelelőit a kelet-európai anyagban.²³ Révész munkásságának is köszönhető, hogy egyre tisztábban körvonalazódik a díszes szerelékű magyar szablyák csoportja, s azok belső kapcsolatai. Kovács László összefoglalta „*A honfoglaló magyarok fegyverzete*” c. disszertációjában a honfoglalás kori szablyák elterjedését, valamint azok előfordulásait. E munka során négy csoportba sorolta a szablyákat, mégpedig előkerülésük szerint:

1. Hiteles sírleletek a X. századból (71 db),
2. Ellenőrizhető szórványleletek a X. századból (36 db),
3. Bizonytalan adatok (28 db),
4. A szakirodalomban X. századra keltezett, de ellenőrizhetően más korú fegyverek (12 db).²⁴

²¹ Boldog Zoltán, „A magyarok hadszervezete és hadtaktikája.” In *A magyarság története*, 79–101. Budapest: Kossuth Kiadó, 2017

²² Uo

²³ „A geszterédi aranszablya történeti jelentősége.” (előadás, Tudományos konferencia előadásai Geszteréden, 2017. október 13). Forrás: https://www.geszterediaranszablya.hu/ertektar/o5_geszteredi_aranszablya_torteneti_jelentosege.pdf. Letöltve: 2025.01.23

²⁴ Haramza Márk. *A IX.–X. századi Kárpát-medencei szablyák archeometallurgiai és hadtörténeti vonatkozásai*. Disszertáció, Budapest, 2019

Fokos. Kovács László a honfoglalás kori fegyverzet egyik legismertebb kutatója, aki több tanulmányában részletesen foglalkozott a fokosokkal is. Munkáiban tipológiai és funkcionális elemzést végzett, és a fokosokat külön fegyvertípus-kategóriába sorolta. Kovács hangsúlyozta a fokosok kettős (harci és gazdasági) szerepét, és kiemelte azok etnográfiai párhuzamait is. Egyik jelentős megállapítása szerint a fokosok a magyar fegyverkészlet szerves részét képezték már a IX–X. században is, s elsősorban a könnyűlovasság eszközei voltak. Továbbá tipológiai rendszert dolgozott ki a fokosok pengéjének formája, nyélrögzítése és mérete alapján. Révész László szintén alapvető kutatásokat végzett a honfoglalás kori temetők anyagának feldolgozásakor. A fokosok kapcsán különösen a régészeti összefüggésekre koncentrált. Az ő munkásságában jelent meg elsőként nagyobb hangsúllyal az a gondolat, miszerint a fokosok temetkezésekben betöltött szerepe szimbolikus lehetett, és nem minden esetben harci funkciót jeleztek. A nyíregyházi Jósa András Múzeum anyagának feldolgozása során részletes térképes elterjedés-elemzést is készített. Szádeczky-Kardoss Samu már a XX. század közepén végzett fontos összehasonlító vizsgálatokat a magyar és más sztyeppei népek fegyverzetében, így a fokosokat a sztyeppei népek fegyverzetének összefüggéseiben is elemezte. Bár módszertanilag inkább történeti és etnográfiai megközelítéseket alkalmazott, megállapításai máig hivatkozási alapot képeznek.

Lándzsza. Szabó Zoltán „*A frank szárnyas lándzsák régészeti és természettudományos vizsgálata*” c. munkájában többek között IX–X. századra keltezhető fegyveranyagon elvégzett színeképelemző vizsgálatok eredményeit írja le, és az ezen eredmények által tett következtetéseit a fegyverek kémiai összetételével kapcsolatosan.²⁵ Többek között e fegyvertípushoz tartozik a majsi temető tévesen lándzsaként azonosított kopjahegye, amely Szabó szerint damaszkolt²⁶ példány. Lehoczky Tivadar az „*Adalékok Beregszász történetéhez*” c. művében foglalkozik a vidékünkön előkerült leletekkel. Kovács László „*A magyar honfoglalás kori fegyvertörténeti kutatások állásáról*” c. tanulmányában foglalkozik a lándzsákkal

²⁵ Uo

²⁶ A „damaszkolás” egy heraldikai eljárás: pajzsok, címerek, pecsétek, ábrák színeinek érzékeltetése, mértani mintázattal való díszítése. Technológiája a *Chaîne opératoire: Alakítás üllőn* c. fejezetben kerül ismertetésre

is. A honfoglalás kori fegyverek összefoglalásakor külön kitér a lándzsák típusaira, felépítésére, használatára és régészeti lelőhelyeire.

Áttekinti, milyen formájú lándzsahegyeket találtak a sírokban, milyen szerepük volt a harcászatban (például gyalogosan és lovon is használták), és megemlíti a különböző méretű lándzsahegyeket, illetve a csáklya típusú (kampós) változatokat is. Részletesen ír arról is, hogy a lándzsák szimbolikus jelentőséggel bírtak (például a vezéri sírokban különösen gazdagon díszített példányok kerültek elő). A kutatásai során összeveti a magyar leleteket a sztyeppei népek (pl. türkök, besenyők) fegyverkulturájával is.

A honfoglaló magyar íjak és nyíltegezek szerkezete és használata. Az íj négy legfontosabb alapanyaga: az íj vázát alkotó mag (1), amely általában kőris- vagy juharfából készül, a rugalmasságot biztosító ínkötegeket (2) az íj cél felé néző, a szarulemezeket (3) pedig az íjász felé eső oldalára enyvvvel ragasztották fel (4).²⁷ Az íj merev részét, a szárat és az íjvéget agancsokkal vagy csontlemezekkel lehet elhelyezni, s az így készült íjakat nyírfakéreggel vagy bőrrrel vonják be, a csont- vagy szarulemezeket festik.²⁸ Az idegek (kötelek) állati inakból, nyersbőrből, belsőségből vagy hernyóselyemből készülnek.²⁹ A magyarság által használt íjak viszonylag kicsik, 110–120 cm hosszúak voltak, méretük és alakjuk meghatározásához egy-egy szerencsés helyzetben kerültek e szállítóeszköz nemesfém veretei, melyek elhelyezkedése kirajzolta a felajzott íj formáját, ezzel segítve a funkció meghatározását.³⁰ A nyíl hossza 70–80 cm körül lehetett, amelyből a kovácsoltvas nyílcsúcs hossza – a vessző testébe illeszkedő tuskével együtt – 5 és 14 cm között mozoghatott. A nyíl vesszőjének kritikus pontjait állati inakból készített tekeréssel erősítették meg, a vessző végén az íj húrjának meg felelő vajat alakítottak ki, s a nyilat tollazattal látták el.³¹ A harcos jobb oldalán, kissé megdöntve függött a nyíltegez, amely két fő részre osztható: egy hosszú, a feneke felé enyhén szélesedő, 7–8 cm sugarú, gyakran D keresztmetszetű tegeztestre és egy jóval rövidebb,

²⁷ *Rubicon*, 27, no. 7 (2016): 45

²⁸ Bíró Ádám és Bencsik Péter, „Régészeti leletanyagból hagyományélesztés? Megjegyzések egy honfoglalás kori magyar íj tudományos rekonstrukciója kapcsán,” előadás a *Magyar őstörténet: tudomány és hagyományörzés* című konferencián, MTA BTK, Budapest, április 17, 2013

²⁹ Uo

³⁰ *Rubicon*, 27, no. 7 (2016): 46

³¹ Uo

szögletes, fedett tegezfejre.³² A nyíltegezek alapját vaspántokkal és pálcákkal merevített deszkalapok alkották, amelyet bőrrel vagy kéreggel borítottak, a tegezfej külső oldalán elhelyezkedő, megközelítően 10×10 cm méretű szájníylást pedig csont- vagy agancslapokkal díszítették. A tegezbe mintegy 15–20 nyíl vessző fért el nyílcsúccsal felfelé. Az íjász a nyíl vesszőt a nyílhegy alatt megragadva húzta ki a tegezből, mindezt úgy, hogy a tegezszáj oldal- és fedéllemeze védte a kézfejét a nyílcsúcsoktól.³³

A visszacsapó reflexíj fő részei. Szarv. A magyar íj szarvainak formai kialakítása szinte „védjegye” az íjnak.³⁴ A kecses és minimális tömegű szarvmerevítő lemezek olyan tipikus formai elemeket tartalmaznak, melyek – kevés kivételtől eltekintve – csak a magyar íjakra jellemzőek.³⁵ Ilyen például a relatív nagy homlok kialakítás, melynek szerepéről még ma is viták folynak. Mivel nincs közvetlen bizonyíték arra vonatkozóan, hogy őseink csak szarvmerevítéssel ellátott íjakat használtak, merevítő lemez nélküli szarvkialakítás is elfogadható abban az esetben,³⁶ ha az megfelel az általános leírásban foglaltaknak, vagy ha az méretében pontos másolata egy IX–XI. századi magyar sírból előkerült leletnek.³⁷ A mai magyar íjrekonstrukciók talán egyik leggyakoribb „hibája” a leletekre nem jellemző, túlméretezett és tömeges szarvkialakítás, mely az íj teljesítményét is negatívan befolyásolja. A méretezés során törekedni kell a minél kisebb tömegű, de „biztonságos” kialakításra! A szarv – felépítése alapján – általában három szerkezeti elemből áll: famag, oldalmerevítés (pl. csont, szaru, vagy más természetes anyag) és ínlemez (egy, vagy több rétegben felenyvezett ínréteg). Magát az íj szarvát két fő részre oszthatjuk, a fejre és a nyakra.³⁸ Vannak olyan szarvkialakítások („fejes” lemezleletek), melyeknél jól elkülöníthető a fejrész (az állcsúcsot és a tarkópontot összekötő egyenes feletti rész). Számos lelet esetén azonban ezek nem beazonosítha-

³² *Rubicon*, 27, no. 7 (2016): 46

³³ Uo

³⁴ Kiszely István, *„A magyar nép őstörténete”* (Budapest: Magyar Ház Kiadó, 2001), 25

³⁵ Petkes Zsolt és Sudár Balázs, *Magyar őstörténet 3: Magyarok fegyverben* (Budapest: Helikon Kiadó, 2015)

³⁶ Horváth Zoltán, „Seregszemle,” *Seregszemle X*, no. 1 (2012. január–március). Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely

³⁷ Petkes Zsolt és Sudár Balázs, *Magyar őstörténet 3: Magyarok fegyverben* (Budapest: Helikon Kiadó, 2015)

³⁸ Bencsik Péter, *A IX–XI. századi magyar íj* (2011)

tóak, ezért referenciapontok hiányában, a fej az íjszarv teljes hossz méretének $1/3$ -a, míg a nyak a maradék alsó $2/3$ részt foglalja magába.³⁹

Kar. A magyar íj mechanikai munkavégzését a hajlós karok végzik.⁴⁰ Ez azt jelenti, hogy pl. a „merev” szarvak nem tárolhatnak hajlításból (rugalmasságból) fakadó energiát. Az íj dinamizmusa csak a hajlós karokban tárolt energia függvénye lehet! Azt, hogy a karok milyen hatékonysággal (hatásfokkal) képesek átadni a nyílnek a bennük tárolt energiát, számos – jelen „szabvány” által nem korlátozott – változótól függ. A hajló karoknak nagy terhelést kell kiállniuk. Hajlításakor az anyag külső oldala megnyúlik, a belső pedig összenyomódik. Minden anyag másként viselkedik húzásra, s másként nyomásra, ebből fakadóan vagy a húzószilárdsága jó egy anyagnak, vagy a nyomószilárdsága. Ráadásul szívósnak is kell lennie, ugyanis a megterhelést több ezerszer kell elviselnie. A fenti tulajdonságok elérése érdekében, a magyar íj karjainak felépítése „összetett”, vagyis az ún. klaszszikus ázsiai íjakhoz hasonlóan írlemezről (írretegekből), egy – a hajlítás szempontjából – semleges tartományban lévő fa vagy bambuszmagból, valamint szarulemezből kell hogy álljon. A kart alkotó anyagok (ín, fa és szaru) egymáshoz való aránya – amennyiben az megfelel az íjra vonatkozó általános paramétereknek – nincs korlátozva.⁴¹

Markolat. A magyar íj markolat kialakítása kapcsán kérdéses, hogy melyik markolattípus alkalmazása volt a gyakoribb, a 170° – 180° közötti, vagy 170° alatti. Számos esetben a sírokban lévő merevítő lemezek elhelyezkedése választ ad erre a kérdésre, azonban mivel itt sincs minden kétséget kizáró bizonyíték, szigorúan nem kötik meg a készítőket. Hasonlóan a szarv merevítéséhez, a markolatok merevítő lemez nélküli kialakítása is elfogadható, azonban javasolják a markolatmerevítő lemezek alkalmazását. A „merev” markolat sem vehet közvetlenül részt az íj mechanikai munkájában. A pontosan meg nem határozható merev markolat-hajlós kar közötti átmenetet – melyet sok esetben kötözés (bandázs) fed – markolatvállnak nevezzük. A hajlós karokon végigfutó és jellemzően a markolaton végződő szarulemezek illesztése és rögzítési módja (pl.

³⁹ Petkes és Sudár, *Magyar őstörténet*

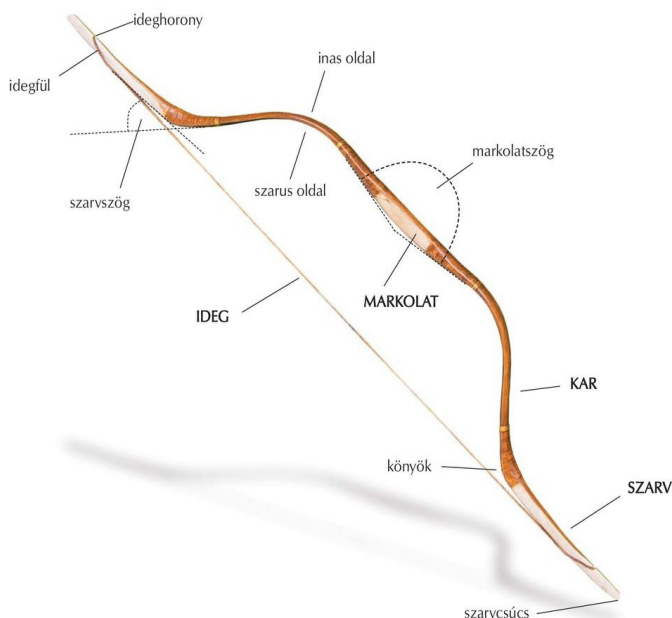
⁴⁰ Bencsik Péter, *A magyar íj – rövidített változat* (2012), PDF, 31 p., Forrás: *A Magyar Íj Rövidített Változat 2012*, Scribd, <https://www.scribd.com/document/711532545/A-Magyar-Ij-rovidített-változat-2012>. Letöltve: 2025.04.16

⁴¹ Uo

markolatléc, vagy markolatcsap alkalmazása) nincs korlátozva. A markolat – felépítése alapján – általában három szerkezeti elemből áll: famagból, merevítésből (pl. csont, szaru, vagy más természetes anyag), ínlemezről (egy vagy több rétegben felenyvezett ínreteg).

Ideg. Jelenleg talán az egyik legvitatottabb kérdés, hogy őseink milyen ideget (idegeket) használtak. Annak érdekében, hogy az ilyen irányú kísérletek is minél hamarabb konkrét eredményre vezessenek – a magyar íj idege lehetőség szerint csak természetes anyagból (pl. ín, bőr, bél, selem, növényi rost stb.), vagy azok kombinációjából állhat. Mivel jelenleg a hazai rekonstrukciós kísérletek még kezdeti stádiumban vannak, mesterséges ideg alkalmazása (időlegesen) megengedett.⁴²

1. kép: A magyar íj főbb részei⁴³

⁴² Bencsik Péter, *A IX–XI. századi magyar íj* (2011)

⁴³ Forrás: <https://magyarij.hu/hu/a-magyar-%C3%ADj/r%C3%Agszei/20-a-magyar-ij-fo-reszei>. Letöltve: 2025.05.12

- A magyar íj paraméterei:⁴⁴
- kialakítása húrnyereg (húrütköző, húrzsámoly) nélküli;
 - az íj szarus oldalon mért teljes hossza (az ívjég-csúcsok felső pont-jaitól) nem lehet több mint 1450 mm (javaslat: 1300–1400 mm között);⁴⁵
 - az íj szarus oldalán mért húrjakak távolsága nem haladhatja meg a 1380 mm-t;
 - a szarvak minimális hossza 200 mm, de nem több mint 300 mm (javaslat: 220–280 mm között);⁴⁶
 - a szarv homlokmagassága legalább 35 mm legyen;
 - a markolat szöge nem lehet több⁴⁷ mint 180° (javasolt: 150–170° között);⁴⁸
 - felajzott íj esetén a szarvak szögeinek⁴⁹ javasolt értéke 30–45° közötti;⁵⁰
 - felajzott íj esetén, az idegcsomókat összekötő egyenes (az ideg vonala), valamint az idegcsomót az íjakkal összekötő egyenes által bezárt szög (ajakszög) nem lehet kevesebb, mint 150°;⁵¹
 - a karok szélessége nem lehet több mint 45 mm (javaslat: 35–40 mm között);⁵²
 - az íj idege, lehetőség szerint természetes anyagból – vagy anyagok kombinációjából – álljon (mesterséges ideg alkalmazása időlegesen nem zárja ki az íjat a kategóriából);⁵³
 - az íj burkolására, védelmére csak természetes anyag használható (pl. bőr, kéreg stb.), mesterséges anyag (pl. szintetikus lakk) nem használható;⁵⁴

⁴⁴ Uo

⁴⁵ Magyar Történelmi Íjász Társaság, *Magyar típusú szarus íjak harci távlövése*, Magyar Történelmi Íjász Társaság. Forrás: <https://magyartortenelmiijasz.com/magyar-tipusu-szarus-ijak-harci-tavlovese/>. Letöltve: 2025.01.06

⁴⁶ Uo

⁴⁷ Uo

⁴⁸ Bencsik Péter, *A IX–XI. századi magyar íj* (2011)

⁴⁹ Magyar Történelmi Íjász Társaság, *Magyar típusú szarus íjak harci távlövése*, Magyar Történelmi Íjász Társaság. Forrás: <https://magyartortenelmiijasz.com/magyar-tipusu-szarus-ijak-harci-tavlovese/>. Letöltve: 2025.01.06

⁵⁰ Bencsik Péter, *A IX–XI. századi magyar íj* (2011)

⁵¹ Magyar Történelmi Íjász Társaság, *Magyar típusú szarus íjak harci távlövése*, Magyar Történelmi Íjász Társaság. Forrás: <https://magyartortenelmiijasz.com/magyar-tipusu-szarus-ijak-harci-tavlovese/>. Letöltve: 2025.01.06

⁵² Uo

⁵³ Uo

⁵⁴ Uo

– az íj szerkezeti elemei nem tartalmazhatnak semmilyen mesterséges anyagot (pl. szintetikus ragasztóanyagot).⁵⁵

A IX–X. századi kárpát-medencei szablyák. A kétélű kardok megjelenése előtt a magyarok elsődleges vágófegyvere a szablya volt.⁵⁶ Ennek a fegyvertípusnak a pengéje egyélű és enyhén ívelt.⁵⁷ A penge felső harmadában kialakított ún. fokél megkönnyítette a döfést, valamint lehetővé tette, hogy a szablya visszafordítása nélkül is újabb támadást tudjanak bevinni. Markolattüskéje – ellentétben a kardokkal – szöget zár be keskeny pengéjével. Felmerül a kérdés, hogy e fegyver mégis miben különbözik a korábbi évszázadok vágó és szűrő fegyvereitől? Az első, és legfontosabb különbség, hogy a szablya egyenes helyett ívelt pengéjű, valamint kizárólag a belső fele az éles. Ennek köszönhetően fegyveres ütközet közepette vágása jóval mélyebb sebet tud okozni. A markolat ferde kialakítása a hasító mozdulat erejét növeli abban az esetben, ha a harcos a szablyát csuklóból mozgatja.⁵⁸ A szablya egyedi, eurázsiai őshazáján kívül sehol máshol nem felfedezett kardtípus, minden változata ezekből az eredeti fejlesztésekből származik, legyen az európai, török, perzsa, indiai, arab, vagy akár kínai. Nagy Kálmán így határozza meg a honfoglalás kori magyar szablyát: „A közelharc legfontosabb támadó fegyvere a 70–80 cm hosszú, ívelt, kissé hajlított szablya volt, amelynek a hegyénél a foka is élesítve volt, hogy a kardvágás utáni visszahúzásnál is sebezzen”.⁵⁹

Mi is az a kard, illetve a szablya, amelyeket gyakran kevernek egymással, s amelyekkel kapcsolatban számos elmélet és tévhit is kering úgy a tudományban, mint a köztudatban? A szablya nem volt magyar találmány, de a honfoglalás kori magyar harcosok szablyái számos újdonsággal szolgáltak. A könnyű és rugalmas fegyver markolata a pengével szemben van íelve, ezzel növelve a kardcsapás erejét. A penge, amely a fegyver egyharmadát teszi ki, képes ugyanolyan halálos vágás okozására. A történelem folyamán a kardok különböző formákat öltöttek a különböző népek

⁵⁵ Uo

⁵⁶ Takács Richárd. „A nyugat-európai fegyverzet egyes elemei a 10–11. századi Kárpát-medencében.” In *Móra Akadémia: szakkollégiumi tanulmánykötet* 4, 252–273. Szege: Móra Akadémia, 2017

⁵⁷ Uo

⁵⁸ Bognár Nándor, *Szablyatörténelem*, Demokrata, 2020. december 3. Forrás: <https://demokrata.hu/kultura/szablyatortenelem-316743/>. Letöltve: 2025.02.04

⁵⁹ Nagy Kálmán, „A honfoglalás hadtörténete”, *Acta historica hungarica turiciensia* 34, no.5 (2019): 44–45

harcaiban, de lényegében két fő típus alakult ki: az egyenes élű- és az íves élű kardok. Mindkettőnek számos változata létezik: az egyenes élű kardok használata elsősorban az észak- és nyugat-európai népekre volt a jellemző. Az ívelt pengéjű kard – a szablya – a vágásra és metszésre alkalmasabb volt, mint a szűrő kard. Eredete Keletre utal, míg az ívelt pengéjű szűrő és vágó fegyverek inkább Belső-Ázsiában, valamint Kínában voltak honosak. A szablya Európában az ázsiai lovas népek által jelent meg és terjedt el. Az ívelt pengék használatának egyik nagy előnye, hogy kisebb erővel mélyebb sebeket okozhatnak, mint az egyenes kardok. A görbület miatt a penge éle hosszabb felületen ér célba, míg a penge meghúzása elmélyíti a sebet. Ha a kardot eltávolítjuk a harcos csuklójáról, akkor a markolat dőlésszögének edzésével a vágó mozdulat ereje is megnő. További előnye, hogy lóháton is használható, sokkal jobban, mint az egyenes élű kardot. A honfoglalásnál ennek óriási hordereje volt. A lovas még a ló leggyorsabb mozdulatai során is el tudta fordítani a fegyvert különböző irányokba, annak érdekében, hogy vágtaiban csapjon le az ellenfelére. Nagyon sokféle körvariációban lehetett vele suhintani, és ez az ellenfél számára teljesen kiszámíthatatlanná tette a támadó szándékát, ráadásul kisebb erő kifejtésével is sokkal mélyebb sebeket lehetett vele ejteni, mint akár az egyenes kardokkal.⁶⁰ Sokoldalúságát fokozta a penge éle, amely egyes kutatók szerint a lovak megtámadásának eszköze volt. Valójában e penge több funkcióval is rendelkezik.

A magyar harcos elrobogott ellenfele mellett, s úgy suhintott oda egyélű szablyájával.⁶¹ A markolat anyaga lehetett vas, némely esetben öntött bronz, illetve réz.⁶² A fogantyút borító falapokat egy szegeccsel rögzítették a markolatvashoz.⁶³ Az egész fogantyút bőrrel vonták be, végére pedig fémkupakot erősítettek.⁶⁴ A szablyákat gyepvasérből damaszktolták, így 9–9,2-es keménységűek voltak.⁶⁵ A szablyáink használatáról a Walhartarius eposz így emlékezik meg: „*pannóniai, azaz magyar módra csak az egyik oldalról ejt sebet*”. Plano Carpini 1247-ben a belső-ázsiai szabályát pedig így

⁶⁰ Bognár Nándor, *Szablyatörténelem*, Demokrata, 2020. december 3. Forrás: <https://demokrata.hu/kultura/szablyatortenelem-316743/>. Letöltve: 2025.02.04

⁶¹ Hírlevéltár, *Szablya*, Új Szeged, 2010. március 12., <https://www.ujszeged.hu/vedegylet.php?page=arhivum&id=163>. Letöltve: 2025.01.05

⁶² Uo

⁶³ Uo

⁶⁴ Uo

⁶⁵ Uo

jellemzi: „a gazdagoknak hegyes végű egyélű, kissé hajlott kardjuk van”.⁶⁶ A szablya egyedüli hátránya, hogy a vaspáncéllal szemben hatástalan.⁶⁷ Ezért használtak a nomád lovasok másodlagos fegyverként a szablya mellett fokost, buzogányt, lándzsát, sőt a legfrissebb kutatások szerint egyes, nehezebb kardot is.⁶⁸ A díszes magyar szablyák körébe csupán néhány példány sorolható: Geszteréd, Rakamaz, Tarcál, Karos három szablyával, Tiszafüred környéke, Arad, Gnadendorf, Tiszasüly és végül Kassa környéke. Végül talán megköckáztatható az is, hogy ide soroljuk az orosházapusztaszentetornyai szablyát, a Kárpát-medencében egyedül álló, ezüsből öntött ellenzője miatt. Ráadásul a Kassa környéki darabbal kapcsolatban is gyanú merülhet fel – a honfoglalás kori leletanyagra sem az azon látható áttöréses technika, sem pedig az alkalmazott formavilág nem jellemző. Bizonyoságot itt csak a forráskritikai vizsgálatról remélhetünk.⁶⁹ Fontosnak hangsúlyozni, hogy az ebbe a körbe, vagyis a nemesfém lemezekkel, öntvényekkel díszített honfoglalás kori szablyák körébe sorolható leletek részletes, szintézis jellegű összefoglalására még nem vállalkozott a kutatás. E sajátos fegyverekkel utoljára Révész László foglalkozott a gnadenforfi és a karos – eperjeszögi temetőből előkerült szablyák értékelése során, munkájában azonban érthető módon javarészt az említett szablyák jellegzetességeinek kapcsolatrendszerét térképezte fel.⁷⁰ A szóban forgó leletcsoport részletes régészeti feldolgozása már csak a szablyákhoz kapcsolódó nagy horderejű társadalomtörténeti felvetések miatt is fontos lenne.

A leleteket két csoportra lehet tagolni: az egyiket a préselt-kalapált, s legfeljebb nagyon vékonyra öntött lemezek használata jellemzi, míg a másikat a vastagabb öntvények alkalmazása határozza meg. Természetesen a két ötvös technológiai eljárás nem válik el élesen – a karosi III/11-es szablyán például mindkettő megfigyelhető – vannak ugyanis olyan díszek, amelyek minden esetben egységes technológiával készültek: ilyenek a markolattövi lemezek és a markolat keskeny előoldalán szereplő lemezek. A markolatgombok ugyanakkor e vonatkozásban iránymutatónak tűnnek, hiszen ese-

⁶⁶ Kiszely István, „A magyar nép őstörténete” (Budapest: Magyar Ház Kiadó, 2001), 25

⁶⁷ Uo

⁶⁸ Uo

⁶⁹ „A geszterédi aranyszablya történeti jelentősége.” (előadás, Tudományos konferencia előadásai Geszteréden, 2017. október 13). Forrás: https://www.geszterediaranyszablya.hu/ertektar/05_geszteredi_aranyszablya_torteneti_jelentosege.pdf Letöltés: 2025.01.23

⁷⁰ Uo

tükben a technológiai különbséghez formai eltérés is társul: a már említett hosszú nyúlványos, rövid kupakos markolatgombok eddig csupán vastagabb öntvényekként fordultak elő (Karos III/11, Gnadendorf, Arad), míg a teljes, zárt kupakos megoldás csak vékony lemezes megoldásként ismert (Geszteréd, Rakamaz, Tarcál, Karos II/52).⁷¹ Az előbbi markolatgombok párhuzamait Kelet-Európában mindenütt megtaláljuk (Kaukázus, Volgavidék, saltovo-mayaki-i kultúra területe, stb.), míg az utóbbiak sajátosan magyar, a jelen ismereteim szerint tőlünk keletre mindeddig nem feltűnő megoldásnak tűnnek.⁷² Véleményem szerint ebben a kisebb csoportban a geszterédi szablya a rakamazi példányokkal együtt valóban fontos szerepet játszik az arany anyagának magas minősége és a lelet művészi kidolgozása miatt.

A bécsi szablya. A legismertebb és legszebb honfoglalás kori magyar szablya nem más, mint az úgynevezett „bécsi kard”. A sors ajándéka, hogy ránk maradt ez a remekmű, egy aranyborításos szablya, amely soha nem volt a földben.⁷³ Ma a bécsi Schatzkammerben található, a német-római császárok koronázási kincsei között. Az osztrákok úgy tartják, hogy az aranyveretes szablyát nem más, mint Harun al Rasid ajándékozta Nagy Károlynak, azonban ez az időrendi okoknál fogva sem lehetséges. A valóságban az Árpádok kincstárából I. András király özvegye, Anasztázia királyné, aki Salamon király édesanyja „*Attila kardjaként*” adta ajándékba 1071-ben Nordheimi Ottó bajor hercegnek, aki 1063-ban trónra segítette a kis Salamon királyfit.⁷⁴ Mivel az Árpád-család Attila ivadékanak tartotta magát, így e kardot is Attila kardjának tartották. A szablya egy IX–X. századi magyar kovács és ötvös remekműve. A megtört markolatú 90,5 cm hosszú kard markolatát és tokját leveles indás szalagrendszer ékesíti.⁷⁵ A penge vércsatornáját két egymásba kulcsolódó sárkány erősen növényesített alakja díszíti; a markolatánál megfigyelhető, hogy a fogantyúrész faborítása jóval túlnyúlik a markolatvason, megnöveli azt, így a markolat viszonylag hosszú.⁷⁶ Az Attila-kard a mesés „sárkányölő kardok” sorába

⁷¹ Uo

⁷² Uo

⁷³ Kiszely István. *Az ősmagyarok fegyverzete*. Magyar lovaskultúra, 2023. október 29. Forrás: <https://www.lovasok.hu/lovasok-a-magyar-lovaskulturaert-program/magyar-lovaskultura/az-osmagyarok-fegyverzete>. Letöltve: 2024.02.18

⁷⁴ Uo

⁷⁵ Kiszely István, „*A magyar nép őstörténete*” (Budapest: Magyar Ház Kiadó, 2001), 25

⁷⁶ Uo

tartozik, akárcsak a prágai normann díszítésű Szent István-kard.⁷⁷ A bécsi szépművészeti múzeumban elhelyezett, aranyozott és ékkövekkel díszített kovács- és ötvösművészeti műremek szablya több szempontból is különleges.⁷⁸ Több szerző egybehangzó kutatásai arra mutatnak, hogy ez a szablya az Aba nemzetségtől származhatott, I. Endre királyunk özvegye, Anasztázia által, Ottó Bajor hercegnek ajándékba adott, és később Bécsbe került, a Kunsthistorisches Múzeumban kiállított lelet.⁷⁹ Az éles szemű kritikusok, mint a Lemil-blog egyik szerzője azt is kifogásolják, hogy kardként emlegetik, holott nem is kard, hanem szablya.⁸⁰ Nyilvánvaló, hogy egy szakértő pontos megnevezéssel szablyaként, sőt korát is pontosan megjelölve, honfoglalás kori szablyaként azonosítja a fegyvert, hiszen egy olyan kard-típusról van szó, mely saját névvel és jellemzőkkel rendelkezik.⁸¹

2. kép: A magyar íj főbb részei⁸²

⁷⁷ Hankó Idikó, *A bécsi Atilla szablya*, Demokrata, 2010. január 13. Forrás: <https://demokrata.hu/kultura/a-becsi-atilla-szablya-78608/>. Letöltve: 2024.02.18

⁷⁸ Uo

⁷⁹ Kiszely István, *„A magyar nép őstörténete”* (Budapest: Magyar Ház Kiadó, 2001), 25

⁸⁰ Uo

⁸¹ Szabó Lajos, *Ergonomikus markolat a hidegfegyverektől a tűzfegyvereken át a szerszámokig egy nagyon régi fejlesztés eredményeként* (Budapest, 2022)

⁸² Forrás: <https://magyarij.hu/hu/a-magyar-%C3%ADj/r%C3%Agszei/20-a-magyar-ij-fo-reszei>. Letöltve: 2025.05.12

A bécsi szablya kiemelkedően szép darabja a kézi remekműveknek.⁸³ Az enyhén ívelt egyélű szablya acélpengéje 2,9 cm széles, 75,8 cm hosszú, másik oldalán 49 cm-es fokéllal, kétoldalt lapján bemélyített vércsatornával.⁸⁴ A markolat keresztvasát aranylemezzel vonták be, míg a fa markolatot rájabőrrel, amelyet szintén indás-palmettás aranylemezek díszítenek.⁸⁵ A fából készült, fekete bőrrel bevont hüvelyt is aranylemezek ékesítik. Attila vagy Nagy Károly-kard néven ismeri – tévesen – a nyugati hagyomány a fegyvert, amely több mint fél évezreden át a német királyok és császárok koronázási díszkardjaként szerepelt, s 1794-ig Aachenben őrizték, 1801-ben került Bécsbe.⁸⁶ Ez lehet az a kard, amelyet Salamon királyunk anyja ajándékozott 1063-ban Nordheimi Ottó bajor hercegnek.⁸⁷ A X. században, nagyfejedelmi műhelyben készülhetett a pompás szablya, egyedi példányként, a fejedelmi tulajdonos számára. A honfoglalás kori sírokból igen hasonló alakú, valamint díszítésű szablyák kerültek elő Geszterédén, Rakamazon és Tarcalon.

A geszterédi aranyszablya. A Nemzeti Múzeumban látható a geszterédi aranyszablya, amely feltehetően egy X. századi magyar fejedlem díszes, aranyveretes kardjának hiteles rekonstrukciója. Az ereklýe becsült eszmei értéke meghaladja a 40 millió forintot, míg anyagi értéke körülbelül 16 millió forintra tehető. A szablya újjáépítésén több mint 60 szakember dolgozott – köztük ötvösök, régészek, restaurátorok, falfaragók, bőrművesek és fegyverkovácsok –, és a folyamat közel öt évet vett igénybe. A kenézlői⁸⁸ honfoglalás kori temetőből előkerült négy másik kard méretével összehasonlítva feltételezhető, hogy a geszterédi szablya eredeti hossza körülbelül 21–25 cm-rel hosszabb lehetett. A penge nagyon rossz állapotban került elő, csúcsa hiányzott, és mindkét oldala hajlott, ami arra utalt, hogy egykor kétélű lehetett. A markolatvas előre hajlik,

⁸³ Tar Sándor, *Kétélű egyenes kardok a Kárpát-medencében a X-XI. században*, szakdolgozat, 2007. Forrás: https://epa.oszk.hu/00000/00018/00066/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_2007_02_395-474.pdf. Letöltve: 2025.05.15

⁸⁴ Dr. habil. László Marjanucz, *A magyarok ősi mesterségei*, Hírmagazin, 2013. december 19. Forrás: <https://hirmagazin.sulinet.hu/hu/civilizacio/a-magyarok-osi-mestersegei>. Letöltve: 2025.02.18

⁸⁵ Uo

⁸⁶ Uo

⁸⁷ Haramza Márk. *A IX.–X. századi Kárpát-medencei szablyák archeometallurgiai és hadtörténeti vonatkozásai*. Disszertáció, Budapest, 2019

⁸⁸ Kenézlő község Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye Sárospataki járásában fekszik, a honfoglalás kori temetőt Fettich Nándor tárta fel 1930-ban

és eredetileg fa borította, amelyre ráerősítették a markolatgombot és a keresztvas feletti díszítéseket. A markolatnál található vasszeg fejét valószínűleg aranylemezzel vonták be, aminek nyomai még most is láthatók. A kard hüvelye feltehetően fa volt, bőrborítással. A szablya különleges aranydíszítései arra utalnak, hogy nem egyszerű harci eszköz, hanem egy előkelő személy, talán egy fejedelem rangjelző fegyvere lehetett. Az aranyveretek díszítési stílusa rokonságot mutat a bécsi szablyaéval, amely szintén fejedelmi jelvény volt. A díszítések a Felső-Tisza-vidék egyik kiemelkedő ötvösműhelyében készülhettek, ahol többek között a rakamazi, tarcali és karosi szablyák veretei is készültek. A markolatgomb két részből áll, és finoman kidolgozott palmettás motívumokkal díszítették.

A szablya 1927. május 4-én került elő a Nyíritag⁸⁹ nevű uradalmi major közelében egy honfoglalás kori lelet részeként. Egy kondáslegény, Balázs János találta meg, bár a lelet egy része sérült vagy elveszett, mivel a területen disznók túrtak. Írásos emlék nem maradt fenn a fegyver tulajdonosáról, de a régészek szerint egy magas rangú, a magyarság vezető rétegéhez tartozó személyé lehetett, esetleg egy honfoglaló fejedelemé. A szablya rekonstrukcióját az Aranyszablya Társaság végezte el.

Karosi szablyák. A Bodroghözben található Karos község melletti dombvonulaton 1899-ben gazdag honfoglalás kori lovas sírokat fedeztek fel a földművesek répavermelés közben. A leleteket Berecz Károly alsóberecki tanító gyűjtötte össze és adta át Dókus Gyulának, Zemplén vármegye alispánjának, egyben lelkes amatőr régésznek, aki azt tervezte, hogy a következő tavasszal ásatásokat fog végezni a területen.

Karos – Eperjesszőg (II. temető 52. sír). A szablya adatai: hossza: 87 cm; a kettős csat: 3,4x1,7 cm; a rozetták átmérője: 1,2 cm; szív alakú veretek: 1,1x1,1 cm; kis szíjvégek: 3,15x1,2 cm. A markolat körte alakú és aranyozott háttérű, s két félből összeillesztett markolatgomb díszíti. A gombos végű, ívelt, középen gúlával ékesített bronz ellenzőhöz ötszög alakú aranyozott háttérű palmettás markolatgyűrű támaszkodik. A félből összeállított markolatgyűrűnek csak az előlapja díszített, a hátlapja viszont egyszerű ezüstlemez. A markolatgomb és a markolatgyűrű között az él felé

⁸⁹ A település a Nyírség Hajdúság felé tekintő peremén, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye dél-délnyugati részén, a megyehatár közelében fekszik, két nagyváros, Debrecen és Nyíregyháza között

hajló oldalon ívelt, karéjos szélű, aranyozott háttérű palmetta⁹⁰– mintás ezüstlemezt szereltek, melyet szélein ezüst szegekkel rögzítettek. A hüvely torkolatverete az előzőekhez hasonlóan poncolt,⁹¹ aranyozott háttérű, palmettás ezüstlemez csakúgy, mint a hozzászegecselt, félkör alakú függesztő. A hüvely alsó harmadát díszítetlen ezüstlemez borította, mely fölé az indításnál még egy ezüst poncolt háttérű palmettás pántot szegecseltek.⁹² A szablya alsó függesztő szíjának hosszát egy ezüst, mindkét végén palmetta-csokorral díszített ezüst, kettős csattal lehetett szabályozni, végét pikkelymintás kis szíjvégen zárták le, s három, szintén aranyozott bronz, kerek rozettás verettel díszítették. A felső rövidebb szíjat egy ugyanilyen rozetta, öt darab aranyozott ezüst szív alakú kis veret és egy pikkelymintás kis szíjvég díszítette. A szerelékek és a veretek kopottak, azonban javítottak.

Karos – Eperjesszög (II. temető 11. sír). Adatok: vasból, öntött ezüstműből, poncolt ezüstműből készült. Hossza: 90,1 cm; a keresztvas hossza: 9,8 cm. Pengéje enyhén ívelt, alul 17,5 cm hosszan fokéllal ellátott. Csónak alakú keresztvasának mindkét vége a penge felé hajlik és gömbben végződik. A keresztvas közepén gúla alakú kiemelkedés látható. A markolat elülső oldalán, a keresztvashoz közel egy öntött ezüst, karéjos veret látható, melynek közepéből hurkos fejű vas szegecs nyúlt ki, ez tartotta a csuklószíjat. A markolat él felé hajló oldalának közepén öntött ezüst gúla alakú, palmetta mintás ujjtámasz látható. A markolatvéget ovális átmeteszettű, ráhajlított ezüstlemezzel díszítették, melynek mintája végtelenbe szőhető palmetta-háló, háttére aranyozott és körponcokkal ékesített. A hosszú használat során ovális végződése letöredezett. A hüvelyből csak a félkör alakú, öntött bronz függesztő fülek maradtak meg, melyeken ezüstlemez-borítás nyomai láthatók. Az archaikus fegyver egyedülálló a korszak régiségei között, előképei a Kazár Kaganátus népeinek hagyatékában találhatók.⁹³ A laza, homokos talaj szerencsésen megőrizte a fent említett ötvöstárgyakat és viszonylag jó állapotban, jó állaggal kerültek a laboratóriumba. A földes, néhol meszes ráakódás eltávolítása után előkerült a fémfelszín zöldes (rézszulfátos) megjelenéssel.⁹⁴

⁹⁰ A palmetta hét vagy több pálmalevélből álló, legyezőszerű dekoratív elem

⁹¹ Ékszer vagy nemesfém tárgyat fémeszközzel való ütögetéssel megmunkál, s ez által díszít

⁹² A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, 33–34 (Miskolc, 1996)

⁹³ Uo

⁹⁴ Kovács Tibor, *A karosi honfoglalás kori temetők fémanyagának restaurálása* (Miskolc, 1996)

Tiszasülyi szablya. Tiszasülyön⁹⁵, az Éhhalom nevű kurgán mellett 1980 nyarán homokbányát nyitottak. A homok kitermelése során csontokra és tárgyakra bukkantak a helyiek. Az összegyűjtött tárgyakból rögtön világossá vált, hogy honfoglaló sírok megsemmisültek a gondatlan kezeztől. A két sír közül az egyikből csak egy koponya maradt fenn, a másik tárgyai azonban a leletek gazdagságát mutatták. A sírból előkerült egy ezüst szerelések szablya.⁹⁶

A fokos típusai, felépítése és funkciói a honfoglalás korában. A fokos, a csatabárd és más zúzó fegyverek a honfoglaló magyarok fegyverzetének jellegzetes darabjai voltak. Kristó Gyula leírása szerint a fokos első sorban közelharcban használt fegyver volt, amelyet a harcosok kézitusában vetettek be. A fokos hatékonysága különösen a láncvérttel nem rendelkező ellenfelek ellen érvényesült, mivel a fegyver súlya és éle lehetővé tette a komoly sérülések okozását. A fokos használata nem korlátozódott kizárólag a gyalogos harcosokra; a lovas harcosok is alkalmazták, különösen akkor, amikor az ellenség közelébe kerültek. A fokos, egy régi magyar szó, amely belső szóképzés eredményeképpen jött létre. Talán már a honfoglalás előtti szókincsnek is része volt, ennek ellenére későn, csak 1567-ben jelent meg az írott forrásokban. Balta szavunk török eredetű, feltételezhetően besenyő vagy kun közvetítéssel kerülhetett a magyar nyelvbe, első lejegyzése 1423-ból ismert. A bárd viszont egyértelműen nyugati, az ófrancia nyelvből vetjük át, első lejegyzése viszonylag korai, 1214-ből származik.⁹⁷

Az elkerülhetetlen közelharc elsődleges fegyvere a szablya vagy a kard lehetett, azonban mellettük jelentős szerepet kaptak a korszak jellegzetes ütőfegyverei, a fokosok, a balták és a bárdok is.⁹⁸ Bölcs Leó „*Taktika*” c. munkájának magyarokról szóló fejezetében, a fegyverek felsorolásánál ugyan nem említi őket, de a honfoglaló harcosok sírjainak feltárása során a kardokkal vagy a szablyákkal csaknem megegyező számban kerültek elő.⁹⁹ A fegyverek e csoportját a formai sokszínűség jellemzi, ahogy erre

⁹⁵ Tiszasüly község Jász-Nagykun-Szolnok vármegye Szolnoki járásban található

⁹⁶ Madaras László, *A tiszasülyi szablya*, 2013. szeptember, Forrás: https://www.facebook.com/keletimagyarok/posts/641008477179834/?locale=ms_MY. Letöltve: 2024.05.10

⁹⁷ Petkes Zsolt és Sudár Balázs, *Magyar őstörténet 3: Magyarok fegyverben* (Budapest: Helikon Kiadó, 2015), 131

⁹⁸ Petkes Zsolt, *Honfoglalás kori fokosok, balták és bárdok*. Árpád Múzeum. Forrás: <https://arpad.abtk.hu/hu/cikkek/magyar-ostorteneti-temacsoport/honfoglalas-kori-fokosok-baltak-es-bardok>. Letöltve: 2025.04.24

⁹⁹ Uo

a megnevezések sokasága is utal: amíg a fokosokat elválaszthatatlannak tartjuk a honfoglaló harcosoktól, addig az egyszerű kivitelű fok nélküli baltákat idegennek érezzük a magyar vitézek fegyverzetétől, pedig ezeket is használták, és ha csekély számban is, de megnyúlt pengéjű bárdok is előbukkannak a X. századi sírokból.¹⁰⁰ Az általánosan elfogadott nézet szerint a fokos a „szegény harcos” közelharci fegyvere volt, mert könnyedén és gyorsan előállítható, nem igényel különösebb képességeket, ezért előállítás viszonylag olcsó volt. Kristó ezt így fogalmazta meg *„Az Árpád-kor háborúi”* c. művében: *„A fokos vagy harci balta jellemzően az alacsonyabb rangú harcos fegyvere volt, míg a nemzetségfők, előkelők inkább díszes szablyát, lándzsát vagy íjat viseltek, gyakran ezüst- vagy aranyberakással”*.¹⁰¹ A Kárpát-medencei temetkezésekben azonban ezek a fegyverek szablyákkal, kerek pajzsövekkel, eltemetett méltóságok turbánjával együtt kerültek elő, az egyszerűbb temetkezéseknél pedig ezek a fegyverek voltak az egyedüli kellékek, így e fegyverek megléte vagy hiánya nem társadalmi különbségekre utal, hanem inkább fegyver összetettségét mutatja. *„A fokosfélék különösen a gyalogos vagy lováról leszállt harcos számára jelentettek jól kezelhető, hatásos eszközt, amely nem igényelt komolyabb képzést, mégis halálos lehetett egy nem megfelelően védett ellenfél ellen”*.¹⁰²

A X. századi magyarok fejszéi és buzogányai a lovasság harcmodorához igazodtak, az északi és a nyugati gyalogosok által használt társaihoz képest kisméretűek, nyelük megközelítően 80 cm hosszú, súlyuk pedig csekélyebb lehetett.¹⁰³ A nyugati gyalogos harcászatban alkalmazott baltákkal ellentétben nem hajítófegyverként használták őket, lóhátról hasznos, hatásos eszközök lehettek akár páncélos ellenféllel szemben is.¹⁰⁴ A lovasok, amikor nem használták a baltát, a nyeregre erősítve hordták magukkal.¹⁰⁵ A szkíták az akinakész¹⁰⁶ mellett gyakran használtak fokosokat, a magyarok ősei hasonlóképpen a „kétkarú” fokosokat kedvelték,

¹⁰⁰ Uo

¹⁰¹ Kristó Gyula, *„Az árpád-kor háborúi”* (Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1986), 71

¹⁰² Uo., 70

¹⁰³ Petkes Zsolt és Sudár Balázs, *Magyar őstörténet 3: Magyarok fegyverben* (Budapest: Helikon Kiadó, 2015), 132

¹⁰⁴ Petkes Zsolt, *Honfoglalás kori fokosok, balták és bárdok*. Árpád Múzeum. Forrás: <https://arpad.abtk.hu/hu/cikkek/magyar-ostorteneti-temacsoport/honfoglalas-kori-fokosok-baltak-es-bardok>. Letöltve: 2025.04.24

¹⁰⁵ Kiszely István, *„A magyar nép őstörténete”* (Budapest: Magyar Ház Kiadó, 2001), 201

¹⁰⁶ Rövid, perzsa kard

amely mind hasításra, mind zúzásra alkalmas volt. A harcban a harcosok a harci baltát lemezzisak, gyűrűspáncél, fémpikkelyes páncél, bőrpáncél a bőrpajzs átütésére használták.¹⁰⁷ A harci fegyverként használt fokos előnye abban volt, hogy egyetlen eszközben egyesítette a vágó és szűrő funkciót.¹⁰⁸ Ha nem azonnali halált okozó, akkor rendkívül nehezen gyógyuló sebeket szakított. Hátránya viszont abban rejlett, hogy nyelének általában nincs a kézfejet védő eleme, ezért gyakorlott – és a fokos veszélyességét, működését ismerő – vívó, hatékonyan védekezhetett ellene. Használatához speciális lábtechnika is szükségeltetett, amely lehetővé tette a más szálfegyverrel küzdő ellenfél kicselezését, vagy éppen a fokossal történő lefegyverzését.

A fokos régészeti és kulturális értelmezése. A leggyakoribb forma a fokosbalta volt. A Rétközben is a leletek közel fele (6 db) ide sorolható.¹⁰⁹ Közülük a legkisebb a paszabi (12,8 cm), a legnagyobb a gégényi, amely 20 cm. Ez utóbbi formája némileg eltér a megszokottól. Kovács László 23 darabot gyűjtött össze ebből a típusból, s elsősorban a X. századra keltezte megjegyezve, hogy a XI. század elején is előfordulhat (RÉVÉSZ 1996. 175. alapján).¹¹⁰ Eszerint a Rétközből származik e fegyverek 26%-a (amennyiben a gégényi darab korábbi, akkor 21,7%).¹¹¹ Beregszász környékéről is került elő lelet: 1874-ben egy 30 cm hosszú és 98 dkg súlyú fokos, keresztben álló nyéltokja peremes, és 8 cm hosszú.¹¹² Egyik vége élben végződik, a másik egy 7 cm átmérőjű korongból kiálló hegyben. Egy másik hasonló idomú csak 23 cm hosszú és 38 ½ dkg súlyú.¹¹³ Emellett Beregardó környékén is találtak a Szendrey-féle szőlőben a Vérke folyó felett egy mindkét oldalán 12 cm hosszú szárnyas fokost, melynek felső része csipkés, alsó része tompa, két 5–7 cm terjedelmű szárnya a nyél befogadására szolgál, súlya pedig 500 gramm.¹¹⁴

¹⁰⁷ Kiszely, „A magyar nép őstörténete”, 201

¹⁰⁸ A IX–X. századi fegyvereinkről, Bulcsu Vezér Weboldala. Forrás: <https://bulcsu-vezer.webnode.hu/a-ix-x-szazadi-fegyverekrol>. Letöltve: 2025.04.24

¹⁰⁹ Istvánovics Eszter, *A Rétköz honfoglalás és Árpád-kori emlékanyaga, Régészeti gyűjtemények Nyíregyházán 2* (Nyíregyháza, 2003), 338

¹¹⁰ Uo., 338

¹¹¹ Uo., 338–339

¹¹² Lehoczki Tivadar, *Adalékok Beregszász történetéhez*, szerk. József Kobály (Ungvár: KMKSZ, 1999)

¹¹³ Uo

¹¹⁴ Uo

A lándzsa használata és szerepe. A lándzsa szerepe a honfoglaló magyarság fegyverzetében. Bár a honfoglaló magyarság fegyverzetében kiemelt szerepe volt az íj használatának, amellyel jelentős stratégiai előnyre tehetek szert, azonban a közelharc, a test-test elleni küzdelem csaknem minden esetben elkerülhetetlen volt az ellenfél térdre kényszerítése érdekében.¹¹⁵ A nyílzáportól meggyengült seregre nagy sebességgel lecsapó magyar harcosok legfontosabb közelharc fegyvereként a lándzsát emeli ki Bölcs Leó Taktika című művének XVIII/49 részében. A lándzsák az újkorig bezáróan a mindenkori hadseregek alapvető tömegfegyverének minősültek.¹¹⁶ Kevés fémigényük miatt olcsónak számítottak, valamint a harcosokat könnyen ki lehetett képezni a használatukra. Miközben a történeti források egységesen a magyarok fegyverzetének részeként említik a lándzsát, a régészek alig találtak ilyen fegyvert.¹¹⁷ Míg az avar sírokból több mint félezer példány ismert, addig a Kárpát-medence honfoglalás kori leletanyagából nagy jóindulattal is mindössze csak 13 darabot lehetett összegyűjteni, valamint ezek között is nagy a formai és méretbeli változatoság: megtalálhatóak a keleti párhuzamokkal rendelkező rombusz vagy négyzet keresztmetszetű (más néven négy élű).¹¹⁸ Ez a forma elsősorban döfésre volt alkalmas, a pánccal szemben is megfelelőbb, mint a széles, lapos, levél alakú lándzsák. Emellett megfigyelhetőek voltak a keskeny lándzsacsúcsok (pika), a nagyméretű, széles, levél alakú lándzsahegyek éppúgy, mint a budapesti Duna-mederből származó hosszú, keskeny, arannyal és niellóval¹¹⁹ díszített ún. „viking lándzsa” vagy a korszak nyugati fegyverzetének egyik jellegzetessége, a szárnyas lándzsa.

Ezeknek a fegyvertípusoknak a sírokban való feltűnő hiányára ez idáig mindössze csak egy magyarázat született, mégpedig hogy a lándzsát harcosaink sírjába ha be is tették vagy törött nyéllal, vagy a sírhant tetejére sírjelül helyezték el, s kopjákat használtak.¹²⁰ Ezek így hamarabb elenyésztek, mint a sírok mélyére temetett tárgyak. A sírjelek egyik típusát ma is

¹¹⁵ *Rubicon*, 27, no. 7 (2016)

¹¹⁶ Takács Richárd. „A nyugat-európai fegyverzet egyes elemei a 10–11. századi Kárpát-medencében.” In *Móra Akadémia: szakkollégiumi tanulmánykötet* 4, 252–273. Szeged: Móra Akadémia, 2017

¹¹⁷ *Rubicon*, 27, no. 7 (2016)

¹¹⁸ Uo

¹¹⁹ Egy ötvözet, amellyel az ezüstfelületekbe vésett díszítő mintázatot feketére színezik

¹²⁰ Kiszely, „A magyar nép őstörténete”, 203

kopjafának nevezzük. Feltehetőleg a mai faragott kopjafa előzménye volt a nyelével a sír hantjába szúrt, nem-, kor- és rangjelző zászlócskával feldíszített lándzsa; ezért találunk a sírokban a többi fegyverhez képest is nagyon kevés lándzsát.¹²¹ Mivel a lándzsa a közelharc félelmetes fegyvere volt, így legalább két méter hosszú fanyelük volt, melyet könnyű, azonban masszív faanyagból kellett elkészíteni, ezért előszeretettel alkalmaztak kőris- vagy mogyorófát alapanyagként, azonban idő során sajnos így is elporladt, de 20–40 cm hosszú vashegyük közül néhány előkerült honfoglalóink sírjából. A lovas harcos a lándzsát vállára függesztve, csaknem függőleges helyzetben, hegygel felfelé hordta, így mindkét kezét szabadon, akadálytalanul használhatta. A Kárpát-medence X. századi sírjaiból előkerült lándzsahegyek utalnak arra, hogy a lándzsát a magyarok nemcsak döfésre, öklelésre használták, hanem más keleti lovasnomád népekkel megegyező módon a közelharcban is alkalmazták.¹²² A fegyver nyelére két bő szíjhurkot kötöttek: a felső hurokkal a jobb vállukra akasztották a lándzsát, az alsón pedig a kenyelben levő jobb lábfejüket dugták át. A hegygel felfelé álló rövid lándzsa így a nyeregben ülő lovas jobb oldalán, a nyíltegez mellett kapott helyet.¹²³

Régészeti nyomok és temetkezési szokások. Őseink lándzsájának két típusa volt: 1) a hajítódárda (pilum); erről Ekkehard emlékezik meg 926-ban írván: „Ekkor a magyarok hajítódárdáikkal és nyilaikkal rontottak be”; 2) illetve a két kézre fogott közelharcban használt súlyos döfő lándzsa (kontarion). Ezt vívásra is használták. A honfoglalás kori magyar temetkezési szokások, különösen a vezérsírok leletei, számos fontos információt nyújtanak a korszak fegyverkultúrájáról és társadalmi viszonyairól. A vezérek sírjainak egyik legjellegzetesebb lelete a nagyméretű, díszített lándzsa, amely nem csupán fegyverként, hanem rangjelvényként is funkcionált.

Kovács László részletesen elemzi a honfoglalás kori fegyverek kutatásának eredményeit, külön kiemelve a lándzsák sajátosságait. Mint írja: „A vezéri sírokban a szokásos fegyverek mellett nagy méretű, gondosan megmunkált, olykor aranyozott bronz vagy vas lándzsahegyek kerültek elő, amelyek nemcsak harci eszközként, hanem rangszimbólumként is szolgáltak”.¹²⁴ Ezek

¹²¹ Kovács László, *A honfoglaló magyarok lándzsái és lándzsás temetkezésük* (Székesfehérvár, 1971)

¹²² *Rubicon*, 27, no. 7 (2016)

¹²³ Petkes és Sudár, *Magyar őstörténet*, 128

¹²⁴ Kovács László, *A honfoglaló magyarok lándzsái és lándzsás temetkezésük* (Székesfehérvár, 1971)

a régészeti leletek arra utalnak, hogy a lándzsák formája, díszítettsége és mérete a tulajdonos társadalmi státuszát tükrözte. A vezéri sírokból talált példányok között gyakoriak az aranyozott, ezüstözött felületű vagy finom kovácsolt darabok, amelyek nem feltétlenül a mindennapi hadviselésre, sokkal inkább reprezentációs célokra készültek. Továbbá hangsúlyozza azt is, hogy ezek a lándzsák a lovas hadviselés mellett a hatalom és a vezéri méltóság szimbólumai voltak. A régészeti adatokból kitűnik, hogy a vezérek temetkezésénél fontos szerepet kapott a katonai erények bemutatása, amit a fegyverek gazdagsága és a sírmellékletek sokszínűsége is alátámaszt.

A magyar honfoglalás kori fegyverzet elemzése során világosan kirajzolódik a sztyeppei népek, különösen a törökök, besenyők és más nomád közösségek fegyverkultúrájának hatása. A régészeti leletek alapján a magyarok által használt fegyverek – így a lándzsák is – sok tekintetben rokonságba állnak a sztyeppei harcosok fegyverzetével, ami a magyarok keleti eredetét és kapcsolatrendszerét is alátámasztja: *„A honfoglalás kori magyar fegyverek, köztük a lándzsák formai sajátosságai, technikai megoldásai számos ponton mutatnak rokonságot a 8–10. századi keleti sztyeppei népek fegyvereivel. Különösen a türk, bolgár-török és besenyő analógiák emelhetők ki”*.¹²⁵ A lándzsák összehasonlítása során megjegyzi, hogy a magyar sírokból előkerült hosszú, keskeny leveles lándzsahegyek, valamint a kisebb, csáklya (kampós) típusú változatok jól ismert típusok a sztyeppei világban is: *„A magyar honfoglalók fegyverzete a keleti nomád hagyományok kreatív továbbfejlesztése volt, amely a sztyeppei típusok mellett az új földrajzi környezet kihívásaira is reagált”*.¹²⁶ A honfoglaló magyarság lándzsahasználata tehát nem önállóan alakult ki, hanem szervesen illeszkedett a nagy sztyeppei hadikultúra hagyományvonalába, amelyet a magyarok keleti kapcsolatai révén sajátítottak el és adaptáltak a saját társadalmi és katonai szükségleteiknek megfelelően. A korabeli Európában nem csak a kardok szereléseit díszítették, hanem gyakran magukat a lándzsákat is.¹²⁷ A legismertebb kárpát-medencei példány, az ún. budapesti lándzsa, mely 1900-ban került elő a Duna fővárosi szakaszának

¹²⁵ Kovács László, *A magyar honfoglalás kori fegyvertörténeti kutatások állásáról*, in *A Kárpát-medence 1000–1100*, szerk. Zsolt Visy (Pécs, 1989)

¹²⁶ Uo

¹²⁷ Takács Richárd. *„A nyugat-európai fegyverzet egyes elemei a 10–11. századi Kárpát-medencében.”* In *Móra Akadémia: szakkollégiumi tanulmánykötet* 4, 252–273. Szeged: Móra Akadémia, 2017

kotrása során. Formáját tekintve a szárny nélküli lándzsákhoz tartozik, egy olyan típusba, amely a viking befolyási övezetben a XI. század első feléig igen népszerűnek számított.¹²⁸ A fegyver pengéje hosszú, nádlevél alakú, köpűje aranyozott és nielloberakással díszített stilizált palmetták, akantuszok és szalagfonatok díszítik.¹²⁹

Kísérleti régészet. Reflexij. Őseink rettegett és méltán hírhedt fegyveréről azonban csak közvetett információkkal rendelkezünk, mivel a honfoglaláskori sírokból csupán az íjak szarvait, valamint a markolatát me-revítő csont (agancs) lemezek maradtak meg.¹³⁰ Az íj más „lágyabb szerkezetű” részei (pl. fa, szaru és ín) elporladt, így a rettegett csodafegyver pontos méretére és formájára csak következtetni tudunk.¹³¹ A XIX. század végétől kezdve a magyar hadtörténeti kutatás és közvélemény fokozott érdeklődéssel fordult a honfoglaló magyarság fegyverei, elsősorban az íj kutatása felé.¹³² A közvélekedés szerint éppenséggel a magyar íj kiválósága, fegyvertechnikai fölénye, illetőleg az erre épülő lovasíjász taktika volt a záloga és biztosítéka az Európában a Kr. u. IX. század végén és a X. század első felében elért katonai sikereknek.¹³³ A magyar csodafegyver képzelete a történeti hipotézisek köréből és történelemkönyvek lapjairól kilépve azonban idővel szilárd bizonyossággá vált magyarok generációinak tudatában.¹³⁴ Mindeközben az 1990-es években Magyarországon is megjelenő, majd egyre szélesebb körben elterjedő és ismertté váló úgynevezett katonai hagyományőrzés, valamint a Kassai Lajos munkássága révén kialakuló és a nemzetközi porondra is sikerrel kilépő lovasíjászat sportolói, művelői a honfoglalás kori magyar íj és íjászat iránti elkötelezettség teljesen új szintjét jelentették a korábban egymástól többnyire elszigetelten tevékenykedő érdeklődőkkel szemben.¹³⁵

¹²⁸ Kovács László, *A budapesti lándzsa. A magyar királylándzsa történetének vázlata*, *Folia Archeologica* 21 (1970): 128–146

¹²⁹ Takács Richárd. „A nyugat-európai fegyverzet egyes elemei a 10–11. századi Kárpát-medencében.” In *Móra Akadémia: szakkollégiumi tanulmánykötet* 4, 252–273. Szeged: Móra Akadémia, 2017

¹³⁰ Bencsik Péter, *A IX–XI. századi magyar íj* (2011)

¹³¹ Uo

¹³² Bíró Ádám és Bencsik Péter, „Régészeti leletanyagból hagyományélesztés? Megjegyzések egy honfoglalás kori magyar íj tudományos rekonstrukciója kapcsán,” előadás a *Magyar őstörténet: tudomány és hagyományőrzés* című konferencián, MTA BTK, Budapest, április 17, 2013

¹³³ Uo

¹³⁴ Uo

¹³⁵ Kassai Lajos magyar íjkészítő, lovas íjász, a modernkori lovas íjászat megteremtője

A 2000-es évek második felére az íjászat, de különösen az ősi magyar íjászat iránt érdeklődők egyre népesebb tábora kívülről szemlélve is hangsúlyos társadalmi mozgalommá szerveződött, miközben egyre több és több háztartásban van ma már jelen sporteszközként, vagy egyszerű, szabadidős, rekreációs eszközként a honfoglalás kori magyar íj kereskedelmi forgalomban kapható valamely változata.¹³⁶ Ma már sok ezer gyermek, fiatal és középkorú foglalkozik valamilyen formában úgynevezett hagyományőrző íjászattal, a modern magyar társadalomnak olyan speciális rétegét alkotva, amely identitását legalább részben a dicső múltban és az ősök romlatlannak ítélt életmódjában véli felfedezni.¹³⁷ Az így kialakult tömegbázis azonban értelemszerűen új piaci igényt és szükségletet teremtett, amit a lehetőséget felismerő különféle íjkészítők igyekeztek is kihasználni, híres, akár nemzetközileg is ismert, megbízhatónak, autentikusnak vélt íjakat gyártó és forgalmazó cégeket, márkákat alapítva.¹³⁸ A viszonylag könnyű hozzáférhetőség miatt a honfoglalás kori magyar íj mára e sajátos társadalmi jelenség még sajátosabb, de tagadhatatlanul markáns szimbólumává vált.¹³⁹

Újítják, rekonstruálják-e? A honfoglalás kori magyar íj tudományos rekonstrukciójával foglalkozik Bencsik Péter íjkészítő, illetve Bíró Ádám, a Magyar Tudományos Akadémia BTK Régészeti Intézetének tudományos munkatársa.¹⁴⁰ Úgynevezett honfoglalás kori íjrekonstrukciókat számos esetben készítettek és készítenek mindmáig. A legalább részben tudományosan megalapozott rekonstrukciók közül a legelső helyen áll az íjkészítő Fábíán Gyula munkája, aki többször publikált tapasztalatairól és az általa alkalmazott gyártási technikákról. A Fábíán-rekonstrukció fő célja azonban továbbra is a működőképes íj elkészítése és az elveszett korábbi íjkészítési technikák ismételt elsajátítása. Más hasonló íjrekonstrukciókkal is lehet találkozni, de ezek sajnos kiadatlanok maradnak, így ismereteink bővítéséhez nem járulnak hozzá. Azonban legyen szó magyar vagy külföldi íjkészítési kísérletekről vagy kereskedelmi termékekről, rengeteg természetes anyagból készült íj található, de ezek nem tekinthetők régészeti alapúak.

¹³⁶ Bíró Ádám és Bencsik Péter, „Régészeti leletanyagból hagyományélesztés? Megjegyzések egy honfoglalás kori magyar íj tudományos rekonstrukciója kapcsán,” előadás a *Magyar őstörténet: tudomány és hagyományőrzés* című konferencián, MTA BTK, Budapest, április 17, 2013

¹³⁷ Uo

¹³⁸ Uo

¹³⁹ Uo

¹⁴⁰ Petkes Zsolt és Sudár Balázs, *Magyar őstörténet 3: Magyarok fegyverben* (Budapest: Helikon Kiadó, 2015)

Legnagyobb szerepüket azonban értelemszerűen a viszonylag olcsó, modern műanyagokat használó, mindenki számára elérhető tömegtermékek töltik be. A modern igénybevételnek is jobban megfelelő íjak ismeretformáló ereje és fontossága ugyanis éppen elterjedtségük révén megkerülhetetlen.¹⁴¹ Sajnálatos módon általában éppen ezek az íjak állnak legtávolabb a régészeti leletanyagból megismerhető egykori realitástól.¹⁴²

A tudományos íjrekonstrukció feltételei és módszerei. A tudományos íjrekonstrukció kiindulópontja a régészeti leletanyag kell legyen, pontosabban azok a merev íjapplikációk, amelyek a X–XI. századi Kárpát-medencei sírokban megtalálhatóak. E tárgyak anyagának, formájának, szerkezetének, sírbeli helyzetének aprólékos elemzésével nyert információknak kell képeznie azt a szilárd bázist, amire az íjkészítő mester felépítheti az íjrekonstrukciót. Számos ponton azonban hiába várunk választ vagy megoldást a régészeti leletanyagtól: ezen esetekben az egykorú épen fennmaradt íjak összehasonlító vizsgálata segíthet, ha pedig az is eredménytelenül zárul, a még ma is élő különböző eurázsiai íjkészítő tradíciók, illetve a XIV. századtól e témában megsokasodó írott források kiaknázása szolgálhat iránymutatással.¹⁴³ Téves lenne azonban azt hinnünk, hogy mindezek alapján „a honfoglalás kori magyar íj” rekonstrukciója elkészíthető, s a magyar íj alakja és tulajdonságai egyértelműen megállapíthatóak. Csupán egy-egy adott sírban feltárt leletanyag rekonstrukciója lehetséges – „a honfoglaló magyar íj” általános meghatározása tudományos íjrekonstrukciók százai, azok részletes tárgyelemzése és laboratóriumi tesztelése révén lenne csak kivitelezhető. Egy tudományos íjrekonstrukciónak azonban a régészeti (tehát formai és szerkezeti) hitelességen túl további feltételeknek is meg kellene felelnie: a természetes, autentikus nyersanyag- és eszközhasználat, mint a hitelesség következő mérőfokai azonban nyilvánvalóan csak ideális körülmények között tarthatóak be. Minden szempontból tökéletes tudományos íjrekonstrukció építése ugyanakkor nem csupán az épen fennmaradt X–XI. századi Kárpát-medencei íjak, valamint a leletanyagban eddig ismeretlen vagy azonosítatlanul rejtező íjkészítő eszközök

¹⁴¹ Bíró Ádám és Bencsik Péter, „Régészeti leletanyagból hagyományélesztés? Megjegyzések egy honfoglalás kori magyar íj tudományos rekonstrukciója kapcsán,” előadás a *Magyar őstörténet: tudomány és hagyományörzés* című konferencián, MTA BTK, Budapest, április 17, 2013

¹⁴² Uo

¹⁴³ Uo

hiányában nem lehetséges, de már a régészeti leletanyag sajátos forrásértéke és értelmezhetősége is páratlan nehézségek elé állítja a kutatót.

Szablya. A kísérleti régészet, valamint a történeti rekonstrukció fontos szerepet játszik a honfoglalás kori magyar szablyák megértésében és bemutatásában. Ezek a módszerek lehetővé teszik azt, hogy a régészeti leletek alapján rekonstruálni és reprezentálni tudják a korabeli fegyvereket, így mélyebb ismereteket szerezhetünk azok használatáról és jelentőségéről. A kísérleti régészet során a kutatók és hagyományőrzők a régészeti leletek, történeti források és néprajzi párhuzamok alapján rekonstruálják ezeket a korabeli szablyákat. A rekonstrukciókat gyakorlati teszteknek vetik alá, hogy megértsék a fegyverek működését és hatékonyságát.¹⁴⁴ Ez a megközelítés különösen hasznos a honfoglalás kori magyar szablyák esetében, mivel ezek a fegyverek egyedi jellemzőkkel rendelkeznek, mint például az ívelt markolat, a fokél és a speciális keresztvas kialakítás. A Kárpát-medencei honfoglalás kori magyar szablya fő jellemzői: a markolat kivitelezése elnagyolt, hiszen a gomb nem olyan szépen gömbölyített, mint a legtöbb leleten, valamint hiányoznak az ujjtámasz-veretek is. A markolat hajlatának bemutatása a cél, amire az eszköz alkalmas. Egy olyan fegyverről van szó, amit kifejezetten a sztyeppei nomád könnyűlovasság számára fejlesztettek ki. Ez a szablya típus, hajlított markolattal, a markolatvégen gombban végződő verettel és szíjfűző füllel, ujjat támasztó veretekkel a markolaton, vagy markolatgyűrűvel, a penge irányába előreívelő, gombokban végződő keresztvassal, a markolattal ellentétesen ívelő pengével, ezen kívül fokéllal rendelkezik. E jegek aprólékos megfigyelésével a magyar szablyák könnyen megkülönböztethetők más nemzetek szablyáitól. A honfoglalás után a szablyák markolata fokozatosan egyenesedett ki, a penge íve megmaradt, míg ezzel szemben a fokél mérete lassan csökkent. A kaukázusi alán és kárpát-medencei magyar néven megjelölt szablya markolata nagyon hasonló.¹⁴⁵ A szaltovói alánnál, a markolattüske még egyenes, azonban a rátét gomb és a két ujjtüske a markolaton egyértelműen annak a jele, hogy fejlesztették a markolatot, ezzel szemben a kárpát-medencei néven jelölnél íves a markolat.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Csáji László és Sudár Balázs, *Mit hoztunk magunkkal a sztyeppékről és mi fán terem a kísérleti régészet?* Forrás: https://foter.ro/nagyitas/mit-hoztunk-magunkkal-a-sztyeppekrol-es-mi-fan-terem-a-kiserleti-regeszet?utm_source=chatgpt.com. Letöltve: 2025.04.24

¹⁴⁵ Szabó Lajos, *Ergonomikus markolat a hidegfegyverektől a tűzfegyvereken át a szerszámokig egy nagyon régi fejlesztés eredményeként* (Budapest, 2022)

¹⁴⁶ Uo

Fokos. A honfoglalás kori magyar fokos – amely egyszerre szolgált fegyverként és jelképes tárgyként – a magyar őstörténet egyik különleges emléke. Napjainkban a történelmi hitelességre törekvő rekonstrukciók és a hagyományőrző mozgalmak révén új életre kel ez a harceszköz, miközben formájában és funkciójában is újragondolást nyer. A fokos rekonstrukcióját elsősorban régészeti leletek, korabeli ábrázolások és történeti források alapján végzik. A szakemberek a megtalált bronz-, vas- vagy acélpengéket részletesen elemzik, majd kézműves technikákkal, gyakran kovácsolással vagy öntéssel készítik el a másolatokat. A nyél anyaga többnyire keményfa, amit korabeli módszerekkel munkálnak meg. A cél nemcsak a vizuális hűség, hanem az eredeti eszköz súlyának, egyensúlyának illetve használhatóságának rekonstruálása is. Egyes rekonstrukciók nem csupán múzeumi darabként készülnek, hanem hagyományőrző csoportok harci bemutatóin is szerepet kapnak. Ezek a fokosok gyakran már nemcsak a múlt rekvizitumai, hanem a nemzeti identitás újrafogalmazásának eszközei. Emellett modern újraértelmezések is születnek: kortárs kézművesek és fegyverművesek új dizájnelemekkel, népművészeti díszítésekkel, esetenként funkcionális változtatásokkal látják el a fokost, így az nemcsak hagyományos fegyver, hanem dísztárgy vagy szimbolikus ajándéktárgy is lehet.

Lándzsa. Napjainkban a lándzsa rekonstrukcióját elsősorban régészeti leletek és történeti források alapján végzik, különösen a sírokból előkerült vashegyek és fa- vagy bronz szerelékek segítségével. A történelmi hűségre törekvő mesterek a megtalált lándzsahegyeket kovácsoltvasból vagy acélból készítik el, míg a nyélhez többnyire hamvas vagy kőrisfát használnak, amelyek megfelelően rugalmasak és tartósak. A lándzsák újraalkotásakor figyelembe veszik a korabeli méreteket, súlyelosztást és a fegyver használhatóságát is, különösen a lovas harcban. A rekonstrukciók gyakran a hagyományőrző rendezvények, csatajelenetek és ismeretterjesztő programok részei, ahol nemcsak a fegyver kinézete, hanem annak mozgásban való bemutatása is fontos. Emellett a lándzsa – mint a nemzeti hagyomány szimbóluma – megjelenik dísztárgyként, múzeumi másolatként és oktatási célú demonstrációs eszközként is. A hagyományőrzők gyakran együttműködnek régészekkel és történészekkel, hogy a fegyverek rekonstruálása minél hitelesebb legyen. Például a fokosok formáját, súlyát, anyagát és elkészítési módját igyekeznek pontosan a leletek alapján reprodukálni. Több régészeti műhely és múzeum (például a Magyar Nemzeti Múzeum, a Déri Múzeum Debrecenben, valamint a Magyar Természettudományi Múzeum) is foglal-

kozott a honfoglalás kori fegyverek, köztük a fokosok és lándzsák anyagvizsgálatával és technikai rekonstrukciójával. A cél ezeknél a projektnél az eredeti gyártási technikák (pl. damaszkolás, kovácsolás) kísérleti úton való újraalkotása, amelynek során például hagyományos kézi kovácsolási eljárásokat alkalmaznak. A Magyar Kísérleti Régészeti Alapítvány és más kisebb kutatócsoportok rendszeresen végeznek ilyen irányú tevékenységeket, melyek során rekonstruálják a fokosokat és lándzsákat (a penge formáját, nyelezését stb.), majd gyakran tesztelik is azokat (pl. vágópróbák, harci szimulációk), hogy megértsék a fegyverek tényleges harci használatát.

A Kárpát-medencei hagyományőrző egyesületek – mint például a Kárpátia Íjász és Hagyományőrző Egyesület vagy a Honfoglalás-kori Hagyományőrzők Országos Szövetsége – rendszeresen használják a rekonstruált fegyvereket rendezvényeiken, bemutatóikon. Ezek az egyesületek a fegyverek használatát is oktatják, gyakran harci bemutatókkal színesítve a programjaikat, amivel nemcsak látványosságot kínálnak, hanem a tudományos ismeretterjesztéssel is szolgálnak. Kárpátalján pedig fontos megemlíteni még az 1996-ban alakult Salánki íjászkört, amely a honfoglalás 1100-ik évfordulójának megünneplésére való felkészülés során alakult, s a kezdetekkor még kizárólag a honfoglalás és a kalandozások korába igyekeztet betekintést nyújtani.¹⁴⁷ Feladata a történelmi, katonai hagyományőrzés, valamint a kísérleti régészet módszereivel elkészíteni különböző korok viseletének, fegyverzetének, eszközeinek mását, rekonstruálni az akkori életmódot.¹⁴⁸ Bemutatjuk a honfoglalást és a kalandozások korát (íjászat, jurta készítés, lovaglás, hagyományos kézműves mesterségek), a középkor, a kuruc kor illetve az 1848-49-es forradalom és szabadságharc korát.

Következtetések. A munka elemzései és vizsgálatai alapján az a legfőbb következtetés, hogy a honfoglalás kori magyar harcosok katonai sikere nem egyetlen fegyver technikai fölényének volt köszönhető, hanem a hadikultúra összetettségének, a taktikai alkalmazkodóképességnek és a társadalmi struktúrába ágyazott harci szimbolikának köszönhető. A négy legfontosabb támadófegyver nem csupán katonai célokat szolgált, hanem kulturális és társadalmi jelentéssel is bírt. A fegyverzet a korabeli identitás, rang és közösségi összetartozás egyik legfontosabb hordozója volt. Ezt a szablya esetében az díszes ötvösmunkák, a lándzsa esetében pedig

¹⁴⁷ Salánk hagyományai/The traditions of Salank/Традиції Шаланки. Letöltve: 2025.05.15
Forrás: <https://cbc-artspace.com/locations/salank-hagyomanyai-tradiczi%D1%97-shalanki/>

¹⁴⁸ Uo

a vezéri sírokban talált, reprezentációs célra készült díszített példányok igazolják. A siker kulcsa a harcmódor sokoldalúságában rejlett: a harcosok tudatosan választották ki, melyik fegyvert vetik be az adott harci helyzetben, például a fokos vagy a lándzsa használatával a páncélos ellenfelek védelmi technológiáira reagálva. A visszacsapó reflexíj továbbra is a lovas nomád harcmódor központi eleme maradt, amely kis mérete, erős hatóereje és rugalmassága révén döntő előnyt jelentett a gyorsaságra és mozgékonyyságra építő hadviselésben.

Jövőbeli kutatási lehetőségek. Az interdiszciplináris megközelítéssel alapuló dolgozat eredményei számos új kutatási perspektívát nyitnak meg, különösen a technológiai elemzés és a regionális sajátosságok feltárása terén. A hadikultúra komplex megértéséhez a jövőben szükség van a feltárt adatok gyakorlati és technológiai vonatkozásainak további elmélyítésére. Mélyebben vizsgálni kell a kétkezes lándzsavívás jellemzőit és elterjedtségét, ami árnyalhatja a magyar harcmódorról alkotott eddigi képet. Tovább kell elemezni a fegyverhasználat társadalmi helyzetét és az ellenség felszereltségét tükröző differenciált alkalmazását. Részletes régészeti feldolgozást és szintézis jellegű összefoglalást igényelnek a nemesfém lemezekkel és öntvényekkel díszített honfoglalás kori szablyák, ami nagy horderejű társadalomtörténeti felvetések alapját képezheti. A Kárpát-medencei általános adatok helyett a kárpátaljai régészeti leletek (pl. beregszászi, tiszacsomai, szolyvai) alapján feltárni a helyi harci eszköztár regionális sajátosságait és tipológiai összefüggéseit. Az eddig vizsgált támadófegyverek (reflexíj, szablya, fokos, lándzsa) mellé bevonni a védőfegyvereket és felszereléseket (sisak, páncél, pajzs), amelyek a kísérleti régészet legújabb eredményei szerint (vassisakos, sodronyínget viselő harcosok) kiegészítik a magyar harcmódorról alkotott képet.

BIBLIOGRÁFIA

- A geszterédi aranyszablya történeti jelentősége.* Előadás, Tudományos konferencia előadásai Geszteréden, 2017. október 13. Elérhető: https://www.geszterediaranyszablya.hu/ertektar/05_geszteredi_aranyszablya_torteneti_jelentosege.pdf. (Letöltve: 2025. 01.23.).
- A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, 33–34 (Miskolc, 1996). Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BAZE_Hom_Evkonyv_33_34/?pg=4&layout=s. Letöltve: 2024.05.10.

- A IX–X. századi Fegyvereinkről. Bulcsu Vezér Weboldala. Elérhető: <https://bulcsu-vezer.webnode.hu/a-ix-x-szazadi-fegyverekrol/>. Letöltve: 2025.04.24.
- A világ nagyjai mondták a magyarokról. Elérhető: https://flavonline.blog.hu/2014/05/09/a_vilag_nagyjai_mondtak_a_magyarokrol. Letöltve: 2025.01.06.
- Beads found in men's graves from the 10th and 11th centuries in the Carpathian Basin: Analysis and overview of the gender-related object types of the period*, ResearchGate, 2023, hozzáférés: 2025. december 15., Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/367641194_Beads_found_in_men%27s_graves_from_the_10th_and_11th_centuries_in_the_Carpathian_Basin_Analysis_and_overview_of_the_gender-related_object_types_of_the_period.
- Bíró Ádám, *Régészeti leletanyagból hagyományélesztés? Bevezetés a honfoglalás kori magyar új megismerésének fontossága és a kutatás társadalmi beágyazottsága*.
- Bognár Nándor, *Szablyatörténelem*, Demokrata, 2020. december 3. Elérhető: <https://demokrata.hu/kultura/szablyatortenelem-316743/>. Letöltve: 2025.02.04.
- Boldog Zoltán, *A magyarok hadszervezete és hadtaktikája*.
- Csáji László és Sudár Balázs, *Mit hoztunk magunkkal a sztyeppékről és mi fán terem a kísérleti régészet?* Elérhető: https://foter.ro/nagyitas/mit-hoztunk-magunkkal-a-sztyeppekrol-es-mi-fan-terem-a-kiserleti-regeszet?utm_source. Letöltve: 2025.04. 24.
- Dr. habil. Marjanucz László, *A magyarok ősi mesterségei*, Hírmagazin, 2013. december 19. Elérhető: <https://hirmagazin.sulinet.hu/hu/civilizacio/a-magyarok-osi-mestersegei>. Letöltve: 2025.02.18.
- Dr. Horváth Zoltán, *Seregszemle*, X. évf., 1. szám, 2012. január–március. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely.
- Hankó Ildikó, *A bécsi Atilla szablya*, Demokrata, 2010. január 13. Elérhető: <https://demokrata.hu/kultura/a-becsi-atilla-szablya-78608/>. Letöltve: 2024.02.18.
- Haramza Márk, *A IX.–X. századi Kárpát-medencei szablyák archeometallurgiai és hadtörténeti vonatkozásai*, disszertáció, Budapest, 2019.

- Hírlevéltár: Szablya*, Új Szeged, 2010. március 12. Elérhető: <https://www.ujszeged.hu/vedegylet.php?page=arhivum&id=163>. Letöltve: 2025.01.05.
- Hungarian Archaeology. "Konferenciabeszámoló: Árpád népe – A honfoglalás korának legújabb kutatási eredményei." Szentendre, 2023. április 13–15. Elérhető: <https://www.hungarianarchaeology.hu/egyedi-tartalom/konferencia-beszamolo-arpad-nepe-a-magyar-honfoglalas-kor-kutatasanak-legujabb-eredmenyei-szentendre-2023-aprilis-13-15/> (2025. 09.15.)
- Istvánovics Eszter, *A Rétköz honfoglalás és Árpád-kori emlékanyaga, Régészeti gyűjtemények Nyíregyházán 2* (Nyíregyháza, 2003).
- Kész Barnabás. "Magyarok vagy törökök?" Napút Online. 2022. június 24. Elérhető: <http://www.naputonline.hu/2022/06/24/kesz-barnabas-magyarok-vagy-turkok/>.
- Kiszely István, *A magyar nép őstörténete* (Budapest: Magyar Ház Kiadó, 2001).
- Kiszely István, *Az ősmagyarok fegyverzete*, Magyar lovaskultúra, 2023. október 29. Elérhető: <https://www.lovasok.hu/lovasok-a-magyar-lovaskulturaert-program/magyar-lovaskultura/az-osmagyarok-fegyverzete/>. Letöltve: 2024. 02.18.
- Kiszely István, *Az ősmagyarok fegyverzete*. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/06400/06403/html/>. Letöltve: 2023.10.29.
- Kiszely László, *A budapesti lándzsa. A magyar királylándzsa történetének vázlata*, *Folia Archeologica* 21 (1970).
- Kiszely László, *A honfoglaló magyarok lándzsái és lándzsás temetkezésük* (Székesfehérvár, 1971).
- Kiszely László, *A magyar honfoglalás kori fegyvertörténeti kutatások állásáról*, in *A Kárpát-medence 1000–1100*, szerk. Zsolt Visy (Pécs, 1989).
- Kováts Tibor, *A karosi honfoglalás kori temetők fémanyagának restaurálása* (Miskolc, 1996).
- Kristó Gyula, *Az Árpád-kor háborúi* (Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1986), 223.
- Lehoczki Tivadar, *Adalékok Beregszász történetéhez*, szerk. József Kobály (Ungvár: KMKSZ, 1999).
- Madaras László, *A tiszasülyi szablya*, 2013. szeptember. Elérhető: https://www.facebook.com/keletimagyarok/posts/641008477179834/?locale=ms_MY Letöltve: 2024.12.10.

- Magyar Őstörténeti Témacsoport, *A világ nagyjai mondták a magyarokról*. Elérhető: <https://arpad.abtk.hu/hu/cikkek/magyar-ostorteneti-temacsoport?start=40> Letöltve: 2025.01.06.
- Magyar Történelmi Íjász Társaság, *Magyar típusú szarus íjak harci távlövése*. Elérhető: <https://magyartortenelmiijasz.com/magyar-tipusu-szarus-ijak-harci-tavlovese/>. Letöltve: 2025. 01.06.
- Nagy Kálmán, „A honfoglalás hadtörténete”, *Acta historica hungarica turiciensia* 34, no. 5 (2019).
- Nagy Szabolcs. „Az íj hatékonyságának kísérleti régészeti vizsgálata.” *Régészeti Műhely* 15, no. 3 (2021).
- Petkes Zsolt és Sudár Balázs, *Magyar őstörténet 3; Magyarok fegyverben* (Helikon Kiadó, 2015).
- Petkes Zsolt, *Honfoglalás kori fókások, balták és bárdok*. Elérhető: <https://arpad.abtk.hu/hu/cikkek/magyar-ostorteneti-temacsoport/honfoglalas-kori-fokosok-baltak-es-bardok>. Letöltve: 2025.04.24.
- Rubicon*, 27. évf., 7. szám, 2016.
- Salánk hagyományai/*The traditions of Salank/Традиції Шаланку*. Elérhető: <https://cbc-artspace.com/locations/salank-hagyomanyai-tradiczi%D1%97-shalanki/>. Letöltve 2025.05.15.
- Szabó Lajos, *Ergonomikus markolat a hidegfegyverektől a tűzfegyvereken át a szerszámokig egy nagyon régi fejlesztés eredményeként* (Budapest, 2022).
- Szőllősy Gábor, *Mennyivel voltak jobb íjaik a honfoglaló magyaroknak, mint a korabeli Európa más népeinek? Keletkutatás*, 1995.
- Takács Richárd, *A nyugat-európai fegyverzet egyes elemei a X-XI. századi Kárpát-medencében*.
- Tar Sándor, *Kétélű egyenes kardok a Kárpát-medencében a X-XI. században*, szakdolgozat, Elérhető: https://epa.oszk.hu/00000/00018/00066/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_2007_02_395-474.pdf. Letöltve: 2025.05.15.
- Yankovych, Volodimir. „A Kárpátaljai magyar temető régészeti feltárásai során előkerült honfoglalás kori fegyverleletek elemzése.” *Honfoglalás Kori Régészeti Szemle* 25, no. 2 (2021).

ADALÉKOK NEVETLENFALU TÖRTÉNETÉHEZ¹

Viski Johanna

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem
Történelem és régészet, MA I. évfolyamos hallgatója
E-mail: viski.johanna.b21tm@kmf.org.ua

Absztrakt

A **munka célja**, hogy egyrészt feltárjuk a történetírásban azon munkák sorát, amelyek már foglalkoztak Nevetlenfalu történetével, valamint elsődleges és másodlagos történeti forrásokat is felhasználva bemutatni a település református egyházának rövid történetét és iratanyagait. További célja a munkának az iratanyagokból kigyűjtött adatok feldolgozása és elemzése volt. A munka primer és szekunder forráskutatás eredményeiből épül fel. Először is a szekunder forrásokat, a szakirodalom tanulmányozása során szerzett hasznos információkat építettük be a településsel kapcsolatos leírásba. A primer forrásbázist a Nevetlenfalui Református Egyházközség Levéltárában megtalálható iratanyagok adták, illetve ide sorolható még a Hungaricana közgyűjteményi portálon megtalálható kiadványok is. Továbbá az oral history-t, mint kutatási módszert is beemeltük a település jelenének jobb megismeréséhez. Ebből kifolyólag a kutatást **vegyes módszerekkel** végeztük. A munka tudományos újdonsága abban rejlik, hogy elsőként végzi el a Nevetlenfalui Református Egyházközség anyakönyvi adatainak szisztematikus feldolgozását. Az iratanyagok elemzése révén a kutatás számos információval gazdagítja a település demográfiai és társadalomtörténeti rekonstrukcióját. **Következtetések.** A kutatás legfőbb eredménye négy digitális, Excel-táblázatban összeállított, adattár létrehozása és az azokban rögzített adatokra alapozott elemzés: 1) az első adattár 341 megkeresztelt gyermek nevét, nemét, születési és keresztelési dátumát, születési- és lakóhelyét, a szülők nevét és vallását, a keresztszülők nevét és a szolgálatot tevő lelkész nevét tartalmazza; 2) a második 328 házasságot kötő személy (férfi és nő) nevét, születési és házasságkötési dátumát, születési- és lakóhelyét, vallásukat és családi állapotukat, a tanuk nevét és az eskető lelkész nevét foglalja magába; 3) a harmadik 149 elhunyt nevét, nemét, születési és elhalálozási dátumát, születési- és lakóhelyét, az elhalálozás- és temetés helyét, az elhalálozás okát, a temetés idejét és a temetési szertartást végző lelkész nevét közli; 4) a negyedik 123 konfirmált

¹ A tanulmány Dodos Sándor egyetemi adjunktus szakmai vezetésével készült.

személy nevét, nemét, születési és konfirmálási dátumát, születési- és lakóhelyét, a szülők nevét, vallását és foglalkozását és a konfirmáló lelképásztor nevét rögzíti.

Kulcsszavak: Nevetlenfalu, historiográfia, falutörténet, református egyházközség, keresztelési-, házassági-, halotti- és konfirmálási anyakönyvek

ДОДАТКИ ДО ІСТОРІЇ СЕЛА НЕВЕТЛЕНФОЛУ

Йоганна Вішкі

Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II
здобувачка спеціальності Історія та археологія МА 1-го курс
E-mail: viski.johanna.b21tm@kmf.org.ua

Анотація.

Завдання дослідницької роботи полягає, з одного боку, у виявленні в історіографії кола праць, які вже займалися історією Неветленфолу, а з іншого — у представленні короткої історії та документальних матеріалів реформатської громади поселення із залученням як первинних, так і вторинних історичних джерел. Додатковою метою роботи було опрацювання та аналіз даних, відібраних з архівних матеріалів. Дослідження побудоване на результатах опрацювання первинних і вторинних джерел. Насамперед до опису, що стосується поселення, були включені корисні відомості, отримані під час вивчення вторинних джерел і наукової літератури. Первинну джерельну базу становили документальні матеріали, що зберігаються в Архіві Реформатської церковної громади Неветленфолу, а також видання, доступні на порталі публічних збірок *Hungaricana*. Крім того, для кращого пізнання сучасного стану поселення як дослідницький метод було залучено усну історію (*oralhistory*). **Відповідно, дослідження проводилося із застосуванням змішаних методів.** **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що вперше здійснено систематичне опрацювання метричних даних Реформатської церковної громади Неветленфолу. Завдяки аналізу архівних матеріалів дослідження суттєво збагачує демографічну та соціально-історичну реконструкцію поселення. **Висновки.** Головним результатом дослідження є створення чотирьох цифрових довідкових баз даних, укладених у вигляді Excel-таблиць, а також аналітичні висновки, основані на зафіксованих у них відомостях: перша база даних містить відомості про 341 охрещену дитину: ім'я, стать, дату народження і хрещення, місце народження та проживання, імена і віросповідання батьків, імена хрещених батьків, а також ім'я священнослужителя, який здійснював обряд; друга охоплює дані про 328 осіб (чоловіків і жінок), які уклали шлюб: ім'я, дату народження та укладення шлюбу, місце народження і проживання, віросповідання, сімейний

стан, імена свідків і ім'я пастора, який здійснює ввінчання; третя містить відомості про 149 померлих: ім'я, стать, дату народження і смерті, місце народження і проживання, місце смерті та поховання, причину смерті, час поховання і ім'я священнослужителя, який проводив поховальний обряд; четверта фіксує дані про 123 конфірмовані особи: ім'я, стать, дату народження і конфірмації, місце народження і проживання, імена, віросповідання та фах батьків, а також ім'я пастора, який здійснював конфірмацію.

Ключові слова: Неветленфолу, історіографія, історія села, реформатська церковна громада, метричні книги хрещень, шлюбів, смертей та конфірмацій.

A téma problematikája. Nevetlenfalu történetével nem sok kutató és történész foglalkozott. A kutatás problematikája abban rejlik, hogy ebben a témában még nem jelent meg olyan munka, amely a település történetét mutatná be az alapításától kezdődően egészen napjainkig, ugyanakkor Nevetlenfalu történetét főként csak röviden, nagyobb egységek (Ugocsa megye, Kárpátalja) részeként említették. Az egyházi iratanyag (református anyakönyvek) eddig nem volt tudományosan feldolgozva, emiatt hiányos a falu demográfiai, vallási és társadalomtörténeti képe. A vizsgálat célja, hogy bemutassa Nevetlenfalu református egyházának rövid történetét, feldolgozza és elemezze a református egyházközség anyakönyvi forrásait és mindezt demográfiai-társadalomtörténeti szempontból értelmezze.

Források és korábbi kutatások. A helytörténeti kutatások nagy jelentőséggel bírnak Kárpátalja történetének minél teljesebb feltárásában, a kisebb települések múltjának feldolgozása pedig hozzájárul a helyi identitás megerősítéséhez, valamint a regionális történeti ismeretek gazdagításához. Kutatásom ebbe az irányba próbál illeszkedni, Nevetlenfalu történetének feldolgozásával, illetve a református egyházközség iratanyagának elemzésével. A témához kapcsolódó történeti munkák elsősorban Nevetlenfalu első említését, földrajzi helyét, birtokos családjait, lakosságának 19–20. századi felekezeti és nemzetiségi megoszlását, nevének eredetét, valamint a helyi nemességre és földrajzi nevekre vonatkozó adatokra összpontosítanak. Először is meg kell említeni Botlik József és Dupka György alpműnek számító közös kötetét, amelynek egy külön fejezete részletesen tárgyalja Nevetlenfalu múltját.² A kutatás szempontjából kiemelt jelentő-

² Botlik József és Dupka György, *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján* (Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 1993), 158–160

ségű Szabó István monográfiája, melyben Ugocsa megye történetének leírása kapcsán hasznos adatokat találunk Nevetlenfalura vonatkozólag is.³ Fontos megemlíteni Sebestyén Zsolt (2020) adattárát, amelyben Kárpátalja területén megtalálható települések történelmi névadatait közli, minden településnévnek önálló szócikket szentel, ennek megfelelően Nevetlenfalunak is.⁴ A település római katolikus felekezetének megismeréséhez Palkó István, Ivaskovics József, Tárczy Andor és Kohán László közreadásában megjelent munkát használtuk fel.⁵ Továbbá, a település református egyháza történetének rövid megismeréséhez a Tenke Sándor szerkesztésében megjelent *Magyar Református Egyházak Javainak tára* című kiadványsorozat szolgált, amelynek a Máramaros–Ugocsa Egyházmegyét bemutató kötete részletes adatokat közöl Nevetlenfalu református gyülekezetének történetéről, épületeiről, felszerelési tárgyairól és iratanyagáról.⁶ Radvánszky Ferenc Ugocsai Egyházmegye című fejezetében Nevetlenfalu elhelyezkedését és rövid történetét ismerteti, valamint bemutatja a református templomot és annak lelkipásztorait.⁷ A település református egyháza lelkészeinek neveiről Fodor Gusztáv adattára tudósított.⁸ A primer forrásbázist a Nevetlenfalui Református Egyházközség Levéltárában megtalálható iratanyagok adták, vagyis a keresztelési-, házasságkötési-, halotti- és konfirmálási anyakönyvek, amelyek feldolgozása eredményeként a Nevetlenfalui Református Egyházközség 1938 és 1948, továbbá 1954 és 1990/1991 közötti történetére vonatkozóan a megkeresztelt gyermekek, házasságot kötő jegyespárok, elhunyt személyek és konfirmált fiatalok számát, nem, életkor és felekezet szerinti megoszlását, az elhunytaknál az elhalálozás különféle okait közli. Ahhoz, hogy a település egyházközségeinek jelene bemutatásra kerüljön, az oral history módszerét is alkalmaztuk. Az oral history, mint kutatási módszer segítségével sikerült betekintést nyernünk Nevetlenfalu

³ Szabó István, *Ugocsa megye* (Budapest–Beregszász: Hatodik Síp Alapítvány–Új Mandátum Könyvkiadó, 1994)

⁴ Sebestyén Zsolt, *Kárpátalja helységnevei* (Nyíregyháza, 2020), 6

⁵ Palkó, Ivaskovics, Tárczy, és Kohán. *Kárpátaljai templomai. Római katolikus templomok*. Ungvár, 1997, 59

⁶ I. *Máramaros–Ugocsa Egyházmegye*, szerk. P. Szalay Emőke és Küllös Imre, in *Magyar református egyházak javainak tára*, Kárpátaljai Református Egyház I–IV. (Budapest: Országos Református Gyűjteményi Tanács, 1999), 167–176

⁷ Radvánszky Ferenc, *Kárpátaljai református templomok* (Ungvár–Beregszász: Tárogató Kiadó, 2000), 83

⁸ Fodor Gusztáv, *Adattár kárpátaljai református gyülekezettörténeti kutatásokhoz 1523–2016* (Tiszaszentimre: Narancsik Imre Kutatói Műhely, 2016), 864

református, római katolikus és görögkatolikus egyházközségeinek jelenébe. Az interjúk során informálódhattunk az egyházközségek létszámáról, gyülekezeti alkalmakról, a római- és görögkatolikus templombúcsú időpontjáról, a református lelkésztől pedig megtudhattuk a presbitérium, s a gyülekezeti munkatársak számát is.

A kutatás feladata. Kutatásunkban igyekeztünk egyrészt feltárni a történetírásban azon munkák sorát, amelyek már foglalkoztak Nevetlenfalu történetével, valamint elsődleges és másodlagos történeti forrásokat is felhasználva bemutatni a település református egyházának rövid történetét és iratanyagait. Legfőképpen arra helyeztük a hangsúlyt, hogy az iratanyagokból kigyűjtött adatokat feldolgozzuk és elemezzük, lefedve az 1938 és 1948, továbbá 1954 és 1990/1991 közötti időszakot. Ennek érdekében kutatásunk során többek között a következő kérdésekre kerestük a választ:

1. Honnan eredeztetik a település nevét, milyen a földrajzi elhelyezkedése, népességszámának változásai/alakulása, milyen anyanyelvi oktatási intézményekkel rendelkezik?

2. Milyen demográfiai, névadási és vallási mintázatok rajzolódnak ki a megkeresztelt gyermekek adataiból az 1954–1991 közötti időszakban?

3. Milyen vallási összetétel mutatható ki a református gyülekezet házasságaiból 1954–1990 között?

4. Milyen életkori, nemi és halálozási jellemzők figyelhetők meg a református gyülekezet tagjai körében 1954–1990 között?

5. Milyen jellemzők mutathatók ki a református gyülekezet 1938–1948 közötti konfirmációs adatainak elemzése során?

6. Milyen demográfiai és társadalmi folyamatokra, változásokra következtethetünk a református egyházközség anyakönyvi adatainak elemzéséből a vizsgált időszakban?

7. Milyen szerepet játszanak a vallási közösségek és anyanyelvi intézmények Nevetlenfalu identitásának megőrzésében?

Adalékok Nevetlenfalu történetéhez: *nevének eredete.* Nevetlenfalu a 14. század első felében települt a történelmi Ugocsa megye déli részén. Az elsődleges Gyakháza, illetve Gyakfalva helységnév magyar eredetű, a magyar diák – deák „tanult ember, írnok” főnév vagy magyar Giok, Gok személynév, Gyok személynév és a birtokos személyjellel ellátott ház, illetve falu főnév összetételével keletkezett. Az előtag elhomályosulásával a helységnévbe idővel a magyar gyak „szúr, döf, közösül” igét értették bele, s az illetlenek

tartott Gyakfalva helyett a 17.század elejétől párhuzamosan a Nevetlenfalu névalakot kezdték használni. Egy arra utazónak a kocsisa így magyarázta meg e névnek eredetét: *A falut eredetileg Diákfalvának hítták, ebből aztán Gyákfalva, Gyakfalva lett; mivel pedig „gyakni” azon a vidéken csúnya jelentésű szó a nép e nevet elvetette s így kezdett szólani: Nevetlenre megyek stb.* Ez véglegesen a 18. század második felében gyökeresedik meg. A település neve az 1900-as évek elején a helységnévtárakban Nevetlenfalva alakban is előfordul. A korábbi ruszin népi, 1946-tól hivatalos Дяково a magyar régi Gyakfalva előtagjából alakult. A falu 2000-ben visszakapta a történelmi magyar nevét.⁹ A névváltást és az azt kiváltó incidens rövidke történetét ma is az egyik legismertebb és legérdekesebb kárpátaljai legendaként tartják számon,¹⁰ mely Dupka György és Zubánics László által összeállított Szépasszony dombja című kötetben a következőképpen került megfogalmazásra:

Egy onnan jövő parasztleányt egy arra lovagló kapitány tréfából megkérdezett: „Honnan jó?” Ez elpirulva azt felelte: „Ejh! Nincsen annak a falunak neve!” A leánynak ez ügyes felelete az alispánnak a tudomására jutott, s eltöröltetvén a régi név nyilvános rendelet folytán, 1720 -ban Nevetlenfalunak neveztetett.”¹¹

Földrajzi elhelyezkedése. Az első katonai felmérés (1782-1785) alapján, Nevetlenfaluban két templom és húsz ház volt (lásd: 1. térkép).

⁹ Sebestyén, *Kárpátalja helységnevei*, 310–311

¹⁰ Kocsis, Julianna. „Legendák Kárpátalján: A ‘névtelen’ falu története.” *KÁRPÁTALJA.ma* hírportál, 2014. augusztus 10. <https://karpatalja.ma/sorozatok/legendak-karpataljan/legendak-karpataljan-a-nevtelen-falu-tortenete/> (letöltve: 2023.04.05)

¹¹ Dupka, György, és Zubánics, László. *Szépasszony dombja. Kárpátaljai történeti és helyi mondák*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2014, 76

1. térkép: Nevetlenfalu kataszteri térképe 1782-1785 között¹²

Nevetlenfalu az Avas-hegység nyugati lábánál Batár és Akli települések között terül el, Nagyszőlőstől 23 km-re. Északról a Batár folyó szegélyezi. Egy 124 méter tengerszint feletti magasságon elhelyezkedő, viszonylag sík területen fekszik, amely délnyugat irányba enyhén lejt.¹³ A település déli határában található az ukrán-román határátkelő (Halmi), ahol vasúti és közúti teherforgalom van.¹⁴ Vasútállomása helyben: Nevetlen-Királyháza vonalon.¹⁵ A falu határában sík szántóföld található. Az ukrainai privatizáció következtében a lakosság magántulajdonába kerültek a szántóföldek. Így a lakosság nagy részének legfontosabb megélhetési forrása a mezőgazdasági munkálatokból adódik.¹⁶

Közigazgatási rendszere. Ma Nevetlenfalu község Kárpátalja déli részén, a Beregszászi járásban, Ukrajna területén. Mivelhogy Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 2015-ben elfogadta az *Önkormányzatok önkéntes egyesüléséről* szóló törvényt. A törvény értelmében kezdetét vette az ukrán közigazgatási decentralizációs reform. Ennek következtében a helyi városi és falusi önkormányzatoknak kistérségbe kellett szerveződniük. 2020. jú-

¹² <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurveyhungary/?layers=147&bbox=2554403.9793637875%2C6108328.021010277%2C2566471.47520431%2C6112694.486251068> (2023-04-15)

¹³ Szabó, János. *Nevetlenfalu honlapja*. 2009. <https://www.nevetlenfalu.hu/page.php?4> (letöltve: 2023.04.05.)

¹⁴ Kocán, Béla. „Nevetlenfalu földrajzi nevei.” *Acta Hungarica* 12 (2001): 33

¹⁵ Botlik-Dupka, *Magyarlakta települések*, 158

¹⁶ Kocán, *Nevetlenfalu földrajzi nevei*, 33

lius 17-én a Legfelsőbb Tanács megszavazta *A járások létrehozásáról és megszüntetéséről* szóló rendeletet, melynek következtében Ukrajna 490 járása megszűnt, helyette 136 új járás alakult.¹⁷ Kárpátalja 13 járása (lásd: 2. térkép) helyett 6 járás (Ungvári, Munkácsi, Beregszászi, Huszti, Técsői és Rahói járás) (lásd: 3. térkép) maradt, a 337 helyi önkormányzat pedig 64 kistérségbe szerveződött. A Nagyszőlősi járás megszűnt, a hozzá tartozó településeket a beregszászhoz csatolták.¹⁸

2. térkép: Kárpátalja közigazgatási felosztása a 2020-as reformig
(Összeállította: Molnár D István)¹⁹

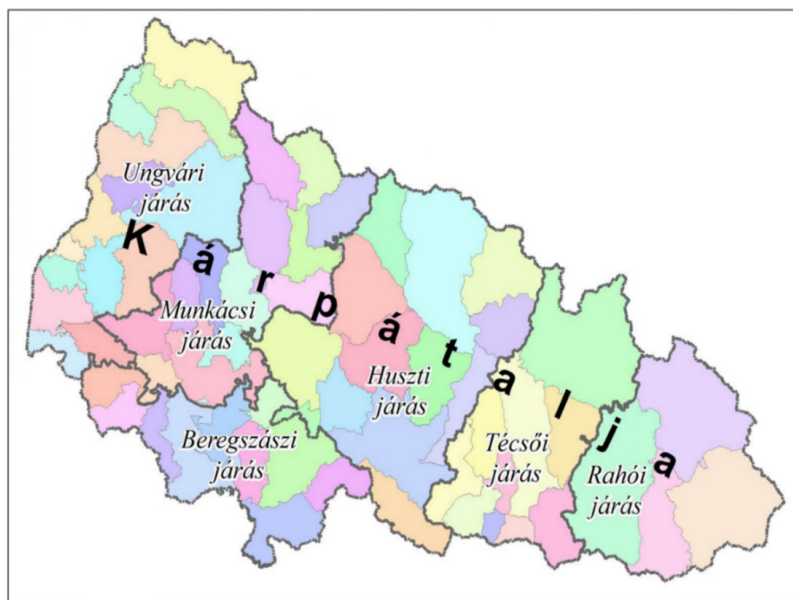
Az új közigazgatási felosztás következtében a korábban Nagyszőlősi járáshoz tartozó Nevetlenfalu a Péterfalvi Kistérséghez tartozó település lett a Beregszászi járásban (lásd: 3. térkép).

¹⁷ Tóth-Orosz, Enikő. „Decentralizáció Kárpátalján.” Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont honlapja. <https://hodinkaintezet.uz.ua/decentralizacio-karpataljan/> (letöltve: 2023. 05. 12.)

¹⁸ Uo

¹⁹ Tóth-Orosz, *Decentralizáció Kárpátalján*

3. térkép: Kárpátalja új közigazgatási felosztása 2020-tól
(Összeállította: Molnár D István)²⁰

A Péterfalvi Kistérség tanácsa 26 képviselőből áll. A tanácsban a településnek egy magyar nemzetiségű és egy ukrán nemzetiségű képviselője van jelen.²¹ 1998-ig a községet Macsiovszki József polgármester vezette. 2002-2006 között egy ukrán nemzetiségű polgármestere volt Nevetlenfalunak. 2006-tól pedig Nevetlenfalu polgármestere a magát magyar nemzetiségűnek valló Oroszi József, aki 2020-tól a Péterfalvi Kistérség polgármestere.

Utcanevei. 2001-ben tizenegy hivatalos utcanév van a községben, ezekben a jellegzetes névadási sajátosságok körvonalazhatók.²²

1. Magyar író, költő személynevéből alakult utcanév: Petőfi utca
2. Orosz írók, költők személynevéből alakult utcanév: Majakovszkij utca, Nyekraszov utca
3. Orosz űrhajós személynevéből alakult utcanév: Gagarin utca
4. Szovjet államfő (fedő-) nevéből alakult utcanév: Lenin utca

²⁰ Tóth-Orosz, *Decentralizáció Kárpátalján*

²¹ „Депутати громади: Список депутатів.” Вебсторінка Пийтерфолвівської сільської ради. <https://www.peterfalvaotg.gov.ua/депутати-громади/> (2024.05.11.)

²² Kocán, *Nevetlenfalu földrajzi nevei*, 33

5. Történelmi iratnévből alakult utcanév: Internacionálé utca

6. Irányáról elnevezett utca: Akli utca

7. Az utcában található valamilyen létesítményről kapta nevét: Vasút utca

8. Elvont fogalmakból alakult utcanévek: Barátság utca, Ifjúsági utca²³

A személynévi eredetű utcanéveknél az „emlékállítás” figyelhető meg, más nem fedezhető fel az adott objektum és a hozzákapcsolódó név között.²⁴ Több útvonalnak (a hivataloson kívül) népi neve is van.

Ezek névadási gyakorlata a következő: alakjáról (Patkó utca ~ Gagarin utca), a két utca közt lévő távolságról (Kuba utca – *Vietnámi utca) és koráról (Új utca) kapták nevüket. Két esetben megfigyelhető, hogy az orosz személynévi eredetű utcanévnél képződött népi név (pl. Gagarin utca és Nyekraszov utca). Egy bekötőút van a községben, amelyet személynév (vezetéknév) + névutós alakban neveznek meg a lakosok. Ez azzal magyarázható, hogy ezen az útszakaszon lakóházak nincsenek, így csupán a Fogadó utca és a bekötőút kereszteződésénél letelepült családnak a vezetéknév szolgál a névadás alapjául, mivel ez ősparta a többi (bekötőúttal) szomszédságban lévő házzal szemben (Száraz mellett).²⁵

„Az ukrainai helyi önkormányzatokról” szóló 26. cikk első részének 41. bekezdésének 37. cikke értelmében, figyelembe véve a képviselők javaslatait és észrevételeit, a végrehajtó bizottság 2022. április 28-i határozata alapján a Péterfalvi Kistérség úgy határozott, hogy a Nevetlenfaluban található Gagarin utca nevét Zöld utcára, Majakovszkij utca nevét Béke utcára, s a Nyekraszov utca nevét Nárcisz utcára módosítja.²⁶

Népessége. 1851-ben 178 római katolikus, 48 görögkatolikus, 107 református, 25 izraelita lakta a települést. 1862-ben a lélekszám 363 fő és a „divatozó nyelv” a magyar.²⁷ Az 1877-es helységnévtárban a következőket találjuk: „Nevetlen, falu, Ugocsa megye, tiszántúli járás, 85 ház, 450 lélek, magyar, római katolikus, 1053 katasztrális hold, törvényszék Szatmár, já-

²³ Kocán, *Nevetlenfalu földrajzi nevei*, 33

²⁴ Uo

²⁵ Uo

²⁶ 16 сесії 8 скликання Пийтерфолвівської сільської ради Берегівського району Закарпатської області. „РІШЕННЯ №1512 Про перейменування вулиць.” Вебсторінка Пийтерфолвівської сільської ради. <https://drive.google.com/file/d/1yE7Nk3ZSgQFFOmVKLajy81YXrZbm4xES/view?usp=sharing> (2024.05.11.)

²⁷ Szabó, *Ugocsa megye*, 211

rásbíróság Halmi, adóhivatal Nagyszőlős, utolsó posta Halmi”.²⁸ 1900-ban Nevetlenfalu 499 lakosa magyar, 3 fő német, 1 fő pedig rutén anyanyelvű. Ugyanezen évben felekezeti megoszlása szerint 231 római katolikus, 86 görögkatolikus, 4 evangélikus, 143 református és 39 izraelita lakott a településen.²⁹ 1910-ben 542 fő,³⁰ 1921-ben 562,³¹ 1940-ben 806,³² 1941-ben 728,³³ 1969-ben 1094 és 1982-ben 1275 fő élt a településen.³⁴ Lakosainak száma: 1989-ben 1419 fő, akik 4/5 részben magyarok,³⁵ míg 1991-ben 1200 fő, amelyből 1150 fő magyar.³⁶ 1999-ben 1620 lakosának 80%-a volt magyar. A hivatalos népszámlálási adatok alapján Nevetlenfalu lakossága a 2001. évben 1632 fő volt. Ebből 1401-en (a lakosság 85,85%-a) magyar nemzetiségűnek vallotta magát.³⁷ A 2002-es népszámlálás adatai szerint a község lakossága körülbelül 1559 fő.³⁸

Első címere. A címer alapja az a klasszikus pajzs forma, amely a magyar címerben is található. A címerpajzs felül vízszintesen vágott, alul enyhén csúcsosan ívelt, szimmetrikus formájú. A pajzsforma vízszintesen hasított az aranymetszés szabályainak megfelelően. A felső nagyobb mező színe vörös, az alsó zöld. A két mezőt kék színű hármashalom választja el, mely a címerpajzs bal szélétől a jobb széléig tart. A pajzs közepén (a pajzs alsó csúcsától indulva) stilizált, egyenes szárú arany búzakalász osztja ketté a pajzsot. A búzakalász előtt 70°-os szögben állított stilizált, fehér színű lúdtoll látható, amely a zöld mező aljából indulva halad, takarva a búzakalász szárát a hármashalmot, a lúdtoll felső vége kishíján hozzáér a sólyom szárnyvégeéhez.³⁹

²⁸ Kocán, *Nevetlenfalu földrajzi nevei*, 33

²⁹ Szabó, *Ugocsa megye*, 211

³⁰ Botlik–Dupka, *Magyarlakta települések*, 159

³¹ Szabó, *Ugocsa megye*, 211

³² Botlik–Dupka, *Magyarlakta települések*, 159

³³ Szabó, *Ugocsa megye*, 212

³⁴ Botlik–Dupka, *Magyarlakta települések*, 159

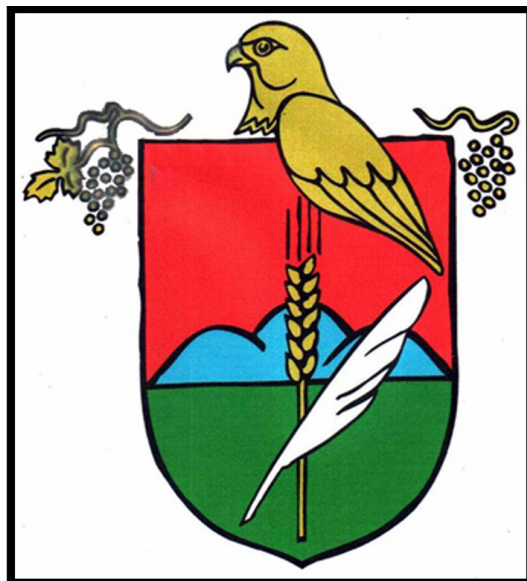
³⁵ Szabó, *Ugocsa megye*, 212

³⁶ Botlik–Dupka, *Magyarlakta települések*, 159

³⁷ Szabó, János. *Nevetlenfalu honlapja*. 2009. <https://www.nevetlenfalu.hu/page.php?4> (letöltve: 2023.04.05.)

³⁸ Kocán, *Nevetlenfalu földrajzi nevei*, 33

³⁹ Futó, Tamás. *Nevetlen első címere*. Budapest, 2000

1. kép: Nevetlen első címere⁴⁰

A címerpajzs tetején oromdíszként bal felé tekintő aranyszínű stílizált sólyomfej és -szárny helyezkedik el. A sólyom testét nem látjuk, de a szárnya rá akar a címerpajzsra úgy, hogy a szárny csúcsa a piros mező középmezőmagasságában majdnem érinti a címerpajzs jobb szélét. A címerpajzs bal és jobb felső sarkánál a pajzsra kívül egy-egy stílizált, arany szőlőfürt és inda képezi a címerpajzsot kívülről díszítő ornamentikát.⁴¹ A címerben használatos színek egyfelől a magyar nemzeti identitáshoz kapcsolódnak, másfelől a kék és sárga, illetve arany révén az ukrán nemzeti színekhez is. A hármasság kapcsolódási pont a magyar címerhez, egyben utalás a közelben húzódó Kárpátok hegyeire. A búzalkalász ősi és a mai napig szent termékenység és bőség szimbóluma – mely minden népcsoport számára azonos tartalommal bír – jelen címeren nemcsak a tevékenységre utal, de egyben a hajthatatlanságot is jelenti valamint az ég és föld közötti kapcsolatot szimbolizálja. A lúdtoll részben a falu eredeti nevére utal, másrészt

⁴⁰ <http://www.heraldicum.ru/ukraine/towns/images/nevetlen.jpg> (2023-04-11)

⁴¹ Futó, *Nevetlen első...*

a minden korban fontos írásbeliségre, tudásra utaló szimbólum. A külső ornamentikában megjelenő szőlőfürtök is a tevékenységre utalnak.⁴²

Anyanyelvi intézményei: Nevetlenfalui Középiskola. Az XIX. század 80-as és 90-es éveiben Nevetlenfaluban már működött iskola. A Csehszlovák Köztársaság idején a községbe megnyitották a cseh tannyelvű elemi iskolát, s mivel nem állt rendelkezésre szabad épület, új iskolát építettek a falu főutcáján, amely két tanteremmel és egy, tanárok számára kialakított szobával rendelkezett. 1931 és 1935 között a csehszlovák kormány Kárpát-alján bevezette a kötelező nyolcosztályos oktatást, így Nevetlenfaluban is megszervezték a nyolcosztályos iskolát két összevont osztállyal. Ugyanakkor a faluban működött egy nyolcosztályos iskola magyar nyelvű oktatással is, két összevont osztállyal. Ez az iskola sokkal rosszabb anyagi helyzetben volt, mint a cseh iskola. Tényleges anyagi támogatást a római katolikus és református egyház nyújtott számára, mivel a lakosság túlnyomó többsége vallási hovatartozás szerint római katolikus vagy református volt. Ennek megfelelően a tanulók nevelése keresztény erkölcsi alapon történt. A hit-tanórákat az iskolában a lelkészek tartották: a római katolikus Gager Antal és a református Bukó Lajos. 1938 őszén a cseh nyelvű oktatással működő iskola bezárásra került, és csak a magyar iskola működött tovább.⁴³

2. kép: Nevetlen első címere⁴⁴

⁴² Uo

⁴³ Nevetlenfalui Középiskola. Honlapja. https://neki.ucoz.ua/index/istorija_shkoli/o-9 (letöltve: 2024.05.11.)

⁴⁴ <http://www.heraldicum.ru/ukraine/towns/images/nevetlen.jpg> (2023-04-11)

1945-ben a faluban megnyílt a magyar tannyelvű hétosztályos iskola. Az iskola első igazgatója Kekercsén Miklós volt. Iskolai helyiséggként a volt cseh iskola épületét és az egykori községháza helyiségeit használták: összesen 5 tantermet és 1 irodát. Az 1947-1948-as tanévben a 285 gyereket 13 pedagógus oktatott az iskolában (ebből az 1-4. osztályokban 127 tanuló, az 5-7. osztályokban pedig 148 tanuló járt).⁴⁵ 1948-ban megkezdődött egy új iskolaépület építése a falu központjához közel, a főutcán, amely négy tantermet és egy tanári szobát foglalt magába. Az 1948-1949-es tanévben a tanárok száma 17-re emelkedett. 1950 és 1954 között az iskola igazgatója Joszip Jamnyickij volt, 1954-től Ivan Prodan. Az 1954-1955-ös tanévben az iskolában 9 tanár dolgozott. 1960 januárjától a nevetlenfalui hétosztályos iskola áttért a nyolcosztályos általános kötelező oktatásra, és az iskola nevét nevetlenfalui nyolcosztályos iskolára változtatták. Az 1961-1962-es tanévtől kezdődően az iskolában egy ukrán tannyelvű osztály indult (osztályfőnök: Poljancsuk Malvin). 1966. szeptember 1-jén pedig megnyílt az 5. osztály ukrán tanítási nyelvvel. Az 1970-1971-es tanévtől az iskola igazgatója Vaszil Kövesligeti lett. A pedagógusok száma 21 fő volt.⁴⁶ A 70-es évek közepén megkezdődött egy új iskola építése a falu központjában, mely 1984. szeptember 1-jén nyitotta meg kapuit. 1988. szeptember 1-től pedig párhuzamosan folyik az oktatás magyar és ukrán nyelven az iskolában. Az 1988-1989-es tanévben az iskolai tantestületben 20 szaktanár, 5 osztálytanító és 5 napközis nevelő szerepelt.⁴⁷

A Nevetlenfalui Középiskola jelenleg közel 200 diákkal, 32 pedagógussal és 19 személyzeti taggal működik. Az iskola igazgatója Korpos András, aki 1989-től földrajzot tanít az intézményben, s 2020-ban lett igazgató. A diákok Nevetlenfalun kívül Akliról, Aklihegyről, Batárról és Újakliról utaznak be. A becsült építési kor alapján 35 éves iskolaépület önkormányzati tulajdonban áll, jelenleg a Péterfalvi kistérség tartja fenn. A teljes belső felújításon átesett „Kárpátaljai magyar bázisiskolák felújításának támogatása” program keretein belül 2025. április 12-én adták át a felújított Nevetlenfalui Középiskolát.⁴⁸

⁴⁵ Uo

⁴⁶ Nevetlenfalui Középiskola. Honlapja. https://neki.ucoz.ua/index/istorija_shkoli/o-9 (letöltve:2024-05-11)

⁴⁷ Uo

⁴⁸ Sz. Kárpáthy, Kata. „Átadták a felújított Nevetlenfalui Középiskolát.” *Kárpátalja.ma* hírportál, 2025. április 13. <https://karpatalja.ma/karpatalja/oktatas/atadtak-a-feluji-tott-nevetlenfalui-kozepiskolat/> (letöltve:2025-05-21.)

Nevetlenfalui Művészeti Iskola. Nevetlenfaluban jelenleg is működik egy zeneiskola, amely 1988-ban jött létre a falu egykori kultúrfelelősének, Kosztya Margitnak a kezdeményezésére. Az iskola megvalósításához az akkori „Komszomol” kolhoz elnöke, Engi Gábor biztosította az anyagi hátteret. Azonban nem állt rendelkezésre szabad épület, így a zeneiskolát a helyi általános iskola épületébe szervezték meg. 1988-ban 67 gyereknek 6 tanár oktatott hangszeres zenét, többek között fúvós hangszereken, hegedűn, zongorán és tangóharmonikán tanulhattak meg játszani. Az iskola első igazgatója Csüri Lajos volt (1988-1993); 1993 és 2003 között pedig Király Kálmán. 2003-ban a zeneiskola új szakokkal bővült (tánc, rajzszakör) és az iskola nevét Nevetlenfalui Művészeti Iskolára változtatták. Az intézményt 2003-tól Király Natália igazgatja,⁴⁹ amely 2008-ban esett át az állami attesztáción. A megyei vezetőség kimagasló teljesítményükért elismerésben részesítette az iskolát. A tanári karral még abban az évben megszervezték egy jótékonysági koncertet is, amit aztán tíz éven keresztül minden évben megismételtek Nagyszőlősen, a fogyatékkal élők világnapja kapcsán.⁵⁰ Az oktatási intézmény életében jelentős mérföldkő volt, amikor 2018-ban a helyi általános iskolából átkerültek egy új épületbe. A község-háza épületének felső szintjének a felújítását 2015-ben kezdték meg, miután egy budapesti jótékonysági koncert adományaiból sikerült támogatáshoz jutni. Ezt követően beköltöztek az új épületbe, ahol minden tanárnak lett saját osztálya, külön énekkar, szolfézs osztály. Az iskola alapításának 35. évfordulója tiszteletére a kistérség oktatási osztályának támogatásával megújult a díszterem is.⁵¹

Jelenleg mintegy 120 gyerek jár a zeneiskolába, akiket összesen 14 tanár oktat. A gyerekek jellemzően a környező öt faluból érkeznek (Szőlősgyula, Akli, Aklihegy, Nevetlenfalu, Batár). Fúvós hangszereken, hegedűn, zongorán és cimbalmón tanulhatnak meg játszani. Utóbbi Kárpátalján különlegességnek számít, és a magyar vonatkozású zeneiskolák közül csak Nevetlenfaluban oktatják.⁵²

⁴⁹ Király, Natália, 1964. évi születésű, a Nevetlenfalui Művészeti Iskola igazgatója

⁵⁰ Simon, Rita. „A Nevetlenfalui Művészeti Iskola csillog Kárpátalja térképén.” *Kárpáti Igaz Szó*, 2023. október 29. <https://kiszto.net/2023/10/29/a-nevetlenfalui-muveszeti-iskola-csillog-karpatalja-terkepen-%e2%94%82kiszto-interju/> (letöltve:2024.05.11.)

⁵¹ Uo

⁵² Uo

Nevetlenfalui Óvoda. A középiskolában működött az óvoda Nevetlenfaluban 1999-től 2004-ig, de csak a nyári iskolai szünet idején. 2003 őszén az érdi Egymásért Alapítvány jóvoltából a helyi rendelőintézet felső szintjén sikerült berendezni a hiányzó óvodát, amely 2004 május elsején nyitotta meg kapuit. Az igazgatója, Lovász Éva lett.⁵³ 2017-ben a magyar kormány által meghirdetett Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Program keretében a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség kezdeményezte egy új óvoda építését a községben. Végül a római katolikus egyház tulajdonában lévő, kiprivatizált régi rendelői telek helyén megkezdte az új óvoda építését magyarországi támogatással, a Katolikus Karitászon keresztül. 2018 szeptemberétől megindult a bontási művelet; az építkezési munkálatok pedig 2018-tól 2021-ig tartottak, melyben 8 helyi férfi vett részt. Az új óvoda 2022. október 26-án nyitotta meg kapuit a gyerekek előtt. Az óvoda épülete a Nevetlenfalui Római Katolikus Egyházközségé, de a Péterfalvi kistérség tartja fenn. A jelenlegi hivatalos neve: Nevetlenfalui Óvoda.⁵⁴

2023 novemberétől az óvoda igazgatója, Fudella Anita. Jelenleg az óvoda kis- és nagycsoporttal egyaránt 29 gyereket számlál. A kiscsoportot katica- a nagycsoportot pillangócsoportnak is nevezik. 2023-ban 9 gyerek ballagott el, idén 6 gyerek búcsúzik az óvodától. Az óvodának 15 munkatársa van, köztük 6 pedagógus, szakácsnő, konyhai kisegítő, 3 dada/segédóvónő, medikus, gazdasági vezető, javító munkás és őr. Heti kétszer van zenefoglalkozás Korcsinszky Dánics Juliannával, aki játékosan táncra, énekekre tanítja a gyerekeket. Heti egyszer sor kerül népi játékokra, hagyományőrzésre Kurendás Szilvia vezetésével. A gyerekek számára rendszeresen folyik a hitoktatás: római katolikus részről Pados Ágnes oktatja, a református gyerekek számára Oroszi Izabella, s a görögkatolikus gyerekeknek Iván Gábor, görögkatolikus áldozópap. Ezenkívül a kápolnában mindennapot lelki percekkel indítanak a gyerekek. Az óvodában sor kerül zártkörű és nyílt rendezvényekre. Zártkörű a farsang és az aranyősz, ahová a szülők nem hivatalosak. A nyílt az anyáknapja, mikulás/karácsony és a ballagás.⁵⁵

Nevetlenfalui Római Katolikus Egyházközség. A plébániát a 14. században alapították. A hitújítás idején elvész az ősi kistemplommal együtt,

⁵³ Ferenczi, Katalin. „Új óvodát kapott Nevetlenfalú.” *Kárpátaljalap*, 2004. május 7., 173. szám. <https://karpataljalap.net/2004/05/07/uj-ovodat-kapott-nevetlenfaluj> (letöltve: 2024.05.11.)

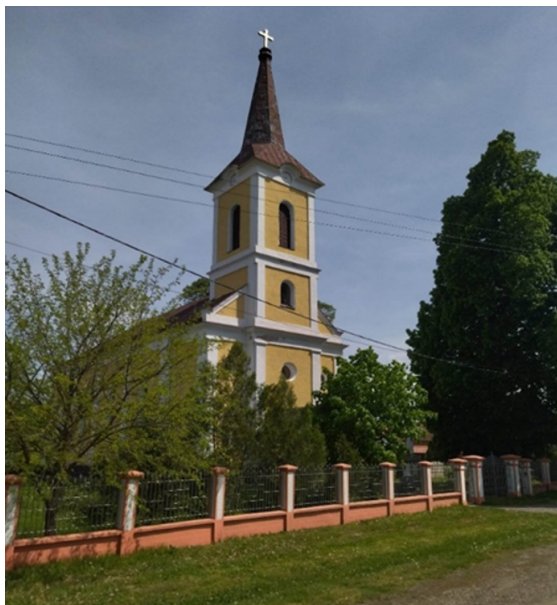
⁵⁴ Fudella, Attila, 1983. évi születésű, a Nevetlenfalui Római Katolikus Egyházközség kurátora

⁵⁵ Fudella, Anita, 1989. évi születésű, a Nevetlenfalui Óvoda igazgatója

utóbbi a katolikusok 1744-ben szerezték vissza. A plébániát csak 1790-ben állították helyre. Mivel a templom a különféle viszontagságok közepette, kivált pedig az 1880. évi földrengés által megrongálódott, újak az építésébe fogtak, melyet 1903-ban szenteltek fel. Anyakönyvezetés kezdete: 1790.⁵⁶

1994-1996 között a lelkipásztor: Hermann Áron. A hívek száma 740 fő, az istentisztelet nyelve magyar. Kiemelkedően értékes, ellenben meglehetősen rossz állapotú orgonáját, mely ma műemlékértékű, a pressburgi karl Klöckner mester építette 1844-ben. Fíliája: Aklihegy.⁵⁷

3. kép: Szent Kereszt Felmagasztalása Templom (saját felvétel)

A Nevetlenfalui Római Katolikus Egyházközség plébánosainak névsora 1790-től 2025-ig: Bodó Mihály (1790-1810), Moldoványi Bogdán (1810. febr.-dec.), Pányoki Dániel (1810-1815), Bokor János (1815-1817), Papp György (1817-1819), Csorba József (1819-1820), Gorove Antal (1820-1829), Markovits Tivadar (1829-1834), Gorove Antal (1834-1846), Lenárd József (1846-1849), Brad Ferdinánd (1849-1851), Bodnár Béla (1851-1853), Szabó József (1853-1854), Kázmérfi Antal (1854-1896), Köncs László (1896-1907),

⁵⁶ Palkó, Ivaskovics, Tártsy, és Kohán. *Kárpátalja templomai. Római katolikus templomok.* Ungvár, 1997, 59

⁵⁷ Uo

Rokk István (1907. ápr.-júl.), Reiter András (1907-1921),⁵⁸ Rokk István (1921-1930), Háger Sándor (1930-1944), Tarnóczi János, Falveter Béla (ketten egy évig), Tempfli István (1945-1951), Fekete István (1951-1957), Tempfli István (1957-1958), Müller István (1958-1960), Fekete István (1960-1966),⁵⁹ Galambos József (1966-1967), Szólics Bálint (1967-1973), Müller István (1973-1974), Hasák Gyula (1974-1975), Szólics Bálint (1975-1980), Károlyi Lajos (1980-1989), Radics Mátyás Dávid (1989-1993), Német Imre (1993-1994), Hermann Áron (1994-1996), Reisz Péter Pál (1996-1999), Bán Jónás (1999-2004), Lengyel Dónát atya (2004-2008), Bán Jónás (2008-2010), Hajjas László Ámosz (2010-2022), Bán Jónás (2022-től napjainkig (2025)).⁶⁰

A nevetlenfalui római katolikus templom stációs képeit 1938-ban állították Háger Sándor szervezésével, aki 1944-ben elhagyta a plébániát. Az egyház lelkipásztor nélkül maradt egy ideig. 1945-től 1950-ig Tempfli István volt a nevetlenfalui római katolikus plébános, aki 1946-ban az első nyilvános szent áldozás előkészítője volt. Az egyházközségben 1947-ben került sor az első nyilvános bérnálásra. Tempfli idején az egyház nagyon szegény volt, 1948-ban a plébániát is kiürítették a katonaság részére. 1950-ben Tempfli István Aknaszlatinára került, onnan pedig lágerbe vitték. 1950-től 1956-ig Fekete István helyettesítő plébános volt. Tempfli István 1956-tól 1958-ig ismét római katolikus plébános, és 1957-ben megszervezte az első római katolikus templom külső felújítását. Müller István 1958 és 1960 között volt helybeli plébános, aki Rahóról került Nevetlenfaluba, Tempfli pedig az ő helyére ment Rahóra, mintegy helyet cseréltek. 1960 és 1967 között Fekete István helyettesítő plébános volt haláláig. 1968-tól a tiszaujlaki Galambos József plébános látta el egy évig a gyülekezetet. 1969-től 1980-ig a királyházi Szólics Bálint volt a helyettesítő plébános. Ezt követően Károlyi Lajos, mezőkaszonyi plébános szolgált a gyülekezetben 1989-ig.⁶¹ 1989 óta a ferences rendű papok szolgálnak a gyülekezetben. Ma a gyülekezet lélekszáma: 500 fő. A vasárnapi miséken a gyülekezet 40%-a vesz részt. Jelenlegi plébános: Bán Jónás. A képviselő testület 12 tagú. A gyülekezetben folyik a hitoktatás, illetve ministráns foglalkozás. A templombúcsút szeptember 14-én tartják.⁶²

⁵⁸ Kázmérfi, Antal. *Nevetlenfalui római katolikus plébánia története*. Nevetlenfalu, 1880

⁵⁹ Nevetlenfalui Római Katolikus Egyházközség. *Anyakönyvek 1920-1966*

⁶⁰ Nevetlenfalui Római Katolikus Egyházközség. *Anyakönyvek 1990-2023*

⁶¹ Kázmérfi, Nevetlenfalui római katolikus plébánia története

⁶² Fudella, Attila, 1983. évi születésű, a Nevetlenfalui Római Katolikus Egyházközség kurátora

Nevetlenfalui Görögkatolikus Egyházközség. A Nevetlenfalui Görögkatolikus Egyházközség viszonylag rövid múltra tekint vissza. Görögkatolikus templomát 2011-ben szentelték fel, addig a gyülekezet nem rendelkezett saját templommal (lásd: 4. kép). A templom felépítése előtt a miséket a nevetlenfalui római katolikus templomban tartották, hetente egyszer. A gyülekezet jelenleg 120 tagot számlál és jelenleg Iván Gábor szolgál a településen, aki így nyilatkozott a helyi gyülekezet életéről: „A templomot 2011. október 22-én szentelték fel, Szent György ünnepének tiszteletére. A templombúcsút április 23-án tartjuk, átlagosan 80-100 fő vesz részt rajta. Olyan programokra kerül sor, mint az Ünnepi Szent Liturgia, Körmenet, olajkenet, búzaszentelő. Nagyböjt elején görögkatolikus egyházunkban szokás a koliba (koliva) megáldása Szent Tivadar nagyvértanú tiszteletére és a böjti kitartás megerősítésére. Hetente háromszor van Szentmise, átlagosan 40-50 fő részvételével. A gyerekek számára rendszeresen folyik a hitoktatás, illetve nyáron megrendezésre kerül egy három napos biblia tábor.”⁶³

4. kép: A nevetlenfalui görögkatolikus templom (saját felvétel)

⁶³ Iván, Gábor, 1990. évi születésű, nevetlenfalui görögkatolikus pap

Jákó Gabriella, a Nevetlenfalui Görögkatolikus Egyházközség egyik gyülekezeti tagja ekképpen nyilatkozott az egyházzal: „A görögkatolikus miséket a templom építése előtt a római katolikus templomban tartottuk. Szűcs Viktor tartotta a miséket, hetente egyszer, amin átlagosan 15-20 ember vett részt. A templomunk 4 évig épült. Három papunk volt: Szűcs Viktor (az egyház első papja), Petrás László és a jelenlegi Iván Gábor. Az egyházi életből igyekszem teljesen kivenni a részem, különböző szolgáltatásokat teljesítek a gyülekezetben.”⁶⁴

A Nevetlenfalui református egyházközség története és iratanyagának elemzése. A gyülekezet története. A kezdetektől fogva Nevetlenfalui templomos hely volt.⁶⁵ A falu lakói a reformáció kezdetén vették fel az új vallást.⁶⁶ 1540-ben Gyakfalvi Eufrozina a házát és a hozzátartozó szántóföldeket, rétet, halászfölvet és szőlőhegyet a falu Mindenszentekről elnevezett templomának adományozta. 1573-ban Gödő János falusbíró idejében, 34 jobbágycsalád mellett 3 zsellér lakott a faluban. A dézsmából járó negyedrészt a batári prédikátornak adták, aki a gyülekezetet, mint leányegyházat gondozta. A következő században a helység lakossága inkább fogyott, mint szaporodott. Így Nevetlenfalui továbbra is Batár filiája maradt egészen a XVII. század végéig. Ennek ellenére 1611-ben nemcsak prédikátor, hanem az iskolarektor is szolgált a gyülekezetben. 1645-ben Ilosvai Sz. István a dézsmából járó rész felvételekor a következőképpen nevezte meg magát az általa adott nyugtán: „A batári és a nevetlenfalui gyülekezeteknek az Isten Igéje predikálásában fáradozó papja és szolgálja: Ilosvai Sz. István 1645-ben.”⁶⁷ A gyülekezet a XVIII. század elején vált anyaegyházzá, mert az 1728. évi összeírásban már így szerepel. Lelkipásztora ekkor Gyalay Sámuel volt.⁶⁸ 1843-ban mindössze 108 lelket számlált.⁶⁹ A XIX. századi gótikus stílusú templom helyén új református templom épült 1910-ben. A jó arányú, klasszicista jellegű templom egyhajós, a nyolcszög három oldalával záruló apszissal. A nyugati homlokzat felett emelkedő kétszintes, hegyes gúlasisakos tornya háromszög oromzattal kapcsolódik a hajóhoz. A lizénákkal tagolt homlok-

⁶⁴ Jákó, Gabriella, 1965. évi születésű, a Nevetlenfalui Görögkatolikus Egyházközség tagja

⁶⁵ I. Máramaros-Ugocsa Egyházmegye, 167

⁶⁶ Radvánszky, *Kárpátaljai Református*, 83

⁶⁷ I. Máramaros-Ugocsa Egyházmegye, 167

⁶⁸ Uo

⁶⁹ Uo

zatokon lévő ablakok és a nyugati bejárat félköríves záródásúak. 1987-ben a hívek adományából felújították a templomot. A templom 200 férőhelyes.⁷⁰

Az 1989. évi népszámlálás szerint a falu lakossága 1419 fő, ebből református 485 fő.⁷¹ 1996-ban a gyülekezet visszakapta tulajdonába az 1948-ban törvénytelenül elkobzott parókiát. 2000 tavaszán megkezdődött az új parókia építése.⁷² 2010-ben pedig a templom építésének századik évfordulója alkalmából templomfelújításra kerülhetett sor, valamint a templom teljes tetőszerkezetének cseréjére.

A Nevetlenfalui Református Egyházközség lelkipásztorainak névsora 1645-től 2025-ig: Ilosvai Sz. István (?-1645-?), Gyalay Sámuel (?-1728-?), Nagy Mihály (?-1808-?), Kondor Sámuel (?-1843-?), Szabó Miklós (?-1886-?), Szentpétery Pál (1922-1926), Bukó Lajos (1929-1944), Fekete Gyula (1944-1946), Király Kálmán (1947-1977), Oroszi Pál (1977-1988), Seres János (1989-2001), Lőrinc Attila (2001-2017),⁷³ Domonyi Erik (2017-től), Hunyadi Attila (2018-tól), Kardos Ágnes és Kobrin Mihály (2019-től), Ötvös Károly és Molnár Zsolt (2021. márc.-aug.), Ifj. Hajas István (2021 szeptemberétől napjainkig (2025)).⁷⁴

A Nevetlenfalui Református Egyházközség jelenlegi lelkésze, ifj. Hajas István ekképpen nyilatkozott a gyülekezet életéről: *„2021 óta szolgálók a gyülekezetben. Ez viszonylag nem sok idő, mégis úgy érzem, hogy már sikerült beilleszkedni, valamint megismerni és megszeretni a közösséget. Vezető testületünk, a presbitérium 12 tagú, ebből jelenleg 8-an vannak itthon, + még van két pót presbiterünk, akik szintén itthon tartózkodnak. A presbitériummal negyedévente ülésezünk, ami az évenkénti 4 kötelező ülést teszi ki, de tavaly például 6 ilyen ülésre kerülhetett sor, amit az egyházkerületi választás indokolt. A gyülekezet számos pályázatot megnyert, az egyik ilyen pályázat jóvoltából kettő darab légkondi felszerelésére kerülhetett sor templomunkban. Az egyházközségnek 11 munkatársa van, köztük hitoktató, gyermekmunkás, gondnok, kántor, szárazkántor. Heti kétszer van istentisztelet, vasárnap és csütörtökön, a csütörtöki istentisztelet után imaközösség, minden kedden gyülekezeti bibliaóra, pénteken női bibliaóra. Minden hónap első gyülekezeti bibliaórájára a presbitereket várom szeretettel, hogy ezáltal ők is valamilyen formában részei legyenek a gyülekezeti életnek. A gyermekek számára rendszeresen folyik a*

⁷⁰ Radvánszky, Kárpátaljai Református, 83

⁷¹ I. Máramaros-Ugocsa Egyházmegye, 167

⁷² Radvánszky, Kárpátaljai Református, 83

⁷³ Fodor, Református múltunk, 686–687

⁷⁴ Nevetlenfalui Református Egyház, Anyakönyvek 1994–2025

hitoktatás és vasárnapi iskola, valamint az istentisztelet alatt örömhírklub és szombatonként kisíji az 5-7. osztályosok számára. Az ifjúságnak a konfirmációra való felkészítés és szombatonként nagyíji működik. Idén is mindenképp szeretnénk vakációs bibliahetet szervezni a gyerekek számára, bár a helyszín még kérdéses, de a tavalyi tapasztalatokból ítélve egy igencsak áldásos hetet hagyhattunk magunk mögött, ugyanis csaknem 170 gyerek fordult meg a hét folyamán. A gyülekezeten belül lehetőség van egy három alkalmas GYEK-es szeminárium, illetve kisíji vezető képző elvégzésére. Ezenkívül még részt lehet venni felnőtt konfirmációs képzésen is. Működik a gyülekezetben a diakóniai és missziói bizottság. A diakóniai bizottság tagjai idősek, betegek látogatásával foglalkoznak. A missziói bizottság tagjai pedig Isten ígéjének terjedésére fókuszálnak. Ebből a célból kerülhetett kihelyezésre 10 darab igésdoboz a falu 10 különböző üzletében. A gyülekezet számára havonta egyszer van könyvajánló, amit a gyülekezet könyvtárából kitudnak kölcsönözni a gyülekezeti tagok. A gyülekezet havonta új ígét tanul, viszont a köszöntő ige változatlan: „Ne aggodalmaskodjatok tehát a holnap felől, mert a holnap majd aggodalmaskodik a maga dolgai felől. Elég minden napnak a maga baja.” Máté 6, 34.

Az egyházközség temploma, harangjai és úrasztali felszerelési tárgyai. Nevetlenfalu református egyházközségének temploma vaskerítéssel körülvett. Tornya a hajóba beépült. Toronysisakja a falak fölött beszűkül, majd sokszögletű hegyes gúla alakú. A templomhajó síkmennyezetű, két oldalán és a hajó végén ívelt ablakkal. A két karzata egyszerű. A szószék szögletes, korona nélküli. Az 1930-ban épített parókiát 1947-ben elvette a szovjet hatalom, 1996-ban kapták vissza.⁷⁵

A helyi egyházközség két haranggal rendelkezik: az egyik harang 1909-ből származik, mely bronzból készült öntött díszítéssel. Palmettasor, alatt „ÖNTÖTTE EGRY FERENC KISGEJŐCÖN”, alatta „1909”, akantuszvirágok, majd felirat: „ÖNTETTE A NEVETLENFALUSI REF EGYHÁZ SZENTPÉTERY PÁL LELKÉSZ ÉS MÁTÉ FERENC GONDNOKSÁGA ALATT.”⁷⁶ A másik harang jóval később 1937-ben, Kisgejőcön, készült ugyancsak bronzból, öntött díszítéssel. Felül kalászkoszorú és „ÖNTÖTTE EGRY FERENCZ KISGEJŐCÖN 1937”, majd virágfüzerek és felirat: „ÖNTETTE A NEVETLENFALUSI REFORMÁTUS EGYHÁZ A HÍVEK ÖNKÉNTES ADOMÁNYÁBÓL BUKÓ LAJOS LELKÉSZ ÉS ILLYÉS JÓZSEF GONDNOKSÁGA ALATT 1937” és spirálinda dísz.⁷⁷

⁷⁵ I. Máramaros-Ugocsa Egyházmegye, 167

⁷⁶ I. Máramaros-Ugocsa Egyházmegye, 167

⁷⁷ Uo

A falu református egyházközségének tulajdonában továbbá az alábbi úrasztali felszerelési tárgyak vannak:⁷⁸

- Kehely: egy XVIII. században készült, Pozsonyban, ezüst, aranyozott. Peremes, tagolt domború talpú, szárán levélmintás dísz, nádusza tagolt vázás és korongos, kupája sima tulipánkehely. Jeggyel ellátva: Kőszeghy 1936. Sigismundus Georgius Metzner munkája. Egy XIX-XX. század fordulóján készült, ezüst, domború díszítéssel. Tagolt domború talpú, rövid szárán gyűrű, kupáján szélesedő szája alatt gyűrűvel. Díszítés: domború levélsor a talpon, a kupán babérkoszorú és reneszánsz levélminta.

- Boroskanna. A XVIII. században készült Eperjesen vagy Lőcsén, ón, öntött díszítéssel. Peremes, kissé domború talpán levéldísz, felfelé enyhén szűkülő testű, két-két kettős leveles sávval díszítve. A fedele tagolt, közepén kidomborodó. Billentője gyöngysoros. Felirata: „MC. Nev. Sz. Ekla SZAMARA KÖRÖSI AND Ad + 1780.”

- Kenyérosztó tányér. A XVIII. században készült, ón, vésett felirattal. Peremes, íves karimájú, lapos öblű. Karimáján koszorúban „AK”, hátoldalán karcolva „1754.”

- Abrosz/1: 1862-ben készült, fehér gyolcs, körben bolti csipkével. Két szélből, középen csipkével összedolgozott. Egyik sarkában piros gyöngyfonallal, keresztöltéssel egymást keresztező ágban a magyar címer, másik sarkában kereszt, szív és horgony. Körben felirat: „*VISKI VARGA MIHÁLY ÉS HITVESE PÁL ERZSÉBET, ISTEN DICSŐSÉGÉRE AJÁNLOTTÁK A NEVETLENFALUSI ANYASZENTEGYHÁZ ÚR ASZTALÁRA ISTEN ERÁNTI BUZGÓ TISZTELETBŐL 1862DIK ÉVBEN.*” Mérete: 225 x 147 cm. Abrosz/2: 1904-ben készült, sárga damaszt, körben rojtos. Felirata árnyalt bordó, zöld, ekrü selyemmel, laposöltéssel: „*AZ ISTEN DICSŐSÉGÉRE AJÁNDÉKOZTA TÓTH JÓZSEF T. ÖR. ÉS NEJE 1904. III/10.*” Mérete: 152 x 135 cm. Abrosz/3: 1977-ben készült, ekrü alapon zöld, piros, rózsaszín, sárga, fekete, fehér és bordó színnel nagy stilizált virágok. Körben hosszú sárga sodort rojttal. Selyemmel bélelt, itt olvasható a készítő neve és a készítés ideje: „*AJÁNDÉKOZTA FUEDELLA JÓZSEFNÉ 1977.*” Mérete: 92 x 87 cm. Abrosz/d: 1985-ben készült, fehér, tiszta pamutból szőtt vászon, szedett mintával. Felirata: „*AZ ÉN VÉREM BIZONY ITAL, AZ ÉN TESTEM BIZONY ÉTEL. SUBA JÓZSEFNÉ AJÁNDÉKOZTA 1985-BEN*” Mérete: 96 x 93 cm.

⁷⁸ Uo

• Terítő/1: XIX. század végén készült, pamutosvászon, sárga vagdalásos mintával, sarkában készítője monogramjával: „F.R.” Mérete: 78 x 60 cm. Terítő/2: 1937-ben készült, középkék plüss, körben hosszú rojttal, szőlő és kalász mintával. Közepén kehely és 1937-es évszám. Körben felirat: „HOZ-ZÁD TÉRÜNK VÉDJ MEG KÉRÜNK Ján. XI/1-17.” „ISTEN DICSŐSÉGÉRE ADOMÁNYOZVA.” Mérete: 162 x 159 cm. Terítő/3: 1983-ban készült, fehér, tiszta pamutból szőtt vászon, rózsaszín mintás „nagyberegi” terítő. Felirata: „KÉSZÍTETTE: PINTYE JÁNOSNÉ 1983.” Mérete: 72 x 71 cm. Terítő/4: 1980-as években készült, fehér gyolcs, kék pamutból eldolgozott cakkos széllel, rózsaszín és világoskék virágos mintával. Közepén kehely és két angyal mintával. Felirata: „FELTÁMADOTT KRISZTUS.” Mérete: 92 x 85 cm.

• Kendő. 1970-es években készült, gyolcs, a széle zöld és piros csíkos, közepe sárga. Felirata: „B. A. L.”

Az egyházközség iratanyagai. A Nevetlenfalui Református Egyházközség tulajdonában számos iratanyag őrződött meg. 1954-től megtalálhatóak a keresztelési anyakönyvek⁷⁹ egészen napjainkig, amelyek évente rögzítik a megkeresztelt gyermekek számát (lásd: 1. táblázat), a szolgálatot teljesítő lelkészek neveit és szolgálati idejét is. Mindezek mellett megtalálhatóak még az anyakönyvekben a megkeresztelt gyermekek nevei, születési és megkeresztelési idejük, születési- és lakóhelyük, a szülei nevei és vallása, valamint a keresztszülők nevei is.

1. táblázat: A megkeresztelt gyermekek száma 1954 és 2023 között⁸⁰

Nº	Év	Fő	Nº	Év	Fő	Nº	Év	Fő
1.	1954	9	24.	1977	4	47.	2002	4
2.	1955	13	25.	1978	3	48.	2003	8
3.	1956	9	26.	1979	9	49.	2004	9
4.	1957	13	27.	1980	4	50.	2005	8
5.	1958	10	28.	1981	3	51.	2006	10
6.	1959	8	29.	1982	11	52.	2007	11
7.	1960	9	30.	1983	5	53.	2008	1
8.	1961	9	31.	1984	10	54.	2009	4

⁷⁹ Nevetlenfalui Református Egyházközség. *Keresztelési anyakönyvek 1954–1973, 1973–1991, 1994–2023*

⁸⁰ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség keresztelési anyakönyvei alapján

Az 1. táblázat folytatása

Nº	Év	Fő
9.	1962	10
10.	1963	13
11.	1964	14
12.	1965	7
13.	1966	15
14.	1967	7
15.	1968	12
16.	1969	9
17.	1970	13
18.	1971	10
19.	1972	8
20.	1973	9
21.	1974	14
22.	1975	7
23.	1976	10

Nº	Év	Fő
32.	1985	13
33.	1986	2
34.	1987	13
35.	1988	10
36.	1989	5
37.	1990	10
38.	1991	1
39.	1994	4
40.	1995	10
41.	1996	9
42.	1997	8
43.	1998	9
44.	1999	8
45.	2000	5
46.	2001	4

Nº	Év	Fő
55.	2010	6
56.	2011	10
57.	2012	13
58.	2013	10
59.	2014	9
60.	2015	3
61.	2016	8
62.	2017	6
63.	2018	6
64.	2019	7
65.	2020	3
66.	2021	7
67.	2022	3
68.	2023	4
Össze- sen		550

A keresztelési anyakönyveken kívül házasságkötési anyakönyveket is őriz a Nevetlenfalui Református Egyházközség 1954 és 2023 közötti időszakból, amelyek évekre lebontva hasznos adatokat tartalmaznak a házasságkötésekkel kapcsolatban, mint például: a házasodó felek neveit, felekezeti hovatartozásukat és a házasságkötések dátumát (lásd: 2. táblázat).⁸¹

2. táblázat: Házasságkötések száma 1954 és 2023 között a Nevetlenfalui Református Egyházközség házasságkötési anyakönyvei alapján⁸²

Nº	Év	Házasságok száma
1.	1954	1
2.	1955	5

Nº	Év	Házasságok száma
24.	1977	2
25.	1978	7

Nº	Év	Házasságok száma
47.	2004	7
48.	2005	3

⁸¹ Nevetlenfalui Református Egyházközség. *Házasságkötési anyakönyvek 1954–1973, 1973–1990, 1995–2023*

⁸² Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség házasságkötési anyakönyvei alapján

A 2. táblázat folytatása

Nº	Év	Házasságok száma	Nº	Év	Házasságok száma	Nº	Év	Házasságok száma
3.	1956	2	26.	1979	5	49.	2006	7
4.	1957	4	27.	1980	4	50.	2007	1
5.	1958	8	28.	1981	8	51.	2008	3
6.	1959	2	29.	1982	5	52.	2009	5
7.	1960	3	30.	1983	10	53.	2010	3
8.	1961	6	31.	1984	4	54.	2011	7
9.	1962	1	32.	1985	4	55.	2012	4
10.	1963	5	33.	1986	6	56.	2013	2
11.	1964	6	34.	1987	5	57.	2014	9
12.	1965	1	35.	1988	7	58.	2015	7
13.	1966	1	36.	1989	9	59.	2016	5
14.	1967	10	37.	1990	7	60.	2017	2
15.	1968	3	38.	1995	4	61.	2018	2
16.	1969	3	39.	1996	2	62.	2019	3
17.	1970	3	40.	1997	2	63.	2020	0
18.	1971	3	41.	1998	3	64.	2021	3
19.	1972	4	42.	1999	1	65.	2022	1
20.	1973	4	43.	2000	2	66.	2023	0
21.	1974	4	44.	2001	2	Összesen		262
22.	1975	3	45.	2002	3			
23.	1976	1	46.	2003	5			

A vizsgált iratanyagok között találunk még halotti anyakönyveket, amelyek a gyülekezetben 1954 és 2023 között bekövetkezett halálozásokról közölnek értékes adatokat. Az anyakönyvek rögzítik évente az elhunytak számát (lásd 3. táblázat), nevét, a halálozásuk idejét és annak körülményeit, azaz betegségben hunyt el az adott személy vagy természetes halál által.⁸³

⁸³ Nevetlenfalui Református Egyházközség. *Halotti anyakönyvek 1954–1973, 1973–1990, 1990–2023*

**3. táblázat: Az elhunytak száma 1954 és 2023 között
a Nemetlenfalui Református Egyházközség halotti anyakönyvei alapján⁸⁴**

Nº	Év	Ha- lottak száma	Nº	Év	Ha- lottak száma	Nº	Év	Ha- lottak száma
1.	1954	5	24.	1977	8	47.	2004	3
2.	1955	5	25.	1978	4	48.	2005	12
3.	1956	3	26.	1979	4	49.	2006	3
4.	1957	5	27.	1980	7	50.	2007	3
5.	1958	2	28.	1981	7	51.	2008	4
6.	1959	3	29.	1982	8	52.	2009	4
7.	1960	3	30.	1983	6	53.	2010	9
8.	1961	0	31.	1984	3	54.	2011	5
9.	1962	3	32.	1985	5	55.	2012	7
10.	1963	1	33.	1986	11	56.	2013	6
11.	1964	4	34.	1987	7	57.	2014	5
12.	1965	3	35.	1988	3	58.	2015	4
13.	1966	2	36.	1989	4	59.	2016	7
14.	1967	3	37.	1990	3	60.	2017	6
15.	1968	2	38.	1995	8	61.	2018	6
16.	1969	0	39.	1996	3	62.	2019	2
17.	1970	3	40.	1997	2	63.	2020	8
18.	1971	4	41.	1998	3	64.	2021	9
19.	1972	3	42.	1999	3	65.	2022	1
20.	1973	4	43.	2000	5	66.	2023	8
21.	1974	2	44.	2001	4	Össze- sen		306
22.	1975	4	45.	2002	8			
23.	1976	3	46.	2003	9			

A gyülekezet által őrzött iratanyagok között találunk olyanokat, amelyek 1938–1948 és 1995–2023 közötti időszakokból hasznos adatokkal szolgálnak a konfirmálásokról. A konfirmáltak anyakönyveiből évi bontásban

⁸⁴ Saját szerkesztés a Nemetlenfalui Református Egyházközség halotti anyakönyvei alapján

megtudhatjuk a konfirmáltak számát (lásd: 4-5. táblázat), nevét, konfirmálási és születési idejét, születési- és lakóhelyét, a szülők neveit és vallását.⁸⁵

**4. táblázat: A konfirmáltak száma 1938 és 1948 között
a Nevetlenfalui Református Egyházközség iratanyaga alapján⁸⁶**

Nº	Év	Fő
1.	1938	7
2.	1939	9
3.	1940	12
4.	1941	11
5.	1942	13
6.	1943	9

Nº	Év	Fő
7.	1944	11
8.	1945	-
9.	1946	3
10.	1947	28
11.	1948	20
12.	Összesen	123

**5. táblázat: A konfirmáltak száma 1995 és 2023 között
a Nevetlenfalui Református Egyházközség iratanyaga alapján⁸⁷**

Nº	Év	Fő
1.	1995	2
2.	1996	3
3.	1997	13
4.	1998	5
5.	1999	13
6.	2000	6
7.	2001	33
8.	2002	19
9.	2003	15
10.	2004	5

Nº	Év	Fő
11.	2005	8
12.	2006	5
13.	2007	16
14.	2008	10
15.	2009	7
16.	2010	12
17.	2011	10
18.	2012	11
19.	2013	10
20.	2014	6

Nº	Év	Fő
21.	2015	3
22.	2016	5
23.	2017	5
24.	2018	10
25.	2019	8
26.	2020	2
27.	2021	10
28.	2022	6
29.	2023	3
Össze- sen		261

⁸⁵ Nevetlenfalui Református Egyházközség. *Konfirmáltak névsora 1938–1948, 1995–2023*

⁸⁶ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség konfirmálási anyakönyvei alapján

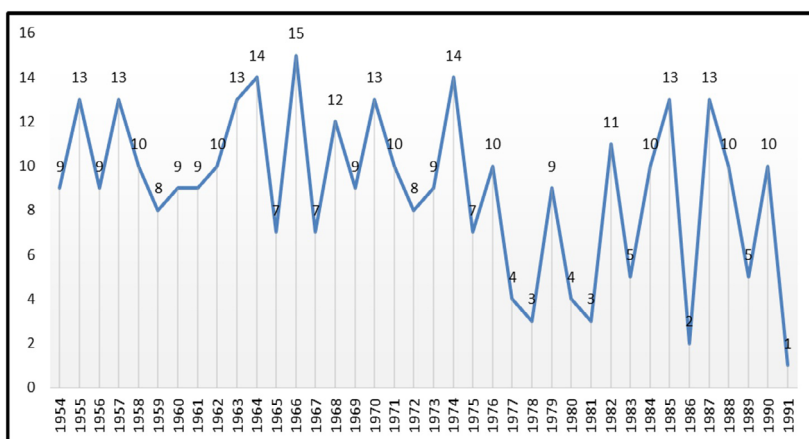
⁸⁷ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség konfirmálási anyakönyvei alapján

Az egyházközségben több jegyzőkönyvvel is találkozhatunk: a legrégebbi 1893. évben keletkezett.⁸⁸

Keresztelési anyakönyvek elemzése. A Nevetlenfalui Református Egyházközség 1954 és 1991 közötti keresztelési anyakönyveiben fellelhető adatokat felhasználva készítettünk egy digitális, Excel-táblázatban rögzített, adattárat. Az adattárban a vizsgált adatokat az alábbi csoportokba összesítettük: megkeresztelt gyermekek neve, neme, születési és keresztelési dátuma, születési- és lakóhelye, a szülők neve és vallása (külön az édesapáé és külön az édesanyjáé), a keresztszülők neve és a szolgálatot tevő lelkész neve.

Először a megkeresztelt gyermekek számát elemeztük, amely alapján azt állapíthatjuk meg, hogy 1954 és 1991 között összesen 341 gyermeket kereszteltek meg a református gyülekezetben. A megkeresztelt gyermekek számát évekre lebontva az 1. diagram szemlélteti 1954 és 1991 közötti időszakban.

1. diagram: A református gyülekezetben megkeresztelt gyerekek száma évi bontásban 1954-1991 között⁸⁹

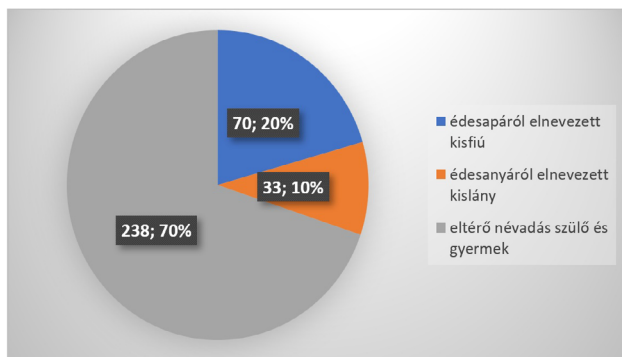
A református gyülekezetben megkeresztelt gyermekek számát követően a gyermekek nem (kisfiú/kislány) szerinti megoszlását vizsgáltuk. 1954 és 1991 között a 341 megkeresztelt gyermek közül megállapítottuk, hogy 178 kislány (52%) és 163 (48%) pedig kisfiú volt. A gyermekek nem szerinti megoszlása a 2. diagramon tekinthető meg.

⁸⁸ Nevetlenfalui Református Egyházközség. *Jegyzőkönyv*, 1893

⁸⁹ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség keresztelési anyakönyvei alapján

A keresztnévek előfordulásának gyakoriságán kívül összehasonlítottuk a református gyülekezetben megkeresztelt gyermekek neveit a szüleik keresztnéveivel abból a célból, hogy megtudjuk a gyermekek nevei milyen arányban oszlanak meg az alapján, hogy az édesapa vagy az édesanya után lettek elnevezve. Megállapítottuk, hogy 341 gyermek közül 238 (70%) nem olyan nevet kapott, mint az édesanyja vagy az édesapja, azonban van 70 (20%) kisleány, aki édesapjáról lett elnevezve, illetve 33 (10%) kislány, aki szintén olyan nevet kapott, mint az édesanyja. A református gyülekezetben megkeresztelt gyermekek neveinek ilyen típusú megoszlása az 5. diagramon tekinthető meg.

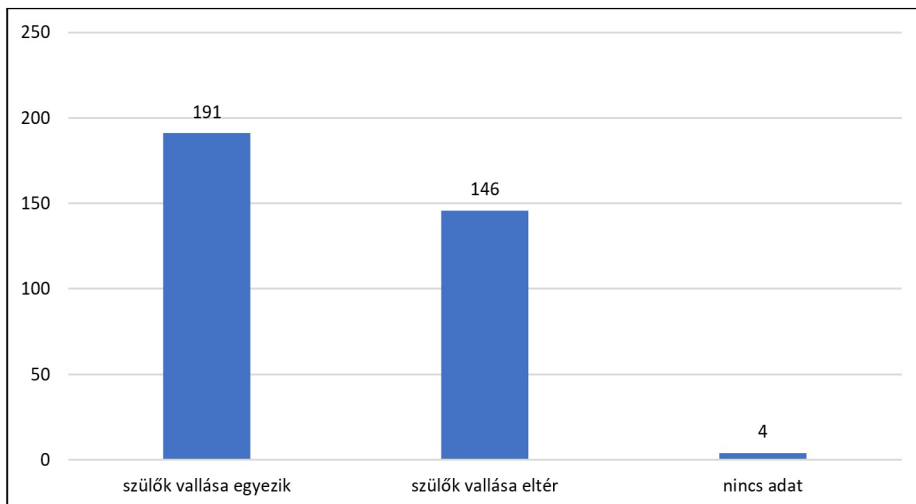
5. diagram: A református gyülekezetben megkeresztelt gyermekek neveinek megoszlása az alapján, hogy az édesapa vagy az édesanya után, vagy egyikükről sem nevezték el őket⁹³

Végül megvizsgáltuk a gyülekezetben megkeresztelt gyermekek szüleinek vallását. Az elvégzett elemzésből kiderült, hogy 191 esetben a szülők vallása megegyezik, ebből 189-nél mindkét szülő református, 2 esetben pedig mindkét szülő görögkatolikus. 146 esetben az a tapasztalat, hogy vagy az édesapa vagy az édesanya vallása eltérő. 4 esetben nincs adatunk sem az édesapa, sem édesanya vallásáról. A református gyülekezetben megkeresztelt 341 gyermek szülei vallásának megegyezését és eltérését a 6. diagramon tekinthetjük meg.

⁹³ Uo

6. diagram: A református gyülekezetben megkeresztelt gyermekek szüleinek vallása⁹⁴

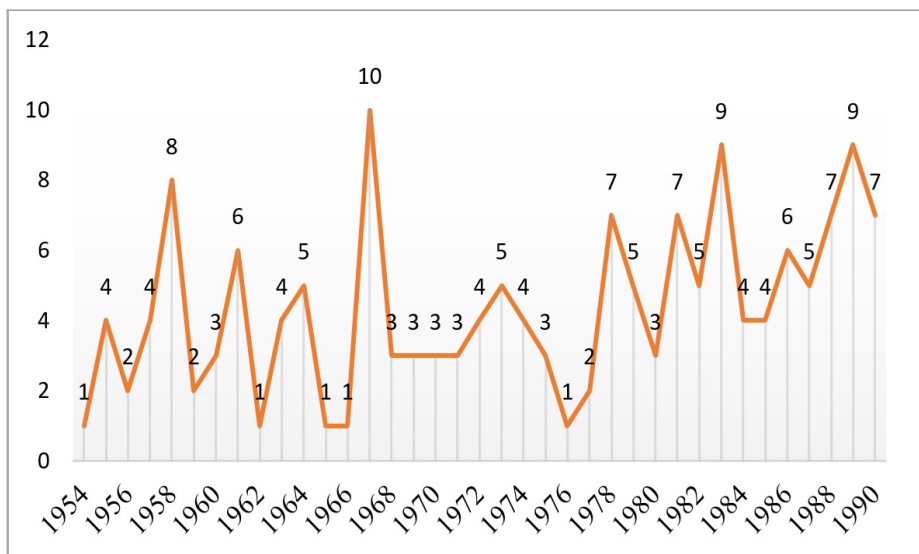

Házasságkötési anyakönyvek elemzése. A Nevetlenfalui Református Egyházközség 1954 és 1990 közötti házasságkötési anyakönyveiben fellelhető adatokat felhasználva készítettünk egy digitális, Excel-táblázatban rögzített, adattárat. Az adattárban a vizsgált adatokat az alábbi csoportokba összesítettük: a házasulandó felek neve, születési és házasságkötési dátuma, születési- és lakóhelye, vallásuk és családi állapotuk, a tanuk neve és az eskető lelkész neve.

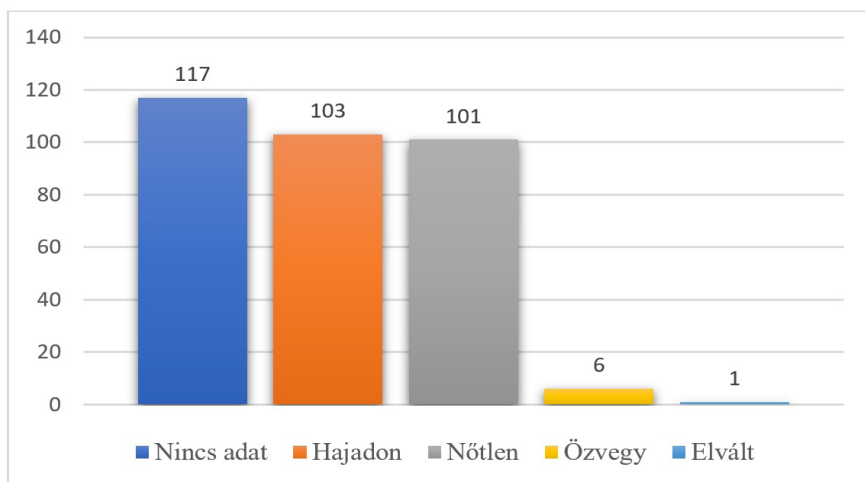
Először a házasságkötések számát elemeztük, amely alapján azt állapíthatjuk meg, hogy 1954 és 1990 között összesen 164 jegyespár kötött házasságot a református gyülekezetben. A házasságkötések számát évekre lebontva a 7. diagram szemlélteti 1954 és 1990 közötti időszakban.

⁹⁴ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség keresztelési anyakönyvei alapján

**7. diagram: A református gyülekezetben
a házasságkötések száma évi bontásban 1954–1990 között⁹⁵**

**8. diagram: A református gyülekezetben
házasságra lépő felek családi állapota 1954–1990 között⁹⁶**

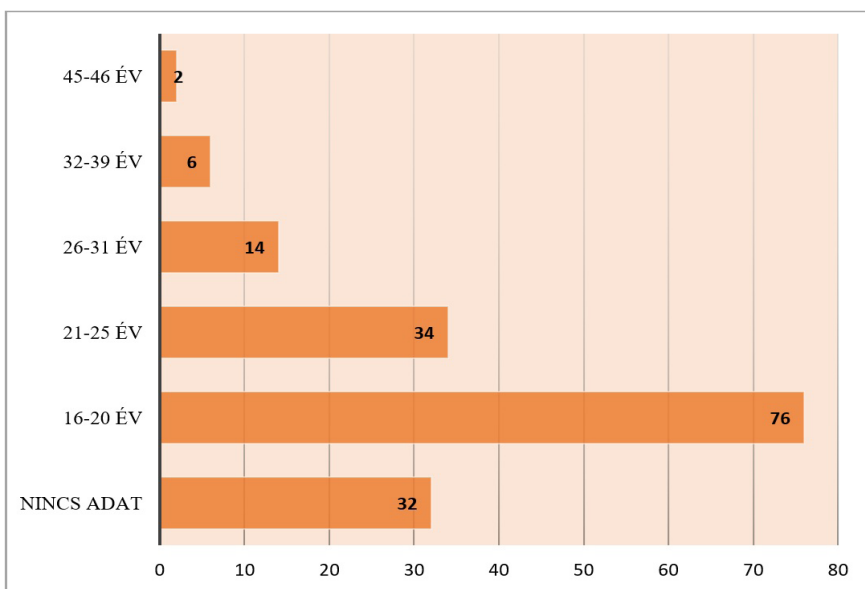

⁹⁵ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség házasságkötési anyakönyveinek alapján

⁹⁶ Uo

A református gyülekezetben a házasságkötések számának elemzését követően megvizsgáltuk a házasságra lépő felek családi állapotát (nőtlen/hajadon, özvegy, elvált) a házasságkötés pillanatában. Ezzel két kérdésre próbáltunk választ találni a kutatott időszakban: 1) milyen arányban kötöttek házasságot első alkalommal a felek; 2) milyen gyakorisággal fordult elő az újraházasodás a gyülekezeten belül. 1954 és 1990 között a 328 házasságot kötő személy közül: 1) 101 férfi nőtlen, míg 103 nő hajadon volt; 2) 6 fő özvegy (4 férfi és 2 nő) és 1 fő (férfi) elvált családi állapottal rendelkezett; 3) 117 házasságot kötő személy esetében, adathiány miatt, azonban nem tudtuk meghatározni a házasságkötés időpontjában fennálló családi állapotot. A házasulandó felek családi állapot szerinti megoszlása a 8. diagramon tekinthető meg.

9. diagram: A református gyülekezetben házasságot kötött nők életkor szerinti megoszlása 1954–1990 között⁹⁷

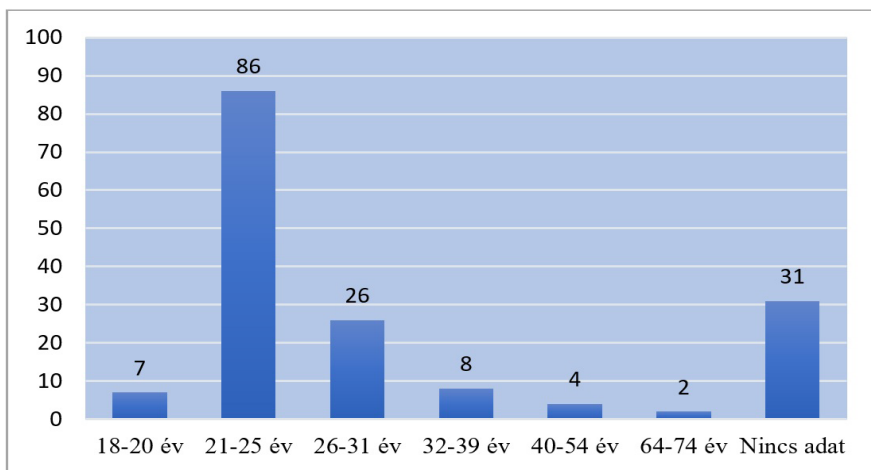
A gyülekezetben házasulandó felek életkor szerinti megoszlásának feltárása céljából tanulmányoztuk külön a nők és külön a férfiak életkorát a házasságkötés pillanatában. Eredményként elmondhatjuk, hogy a gyülekezetben házasságot kötő 164 nő többsége, 76 fő 16-20 éves korúan, 34 nő

⁹⁷ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség házasságkötési anyakönyvei alapján

21-25 éves korúan, 14 fő 26-31 éves korúan, további 6 nő 32-39 éves korúan, míg 2 nő 45-46 éves korában ment férjhez. 32 nő esetében ugyanakkor nincs adatunk, így azok életkorát nem tudtuk meghatározni. A gyülekezetben házasságot kötő 164 nő életkor szerinti megoszlását a 9. diagram mutatja be.

A férfiak esetében megállapíthatjuk, hogy a 164 férfi közül a többség, 86 fő 21-25 éves korúan, 7 férfi 18-20 éves korúan, 26 fő 26-31 éves korúan, 8 férfi 32-39 éves korúan, további 4 fő 40-54 éves korúan, míg 2 fő 64-74 éves korában nősült. 31 férfi életkorát adathiányában azonban nem tudtuk meghatározni. 1954 és 1990 között a gyülekezetben házasságot kötött 164 férfi életkor szerinti megoszlását a 10. diagram szemlélteti.

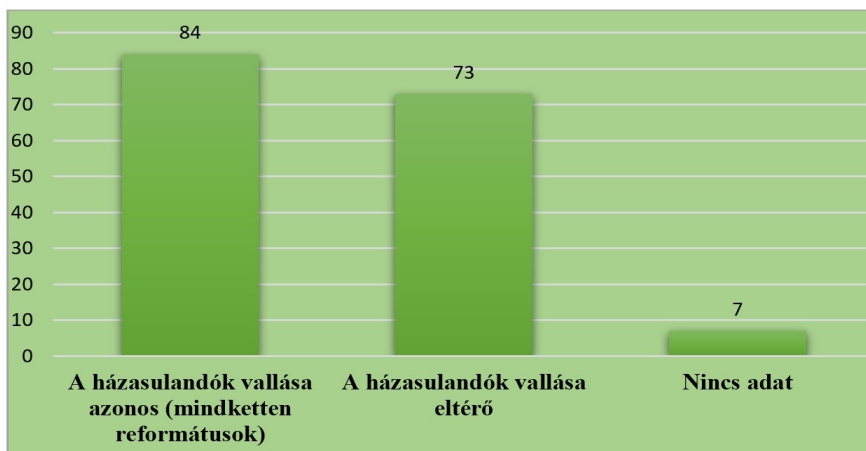
10. diagram: A református gyülekezetben házasságot kötött férfiak életkor szerinti megoszlása 1954-1990 között⁹⁸

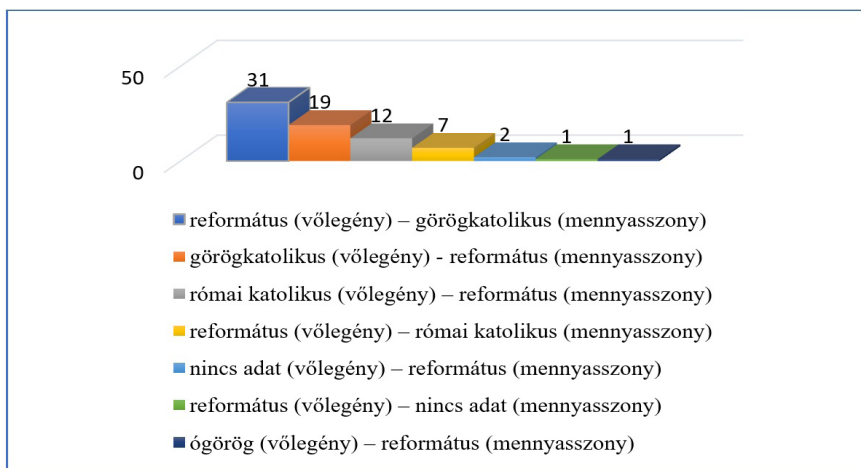
Megvizsgáltuk a gyülekezetben házasságot kötött felek vallását is, melynek során kiderült, hogy 84 esetben a vőlegény és a menyasszony vallása megegyezett, azaz mindketten reformátusok voltak. 73 esetben az a tapasztalat, hogy vagy a vőlegény vagy a menyasszony vallása eltérő, 7 párnál pedig nincs adatunk sem a vőlegény, sem a menyasszony vallásáról. A református gyülekezetben házasságot kötött 164 pár vallásának megegyezését és eltérését a 11. diagramon tekinthetjük meg.

⁹⁸ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség házasságkötési anyakönyvei alapján

11. diagram: A református gyülekezetben házasságot kötő párok vallási megoszlása⁹⁹

12. diagram: A házasulandók vallási eltéréseinek megoszlása a református gyülekezetben¹⁰⁰

Részletesen elemeztük a házasulandók vallási eltéréseit. A 73 házasulandó pár vallási különbségeit 7 kategóriába soroltuk, páronkénti bontásban. Ennek eredményeként kiderült, hogy 31 pár esetében a vőlegény

⁹⁹ Uo

¹⁰⁰ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség házasságkötési anyakönyvei alapján

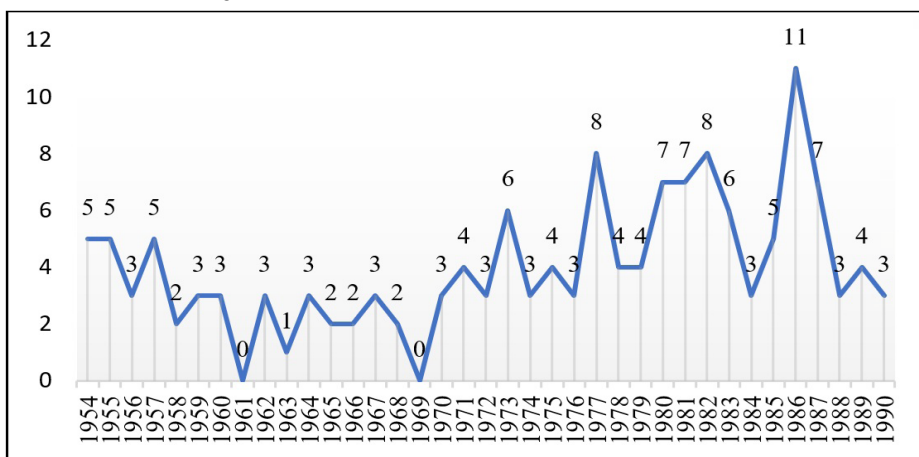
református, a mennyasszony görögkatolikus vallású volt, 19 pár esetében a vőlegény görögkatolikus, a mennyasszony református, 12 pár esetében a vőlegény római katolikus, a mennyasszony református, 7 pár esetében a vőlegény református, a mennyasszony római katolikus és 1 pár esetében a vőlegény ógörög, a mennyasszony református vallású volt. 2 párnál a vőlegényről nem állt rendelkezésünkre adat, de a menyasszonyról tudjuk, hogy református volt, s 1 házasulandó pár esetében a vőlegény vallása ismert (református), viszont a menyasszony vallásáról nincs információnk. A református gyülekezetben 73 házasulandó pár vallási eltéréseinek megoszlását a 12. diagramon szemléltetjük.

Fontos megemlítenünk, hogy az anyakönyvi bejegyzések tanúsága szerint több esetben is rögzítésre került a házasulandó felek azon nyilatkozata, miszerint a születendő gyermekek a nemük alapján követik majd szüleik vallását, vagyis a fiúk az édesapa, míg a lányok az édesanya vallását viszik tovább. Emellett előfordul olyan kijelentés is, amely szerint a gyermekek nemre való tekintet nélkül a református vallást veszik fel. Végül megvizsgáltuk az eskető lelkészek név szerinti megoszlását is 1954 és 1990 között, amely a következőképpen alakult: 1954 és 1974 között Király Kálmán 46 párt, míg 1978 és 1990 között Oroszi Pál 72 párt esketett össze. 1954 és 1978 között 46 pár esetében nincs adatunk az eskető lelkész nevét illetően.

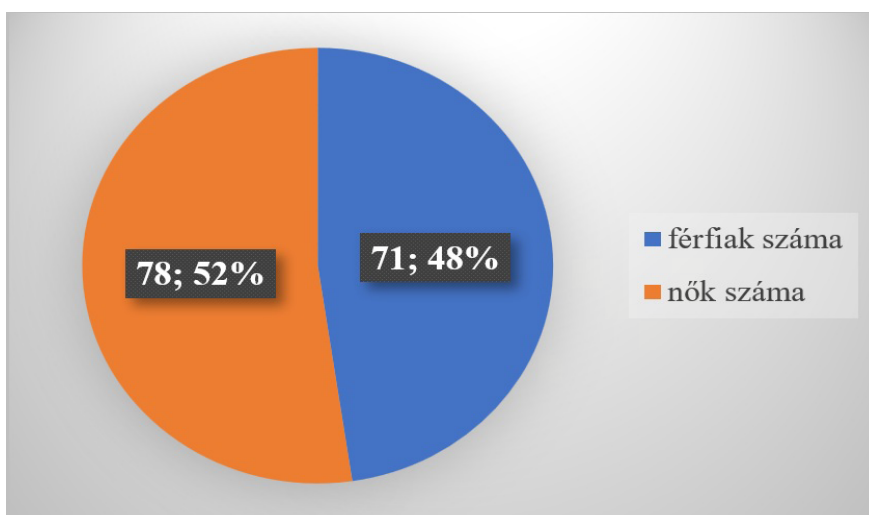
Halotti anyakönyvek elemzése. A Nevetlenfalui Református Egyházközség 1954 és 1990 közötti halotti anyakönyveiben fellelhető adatokat felhasználva készítettünk egy digitális, Excel-táblázatban rögzített, adattárat. Az adattárban a vizsgált adatokat az alábbi csoportokba összesítettük: az elhunyt neve, neme, születési és elhalálozási dátuma, születési- és lakóhelye, az elhalálozás- és temetés helye, az elhalálozás oka, a temetés ideje és a temetési szertartást végző lelkész neve. Először az elhunytak számát elemeztük, amely alapján azt állapíthatjuk meg, hogy 1954 és 1990 között összesen 149 fő hunyt el a református gyülekezetben. Az elhunytak számát évekre lebontva a 13. diagram szemlélteti 1954 és 1990 közötti időszakban.

A református gyülekezetben elhunytak számát követően az elhunytak nem (férfi/nő) szerinti megoszlását vizsgáltuk, amelynek eredményeként megállapítottuk, hogy 1954 és 1990 között a 149 elhunyt közül 78 nő (52%), míg 71 (48%) férfi volt. Az elhunytak nem szerinti megoszlása a 14. diagramon tekinthető meg.

**13. diagram: A református gyülekezetben
elhunytak száma évi bontásban 1954-1990 között¹⁰¹**

**14. diagram: A református gyülekezetben
elhunytak nem (férfi/nő) szerinti megoszlása 1954-1990 között¹⁰²**

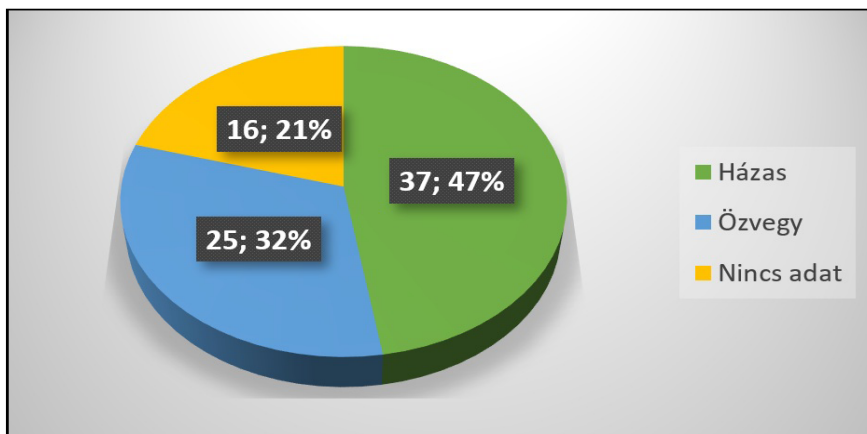
Az anyakönyvekbe rögzítésre került adatok alapján meghatároztuk, hogy a 78 elhunyt nő közül 37 nő házasságban élt halála időpontjában; 25 özvegyen halt meg, tehát férjük már korábban elhalálozott, továbbá 16

¹⁰¹ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség halotti anyakönyvei alapján

¹⁰² Uo

elhunytól nem tudjuk, milyen családi állapottal rendelkezett az elhalálozáskor. A református gyülekezetben elhunyt nők családi állapot szerinti megoszlását a 15. diagram mutatja be.

15. diagram: A református gyülekezetben elhunyt nők családi állapot szerinti megoszlása 1954-1990 között¹⁰³

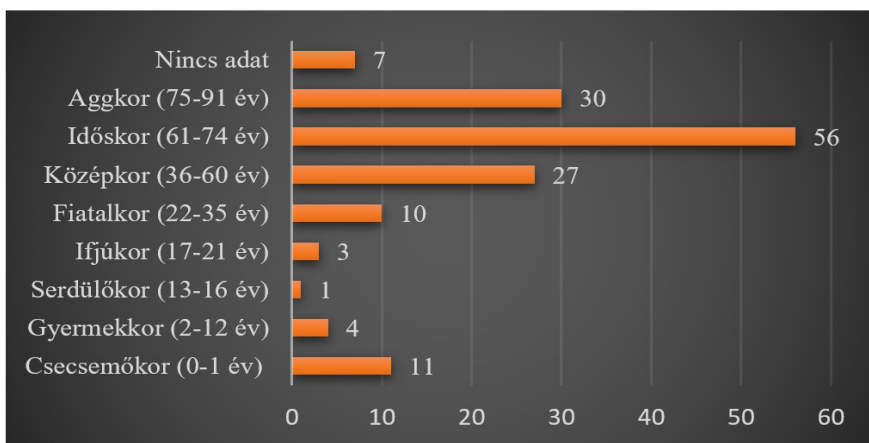
Részletesen elemeztük az elhunytak születési és elhalálozási dátumait az elhunytak életkor szerinti megoszlásának megállapítása céljából. A pszichológia tudományágban meghatározott korcsoportokat alapul véve és bizonyos korcsoportokat összevonva az elhunytakat az alábbi korcsoportokba soroltuk¹⁰⁴: csecsemőkor (0-1 év), gyermekkor (2-12 év), serdülőkor (13-16 év), ifjúkor (17-21 év), fiatalkor (22-35 év), középkor (36-60 év), időskor (61-74 év) és aggkor (75-91 év). Az elemzés alapján elmondhatjuk, hogy a gyülekezetben elhunyt 149 fő jelentős része (56 fő) időskorban, azaz 61 és 74 éves kor között halt meg. 30 fő aggkorúan (75-91 évesen), 27 fő középkorúan (36-60 évesen), 10-en fiatalkorúan (22-35 évesen), további 3 fő ifjúkorúan (17-21 évesen), míg 1 fő serdülőkorúan hunyt el. 4 esetben gyermekkorban történt az elhalálozás és 11 fő csecsemőkorban vesztette életét. 7 fő esetében nem áll rendelkezésünkre in-

¹⁰³ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség halotti anyakönyvei alapján

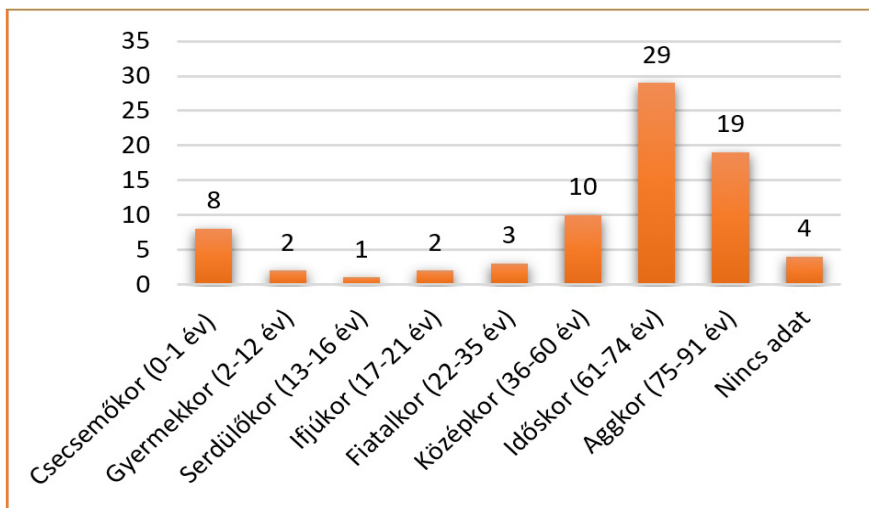
¹⁰⁴ Molnár, Andor, Orbán, Kornélia, és Dorka, Péter. *Motoros képességek és tesztek, edzéstan alapok*. Online oktatási anyag: jegyzet, tankönyv, 2013. http://www.jgyph.hu/tamop13e/tananyag_html/tananyag_motoros/iii_letkori_szakaszok_talnos_jellemzi.html (2025-03-20)

formáció az elhalálozott életkoráról. A 149 elhunyt halálozási időpontban fennálló életkor szerinti megoszlását a 16. diagram szemlélteti.

16. diagram: A református gyülekezetben elhunyt személyek letkor szerinti megoszlása 1954-1990 között¹⁰⁵

17. diagram: Az elhunyt nők életkor szerinti megoszlása 1954-1990 között¹⁰⁶

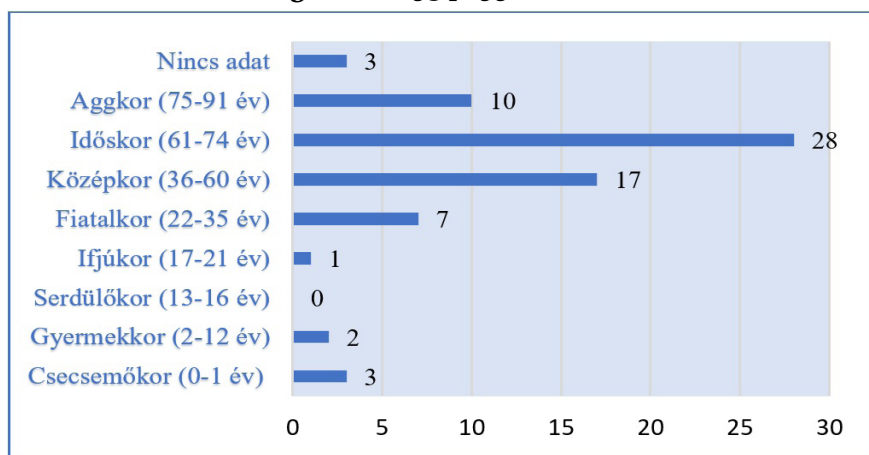
¹⁰⁵ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség halotti anyakönyvei alapján

¹⁰⁶ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség halotti anyakönyvei alapján

Az elemzés során külön-külön is megvizsgáltuk az elhunyt nők és férfiak életkorát a halál bekövetkezésekor. A nők tekintetében megállapíthatjuk, hogy a 78 nő közül a többség, 29 nő időskorban, azaz 61 és 74 évesen hunyt el. 19 nő aggkorúan (75-91 évesen), 10 nő középkorúan (36-60 évesen), további 8 fő a csecsemőkor fejlődési szakaszán belül, míg 3 nő fiatalkorúan (22-35 évesen), 2 nő ifjúkorúan (17-21 évesen), ugyancsak 2 nő gyermekkorban (2-12 évesen) és 1 nő serdülőkorban (13-16 évesen) halt meg. 4 halott nő életkorát azonban nem sikerült kiderítenünk adathiány miatt. 1954 és 1990 között a református gyülekezetben elhunyt nők életkor szerinti megoszlása a 17. diagramon tekinthető meg.

A 71 elhunyt férfi vonatkozásában megfigyelhető, hogy az elhalálozások jelentős része ugyancsak időskorban, azaz 61 és 74 éves kor között történt (28 fő). 17 férfi középkorúan (36-60 évesen), 10 férfi aggkorúan (75-91 évesen), további 7 férfi fiatalkorúan (22-35 évesen), míg 3 fő csecsemőkorban (0-1 évesen), 2 személy gyermekkorban (2-12 évesen) és 1 fő ifjúkorban (17-21 évesen) hunyt el. 3 esetben azonban nincs adat a meghalt férfiak életkoráról. A református gyülekezetben elhunyt férfiak életkor szerinti megoszlását 1954 és 1990 között a 18. diagram mutatja be.

18. diagram: Az elhunyt férfiak életkor szerinti megoszlása 1954-1990 között¹⁰⁷

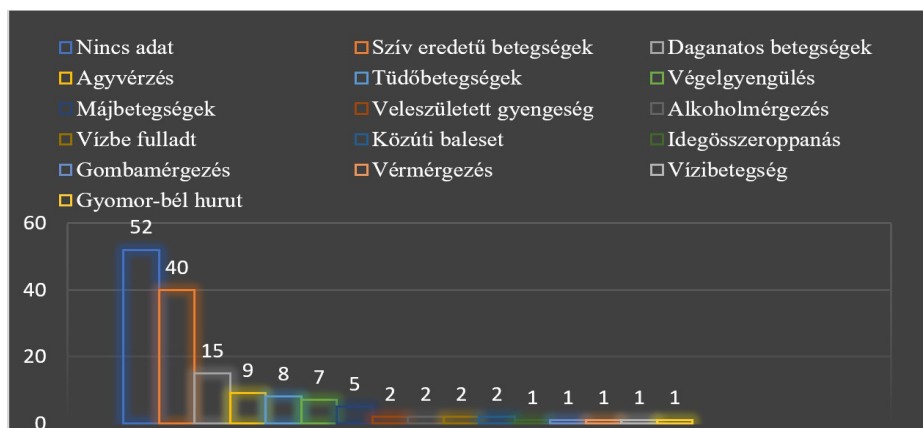
¹⁰⁷ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség halotti anyakönyvei alapján

Továbbá tanulmányoztuk az elhalálozások okát is. A rendelkezésre álló hallotti anyakönyvek alapján a 149 elhunyt személy közül 97 esetében volt egyértelműen meghatározható a halál oka, míg 52 esetben az elhalálozás pontos tényezője nem került rögzítésre. Ezen információk birtokában célunk annak feltárása volt, hogy az elhunytak közül hányan haltak meg valamilyen betegség következtében és hány esetben következett be az elhalálozás természetes okokból, például életkorral összefüggő végelgyengülés következtében. Az elhalálozások sokféle okait a könnyebb elemzés érdekében összevontuk, s az alábbi kategóriákba csoportosítottuk: szív eredetű betegségek (szívbjaj, szívbénulás, ismeretlen szív és idegbetegség, szívgyengeség, tüdő és szívasztma, szív és légzőszervi elégtelenség, krónikus szív és véredény elégtelenség, szívinfarktus, krónikus szívelégtelenség, szívbetegség, krónikus tüdő és szívelégtelenség), daganatos betegségek (gyomorrák, méhrák, májdaganat, agyhártyadaganat, szájrák, tüdőrák), agyvérzés, végelgyengülés, májbetegségek (májbjaj, májgyulladás (hepatitis), májsugorodás, krónikus májelégtelenség), tüdőbetegségek (tüdőgyulladás, tüdővész, TBC (tuberkulózis), krónikus asztma-hörghurut-tüdőtágulás, krónikus tüdő és légzőszervi elégtelenség)), veleszületett gyengeség, alkoholmérgezés, vízbe fulladás, közúti baleset, gombamérgezés, gyomor-bél hurut, idegösszeroppanás, vérmérgezés (vagy szepszis), vízibetegség. A 97 elhunyt számottevő része (40 fő) valamilyen szív eredetű betegségben, 15 fő daganatos betegségben, 9 személy agyvérzésben, 8-an tüdőbetegségben haltak meg, míg 7 fő végelgyengülésben, vagyis az elhalálozásuk természetes úton következett be. További 5 fő májhoz kapcsolódó betegségben, 2 fő veleszületett gyengeségben, 2-2 fő alkoholmérgezésben és vízbe fulladásban, ismét 2 személy közúti balesetben hunyt el. Végül 5 fő halálát az alábbi betegségek okozták: gombamérgezés, gyomor-bél hurut, idegösszeroppanás, vérmérgezés, vízibetegség. 1954 és 1990 között, a református gyülekezetben elhunyt személyeknek az elhalálozási okok szerinti megoszlását a 19. diagram szemlélteti.

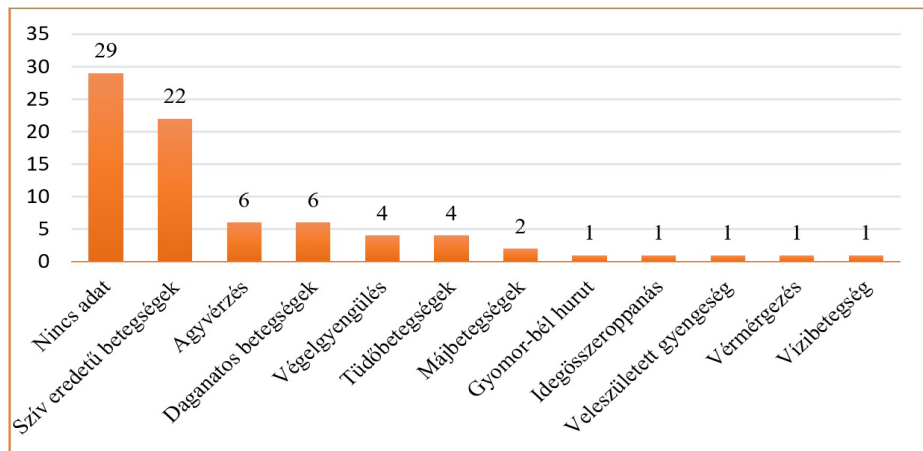
Felmértük külön a nők és külön a férfiak elhalálozási okait is. Kijelenthetjük, hogy a 78 elhunyt nő közül 49 esetében konkrétan rögzítve van a halál oka, azonban 29 esetben nincs feltüntetve ez az információ. A 49 elhunyt nő halálát az alábbiak idézték elő: szíveredetű betegségek (22 nő), rosszindulatú daganatok (6 nő), agyvérzés (6 nő), végelgyengülés (4 nő), tüdőbetegségek (4 nő), májbetegségek (2 nő), gyomor-bél hurut (1 nő), idegösszeroppanás (1 nő), veleszületett gyengeség (1 fő), vérmérgezés (1 nő) és vízibetegség (1

nő). A református gyülekezetben, 1954 és 1990 között, elhunyt nőknek az elhalálozási okok szerinti megoszlása a 20. diagramon tekinthető meg.

19. diagram: A református gyülekezetben elhunyt személyeknek az elhalálozási okok szerinti megoszlása 1954 és 1990 között¹⁰⁸

20. diagram: A református gyülekezetben elhunyt nőknek az elhalálozási okok szerinti megoszlása 1954 és 1990 között¹⁰⁹

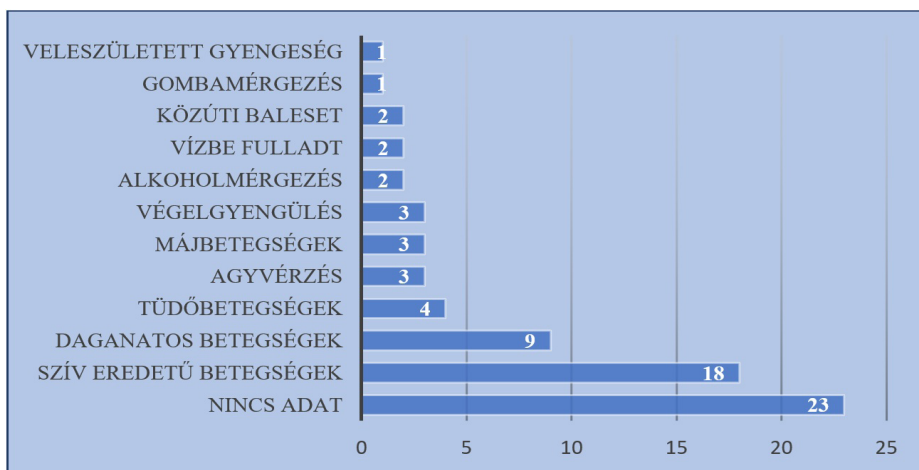
A férfiak tekintetében megállapíthatjuk, hogy a 71 elhunyt férfi közül 48 esetében konkrétan rögzítve van a halál oka, azonban 23 esetben nincs adat. A 48 elhunyt férfi elhalálozása az alábbiak miatt következett

¹⁰⁸ Saját szerkesztés a Nemetlenfalui Református Egyházközség halotti anyakönyvei alapján

¹⁰⁹ Uo

be: szíveredetű betegségek (18 férfi), rosszindulatú daganatok (9 férfi), tüdőbetegségek (4 férfi), agyvérzés (3 férfi), végelgyengülés (3 férfi), májbetegségek (3 férfi), alkoholmérgezés (2 férfi), vízbe fulladás (2 férfi), közúti baleset (2 férfi), veleszületett gyengeség (1 fő) és gombamérgezés (1 fő). A református gyülekezetben, 1954 és 1990 között, elhunyt férfiaknak az elhalálozási okok szerinti megoszlását a 21. diagram mutatja be.

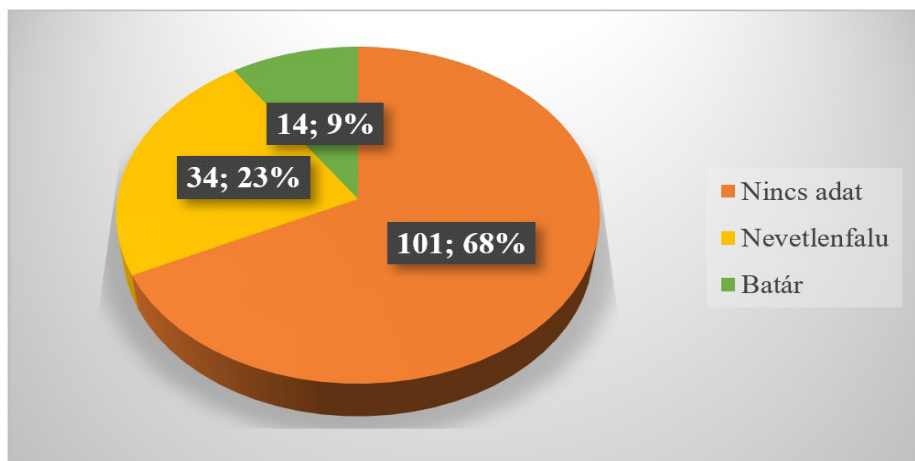
21. diagram: A református gyülekezetben elhunyt férfiaknak az elhalálozási okok szerinti megoszlása 1954 és 1990 között¹¹⁰

A kutatott időszakban a halotti anyakönyveket megvizsgálva a 149 elhunytrol megállapíthatjuk, hogy az anyakönyvbe nem minden elhunytnál van jelölve a temetés helye. 1954-től 1965-ig, illetve 1970-től 1973-ig konkrétan van adatunk arra, hogy hol temették el az elhunytat, tehát ezekben az időszakokban a temetés helye fel van tüntetve az anyakönyvben. Meghatároztuk, hogy ez a 149 elhunytból 48 halottat jelent, s ebből 34 fő Nevetlenfaluba, 14 fő Batáron lett eltemetve. 1954 és 1990 között a református gyülekezetben elhunyt személyek temetési helyét a 22. diagram szemlélteti.

¹¹⁰ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség halotti anyakönyvei alapján

22. diagram: 1954 és 1990 között a református gyülekezetben elhunyt személyek temetési helyei¹¹¹

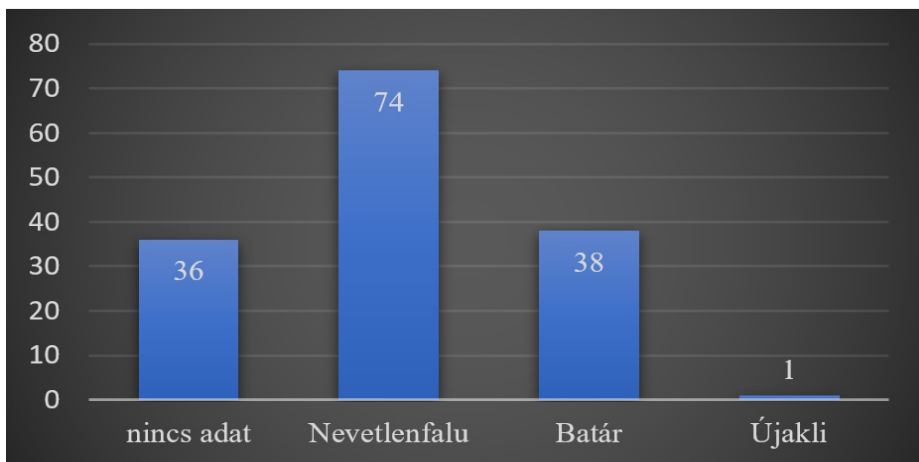

Továbbiakban haladva 1965-től 1968-ig és 1973-tól 1990-ig a vizsgált halotti anyakönyvekben nincs adat arra vonatkozólag, hogy hol került sor a temetkezésre, helyette az elhunyt lakóhelye került rögzítésre. Ezen elhunytak közül 74 fő lakóhelye volt Nevetlenfalu, 38 főé Batár és 1 személyé Újakli. Valószínűleg lakóhelyüknek megfelelően lettek eltemetve, de konkrétan ezt nem tudjuk kijelenteni, mert nem írták bele az anyakönyvbe.¹¹² A 23. diagram mutatja be az elhunytak lakóhely szerinti megoszlását.

A temetkezési szertartást vezető lelkész nevét illetően egyértelmű adat van arra, hogy 1954-től 1966-ig Király Kálmán 36 elhunytat, 1978-tól 1990-ig 70 elhunytat pedig Oroszi Pál temetett el. Ugyanakkor 1-1 esetről tudunk, hogy például 1957-ben az 1 éves kisiút a forgolányi gyülekezet lelkésze (*Arnanyi István*) temette el (okát nem tudtuk megállapítani), valamint 1981-ben nem Oroszi Pál, hanem valószínűleg egy másik gyülekezet lelkésze Kovács Zoltán folytatta le a temetkezési szertartást. 1965-ben 1 elhunyról, 1967-1977 között 39 elhunyról és 1982-ben 1 elhunyról nem tudjuk, hogy ki temette el.

¹¹¹ Uo

¹¹² Ahhoz, hogy az adott elhunytaknál konkrétan megbizonyosodjunk arról, hogy az adott személyek a lakóhelyükön lettek eltemetve, csak akkor kerülne bebizonyításra, hogyha terepmunkát végeznénk az adott lakóhelynek a temetőjében

23. diagram: Az elhunytak lakóhely szerinti megoszlása¹¹³

A vizsgált időszakban a halotti anyakönyvek alapján 149 elhunytrol tudunk, ugyanezen gyulekezet által vezetett keresztelési anyakönyvek szerint azonban 341 gyereket kereszteltek meg. Mindezek alapján arra lehet következtetni, hogy 1954-1991 közötti időszakban a Nevetlenfalui Református Gyülekezetben növekedett a gyülekezet tagjainak létszáma, mégpedig 192 fővel (56,3%) több született a gyülekezetbe, mint amennyi meghalt.

Konfirmálási anyakönyvek elemzése. A Nevetlenfalui Református Egyházközség 1938 és 1948 közötti konfirmálási anyakönyveiben fellelhető adatokat felhasználva készítettünk egy digitális, Excel-táblázatban rögzített, adattárat. Az adattárban a vizsgált adatokat az alábbi csoportokba összesítettük: a konfirmált neve, neme, születési és konfirmálási dátuma, születési- és lakóhelye, a szülők neve, vallása és foglalkozása (külön az édesapáé és külön az édesanyáé), a konfirmáló lelkipásztor neve.

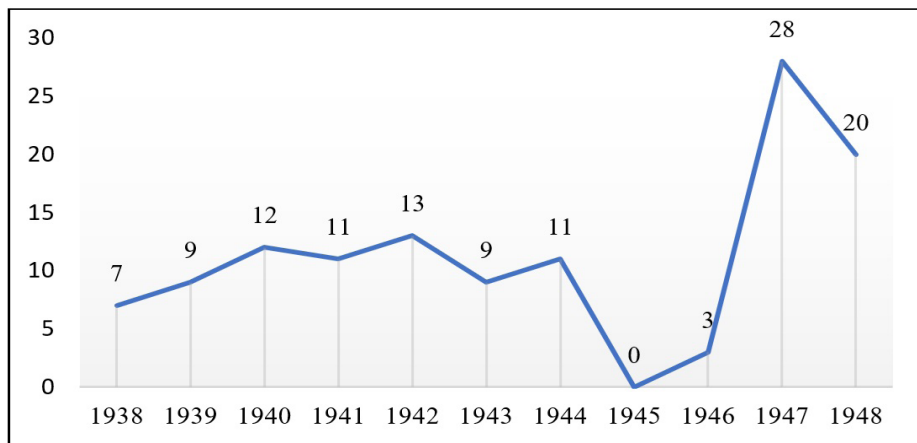
Először a konfirmáltak számát elemeztük, amely alapján azt állapíthatjuk meg, hogy 1938 és 1948 között összesen 123 fiatal konfirmált a református gyülekezetben. A 24. diagram évekre lebontva szemlélteti a konfirmáltak számát 1938 és 1948 közötti időszakban.

A református gyülekezetben konfirmáltak számát követően a fiatalok nem (fiú/lány) szerinti megoszlását vizsgáltuk. 1938 és 1948 között a

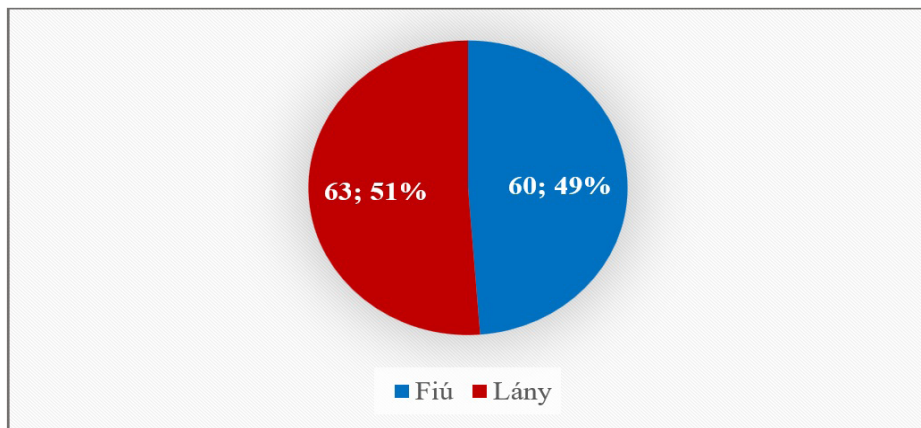
¹¹³ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség halotti anyakönyvei alapján

123 konfirmált közül 63 lány (51%) és 60 (49%) pedig fiú volt. A konfirmáltak nem szerinti megoszlása a 25. diagramon tekinthető meg.

24. diagram: A nevetlenfalui református gyülekezetben konfirmáltak száma évi bontásban 1938-1948 között¹¹⁴

25. diagram: A református gyülekezetben konfirmáltak nem (fiú/lány) szerinti megoszlása 1938-1948 között¹¹⁵

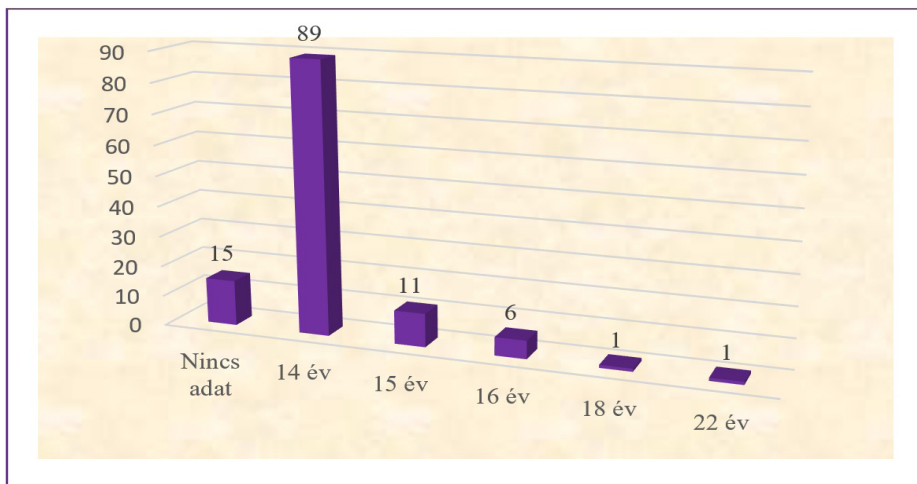
Megvizsgáltuk a gyülekezetben konfirmáltak életkorát, mely során a felnőttkori konfirmálás előfordulásának gyakoriságára voltunk kívá-

¹¹⁴ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség konfirmálási anyakönyvei alapján

¹¹⁵ Űo

csiak. Megtudtuk, hogy 89 fő 14 évesen, 11 fő 15 évesen, 6 fő 16 évesen és csupán 1-1 esetben fordult elő, hogy felnőttkorban (18 és 22 évesen) konfirmált az illető. 15 esetben nincs adat a személy életkorára vonatkozólag. A konfirmáltak életkor szerinti megoszlását a 26. diagram mutatja be.

26. diagram: A konfirmáltak életkor szerinti megoszlása 1938-1948 között¹¹⁶

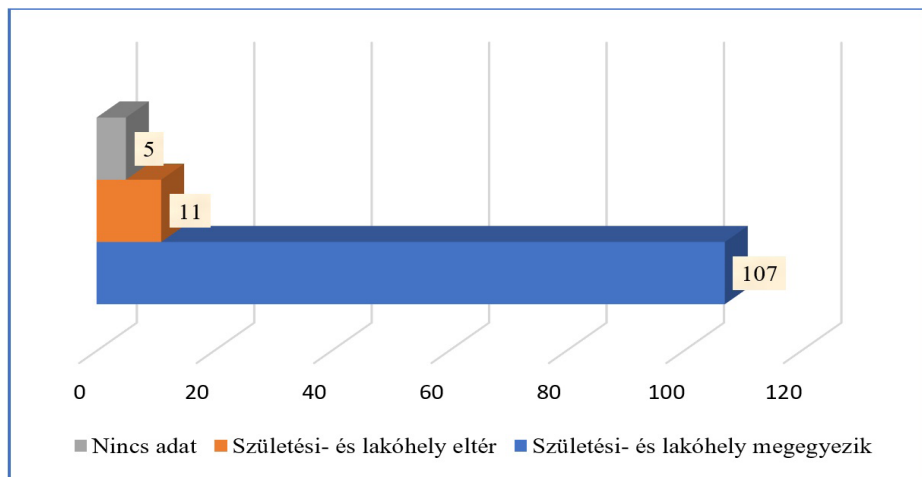
Továbbiakban összehasonlítottuk a református gyülekezetben konfirmáltak születési helyét a lakóhelyével. Elmondhatjuk, hogy 107 esetben a konfirmált születési helye megegyezik a lakóhelyével, ebből 55-nél mindkettő Akli, 37 esetben mindkettő Nevetlenfalú és 15-nél mindkettő Batár. 11 esetben az a tapasztalat, hogy a születési- és lakóhely eltérő. 5 esetben nincs adatunk sem a születési, sem pedig a lakóhelyről. A református gyülekezetben a 123 konfirmált születési- és lakóhelyének megegyezését és eltérését a 27. diagramon tekinthetjük meg.

Az elemzett adatok alapján 11 alkalommal eltérés volt megfigyelhető a születési hely és a lakóhely között. Ezen belül 2 esetben a születési hely Mezőgecse volt, míg a lakóhely más település (Akli). A fennmaradó esetekben pedig egyenként fordult elő más-más eltérés a születési és lakóhely között, például volt aki Viskén és Halmiban született, de Akliban lakott, míg mások Csepében, Batáron, Nagypaládon, Szőlősgyulán, Érsemjénben, illetve

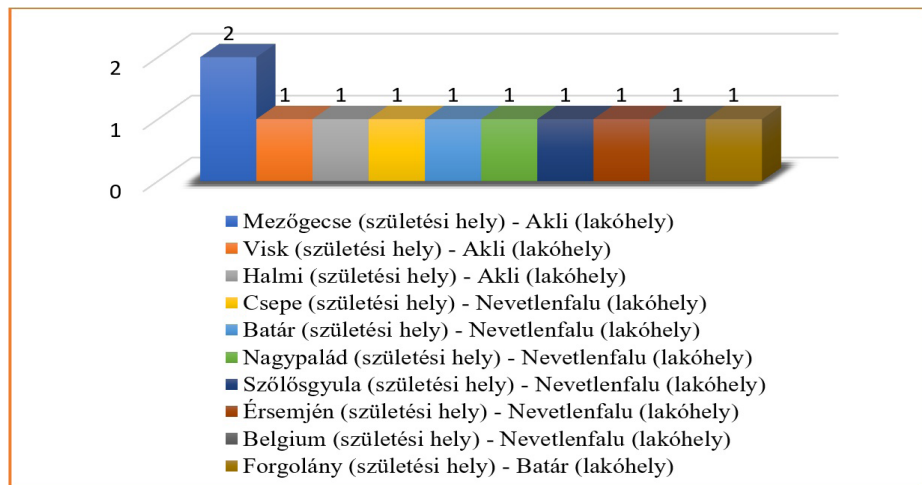
¹¹⁶ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség konfirmálási anyakönyvei alapján

Belgiumban születtek, azonban lakóhelyként Nevetlenfalu szerepelt. További egy esetben Forgolány volt a születési hely, míg a lakóhely Batár. A konfirmáltak születési és lakóhelye közötti eltérést a 28. diagram mutatja be.

27. diagram: A református gyülekezetben konfirmáltak születési és lakóhely szerinti megoszlása¹¹⁷

28. diagram: A konfirmáltak születési és lakóhelye közötti eltéréseinek megoszlása¹¹⁸

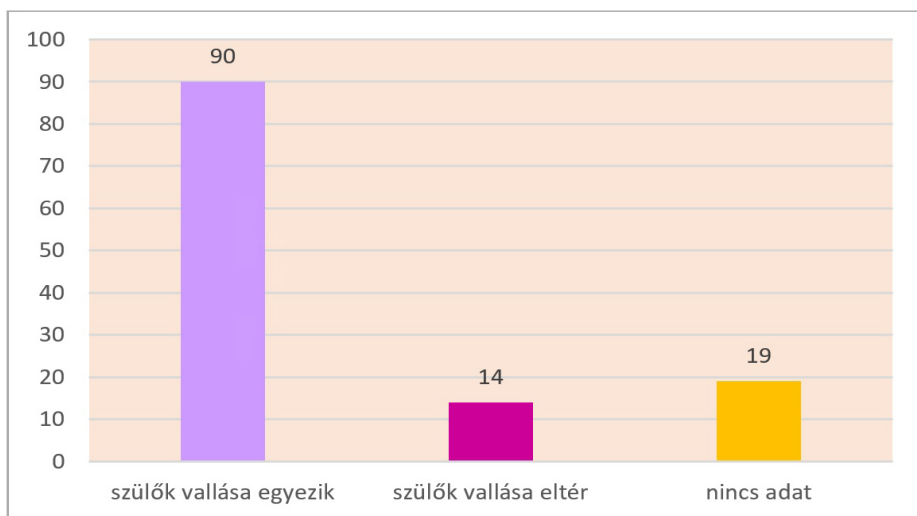

¹¹⁷ Uo

¹¹⁸ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség konfirmálási anyakönyvei alapján

Mindezekén kívül elemeztük a gyülekezetben confirmált fiatalok szüleinek vallását. Az elvégzett vizsgálatból kiderült, hogy 90 esetben a szülők vallása megegyezik, ebből 89-nél mindkét szülő református, 1 esetben pedig mindkét szülő szektás volt. 14 esetben az a tapasztalat, hogy vagy az édesapa vagy az édesanya vallása eltérő. 19 esetben nincs adatunk sem az édesapa, sem az édesanya vallásáról. A református gyülekezetben confirmált fiatalok megoszlását a szülők vallásának megegyezése és eltérése szerint a 29. diagram szemlélteti.

29. diagram: A református gyülekezetben confirmált fiatalok megoszlása a szülők vallásának megegyezése és eltérése szerint¹¹⁹

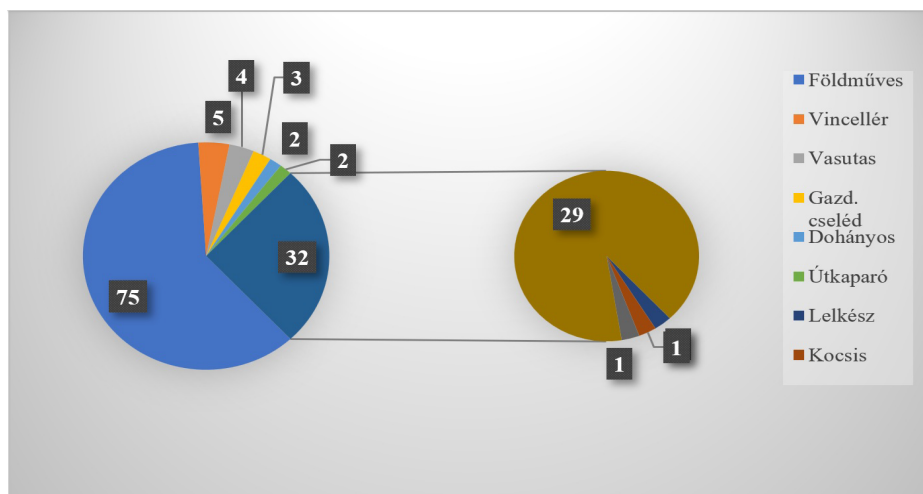

Végül megvizsgáltuk a gyülekezetben confirmáltak szüleinek foglalkozását. Az általunk elemzett anyakönyvben az édesapa és az édesanya neve alatt is ugyanazt a foglalkozást tüntették fel egyszer, ismétlés nélkül. Ebből arra következtettünk, hogy mindketten ugyanazzal a foglalkozással rendelkeztek. Ezt a feltételezést az is alá támasztja, hogy eltérés esetén a forrás külön rögzítette volna az adatokat – ahogyan ez a vallás esetében meg is történt –, vagy hiányzó adat esetén az adott mezőt üresen hagyták volna. Ennek megfelelően az azonosan feltüntetett foglalkozási adatokat mindkét szülő vonatkozásában egységesen vettük figyelembe az elemzés

¹¹⁹ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség confirmálási anyakönyvei alapján

során. A kutatás során fény derült arra, hogy a szülők közül 75-en földműveléssel foglalkoztak, 5 vincellér (szőlőműves) volt, 4-en vasutasként dolgoztak (közülük 3-an nyugdíjasok voltak), 3-an gazdasági cselédként tevékenykedtek. Ezenkívül 2 dohánykertészt (dohányföldeken dolgozó bér munkást), 2 útkaparó munkást, valamint 1-1 esetben fordult elő kocsis, lelkész, illetve gépész foglalkozás; ezek kizárólag az édesapákra vonatkoztak; az édesanyák foglalkozásáról ezekben az esetekben nem állt rendelkezésre információ. Összesen 29 esetben semmilyen adat nem volt elérhető a szülők foglalkozására vonatkozóan. A református gyülekezetben konfirmáltak megoszlását a szülők foglalkozása szerint a 30. diagram mutatja be.

30. diagram: A református gyülekezetben konfirmáltak megoszlása a szülők foglalkozása szerint¹²⁰

A vizsgált időszakban három különböző lelkipásztor szolgált a református gyülekezetben: Bukó Lajos, Fekete Gyula, Király Kálmán. Bukó Lajos 1938 és 1944 között látta el a lelkészi teendőket, ez idő alatt 72 fő konfirmált. 1946-ban Fekete Gyula vette át a szolgálatot, akinél 3 konfirmáció történt. Ezt követően a lelkész Király Kálmán volt, nála 1947 és 1948-ban összesen 48-an konfirmáltak.

¹²⁰ Saját szerkesztés a Nevetlenfalui Református Egyházközség konfirmálási anyakönyvei alapján

Összegzés. A munka Nevetlenfalual, valamint a település református egyházának történetével és iratanyagainak elemzésével foglalkozik. Összesen 12 szakmunkát és egy monográfiát sikerült áttekintenünk, amelyek lényeges információkat tartalmaztak. Ugyanakkor még nem jelent meg olyan munka, amely a település történetét mutatná be az alapításától kezdődően egészen napjainkig. A Nevetlenfalui Református Egyházközségben őrzött anyakönyvek alapján készítettünk négy digitális, Excel-táblázatban rögzített, adattárat, amelyekben a fellelhető adatokat felhasználva az 1954 és 1990/1991 közötti keresztelési-, házasságkötési- és halotti anyakönyvek, valamint az 1938 és 1948 közötti konfirmálási anyakönyvek részletes elemzésével foglalkoztunk. Elsősorban az 1954–1991 között megkeresztelt 341 gyermek nemét, keresztnéveit, névadási szokásait és szülei vallását vizsgáltuk. A gyermekek 52%-a lány és 48%-a fiú volt, a leggyakoribb keresztnévek a Margit és a József. A névadás 70%-ban nem követte a szülők nevét, csupán a fiúk 20%-át és a lányok 10%-át nevezték el szülei egyikéről, azaz édesanyjuk vagy édesapjuk után. A szülők vallása többnyire egyezett, elsősorban református párokról van szó, de 146 esetben valláskülönbséget találtunk. 1954 és 1990 között összesen 164 jegyespár kötött házasságot a református gyülekezetben, többségük első alkalommal házasodott, de akad néhány pár, akik már elváltak, özvegyek voltak és másodszor házasodtak. A menyasszonyok többsége 16–20 éves, míg a vőlegények többsége 21–25 éves korában lépett házasságra. A házasságok több mint felében mindkét fél református vallású volt, de 73 esetben vallásilag vegyes házasságok kötettek, leggyakrabban református és görögkatolikus felek között. 1954 és 1990 között a református gyülekezetben 149 fő hunyt el, akik közül 52% nő és 48% férfi volt. Az elhunytak többsége időskorúan (61–74 évesen) halt meg, leggyakrabban valamilyen betegség – szívbetegség, daganat vagy agyvérzés – következtében. A temetkezési hely adatainak hiányossága miatt a pontos temetési helyeket csak részben tudtuk meghatározni, de a rendelkezésre álló adatok alapján az elhunytakat főként Nevetlenfaluban és Batáron temették el. 1938 és 1948 között a református gyülekezetben 123 fiatal konfirmált, közülük 63 lány és 60 fiú, többségük 14 éves korban. A konfirmáltak jelentős része születési helyén is lakott, főként Akli, Nevetlenfalu és Batár településeken, míg a szülők többsége református vallású volt és főként földműveléssel foglalkoztak.

Következtetések. A vizsgált időszakban a halotti anyakönyvek alapján 149 elhunyról tudunk, ugyanezen gyülekezet által vezetett keresztele-

si anyakönyvek szerint azonban 341 gyereket kereszteltek meg. Mindezek alapján arra lehet következtetni, hogy 1954-1991 közötti időszakban a Nevetlenfalui Református Gyülekezetben növekedett a gyülekezet tagjainak létszáma, mégpedig 192 fővel (56,3%) több született a gyülekezetbe, mint amennyi meghalt. *Jövőbeli kutatási lehetőségek:* jelen kutatás feltáró jellegeből adódóan elsősorban a Nevetlenfalui Református Egyházközség iratanyagának rendszerezésére és bemutatására összpontosított, ugyanakkor az így létrehozott adatbázisok már most alkalmasak arra, hogy a jövőben mélyebb elemző vizsgálatok alapjául szolgáljanak. A forrásbázis további bővítése – különösen állami közigazgatási iratok és más felekezeti források bevonásával – lehetőséget adna arra, hogy a demográfiai és társadalmi változások ne csupán leíró módon jelenjenek meg, hanem értelmezhető összefüggésekbe kerüljenek. A kutatás következő lépcsőfokát a változások mögött meghúzódó okok feltárása jelentheti. A keresztelési, házassági, halotti és konfirmálási adatok elemzése alkalmas arra, hogy választ adjon olyan kérdésekre, mint például: miért változott a születések vagy halálozások száma egyes időszakokban, milyen társadalmi, gazdasági vagy történeti tényezők befolyásolták a házasságkötési szokásokat, illetve milyen okok húzódnak meg a felekezeti és demográfiai mintázatok átalakulása mögött. Az oral history módszer további alkalmazása és elmélyítése szintén hozzájárulhat ezeknek a „miérteknek” a megválaszolásához. A helyi emlékezet, az egyéni életutak és közösségi tapasztalatok bevonása segíthet összekapcsolni a statisztikai adatokból kirajzolódó tendenciákat a megélt történelmi folyamatokkal. Így a kutatás a jövőben nemcsak a változások tényét rögzítheti, hanem azok hátterére és értelmezésére is választ adhat, tovább erősítve a településtörténeti vizsgálat magyarázó erejét.

5. kép: A nevetlenfalui református templom¹²¹

6. kép: A nevetlenfalui református templom belső tere (szerző felvétele)

¹²¹ [https://hu.wikipedia.org/wiki/Nevetlenfalva#/media/F%C3%A1jl:Nevetlefalva_reform%C3%A1tus_temploma_\(2012\).jpeg](https://hu.wikipedia.org/wiki/Nevetlenfalva#/media/F%C3%A1jl:Nevetlefalva_reform%C3%A1tus_temploma_(2012).jpeg) (letöltve:2023-04-05)

**7. kép: A nevetlenfalui református egyházközség parókiája
(szerző felvétele)**

8. kép: Jelenleg használt keresztelői kellékek (szerző felvétele)

9. kép: Régi Úrasztali klenódiumok (szerző felvétele)

10. kép: Jelenleg használt Úrasztali klenódiumok, Úrvacsorai kellékek (szerző felvétele)

**11. kép: A Nevetlenfalui Római Katolikus Egyházközség plébániája
(szerző felvétele)**

12. kép: A Nevetlenfalui Óvoda épülete (szerző felvétele)

13. kép: A Nevetlenfalui Középiskola épülete¹²²

14. kép: A sztálini terror és a II. világháború áldozatainak emlékműve Nevetlenfaluban (szerző felvétele)

¹²² <https://karpatalja.ma/karpatalja/oktatas/atadtak-a-felujitott-nevetlenfalui-kozepiskolat/> (2025-05-23)

BIBLIOGRÁFIA

Elsődleges források

- Nevetlenfalui Református Egyházközség. Keresztelési anyakönyvek 1954–1973, 1973–1991, 1994–2023.
- Nevetlenfalui Református Egyházközség. Házasságkötési anyakönyvek 1954–1973, 1973–1990, 1995–2023.
- Nevetlenfalui Református Egyházközség. Halotti anyakönyvek 1954–1973, 1973–1990, 1990–2023.
- Nevetlenfalui Református Egyházközség. Konfirmáltak névsora 1938–1948, 1995–2023.
- Nevetlenfalui Református Egyházközség. Jegyzőkönyv (1893).
- Nevetlenfalui Római Katolikus Egyházközség. Anyakönyvek 1920–1966, 1990–2023.

Oral history

- Fudella, Anita. 1989. évi születésű, a Nevetlenfalui Óvoda igazgatója.
- Fudella, Attila. 1983. évi születésű, a Nevetlenfalui Római Katolikus Egyházközség kurátora.
- Ifj. Hájas, István. 1993. évi születésű, nevetlenfalui református lelkipásztor.
- Iván, Gábor. 1990. évi születésű, nevetlenfalui görögkatolikus pap.
- Jákó, Gabriella. 1965. évi születésű, a Nevetlenfalui Görögkatolikus Egyházközség tagja.
- Király, Natália. 1964. évi születésű, a Nevetlenfalui Művészeti Iskola igazgatója.

Másodlagos források

- „Депутати громади: Список депутатів.” Вебсторінка Пийтерфолвівської сільської ради. <https://www.peterfalvaotg.gov.ua/депутати-громади/> (letöltve: 2024.05.11).
- 16 сесії 8 скликання Пийтерфолвівської сільської ради Берегівського району Закарпатської області. „РІШЕННЯ №1512 Про перейменування вулиць.” <https://drive.google.com/file/d/1yE7Nk3ZS9QFFOmVKLajy81YXrZbm4xES/view?usp=sharing> (letöltve: 2024.05.11).
- Botlik József és Dupka György. *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátján*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 1993.

- Csatáry György. *Ugocsa vármegye II. Rákóczi Ferenc államában (1703–1711)*. Ungvár–Beregszász: PoliPrint, 2008.
- Dobos Sándor. „Beregszász a magyar nyelvű történetírásban (A város múltját tárgyaló fontosabb történeti munkák rövid ismertetése).” In *Mercurius Veridicus Novus I.*, szerk. Dobos Sándor és Szamborovszkyné Nagy Ibolya, Beregszász–Ungvár: „Grafika” Kiadó, 2015.
- Dupka György, és Zubánics László. *Szépasszony dombja. Kárpátaljai történeti és helyi mondák*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2014.
- Dupka György. *Egyetlen bűnük magyarságuk volt. Emlékkönyv a sztálinizmus kárpátaljai áldozatairól (1944–1946)*. Ungvár–Budapest: Patent–Intermix, 1993.
- Espán Margaréta. *Hagyományok, nemzeti értékek Kárpátalján*. Ungvár, PP Melnik M, 2015. 448 p.
- Fényes Elek. *Magyarország geographiai szótára (Kárpátalja)*. Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998.
- Ferenczi Katalin. „Új óvodát kapott Nevetlenfalu.” *Kárpátaljalap*, 2004.05.07., 173. szám. <https://karpataljalap.net/2004/05/07/uj-ovodat-kapott-nevetlenfalu> (letöltve: 2024.05.11).
- Fodor Gusztáv. *Adattár kárpátaljai református gyülekezettörténeti kutatásokhoz 1523–2016*. Tiszaszentimre: Narancsik Imre Kutatói Műhely, Kapitális Nyomda, Debrecen, 2016.
- Futó Tamás. *Nevetlen első címere*. Budapest, 2000.
- Kázmérfi Antal. *Nevetlenfalui római katolikus plébánia története*. Nevetlenfalu, 1880.
- Kocán Béla. „Nevetlenfalu földrajzi nevei.” *Acta Hungarica* 12, 2001.
- Kocsis Julianna. „Legendák Kárpátalján: A ‘névtelen’ falu története.” *Kárpátalja.ma*, 2014.08.10. <https://karpatalja.ma/sorozatok/legendak-karpataljan/legendak-karpataljan-a-nevtelen-falu-tortenete/> (letöltve: 2023.04.05).
- Kosztó Gyula. „Kárpátaljai régészeti kutatások 1945–1991 között a kárpátaljai magyar sajtóban.” In *Acta Academiae Beregsasiensis*, IX. évf., 2. köt., Ungvár: PoliPrint Kft., 2010.
- Málenkij robot – Gupvi. *Északkelet-Magyarországról elhurcolt áldozatok névsora (1944–1945)*. Szerk. Dobos, Sándor és Molnár, Ferenc. Beregszász–Ungvár: „RIK-U” Kiadó, 2017.

- Máramaros–Ugocsa Egyházmegye. Szerk. P. Szalay Emőke és Küllős Imre. In Magyar református egyházak javainak tára. A határontúli református gyülekezetek templomai, felszerelési tárgyai, könyv- és iratanyaga. Budapest: Országos Református Gyűjteményi Tanács, 1999.
- Molnár Andor, Orbán Kornélia, és Dorka Péter. Motoros képességek és tesztek, edzéstan alapok. Online oktatási anyag, 2013. http://www.jgypk.hu/tamop13e/tananyag_html/tananyag_motoros/iii_letkori_szakaszok_letalnos_jellemzi.html (letöltve: 2025.03.20).
- Nevetlenfalui Középiskola honlapja. https://neki.ucoz.ua/index/istorija_shkoli/o-9 (letöltve: 2024.05.11).
- Palkó István, Ivaskovics József, Tárczy Andor és Kohán László: *Kárpátalja templomai. Római katolikus templomok*. Ungvár, 1997.
- Radvánszky Ferenc. *Kárpátaljai Református Templomok*. Ungvár–Beregszász: Tárogató Kiadó, 2000.
- Sebestyén Zsolt. *Kárpátalja helységnevei*. Nyíregyháza, 2020.
- Simon Rita. „A Nevetlenfalui Művészeti Iskola csillog Kárpátalja térképén.” *Kárpáti Igaz Szó*, 2023.10.29. <https://kiszonet/2023/10/29/a-nevetlenfalui-muveszeti-iskola-csillog-karpatalja-terkepen-%e2%94%82kiszonet-interju/> (letöltve: 2024.05.11).
- Sz. Kárpáthy Kata. „Áadták a felújított Nevetlenfalui Középiskolát.” *Kárpátalja.ma*, 2025.04.13. <https://karpatalja.ma/karpatalja/oktatas/atadtak-a-felujitott-nevetlenfalui-kozepiskolat/> (letöltve: 2025.05.21).
- Szabó István. *Ugocsa megye*. Budapest–Beregszász: Hatodik Síp Alapítvány–Új Mandátum Könyvkiadó, 1994.
- Szabó János (készítő). „Nevetlenfalui honlapja.” <https://www.nevetlenfalui.hu/page.php?4> (letöltve: 2023.04.05).
- Tóth-Orosz Enikő. „Decentralizáció Kárpátalján.” Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont. <https://hodinkaintezet.uz.ua/decentralizacio-karpataljan/> (letöltve: 2023.05.12).
- Біланчук, Іван. „Неветленфолу – угорськомовне село на українсько-румунському кордоні.” *Golos Karpat*, 2015. <https://goloskarpat.info/society/568193e532374/> (letöltve: 2025.01.18).
- Історія міст і сіл Української РСР. Т.26. Закарпатська область. Кіїв: АН УРСР, 1969.

ABSTRACTS IN ENGLISH

FEATURES OF THE 'CLOSED SOCIETY' IN KARL POPPER'S CONCEPT

Vira Dobryanska

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
Student majoring in History and Archaeology MA 1st year
e-mail: dobrjanszka.vira.ml25tm@kmf.org.ua

Abstract

The purpose of this article is to reconstruct the key characteristics of a 'closed society' based on K. Popper's fundamental work 'The open society and its enemies' (Popper K. The open society and its enemies. London, 1945.) and to identify the mechanisms of functioning of this type of society. The research methodology is based on a critical analysis of historicism, a comparative method, and a systematic approach to the study of political structures. The scientific novelty lies in the reinterpretation of Popper's criticism of Platonism and Marxism in the context of contemporary threats of neo-totalitarianism. Conclusions. The author concludes that, according to K. Popper, a closed society is characterised by a belief in magical taboos, a lack of individual responsibility and the dominance of a collectivist spirit. It is 'organic,' where each member performs a predetermined role without the right to critical thinking. K. Popper argues that the transition from a closed to an open society is the most painful transformation in human history, as it requires abandoning the 'security' of collectivism in favour of freedom and personal choice.

Keywords: Karl Popper, closed society, open society, historicism, totalitarianism, collectivism, magical thinking

THE HISTORY OF BEREHOVE/BEREGSZÁSZ DISTRICT AS REFLECTED IN THE VÖRÖS ZÁSZLÓ NEWSPAPER

Gergő Kis

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
Student majoring in History and Archaeology MA 1st year
e-mail: kis.gergo.b21tm@kmf.org.ua

Abstract

*The aim of this work is to present the Khrushchev era, how it changed the Carpathian region and how people experienced it. It is important to note the essence of the research in this thesis, which reflects the work and everyday lives of people, the difficulties they faced at work and in their daily lives. Answers can be found to questions that concern today's historians about the damage suffered under communism, fraud, and anti-religious campaigns. To write this paper, I used the analysis of the content of the party press of the time as a **basic research methodology**, which I tried to subject to critical examination, as the 'Vörös Zászló' (Red Flag) often published articles that contradicted reality, such as the successes and overproduction achieved in planned economy, which is completely absurd, as the newspaper's articles report on the shortcomings of the kolkhozes. **Overall**, the research revealed the reality of Soviet propaganda, which fully reflects the distorted misrepresentations of how the Soviet Union developed and grew, and unfortunately, in many cases, this was done at the expense of the local population. However, in addition to these shortcomings and criticisms, the work also provides information about the development of cultural and literary life, so further work requires more in-depth research into press articles and another important factor that can bring the work to fruition is public opinion research, as this contrasts reality with Soviet distortion.*

Keywords: Berehove/Beregszász, Khrushchev era, Soviet propaganda, Soviet Union, 'Vörös Zászló'.

LÓNYAY MENYHÉRT'S POLITICAL CAREER FROM THE COMPROMISE TO HIS RESIGNATION AS PRIME MINISTER (1867–1872)

Noémi Kovács

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
Student majoring in History and Archaeology MA 1st year
e-mail: kovacs.noemi.b21tm@kmf.org.ua

Abstract

*The aim of this paper is to provide a comprehensive analysis of Menyhért Lónyay's political career from the Austro-Hungarian Compromise (1867) to his resignation as Prime Minister (1872), while illustrating his role in the functioning of the Dualist State. The research focuses on synthesizing Lónyay's political and economic activities into a coherent analysis during this critical period of state-building. The **research methodology** is synthetic, based on a critical review of the relevant literature. The backbone of the study is formed by secondary sources, including monographs, textbooks, and academic studies concerning Lónyay's career and the era. This secondary source base is supplemented and nuanced by tertiary sources. The **scientific novelty** of this research lies in its complex, synthesizing treatment of the subject; the paper does not aim to uncover primary sources but rather seeks to provide a novel summation of existing literature that often carries varying focuses. **Overall**, the work explores Menyhért Lónyay's financial principles, public policy decisions, and the milestones of his career, while analyzing the political and personal factors that led to his resignation. The paper presents the path that led him to the head of the financial administration and the principles along which he organized the Ministry of Finance. The scope of the work also extends to his tenure as Common Finance Minister in Vienna. Furthermore, his period as Prime Minister is analyzed, specifically focusing on his government program and reform efforts. Lónyay's premiership was characterized by constant accusations; while these were politically motivated, he nonetheless provided grounds for them despite his refutations. As a politician, economist, publicist, and finance minister, he exerted a significant influence on the functioning of the Dualist State.*

Keywords: economic policy, Compromise, common affairs, Menyhért Lónyay, minister, finance minister, reform.

THE ROLE OF ZSIGMOND BERNÁTH IN THE HUNGARIAN NATIONAL PARLIAMENT (1825-1867)

Alexandra Kornicki

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
Student majoring in History and Archaeology MA 1st year
e-mail: kornicki.alexandra.b21tm@kmf.org.ua

Abstract

The aim of the research is to analyze the life and political activity of Zsigmond Bernáth, Lord Lieutenant of Ung County and parliamentary delegate, with special emphasis on his role in the Diets of the Reform Era and the period preceding the Austro-Hungarian Compromise, as well as his contribution to the development of Hungarian political life, the national language, and public affairs. The research methodology is based on established historical methods and makes use of both primary and secondary sources. The primary sources include archival materials from the State Archives of the Transcarpathian Oblast, documents concerning the settlement of financial debts involving the politicians of Kargva and Tarnóc, Baron Antal Horvát and Zsigmond Bernáth; as well as materials from the Hungarian National Archives, specifically the Military History Institute and Museum, Military History Archives and Records Office. These include correspondence from Zsigmond Bernáth, Lord Lieutenant of Ung County and government commissioner, to Captain Pál Nánásy (Károly), commander of the Ungvár military; the petition of Mrs. Juhász Pálné, a widow, addressed to Lord Lieutenant and county commissioner Zsigmond Bernáth requesting the release of her son; and the report of Captain András Péterfi, commander of the 21st Honvéd Battalion, to the Supreme Command of the Upper Hungarian Mobile Corps. In addition, contemporary press sources and parliamentary records were processed as period documents, complementing the material of the secondary literature. The scientific novelty of this study lies in the fact that it is the first attempt to comprehensively examine Zsigmond Bernáth's parliamentary activity between 1811 and 1867, as well as to present his role in the political life of Ung County. The research demonstrates that Bernáth Zsigmond was not merely a passive participant in the Diets but an active shaper of Reform Era political life. His outstanding achievements include support for the official recognition of the Hungarian language, the abolition of serfdom, and the cause of religious equality. Conclusions. Zsigmond Bernáth played a prominent role in nineteenth-century Hungarian political life, particularly during the Reform Era and the period leading up to the Austro-Hungarian Compromise. His work formed a bridge between conservative

politics rooted in noble traditions and modern, reform-oriented political thinking. As Lord Lieutenant of Ung County, he actively promoted the official status of the Hungarian language, the emancipation of serfs, and religious equality. His activity exemplifies how a county nobleman could become a politician of national significance. Zsigmond Bernáth may be regarded as a significant yet unjustly neglected figure of the Hungarian Reform Era, who served his county and his homeland with loyalty, justice, and patriotism.

Keywords: 1825–1867; Zsigmond Bernáth; lord lieutenant; parliamentary delegate; Hungarian Diet; Ung County.

THE JUDICIAL ACTIVITIES OF BARON ZSIGMOND PERÉNYI ON THE SEVEN-MEMBER COURT (1834-1841)

Nikoletta Korniczki

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
Student majoring in History and Archaeology MA 1st year
e-mail: kornicki.nikoletta.b21tm@kmf.org.ua

Abstract

The aim of the study is to present the judicial activity of Baron Zsigmond Perényi at the Royal Septemviral Court (Hétszemélyes Tábla) between 1834 and 1841, with particular emphasis on his role in the trials of Baron Miklós Wesselényi and Lajos Kossuth. The research methodology employs established historical methods, drawing on archival sources and published scholarship. Among the largely unpublished sources examined are the records of the Perényi family preserved in the Transcarpathian Regional State Archives, specifically materials from fonds and opis series F. 10, O.3; F. 60, O.2; and F. 60, O.3. In addition, the study makes use of relevant secondary literature concerning the life of Baron Zsigmond Perényi and his activities at the Royal Septemviral Court, with particular attention to the positions he adopted in the trials of Baron Miklós Wesselényi and Lajos Kossuth. The scholarly novelty of the study lies in its approach to Baron Zsigmond Perényi's life and work not merely from a biographical perspective, but within broader judicial and political contexts, with special emphasis on the manifestation of judicial independence and the rule of law during the Hungarian Reform Era. The study provides insight both into the functioning of the Royal Septemviral Court and into Baron Perényi's role in the two most prominent political trials of the period, those of Baron Miklós Wesselényi and Lajos Kossuth. The results and conclusions demonstrate that Baron Zsigmond Perényi's life trajectory and Reform Era activities exemplify how an aristocratic, law-abiding jurist was able to reconcile the principles of legality, national commitment, and human responsibility with the demands of a politically divided age. From a historical perspective, his life clearly reflects how the events of the Reform Era influenced and reshaped the direction of his career and his personal decisions. His work at the Royal Septemviral Court, particularly his moderate yet principled conduct in the trials of Baron Miklós Wesselényi and Lajos Kossuth, reveals a deep commitment to judicial independence and the rule of law.

Keywords: Baron Zsigmond Perényi; Baron Miklós Wesselényi; Royal Septemviral Court; Lajos Kossuth; political trials.

THE HISTORY OF SOVIETIZATION IN TISZAPÉTERFALVA (1944–1953)

Ágota Papp

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University

Student majoring in History and Archaeology MA 1st year

e-mail: papp.agota.b21tm@kmf.org.ua

Abstract

*The aim of my research is to provide a chronological overview of the Sovietization of Pyiterfolvo between 1944 and 1953, with particular emphasis on how the establishment of Soviet power transformed the social, economic, and religious life of the settlement. My study covers the period from the arrival of the Red Army in Transcarpathia to the political changes of 1953, which marked the end of the Stalinist era. The research methodology combines general and specific approaches of historical scholarship. The study is **based on the exploration of archival sources and the analysis** of interviews conducted using the oral history method. Among the primary sources, I examined local archival documents, memoirs, and personal narratives, which made it possible to explore the everyday effects of Sovietization, individual fates, and collective community experiences. **The scientific novelty** of my research lies in examining the process of Sovietization at the settlement level, incorporating previously unused sources into the study of the 20th-century history of Transcarpathia. The case of Pyiterfolvo proved particularly suitable for illustrating the local characteristics of the establishment of the Soviet system and for demonstrating how collectivization, forced labor (malenkii robot), and the persecution of the church shaped the community's identity and social structure. **Conclusions.** Concluded that Soviet measures radically transformed village life. As a result of deportations, confiscation of property, and restrictions on religious practices, traditional family roles were rearranged, with women often taking the place of men in labor and community maintenance. These events left deep and lasting psychological, social, and memorial scars on the local population. In summary, the example of Pyiterfolvo reflects well the complex and contradictory nature of Sovietization: the establishment of the political system not only brought institutional changes but also deeply interfered with people's everyday lives, ways of thinking, and belief systems. Through this thesis, I have contributed to a more nuanced understanding of the social history of Transcarpathia in the 20th century.*

Keywords: persecution of the church, collectivization, malenky robot, microhistory, Sovietization.

OFFENSIVE WEAPONS OF HUNGARIAN WARRIORS IN THE 9TH–10TH CENTURIES

Emília Tóth

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
Student majoring in History and Archaeology MA 1st year
e-mail: toth.emilia.b21tm@kmf.org.ua

Abstract

The aim of this research is to provide a comprehensive analysis of the armament and military culture of Hungarian warriors during the period of the Hungarian Conquest, with particular emphasis on the military, social, and cultural significance of weapons. The study seeks to answer how contemporary tactical strategies, technological development, and social relations were reflected in the use of the four most important offensive weapons: the reflex bow, the sabre, the battle axe (fokos), and the spear. The methodology is based on an interdisciplinary approach, incorporating archaeological finds, written sources, experimental archaeological reconstructions, and the results of natural scientific analyses (X-ray, metallographic, and archaeometric studies). The analysis takes into account the contextual associations of grave goods, the manufacturing techniques and decorative features of weapons, as well as their role in symbolizing social status. The scientific novelty of the study lies in examining weaponry not merely as a means of warfare, but as a complex cultural phenomenon. The results demonstrate that the reflex bow was a central element of mounted nomadic warfare; the sabre served as an expression of social rank and identity; the battle axe functioned as both a practical and a ritual object; while the spear, as a multifunctional weapon, played a role in close combat as well as in elite and leadership representation.

Conclusions. *The success of the conquering Hungarian warriors was not the result of the technical superiority of a single weapon, but rather of the complexity of their military culture, their tactical adaptability, and the combat symbolism embedded in their social structure. The research confirms that weaponry was one of the most important carriers of identity, rank, and communal cohesion in the period. New scholarly approaches—especially the integration of experimental archaeology and natural scientific analyses—offer opportunities for a more precise and multidimensional interpretation of the military culture of the era.*

Keywords: *weaponry, military culture, experimental archaeology, Hungarian warriors, Hungarian Conquest.*

CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF NEVETLENFALU

Johanna Viski

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
Student majoring in History and Archaeology MA 1st year
e-mail: viski.johanna.b21tm@kmf.org.ua

Abstract

The aim of the research is, on the one hand, to explore the range of works in historiography that have already dealt with the history of Nevetlenfalu, and on the other hand, using primary and secondary historical sources, to present a brief history and archival materials of the Reformed Church of the settlement. A further objective of the study was the processing and analysis of data collected from archival records. The study is based on the results of primary and secondary source research. First, information obtained from the study of secondary sources and relevant literature was incorporated into the description of the settlement. The primary source base consisted of archival materials found in the Archive of the Reformed Church Congregation of Nevetlenfalu, as well as publications available on the Hungaricana public collection portal. In addition, oral history as a research method was also included to gain a better understanding of the present-day settlement. Consequently, the research was conducted using **mixed methods**. **The scientific novelty** of the study lies in the fact that it is the first to carry out a systematic processing of the parish register data of the Reformed Church Congregation of Nevetlenfalu. Through the analysis of archival materials, the research significantly contributes to the reconstruction of the demographic and social history of the settlement. **Conclusions.** The main result of the research is the creation of four digital data bases compiled in Excel spreadsheets and the analysis based on the data recorded in them: 1) the first database contains the names, gender, dates of birth and baptism, place of birth and residence, names and religion of parents, names of godparents, and the name of the officiating minister for 341 baptized children; 2) the second includes data on 328 individuals who entered into marriage (men and women), recording their names, dates of birth and marriage, place of birth and residence, religion and marital status, names of witnesses, and the name of the officiating minister; 3) the third presents data on 149 deceased persons, including their names, gender, dates of birth and death, place of birth and residence, place of death and burial, cause of death, date of burial, and the name of the minister who conducted the funeral ceremony; 4) the fourth records the names, gender, dates of birth and confirmation, place of birth and residence, parents' names, religion and occupation, and the name of the confirming pastor for 123 confirmed individuals.

Keywords: Nevetlenfalu, historiography, local history, Reformed Church congregation, baptismal, marriage, death and confirmation registers

УДК 378:94(082)
Н 12

На межі наукових перспектив. Збірник наукових праць здобувачів першого курсу магістратури за спеціальністю «Історія та археологія». Наукове видання (Збірник наукових праць) Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II / Редакторка: Ібоя Самборовскі-Нодь. Автори: Віра Добрянська, Гергев Кіш, Ноемі Ковач, Александра Корніцкі, Ніколетта Корніцкі, Агота Попп, Емілія Товт і Йоганна Вішкі. Берегове: Університет Ракоці, 2026. – 332 с. (угорською, українською та англійською мовами)

ISBN 978-617-8143-52-7 (PDF)

Збірник містить вісім наукових праць здобувачів 1-го курсу магістратури за спеціальністю «Історія та археологія» (денної та заочної форми навчання) Кафедри історії та суспільних дисциплін Університету Ракоці. Читачі можуть ознайомитися з філософським аналізом, інтерпретацією публікація в пресі та експериментальними археологічними реконструкціями (що базуються на міждисциплінарному підході), видатними особистостями новітньої історії Угорщини з точки зору краєзнавство, а також мікроісторичними дослідженнями.

Наукове видання

НА МЕЖІ НАУКОВИХ ПЕРСПЕКТИВ

Збірник наукових праць
здобувачів першого курсу магістратури
за спеціальністю «Історія та археологія»

2026 р.

Рекомендовано до видання в електронній формі (PDF) рішенням Вченої ради
Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II
(протокол №12 від «17» грудня 2025 року)

Підготовлено до видання Видавничим відділом
спільно з кафедрою історії та суспільних дисциплін Університету Ракоці

Автори:

*Віра Добрянська, Гергев Кіш, Ноемі Ковач, Александра Корніцкі,
Ніколетта Корніцкі, Агота Попп, Емілія Товт і Йоганна Вішкі*

Редакторка:

Ібоя Самборовскі-Нодь

Рецензенти:

Ласло Браун

Юрій Данч

Борнобаш Кейс

Надія Маринець

Єлизавета Молнар Д

Наталія Вароді

Технічне редагування: *Олександр Добош і Анастасія Сенько*

Верстка та підготовка до видання в електронній формі (PDF): *Анастасія Сенько*

Коректура: *Льдіко Гріца-Варцаба*

Дизайн обкладинки: *Вівієн Товт*

УДК: *Бібліотека ім. Опацої Черє Яноша Університету Ракоці*

Відповідальний за випуск:

Олександр Добош (начальник Видавничого відділу Університету Ракоці)

Відповідальність за зміст і достовірність публікацій покладається на авторів
наукових праць. Точки зору авторів публікацій можуть не співпадати
з точкою зору редакторки.

Зміст рукописів авторів наукових праць було перевірено
на наявність збігів і запозичень сервісом «StrikePlagiarism.com».

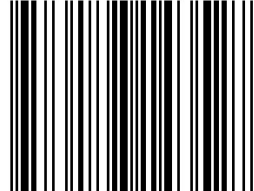
Видавництво: Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II
(адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90202. Електронна пошта: egyetem@kme.org.ua;
office@kme.org.ua) Свідомство про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 8485 від 23 жовтня 2025 року.

Шрифт «Sitka Display». Розмір сторінок наукового видання: B5 (165x240 мм).

Обсяг в авторських аркушах 17,66 (706 253 знаків із пробілами)

ISBN 978-617-8143-52-7

9 786178 143527